DISASTER JOURNALISM

ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

ПІДРУЧНИК

Funded by the European Union

SELCUK UNIVERSITY PRESS

TÜRKİYE ULUSAL AJANSI
TURKISH NATIONAL AGENCY

«DJ PROJECT – Журналістика катастроф: як запобігти перетворенню новини на катастрофу. Проєкт № 2023-2-TR01-KA220-HED-000176222»

«Фінансується програмою Erasmus+ Європейського Союзу. Європейська Комісія та Турецьке національне агентство не несуть відповідальності за будь-яке використання інформації, що міститься в ньому. Відповідальність за зміст текстівўнесуть автори».

ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

ПІДРУЧНИК

Редактори

Проф. доктор Абдулкадір ГЁЛДЖУ

Проф. доктор Кармен Медица

Доцент Хав'єр Абуїн-Пенас

Доктор філософії Еліф КАЯ ГЮЛЕР

Асистент Ганна Ренська

SELÇUK UNIVERSITY PRESS

РЕЖИСЕР ВИДАННЯ: АЛІ ГЮНЕЙ

КООРДИНАТОР ВИДАННЯ: АДЕМ МЕНЕКШЕОГЛУ

РЕДАКТОРИ: ПРОФ. Д-Р АБДУЛКАДІР ҐЕЛЬДЖЮ, ПРОФ. Д-Р КАРМЕН МЕДІЦА, ДОЦЕНТ ХАВ'ЄР АБУЇН- ПЕНАС, НАУКОВИЙ СПІВРОБІТНИК ЕЛІФ КАЯ ҐЮЛЕР, АСИСТЕНТ ГАННА РЕНСЬКА

ORCID: 0000-0001-7320-6745, 0009- 0008- 1708- 2248, 0000-0002-7822-7526, 0000 -0003-

4629- 6647, 0009-0008-7752-8627

ДИЗАЙНЕР: АЙЛІН ОЗКАН НЕҐІШ

ВИДАВНИЦТВО УНІВЕРСИТЕТУ СЕЛЬЧУКА: СЕРПЕНЬ 2025 РОКУ

ISBN (PDF): 978-975-448-271-3

DOI: https://doi.org/10.59726/SUPress/9789754482713

КЛЮЧОВІ СЛОВА: МЕДІА, КАТАСТРОФА, НОВИНИ, ЖУРНАЛІСТИКА КАТАСТРОФ

ЦИТУВАТИ ЦЕ: ҐЕЛЬДЖЮ А., МЕДІЦА К., АБУЇН-ПЕНАС Х., КАЯ ГЮЛЕР Е., РЕНСЬКА Г. (2025), ЖУРНАЛІСТИКА КАТАСТРОФ, ВИДАВНИЦТВО УНІВЕРСИТЕТУ СЕЛЬЧУК.

SELCUK UNIVERSITY PRESS

Видавництво Університету Сельчук входить до складу Координації наукових публікацій.
Видавець: Видавництво Університету Сельджук
Номер сертифікації видавця:
Координатор наукових публікацій: Проф., доктор Тунджер Аджар

Адреса: Видавництво Університету Сельчук, кампус Алаедділна Кейкубата, район Академі, вулиця Єні Істанбул, будинок № 369, поштовий індекс 42130, Сельчуклу – Конья / ТУРЕЧЧИНА

Вебсайт: yayinevi.selcuk.edu.tr

Електронна пошта: press@selcuk.edu.tr

Телефон: +90 (332) 241 00 41

Ця робота ліцензована за ліцензією Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).
Щоб переглянути копію цієї ліцензії, відвідайте:
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/
Ця ліцензія дозволяє копіювання будь-якої частини роботи для особистого користування, але не для комерційного використання, за умови, що авторство чітко зазначене.

РОЗДІЛ 1– ВИЗНАЧЕННЯ КАТАСТРОФ

Ліа Лола Владо КОТНІК

РОЗДІЛ 2– КОМУНІКАЦІЯ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Ліа Лола Владо КОТНІК

РОЗДІЛ 3– СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ У СФЕРІ ЖУРНАЛІСТИКИ КАТАСТРОФ

Деніз ГЮЛЕР, Еліф АЯН

РОЗДІЛ 4– ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА В ЖУРНАЛІСТИЦІ КАТАСТРОФ

Гарун Думан, Адем Менекшеоглу

РОЗДІЛ 5– ТОЧНЕ ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

Нагіхан ТУФАН ЄНІЧІКТІ, Еліф КАЯ ГЮЛЕР

РОЗДІЛ 6–ПРОЦЕСИ ВЕРИФІКАЦІЇ У ЖУРНАЛІСТИЦІ КАТАСТРОФ

Фатма Бетюль АЙДИН ВАРОЛ, Мухаммет Емін ЧІФЧІ

РОЗДІЛ 7– ЕТИКА ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

Кармен МЕДІЦА

РОЗДІЛ 8– ВІЗУАЛЬНИЙ ВИМІР ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

Хосе Луїс Андрес ГАРСІЯ, Хавєр АБУЇН-ПЕНАС, Мартін ЛОПЕС НОРЕС

РОЗДІЛ 9– ЕМПАТІЯ У ВИСВІТЛЕННІ КАТАСТРОФ

Андрій Юричко, Юрій Бондар

РОЗДІЛ 10– НАПИСАННЯ НОВИН ПРО КАТАСТРОФИ

Віталій Корнєєв, Ганна Ренська

РОЗДІЛ 11– РЕДАКЦІЙНИЙ НАГЛЯД ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

Оскар ГОНСАЛЕС ГРАНДЕ, Мартін ЛОПЕС НОРЕС, Хавєр АБУЇН-ПЕНАС17s

РОЗДІЛ 12– РЕДАГУВАННЯ НОВИН ПРО КАТАСТРОФИ

Абдулкадір ГЬОЛЬДЖЮ

РОЗДІЛ 13– СПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС КАТАСТРОФ

Доц. д-р Огуз Гьоксу, доц. Проф. д-р Мустафа Бостанчі, Доцент д-р Мехтап Уяр,
Доц. д-р Мустафа Кая, Доктор Серкан Октен, Доктор Зейнеп Зелан, Доктор Сонер Дутуку

РОЗДІЛ 14– ЖУРНАЛІСТИКА В ЗАГОЄННІ РАН ВІД КАТАСТРОФ

Андрій Юричко,Віталій Корнєєв

РОЗДІЛ 15– ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ У ЖУРНАЛІСТИЦІ КАТАСТРОФ

Мартін ЛОПЕС НОРЕС, Хавєр АБУЇН-ПЕНАС

ПЕРЕДМОВА **12**

РОЗДІЛ 1 ..... **14**
ВИЗНАЧЕННЯ КАТАСТРОФ 15
Вступ 16
Ключові поняття 18
Визначення катастроф: Визначення та точки зору 20
Типи катастроф 23
Інституційні суб'єкти у сфері управління катастрофами 28
Законодавча база з управління катастрофами 31
Підсумки розділу та результати навчання 34
Завдання для самооцінки 33
Список використаних джерел 35

РОЗДІЛ 2 ..... **36**
КОМУНІКАЦІЯ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ **37**
Вступ 39
Ключові поняття 40
Значення комунікації під час катастроф 42
Концептуальні засади комунікації катастроф 46
Комунікація катастроф на різних етапах 47
Інструменти комунікації під час катастроф 49
Стратегії комунікації катастроф 53
Підсумки розділу та результати навчання 60
Завдання для самооцінки 62
Література 63

РОЗДІЛ 3 ..... **66**
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ У СФЕРІ ЖУРНАЛІСТИКИ КАТАСТРОФ **67**
Вступ 68
Ключові поняття 70
Надзвичайні ситуації, що виникають під час катастроф 72
Стратегії соціально-психологічної готовності до катастроф 74
Соціальний вплив катастроф на журналістів 76
Готовність до психологічного впливу катастроф 77
Підсумки розділу та результати навчання 79
Завдання для самооцінки 82
Список використаних джерел 83

РОЗДІЛ 4 ..... **86**
ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА В ЖУРНАЛІСТИЦІ КАТАСТРОФ **87**
Вступ 89
Ключові поняття 90
Розуміння масштабів зони катастрофи 92
Виявлення ризиків у зоні катастрофи 93
Важливість фізичної готовності в журналістиці про катастрофи 94
Базові навички надання першої допомоги в журналістиці катастроф та основні потреби для виживання 95
Процедури правового захисту та дозволи в журналістиці катастроф 96
Підготовка обладнання та інфраструктури в галузі журналістики про катастрофи. 97
Плани дій у надзвичайних ситуаціях у журналістиці катастроф 98
Підсумки розділу та результати навчання 100
Завдання для самооцінки 102
Література 103

РОЗДІЛ 5 ..... **106**
ТОЧНЕ ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ **107**
Вступ 109
Ключові поняття 110
Висвітлення катастроф 111
Процес збору інформації про катастрофи 112
Джерела новин та їх використання під час катастроф 113
Контекст у новинах про катастрофи 117
Неупередженість і прозорість у висвітленні катастроф 119
Політика мовлення під час катастроф 120
Підсумки розділу та результати навчання 122
Завдання для самооцінки 124
Література 125

РОЗДІЛ 6 ..... **128**
ПРОЦЕСИ ВЕРИФІКАЦІЇ У ЖУРНАЛІСТИЦІ КАТАСТРОФ **129**
Вступ 131
Ключові поняття 132
Процеси перевірки новин, підготовлених на місці подій 133
Співпраця з національними та міжнародними агенціями 136
Процеси перевірки новин, отриманих із соціальних мереж 137
Як перевіряти факти під час катастроф 138
Підсумки розділу та результати навчання 141
Завдання для самостійного контролю 144
Список використаних джерел 145

РОЗДІЛ 7.....146
ЕТИКА ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ.....**147**
Вступ.....149
Ключовіпоняття.....150
Принципи точності та надійності у новинах про катастрофи.....151
Конфіденційність та гідність жертв катастроф.....152
Візуалізація трагедії та толерантність.....153
Етичне використання інформації під час катастроф.....154
Етичні межі соціальної солідарності в умовах катастроф.....155
Внесок новин у соціальне відновлення.....156
Приклади з реального життя та тематичні дослідження.....157
Ключові медіа-кейси.....158
Майбутні перспективи та нові етичні проблеми.....158
Висновки до розділу та результати навчання.....160
Завдання для самостійного контролю.....162
Підтвердження використання інструментів штучного інтелекту.....163
Список використаних джерел.....163

РОЗДІЛ 8.....164
ВІЗУАЛЬНИЙ ВИМІР ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ.....**165**
Вступ.....167
Ключові поняття.....170
Візуалізація катастроф (соціальна пам'ять).....172
Використання візуальних засобів під час катастроф.....174
Правові межі зйомки під час катастроф.....176
Людська чутливість у візуальних образах катастроф.....179
Візуальний контент та формування громадської думки.....180
Висновки до розділу та результати навчання.....182
Завдання для самостійного контролю.....184
Список використаних джерел.....185

РОЗДІЛ 9.....188
ЕМПАТІЯ У ВИСВІТЛЕННІ КАТАСТРОФ.....**189**
Вступ.....191
Ключові поняття.....192
Емпатія для журналістів, які висвітлюють катастрофи, та її важливість.....194
Емпатія у виробництві новин.....195
Кризові втручання та емпатія.....197
Драматизація в новинах про катастрофи: виклик етики і вплив на аудиторію.....199
Проблеми рейтингу у висвітленні катастроф.....200
Актуальні приклади та аналіз конкретних ситуацій.....202
Висновки до розділу та результати навчання.....205
Завдання для самостійного контролю.....208
Список використаних джерел.....209

РОЗДІЛ 10 ..... **212**
НАПИСАННЯ НОВИН ПРО КАТАСТРОФИ **213**
Вступ 213
Ключові поняття 216
Техніки написання новин для висвітлення катастроф 218
Структурні елементи новин про катастрофи (заголовок, лід тощо) 222
Використання мови в новинах про катастрофи 224
Фінальна перевірка репортажу про катастрофу 225
Приклади успішної журналістики про катастрофи 226
Підсумки розділу та результати навчання 228
Завдання для самостійного контролю 230
Список використаних джерел 231

РОЗДІЛ 11 ..... **234**
РЕДАКЦІЙНИЙ НАГЛЯД ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ **235**
Вступ 237
Ключові поняття 240
Редагування змісту новин про катастрофи 242
Редагування структури новин про катастрофи 244
Перевернута піраміда і 5W + 1H 244
Перевірка джерел у новинах про катастрофи 248
Етичний нагляд за новинами про катастрофи 250
Юридична та етична відповідальність у журналістиці про катастрофи 251
Редагування візуальної складової у новинах про катастрофи 253
Підсумки розділу та результати навчання 254
Завдання для самостійного контролю 256
Список використаних джерел 257

РОЗДІЛ 12 ..... **260**
РЕДАГУВАННЯ НОВИН ПРО КАТАСТРОФИ **261**
Вступ 263
Ключові поняття 264
Заголовки та назви новин про катастрофи 266
Узгодженість тексту в новинах про катастрофи 266
Методи висвітлення подій у новинах про катастрофи 267
Візуальна гармонія в новинах про катастрофи 268
Штучний інтелект і редагування 269
Підсумки розділу та результати навчання 271
Завдання для самостійного контролю 274
Список використаних джерел 275

РОЗДІЛ 13 ..... **276**
ПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС КАТАСТРОФ **277**
Вступ 279
Ключові поняття 280
Що таке дезінформація? 281
Поширення дезінформації під час катастроф 282
Вплив дезінформації під час катастроф 283
Соціальні мережі як джерело дезінформації 284
Стратегії боротьби з дезінформацією під час катастроф 286
Роль медіа та журналістів у катастрофах 288
Медіа під час катастроф 289
Роль журналістів під час катастроф 291
Практичні кейси 292
Підсумки розділу та результати навчання 298
Завдання для самостійного контролю 300
Список використаних джерел 301

РОЗДІЛ 14 ..... **304**
ЖУРНАЛІСТИКА В ЗАГОЄННІ РАН ВІД КАТАСТРОФ **305**
Вступ 307
Ключові поняття 308
Інформування про потреби в зонах катастроф 309
Мотивація до виживання в зонах катастроф 310
Вплив журналістики на соціальну солідарність після катастроф 312
Громадська дипломатія в міжнародних ЗМІ під час катастроф 314
Зусилля з відновлення після катастроф 317
Підсумки розділу та результати навчання 320
Завдання для самостійного контролю 322
Список використаних джерел 323

РОЗДІЛ 15 ..... **326**
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ У ЖУРНАЛІСТИЦІ КАТАСТРОФ **327**
Вступ 329
Ключові поняття 330
Системи оповіщення про надзвичайні ситуації 332
Соціальні мережі 334
Дрони та супутникова зйомка 335
Інтернет-пристрої (IoT) 336
Аналіз та картографування даних 337
Мобільні додатки 339
Підсумки розділу та результати навчання 340
Завдання для самостійного контролю 342
Список використаних джерел 343

ПЕРЕДМОВА

В епоху, коли катастрофи стали невід'ємною частиною повсякденного життя, роль добре підготов-лених журналістів у висвітленні таких подій набуває вирішального значення. Здатність журналістів ефективно і точно висвітлювати катастрофи не лише забезпечує поширення достовірної інформа-ції, а й допомагає послабити негативний вплив таких подій на суспільство.

Визнаючи необхідність спеціалізованої підготовки з журналістики катастроф, проєкт **«Журналіс-тика катастроф: як запобігти перетворенню новини на катастрофу» (2023-2-TR01-KA220-HED-000176222)** має на меті заповнити прогалину в журналістській освіті за допомогою комп-лексної навчальної програми, присвяченої репортажам про надзвичайні ситуації. За підтримки Турецького національного агентства ця книга була розроблена в рамках проєкту Європейського Союзу Erasmus KA220 у співпраці з Університетом Сельчук, радою Турецького управління з питань комунікації, Вищою радою з питань радіомовлення та телебачення, Міським управлінням Коньї (Туреччина), Університетом Віго (Іспанія), Приморським університетом (Словенія), Київським націо-нальним університетом імені Тараса Шевченка.

Програма курсу «Журналістика катастроф» покликана надати студентам бакалаврату практичні знання та навички, необхідні для забезпечення точного, етичного та ефективного висвітлення по-дій під час надзвичайних ситуацій. Ця програма опублікована **іспанською, турецькою, словен-ською, англійською та українською** мовами.

Перший розділ **«Визначення катастроф»** надає повний огляд катастроф, визначаючи ключові поняття, пов'язані з катастрофами, та розглядаючи інституційні та правові рамки управління ка-тастрофами. У цьому розділі досліджується роль урядів, міжнародних і неурядових організацій у забезпеченні готовності до надзвичайних ситуацій, реагуванні на них і відновленні, а також норма-тивно-правові акти, що регулюють діяльність з управління катастрофами.

Другий розділ **«Комунікація під час надзвичайних ситуацій»** присвячений важливості ефектив-ної комунікації під час катастроф, інструментам, які використовуються для комунікації, і стратегіям управління кризою. У ньому передусім пояснюються правильні стратегії ефективної комунікації та управління громадською думкою у випадку надзвичайної ситуації.

У третьому розділі **«Соціально-психологічна готовність до висвітлення катастроф»** розгляда-ються надзвичайні ситуації, що виникають під час катастроф, і підкреслюється важливість страте-гій, спрямованих на пом'якшення соціально-психологічних наслідків катастроф. Мета цього розді-лу – підготувати майбутніх журналістів до психологічного впливу катастроф, аналізуючи потенційні травми та виклики, способи подолання стресу та методи зміцнення психологічної стійкості.

У четвертому розділі **«Фізична готовність до висвітлення катастроф»** увагу зосереджено на формуванні у журналістів навичок, необхідних для забезпечення особистої безпеки, проведення оцінки ризиків і розробки планів дій на випадок надзвичайних ситуацій під час катастроф. Тут йдеться про виявлення потенційних небезпек у зонах катастроф, про усвідомлення необхідності юридичних дозволів для висвітлення подій, а також про розвиток здатності працювати в екстре-мальних для людини умовах.

У п'ятому розділі **«Правдиве висвітлення катастроф»** йдеться про процеси збору інформації під час катастроф, забезпечення неупередженості та прозорості в новинах про катастрофи, а також збереження відповідного контексту в репортажах про катастрофи. У ньому підкреслюється важ-ливість встановлення інформаційними організаціями політики правдивого висвітлення катастроф, водночас пояснюються практики, що дозволяють журналістам чесно і точно розповідати про ка-тастрофи.

Шостий розділ **«Процеси верифікації під час висвітлення катастроф»** підкреслює важливість перевірки інформації, отриманої під час надзвичайних ситуацій, особливо з новин та соціальних мереж, для запобігання дезінформації. У ньому окреслено кроки, яких мають дотримуватися жур-налісти для забезпечення точності, і наголошено на необхідності співпраці з місцевими,

націо-нальними та міжнародними інформаційними агентствами. Крім того, обговорюється роль експерт-них висновків у процесах верифікації.

Сьомий розділ **«Етика в репортажах про катастрофи»** присвячений таким ключовим принципам, як-от уникнення сенсаційності, відстоювання етичних цінностей, повага до приватного життя та гідності жертв катастроф. У ньому також досліджується роль візуальної складової у висвітленні катастроф і пояснюється, як журналістика, що базується на етичних принципах, може сприяти соціальному відновленню.

Восьмий розділ **«Візуальна складова висвітлення катастроф»** зосереджується на створенні та аналізі візуального контенту в новинах про катастрофи в межах етики. У цьому розділі пояснюється-ся, як відповідально використовувати візуальні матеріали, не порушуючи правових норм і не нех-туючи людською гідністю. Крім того, тут обговорюється роль візуальних матеріалів у збереженні соціальної пам'яті та формуванні громадської думки, а також розвиваються навички журналістів у створенні візуального контенту.

Дев'ятий розділ **«Висвітлення катастроф і емпатія»** досліджує, як журналісти можуть інтегру-вати емпатію у новини про катастрофи, уникаючи драматизації жертв і подій. Тут підкреслюється важливість дотримання етичних стандартів під час висвітлення кризових ситуацій і пропонуються практичні рекомендації, як журналістам висвітлювати катастрофи з позиції емпатії.

У десятому розділі **«Пишемо новини про катастрофи»** розглядаються технічні та етичні прин-ципи написання новин про катастрофи та підкреслюється їхня суспільна важливість. Завдяки тематичним дослідженням і конкретним прикладам цей розділ пропонує студентам-журналістам здобути навички, необхідні для написання достовірних і виважених репортажів про катастрофи. Одинадцятий розділ **«Редакторський контроль у висвітленні катастроф»**, присвячений редак-ційним процесам, пов'язаним із написанням новин про катастрофи, окреслює змістові та структур-ні стандарти. У ньому підкреслюється необхідність наявності у журналістів сильних редакторських навичок для висвітлення надзвичайних ситуацій, а також наводяться успішні приклади журналіс-тики катастроф.

У дванадцятому розділі **«Редагування в новинах про катастрофи»** досліджуються методи ре-дагування новин про катастрофи для підвищення їхньої точності та читабельності. У ньому обго-ворюються текстова та візуальна узгодженість, вдалі заголовки та стратегічне використання мови. Цей розділ пропонує студентам-журналістам основні методи створення правдивих і вражаючих новин про надзвичайні ситуації.

У тринадцятому розділі **«Боротьба з дезінформацією під час катастроф»** досліджується по-ши-рення та вплив дезінформації в умовах надзвичайних ситуацій. На прикладах найкращих практик і конкретних прикладів наголошується на ролі журналістів, які висвітлюють катастрофи, у запобі-ганні поширенню неправдивої інформації, підтримці довіри громадськості та боротьбі з дезінфор-мацією.

Чотирнадцятий розділ **«Роль журналістики в загоєнні ран після катастроф»** досліджує вплив журналістів на формування соціальної солідарності під час надзвичайних ситуацій. Акцентується увага на силі єдності та обговорюється значення роботи журналістів у збалансуванні урядової політики з суспільними потребами, а також їхній внесок у громадську дипломатію.

Заключний розділ **«Використання технологій у журналістиці катастроф»** розглядає роль техноло-гій у висвітленні надзвичайних ситуацій, зосереджуючись на тому, як журналісти можуть збирати, створювати та поширювати інформацію за допомогою цифрових засобів. Тут розглядаються най-важливіші технологічні ресурси, такі як системи оповіщення про надзвичайні ситуації, соціальні мережі, дрони, супутникова зйомка, аналітика даних і мобільні програми, а також дається огляд їхнього практичного застосування у висвітленні катастроф.

ВИЗНАЧЕННЯ КАТАСТРОФ

Ліа Лола Владо КОТНІК[1]

РОЗДІЛ 1

ВИЗНАЧЕННЯ КАТАСТРОФ

- ВИЗНАЧЕННЯ КАТАСТРОФ
- Вступ
- Ключові поняття
- Визначення катастроф: тлумачення та точки зору
- Типи катастроф
- Інституційні суб’єкти у сфері управління катастрофами
- Законодавча база з управління катастрофами
- Підсумки розділу та результати навчання
- Завдання для самооцінки
- Список використаних джерел

Вступ

Розуміння того, що таке катастрофа, є надзвичайно важливим для управління катастрофами, формулювання політики та стратегій реагування на них.

ККатастрофи – визначальні події в людському досвіді. Незалежно від того, спричинені вони природними чинниками чи людською діяльністю, катастрофи руйнують суспільства, кидають виклик соціальному устрою та створюють довготривалі наслідки для окремих людей та інституцій. Від руйнівної сили землетрусів і ураганів до спустошливих наслідків збройних конфліктів і промислових аварій – катастрофи являють собою критично важливу область дослідження в соціальних і гуманітарних науках. Визначення і розуміння катастроф має фундаментальне значення для ефективного управління катастрофами, готовності до них, реагування на них і подолання їхніх наслідків.

Катастрофи – це масштабні події, які порушують функціонування суспільств, довкілля, цілих колективів та окремих осіб. Розуміння того, що таке катастрофа, є надзвичайно важливим для управління катастрофами, формулювання політики та стратегій реагування на них. Хоча термін «катастрофа» може здаватися простим, наукове вивчення його визначення демонструє серйозні дискусії щодо його природи, причин та наслідків. У цьому першому розділі ми розглянемо визначення катастроф крізь призму різних наукових позицій, беручи до уваги їхні соціальні, культурні та екологічні параметри. Хоча для більшості людей поняття катастрофи інтуїтивно зрозуміле, воно багатогранне та складне. Термін « катастрофа» часто вживається як взаємозамінний з різними термінами, такими як «надзвичайна ситуація», «криза» і « стихійне лихо», але ці слова, хоча і пов'язані між собою, мають різні значення в академічному і практичному контекстах. Вивчення катастроф та управління ними є міждисциплінарною галуззю, яка включає в себе елементи географії, соціології, антропології, політичних наук, теорії комунікацій, медіа-досліджень, журналістики, права, екології та наук про навколишнє середовище, тощо.

Поняття катастрофи мінливе і постійно розвивається, формуючись під впливом глобальних ризиків, соціальних структур і наукових досягнень. Таким чином, межі того, що вважається катастрофою, постійно розширюються, охоплюючи складні взаємозв'язки та нові виклики. Розуміння різноманітних визначень катастроф допомагає формувати способи підготовки суспільств до надзвичайних ситуацій, реагування на них та відновлення від наслідків цих подій. Зазвичай катастрофи сприймаються як події, що завдають значної шкоди людям, їхньому майну та навколишньому середовищу. Однак таке узагальнення занадто спрощує динаміку розвитку катастроф та реагування на них. Розуміючи визначення катастроф і ширший контекст, на тлі якого вони відбуваються, ми можемо краще підготуватися до них, зменшити їхні наслідки та реагувати

на них таким чином, щоб мінімізувати руйнування і сприяти стійкості до них. У цьому вступному розділі ми спочатку окреслимо ключові поняття, пов'язані з катастрофами, а потім детально проаналізуємо визначення та класифікації катастроф. Ми розглянемо роль інституційних суб'єктів в управлінні катастрофами та правові норми, які регулюють порядок реагування на катастрофи.

Крім того, ми представимо глосарій ключових термінів на тему катастроф. На завершення ми підсумуємо ключові моменти розділу і запропонуємо слухачам самостійно оцінити, наскільки вони засвоїли матеріал. Матеріал цього розділу ґрунтується на провідних наукових джерелах і в ньому розглядається розвиток визначень поняття «катастрофа», різні типи катастроф, роль інституційних суб'єктів, нормативно-правова база, яка формує реагування на катастрофи, а також терміни, пов'язані з катастрофами, щоб забезпечити спільне розуміння лексики, яка використовується у сфері дослідження катастроф.

Ключові поняття

Для кращого розуміння теми, що розглядається в цьому розділі, подано пояснення ключових понять, наведених нижче. Вивчення цих понять полегшить розуміння нюансів теми, що розгляда-ється в цьому розділі. Крім того, вивчення цих понять полегшить засвоєння основних положень розділу, а також допоможе усвідомити важливість принципу емпатії у процесах, пов'язаних з катастрофами.

Загроза

Загроза – це подія або явище, яке може завдати шкоди людям, інфраструктурі, економіці або навколишньому середовищу. Вони можуть бути розділені на три категорії: природні, техногенні та антропогенні (спричинені людиною); природні загрози включають стихійні явища, як-от землетру-си та повені, техногенні – аварії, спричинені людською діяльністю, а антропогенні – ситуації, що виникають у результаті дій суспільства. Ідентифікація, моніторинг та системи раннього сповіщення про загрози відіграють важливу роль у механізмах зниження ризику катастроф, зменшуючи вплив таких загроз.

Вразливість

Вразливість означає ймовірність заподіяння шкоди окремим особам, громадам або системам у разі впливу небезпеки і формується соціальними, економічними, політичними та екологічними факторами. Вразливість – це динамічний процес, що характеризується фізичними, соціальними та економічними параметрами; наприклад, основні причини, такі як недостатність ресурсів або соціальна нерівність, можуть посилити вразливість до небезпек. Підкреслюється, що маргіналі-зовані групи зазнають високого рівня вразливості через систематичну нерівність, і тому стратегії, спрямовані на зменшення наслідків катастроф, повинні залучати знання громад та управління за участю громадськості.

Стійкість

Стійкість – це здатність людей, громад або систем протистояти небезпекам, адаптуватися до них і відновлюватися після них. Це поняття характеризує прогрес, що досягається завдяки інтеграції досвіду, отриманого під час надзвичайних ситуацій, у підготовку до майбутніх катастроф. Врахову-ючи соціальні, економічні та екологічні параметри, стійкість доповнює політику сталого розвитку, адаптацію до зміни клімату та інклюзивне врядування.

Готовність

Готовність – це комплекс проактивних заходів, яких вживають до того, як сталася катастрофа, які мають на меті зменшити її наслідки та підвищити потенціал реагування на неї. Вона охоплює різні види діяльності, як-от оцінка ризиків, планування на випадок надзвичайних ситуацій та системи швидкого оповіщення. Ефективна готовність вимагає координації, чітких протоколів та ресурсів між урядами, громадськими організаціями та місцевими громадами.

Реагування

Реагування – це про швидке екстрене реагування на наслідки катастрофи, основною метою якого є порятунок життів, зменшення страждань і запобігання подальшим руйнуванням. Воно включає такі види допомог, як пошуково-рятувальні роботи, медична допомога, надання тимчасового житла та усунення пошкоджень критичної інфраструктури. Успішне реагування стає можливим завдя-ки завчасним підготовчим заходам, здатності швидко приймати рішення та адаптуватися до умов, що постійно змінюються.

Відновлення

Відновлення – це процес відбудови та покращення громад, економіки та інфраструктури після ка-тастрофи. Сюди відносяться як швидкі відновлювальні роботи, так і довгострокові стратегії еконо-мічного відродження та покращення стану довкілля. Метою є не просто повернення до статус-кво, а створення більш стійких і довговічних структур.

Визначення катастроф: тлумачення та точки зору

Визначення поняття «катастрофа» змінювалося протягом часу. У дослідженні катастроф науковці та практики давно дискутують про те, що є катастрофою і як найкраще її описати та оцінити її масштаби. Хоча єдиного, загальновизнаного визначення не існує, кілька ключових точок зору до-помагають висвітлити всю глибину катастрофічних подій. Визначення катастрофи було предметом дебатів та розвитку в дослідженнях катастроф. Якщо робити акцент на визначенні самого явища, а не на списку причин, умов або наслідків катастроф, то, згідно з Перрі (Perry, 2018), можна виді-лити три групи теоретично обґрунтованих дефініцій: класичний період, традиційний підхід «небез-пека – катастрофа» і новітній етап, що акцентує увагу на катастрофах як на соціальних явищах:

Класичний період

У цей період, на початку 20-го століття, зазвичай під катастрофами розуміли зовнішні природні явища (наприклад, землетруси, повені, урагани), які руйнують життя громад і вимагають реагу-ван-ня та відновлення. Наголошувалося на фізичних та екологічних причинах катастроф.

Традиційний підхід «небезпека – катастрофа»

Цей підхід, сформований в середині 20-го століття, фокусується на взаємозв'язку між небезпека-ми (природними чи антропогенними) та вразливістю людей і спільнот. Він підкреслює необхідність оцінки та управління ризиками, а катастрофи розглядає як результат небезпечних подій і соціаль-ної вразливості.

Катастрофа як на соціальне явище

Найновіший етап вивчення таких явищ зосереджується на розумінні катастроф через соціальну призму, наголошуючи на впливі людської поведінки, соціальних структур і нерівності на наслідки від надзвичайних ситуацій та реагування на них. Стверджується, що катастрофи – це не просто фізичні явища, а соціальні процеси, на які впливають політичні, економічні та культурні чинники. Перрі (Perry, 2018) зазначає, що теоретичні визначення катастроф еволюціонували від бачення неконтрольованої події, орієнтованої на суб'єкта, що спричиняє збитки, до бачення катастрофи як явища, орієнтованого на екологію, вразливість і стійкість, де «соціальні потрясіння є ключовою визначальною рисою або основним параметром катастроф» (с. 3).

Намагаючись надати загальноприйняте визначення, науковці та практики стикаються з проблема-ми, пов'язаними з різноманітною природою катастроф та різними умовами, в яких вони винika-ють. Тим не менш, існує кілька визначень, які охоплюють ключові елементи того, що вважається катастрофою. Ці спільні риси включають визначення катастроф як соціальних подій у соціальному часі, визнання того, що катастрофи порушують соціальну взаємодію, і що катастрофи слід ро-зуміти в контексті соціальних змін (людської та інституційної адаптивності), як зазначає Драбек (Drabek, 2017): «Більшість соціологічних досліджень, присвячених катастрофам, побудовані на загальноприйнятих визначеннях, які містять такі ключові ідеї: катастрофи – це незаплановані або неконтрольовані події, що відбулися або можуть відбутися, які призводять до людських та/або ма-теріальних втрат, а також до значних руйнівних впливів на основні життєво важливі функції, як-от забезпечення житлом, їжею або ж безпеки громадян» (с. 139).

У 1998 році вийшла монографія під редакцією Кварантеллі «Що таке катастрофа? Погляди на питання» (What is a Disaster? Perspectives on the Question) – фундаментальна праця, яка розглядає

феномен катастроф, пропонуючи різні точки зору та досліджуючи проблеми, пов'язані з визначенням та розумінням катастроф в науковому та практичному аспектах. У цій праці міститься спільна позиція щодо того, що катастрофи є руйнівною силою, що вони розуміються в соціаль-ному часі як соціальні події (не зумовлені діями суб'єктів), і що вони неминуче супроводжуються змінами. Ця більш рання збірка під редакцією Кварантеллі пропонує ширшу соціологічну позицію, стверджуючи, що катастрофа виникає тоді, коли якась подія призводить до порушення функціо-нування громади або суспільства, яке унеможливлює звичний порядок життя. Таке визначення підкреслює, що катастрофи – це не лише результат природних чи техногенних небезпечних явищ, але й продукт суспільного середовища, в якому вони виникають. Це визначення фактично наголо-шує на соціальній дезорганізації, спричиненій катастрофами, зосереджуючись на руйнуванні звич-них соціальних порядків і систем. У монографії Кварантеллі вказується, що катастрофи – це біль-ше, ніж просто фізичні явища, це значні соціальні процеси, які глибоко впливають на спільноти.

Незважаючи на певні розбіжності серед теоретиків і дослідників катастроф, залишається незмін-ним те, що катастрофи визначаються «як соціальні події, що вони руйнівні, а також пов'язані з со-ціальними змінами» (Perry and Quarantelli, 2005, p. 315). У своїй фундаментальній праці «Що таке катастрофа? Нові відповіді на старі питання» (What Is a Disaster? New Answers to Old Questions, 2005), в якій досліджуються різні погляди на те, що є катастрофою, надаються нові ідеї та уточ-нюються визначення катастроф у контексті нових викликів і дослідницьких тенденцій, Перрі та Кварантеллі зі співавторами пропонують кілька визначень, серед яких також визначення катастро-фи, що підкреслює раптовість, вплив на суспільство та масштабність надзвичайної ситуації. Вони визначають катастрофу як ситуацію або подію, яка виснажує ресурси громади або суспільства, що призводить до значних збитків, загибелі людей або порушення нормальної життєдіяльності насе-лення. Таке розуміння катастрофи як повного або майже повного руйнування локальних систем підкреслює, що катастрофа - це не лише поява небезпеки, але й наслідки, який вона спричиняє, порушуючи звичне життя людей. Книга Перрі та Кварантеллі відображає думку, що катастрофи – це насамперед соціальні явища, які є результатом взаємодії між загрозами, вразливістю суспіль-ства та здатністю соціальних систем реагувати на них.

Перрі (2018), представляючи оновлений аналіз розвитку концепції катастроф з урахуванням нових типів небезпек, таких як кібератаки та пандемії, а також змін у суспільному сприйнятті ризиків катастроф, ще більше поглиблює розуміння катастроф. Він визнає, що визначення катастрофи еволюціонує внаслідок зміни природи ризиків і ширшого соціального контексту. Він стверджує, що розуміння катастроф з часом змінилося, зокрема, завдяки ширшому визнанню вразливості людини та ролі соціальних систем у визначенні наслідків катастроф. Перрі зазначає, що мінлива природа небезпек, таких як зміна клімату, і зростаюча взаємозалежність світу розширили понят-тя катастрофи, доповнивши його такими аспектами, як глобальні гуманітарні кризи. Перрі (2018) стверджує, що сучасні катастрофи не обмежуються традиційними природними або техногенними небезпеками, але також охоплюють «нові загрози, такі як пандемії, кібератаки, тероризм і складні гуманітарні кризи» (с. 3). Таке визначення відображає усвідомлення того, що катастрофи є дина-мічними та багатогранними, часто пов'язаними із взаємодією між різними типами загроз і вразли-востей. Перрі підкреслює, що катастрофи набирають глобальних обертів та вимагають міждисци-плінарного підходу для вирішення комплексних проблем, пов'язаних з ними.

Усі вищезгадані джерела стверджують, що катастрофа – це не просто природне явище, а й соці-а-льна подія, яка формується під впливом вразливості населення, що постраждало від неї. Знову ж таки, катастрофа – це динамічний процес, який розгортається в часі, де на наслідки та їх по-до-лання впливають різні соціальні, політичні та економічні фактори.

катастрофа – це динамічний процес, який розгортається в часі, де на наслідки та їх подолання впливають різні соціальні, політичні та економічні фактори.

Інші вчені також зробили свій внесок у визначення катастроф. Наприклад, Александер (2002) у своїй книзі «Принципи планування та управління під час надзвичайних ситуацій» (Principles of Emergency Planning and Management) пропонує всебічний огляд принципів управління катастрофами, вклю-чаючи етапи планування, реагування та віднов-лення. Він підкреслює, що катастрофи пов'язані з нездатністю суспільства впоратися з небезпекою, яка посилюється недостатньою готовністю до них і зусиллями з пом'якшення їх наслідків. Аналогіч-но, Блейкі та інші (1994) у своїй визначній праці «У зоні ризику: Природні загрози, вразливість людей і катастрофи» (Blaikie et al.: At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability, and Disasters), в якій розгля-даються переважно соціальні та політичні аспекти ризиків катастроф, підкреслюючи, що вразливість, соціальна нерівність і розподіл влади впливають на наслідки катастроф, стверджують, що катастро- фи - це соціальні події, які формуються під впливом факторів вразливості, наявних у суспільстві. Блейкі та співавтори наголошують на важливості вивчення катастроф через призму вразливості, особливо для розуміння того, як соціальні фактори впливають на наслідки катастроф. Їхня модель «У зоні ризику» акцентує увагу на тому, що катастрофи - це не просто природні явища, а соціально сконструйовані події, що ґрунтуються на рівнях вразливості певних верств населення.

На основі цих досліджень з'явилися різні підходи до визначення катастроф, кожен з яких пропонує своє бачення їхніх причин і наслідків.

Визначення з акцентом на подію

Це визначення фокусується на фізичному явищі або екологічній ситуації, як-от ураган, землетрус чи повінь. Згідно з цим визначенням, катастрофа - це природна, антропогенна або комбінована подія, яка спричиняє значну шкоду або руйнування. Однак це визначення часто критикують за те, що воно не враховує соціальні та культурні аспекти катастроф, зокрема, здатність ураженого населення до реагування. Катастрофа - це не просто рідкісна чи незвичайна подія; це подія, яка перевершує можливості окремих людей чи громад впоратися з нею. Масштаб події та інтенсив-ність її впливу є критично важливими компонентами у визначенні катастрофи.

Визначення на основі впливу

Спільною рисою у визначеннях катастроф є вплив події на людей та їхній добробут. Згідно з ви-значенням Управління ООН з питань зменшення ризику катастроф (UNDRR), катастрофа виникає тоді, коли небезпека взаємодіє з вразливістю, що призводить до масштабних збитків і страждань. До найпомітніших наслідків часто відносять загибель людей, поранення та переміщення, але ка-тастрофи також можуть мати довгострокові психологічні, економічні та екологічні наслідки. Таке визначення підкреслює масштаби впливу на громаду чи суспільство. Катастрофа визначається як подія, що призводить до істотного порушення повсякденного життя, включаючи загибель людей, поранення, економічні збитки та завдання шкоди навколишньому середовищу. Отже, це визначен-ня підкреслює соціально-економічні наслідки катастроф.

Визначення, зосереджене на соціальному конструкті

Як зазначає Кварантеллі (1998), катастрофи найкраще розуміти як соціальні конструкти. Катастро-фа - це подія, яка перевищує здатність громади або суспільства подолати її наслідки. Визначення, побудоване на соціальному конструкті, підкреслює, що катастрофи трапляються тоді, коли ресур-си, організаційні структури та механізми подолання наслідків перевантажуються.

Визначення, орієнтоване на екологічну безпеку

Катастрофи впливають не лише на населення, але й на навколишнє середовище. У багатьох ви-падках погіршення стану довкілля або катастрофічні екологічні явища (такі як повені, лісові пожежі або урагани) вважаються частиною катастрофи. Так само катастрофи можуть посилювати існуючу соціальну нерівність, непропорційно впливаючи на маргінальні групи (наприклад, бідні, люди по-хилого віку або люди з інвалідністю).

Інтегроване визначення: Перрі та Кварантеллі (2005) пропонують інтегроване визначення, яке охоплює як природну подію, так і соціальне реагування на неї. Згідно з цим визначенням, ка-та-строфа передбачає не лише небезпеку, але й вразливість ураженого населення та його здат-ність реагувати на неї.

Визначення, орієнтоване на міжнародну спільноту

Міжнародна спільнота часто визначає катастрофи на підставі їхніх транскордонних наслідків. Згідно з визначенням Міжнародної федерації товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (МФЧХ), катастрофа - це подія, яка призводить до значних людських, економічних або екологічних втрат, і часто вимагає міжнародної гуманітарної допомоги. Масштаби таких подій часто потре-бу-ють скоординованих зусиль з реагування за межами кордонів постраждалої країни.

Визначення катастроф змінювалися з появою нових знань і поглядів. Наприклад, якщо перші ви-значення катастроф були зосереджені на природних загрозах, то більш пізні визначення вклю-ча-ють антропогенні та комплексні загрози, такі як технологічні збої, пандемії та тероризм. Ці но-вітні визначення відображають мінливий характер загроз і все більшу складність реагування на ката-строфи.

Типи катастроф

Катастрофи за своєю приро-дою багатовимірні, вони включають в себе взаємо-дію природних явищ, люд-ської діяльності та реакції суспільства.

Таксономія і класифікація катастроф представл-ю-ють унікальні виклики через складність і різ-нома-нітність таких подій. Такі виклики зумовлені кілько-ма ключовими факторами. Катастрофи за своєю природою багатовимірні, вони включають в себе взаємодію природних явищ, людської діяль-ності та реакції суспільства. Наприклад, землетрус може спричинити вторинні наслідки, такі як цунамі або руйнування інфраструктури, демонструючи взаємо-дію фізичних, екологічних, соціальних та економіч-них чинників. Така комплексна специфіка усклад-нює точну категоризацію.

Існує фундаментальна відмінність між небезпе-ками, які представляють потенційні загрози, і ка-тастрофами, які спричиняють значну шкоду або збитки. Це розмежування залежить від вразливості постраждалого населення і є важливим для класи-

фікації, але часто його важко чітко визначити. Катастрофи значно різняться за типами, а їхня класифікація ґрунтується на таких критеріях, як походження, масштаб, вплив або тривалість. При-родні катастрофи, такі як землетруси, урагани та повені, зазвичай поділяють на групи за причина-ми, як-от геологічні чи метеорологічні чинники. До антропогенних катастроф належать промислові аварії, витоки хімічних речовин і збройні конфлікти, які класифікуються за їхнім походженням, як-от індустріальні чи біологічні. Комплексні катастрофи виникають внаслідок взаємодії природних та антропогенних факторів – це події, спричинені зміною клімату, або епідемії, ускладнені людською інфраструктурою. Величезне розмаїття типів катастроф заважає створенню загальноприйнятої таксономії.

визначення, категоризація та класифікація катастроф – це особлива проблема в контексті дослідження катастроф через притаманну їм складність, мінливість та залежність від конкретних обставин.

Часова і просторова мінливість ще більше ускладнює класифікацію, оскільки катастрофи різняться в залежності від регіонів і часу. Одне й те саме сти-хійне лихо, наприклад, повінь, може завдати знач-ної шкоди в міській місцевості, але значно меншої в малонаселеному регіоні. Так само на наслідки впливають готовність, стійкість та інфраструктура. Катастрофи також відрізняються за своїм розвит-ком: деякі розвиваються поступово, наприклад, посухи чи зміни клімату, а інші виникають раптово, наприклад, землетруси чи урагани. Розмістити їх в єдиному діапазоні за ступенем терміновості або тяжкості досить складно.

Оцінка катастроф часто містить суб'єктивні су-дження, оскільки зацікавлені сторони, як-от уряди, дослідники та постраждалі громади, можуть по-різному оцінювати їхні наслідки. Крім того, не існує універсальної межі, за якою небезпека стає катастрофою, оскільки вплив кожної події на громади варіюється залежно від таких факторів, як масштаб збитків, економічні втрати та соціальні потрясіння. На процес класифікації також значно впливає соціальний, культурний і політичний контекст. Наприклад, майже непомітна подія в одній країні може стати справжньою катастрофою в іншій, залежно від спроможності місцевого населен-ня реагування, його вразливості та від ступеня розвитку інфраструктури.

Вразливість і вплив відіграють вирішальну роль у визначенні масштабу катастрофи. Одна й та сама небезпека може бути керованою в регіоні з розвиненою інфраструктурою, але призвести до серйозних наслідків в іншому. Дослідження катастроф носять міждисциплінарний характер і охоплюють географію, соціологію, економіку, екологію та охорону здоров'я, кожна з яких робить свій унікальний внесок у процес класифікації. Наприклад, географи можуть зосередитися на фі-зичних характеристиках небезпек, соціологи – на соціальній вразливості, а експерти з охорони здоров'я – на наслідках для здоров'я. Таке розмаїття підходів унеможливлює уніфікацію процесу класифікації.

Еволюція глобальних ризиків призводить до появи нових типів катастроф, кидаючи виклик тради-ційним таксономіям. Пандемії, як-от COVID-19, демонструють взаємозв'язок між кризами у сфері охорони здоров'я та соціальними чи економічними факторами, порушуючи питання про те, як їх класифікувати: як природні чи як антропогенні. Аналогічно, зміна клімату та кібернетичні загрози, як-от кібератаки та технологічні ризики, не вписуються в існуючі категорії. Розбіжності

між гло-бальними та місцевими підходами також ускладнюють ситуацію. Те, що кваліфікується як велика катастрофа в розвиненій країні, може відрізнятися від ситуації в країні, що розвивається, де враз-ливість інфраструктури може посилити наслідки навіть незначних подій.

Таким чином, визначення, категоризація та класифікація катастроф – це особлива проблема в кон-тексті дослідження катастроф через притаманну їм складність, мінливість та залежність від кон-кретних обставин. Вони пов'язані з широким спектром факторів, включаючи вразливість людей, екологічні загрози, соціальні системи та інфраструктуру. Враховуючи мінливий характер ризиків і міждисциплінарний характер цих явищ, таксономія катастроф повинна бути гнучкою, динамічною й адаптованою до місцевих умов, зберігаючи при цьому певний рівень узгодженості для підтримки ефективних досліджень, формування політики та управління катастрофами.

Таким чином, катастрофи можна класифікувати різними способами, залежно від типу небезпеки, її масштабу та характеру наслідків. Чітко усвідомлюючи, що такі події відрізняються за широким спектром характеристик, як-от масштаб, чинник, прогнозованість, тривалість, раптовість тощо, більшість дослідників виокремлюють три «типи» катастроф: (1) природні, (2) техногенні та (3) ос-новані на конфлікті; або, (1) природні, (2) техногенні та (3) комплексні; або (1) природні, (2) техно-генні та (3) екологічні; тощо. Однак за цими новітніми тріадами стоїть значно старіша і авторитетні-ша дуалістична модель класифікації катастроф. Згідно із цією моделлю, катастрофи поділяються на два основні типи: природні та антропогенні (або створені людиною).

Природні катастрофи

Такі катастрофи спричинені природними явищами та процесами. До них належать землетруси, урагани, повені, виверження вулканів, лісові пожежі та пандемії. Стихійні лиха часто виникають під впливом природних сил і можуть спричинити значні руйнування та загибель людей, особливо якщо населені пункти розташовані в небезпечних зонах.

Сейсмічні катастрофи

Землетруси, цунамі та виверження вулканів є класичними прикладами сейсмічних катастроф. Ці події часто є раптовими, непередбачуваними та можуть спричинити масштабні руйнування. Зем-летрус у Кобе 1995 року в Японії та цунамі 2004 року в Індійському океані є важливими прикла-дами, що ілюструють катастрофічні наслідки сейсмічних подій. Нещодавно землетрус 2023 року в Туреччині продемонстрував, як відсутність надійної інфраструктури та готовності може посилити наслідки сейсмічних катастроф.

Гідрологічні катастрофи

Повені, зсуви та посухи часто є наслідком нерегулярності водних циклів, спричинених екстре-мальними опадами або тривалими посушливими періодами. Ці стихійні лиха можуть спричиняти довготривалі наслідки для сільського господарства, водних ресурсів і здоров'я людей. Наприклад, від повені в Пакистані 2010 року постраждали мільйони людей і було завдано значної шкоди інф-раструктурі. Аналогічно, повені 2023 року в Словенії та 2024 року в іспанському регіоні Валенсія демонструють, як екстремальні погодні явища призводять до масштабних руйнувань і переміщен-ня населення.

Метеорологічні катастрофи

Урагани, торнадо, спека та хуртовини належать до цієї категорії. Вони зумовлені атмосферними умовами та можуть посилюватися через зміну клімату. Наприклад, ураган Катріна у 2005 році в США продемонстрував вразливість мешканців прибережних районів до інтенсивних штормів.

Біологічні катастрофи

Пандемії, епідемії та нашестя комах також відносяться до категорії природних катастроф. Це по-дії, спричинені швидким поширенням інфекційних захворювань або шкідливих організмів, що при-зводить до масових захворювань, шкоди навколишньому середовищу, людських жертв або втрат ресурсів. Пандемія COVID-19, наприклад, ілюструє глобальний вплив біологічних ката-строф, які впливають як на системи охорони здоров'я, так і на економіку.

Антропогенні (або створені людиною) катастрофи

Такі катастрофи спричинені людськими діями, як навмисними, так і випадковими. Прикладами мо-жуть слугувати аварії на виробництві, розливи нафти, атомні аварії, тероризм та збройні кон-флікти.

Техногенні катастрофи

До них відносяться ядерні аварії, розливи хімічних речовин і вибухи на промислових об'єктах. Чор-нобильська атомна аварія (1986) і витік газу в Бхопалі (1984) – два найвідоміші приклади техно-генних катастроф, які мали руйнівний вплив на здоров'я людей і навколишнє середовище. Існують промислові аварії (розливи хімічних речовин, ядерні аварії, розливи нафти), транспортні аварії (падіння літаків, сходження потягів з рейок, морські катастрофи) та випадки, пов'язані з кібербез-пекою (кібератаки, витоки даних, збої в інфраструктурі).

Катастрофи, зумовлені збройними конфліктами

Війни, громадянські заворушення і тероризм – це події, спричинені людиною, які часто призво-дять до масштабного переміщення населення, загибелі людей, руйнування інфраструктури і дов-готри-валої соціальної та економічної нестабільності. Громадянська війна в Сирії та геноцид у Руанді є яскравими прикладами катастроф, спричинених конфліктами, які мали глибокий вплив на насе-лення, що постраждало від них. Нещодавня війна в Україні призвела до гуманітарної кризи, масо-вого переміщення та масштабних руйнувань, ілюструючи тяжкі наслідки катастроф, пов'яза-них з конфліктом.

Екологічні катастрофи

Людська діяльність, така як вирубка лісів, урбанізація, забруднення, ерозія ґрунтів або втрата біорізноманіття, може сприяти таким катастрофам, як деградація земель, забруднення повітря і забруднення океану. Ці катастрофи часто мають довгострокові наслідки для довкілля та здоров'я, як-от розлив нафти на платформі Deepwater Horizon у 2010 році. Ці типи катастроф можуть роз-виватися поступово і не завжди одразу визнаються катастрофами, але часто мають довгострокові соціальні та екологічні наслідки.

Комплексні катастрофи

Деякі події можна класифікувати як «комплексні» катастрофи, які включають поєднання при-род-них та антропогенних елементів. Наприклад, наслідки землетрусу можуть бути посилені технічни-ми збоями або неефективним управлінням. Або, наприклад, на зони війни чи конфлікту можуть впливати як політична нестабільність, так і природні загрози, що призводить до складних гумані-тарних криз.

Класифікація катастроф на «техногенні» та «природні» – домінуючий підхід у дослідженнях ка-та-строф, але він є проблематичним з кількох причин. Хоча ця дихотомія історично була корисною для впорядкування знань про катастрофи, вона надто спрощує складну взаємодію між людськими

і природними системами. Відомий теоретик катастроф Перрі (Perry, 2005) дотримується наступної принципової позиції з цього питання:

«Насправді, класифікація сама по собі – це спосіб точніше визначити катастрофи. Навіть при-мі-тивні фенотипічні типології, які зараз вважаються дуже наївними, як-от поділ катастроф на «тех-ногенні» та «природні», дозволяють конкретизувати те, що таке катастрофа, і починають процес визначення її сутності. Свого часу на базовому рівні таке розмежування було корисним як засіб групування відмінностей у реагуванні людей на катастрофи. Подальші дослідження і роздуми при-вели нас до розуміння того, що важливими також є питання, які не вичерпуються лише тим, що прискорює подію. Багато дослідників катастроф готові почати думати про генотипи: виражати кла-сифікацію в термінах соціальних наслідків, соціального часу тощо. Оскільки цей процес триває, можна очікувати більш складних типологій, які дозволять дослідникам групувати і порівнювати свої висновки з висновками інших науковців у теоретично обґрунтований спосіб» (с. 318).

Поділ на «техногенні» та «природні» катастрофи довгий час був домінуючим у дослідженнях ка-тастроф з кількох причин. Історично ця дихотомія виникла тому, що ранні дослідження та зусилля з реагування були зосереджені на розумінні природних загроз, таких як землетруси, повені та урагани, які розглядалися як зовнішні сили, непідвладні людському контролю. Водночас індустрі-алізація та урбанізація привернули увагу до катастроф, спричинених людською діяльністю, таких як промислові аварії, війни та погіршення стану довкілля, де людські рішення явно впливають на наслідки.

> Сучасні катастрофи все частіше виникають внаслідок взаємодії людської діяльності та факторів навколишнього середовища, що робить їх не лише природними, але й не повністю антропогенними.

Ця спрощена система класифікації пропонує до-ступну основу для розуміння причин (природних чи антропогенних), їхнього впливу (на людей чи екологію) і реагування на них. Вона особливо ко-рисна для забезпечення готовності до катастроф, пом'якшення їхніх наслідків, реагування на них, а також сприяє розумінню подій урядами, організа-ціями та науковцями. Крім того, багато політичних і правових механізмів побудовано на основі цієї класифікації з відмінними стратегіями реагування на природні та антропогенні катастрофи. Напри-клад, природні катастрофи часто потребують за-лучення агентств з управління катастрофами, які зосереджуються на відновленні після таких подій, як повені чи урагани, в той час як техногенні катастрофи, як правило, передбачають правові норми, що стосуються корпоративної відповідально-сті або промислової безпеки. Культурні та психологічні чинники також посилюють цю дуалістичну класифікацію. Сприйняття природних катастроф як сил, непідвладних людському контролю, може принести психологічне полегшення, оскільки сприяє усвідомленню неминучості. І навпаки, техно-генні катастрофи підкреслюють людську відповідальність і можливість контролю та запобігання, що може спонукати до дій і політичних змін.

Однак ця класифікація стає дедалі проблематичнішою, оскільки вона не враховує взаємозв'язок між людськими і природними системами. Багато катастроф є результатом поєднання природних загроз і людської діяльності. Наприклад, екстремальні погодні явища, такі як урагани і посухи, хоча і є природними за походженням, все частіше стають наслідком спричинених людиною змін клімату,

що збільшує їхню частоту та інтенсивність. Аналогічно, повені, хоча і є природним явищем, посилюються в результаті розширення людських поселень, вирубки лісів і неналежного міського планування. Межі між техногенними та природними катастрофами часто розмиті. Ядерні аварії, такі як Чорнобильська катастрофа, пов'язані з людськими помилками, але мають масштабні екологічні наслідки. Аналогічно, розливи хімічних речовин можуть бути наслідком промислових аварій, але впливають на екосистеми і водопостачання, об'єднуючи людський і природний вплив. Події, подібні до катастрофи на АЕС «Фукусіма-1» у 2011 році, ілюструють, як природна небезпека, наприклад, цунамі, може спричинити техногенну катастрофу, демонструючи взаємозалежність цих категорій надзвичайних ситуацій.

Сучасні катастрофи все частіше виникають внаслідок взаємодії людської діяльності та факторів навколишнього середовища, що робить їх не лише природними, але й не повністю антропогенними. Урбанізація та виснаження ресурсів, наприклад, створюють вразливість, яка посилює серйозність природних загроз. Поселення на територіях, схильних до повеней, або вирубка лісів, що провокує зсуви, є яскравими прикладами того, як людський вибір збільшує вплив природних явищ. Вразливість людини є вирішальним фактором, що визначає, чи стане подія катастрофою. Наприклад, ураган може мати мінімальний вплив на території з потужною інфраструктурою та готовністю до нього, але спричинити спустошення в регіонах, де цих ресурсів бракує. Це свідчить про те, що серйозність «природних» катастроф часто визначається людськими рішеннями, політикою та соціальними структурами. Отже, до катастроф призводять не лише природні сили або дії людини, але
й вразливість суспільства. Більше того, концепція катастрофи – це соціальний конструкт, на який впливають суспільні уявлення та реакції. Природна небезпека може не призвести до катастрофи в одній ситуації, але може стати катастрофічною в іншій через економічні, соціальні чи політичні фактори. Усе це підкреслює необхідність більш виваженого підходу до класифікації катастроф.

Хоча дихотомія «природне - антропогенне» пропонує зручні схеми, вона надто спрощує складну, взаємопов'язану природу катастроф. Багато катастроф виникають внаслідок поєднання природних і людських чинників, а їхні наслідки формуються під впливом людської діяльності, вразливості та політики. Щоб врахувати цю складність, класифікація катастроф повинна прийняти більш інтегрований підхід, який визнає взаємодію між людськими і природними системами, визнаючи їхній спільний внесок у ризик і стійкість до них.

Інституційні суб'єкти у сфері управління катастрофами

Управління катастрофами – це складний, багатогранний процес, до якого залучені численні інституційні суб'єкти, як державні, так і приватні, на місцевому, національному та міжнародному рівнях. Ці суб'єкти відіграють ключову роль у реагуванні, відновленні та пом'якшенні наслідків надзвичайних ситуацій. Таким чином, управління катастрофами включає в себе складний набір інституційних суб'єктів, кожен з яких відіграє важливу роль у забезпеченні готовності, реагування та відновлення. Ці суб'єкти діють на різних рівнях управління та координації – від місцевих громад до міжнародних організацій. Таким чином, ефективне управління катастрофами вимагає координації між багатьма інституційними суб'єктами, зокрема:

Національні уряди та місцеві органи влади

Уряди є основними інституційними суб'єктами, відповідальними за управління катастрофами. Національні та місцеві органи влади відповідають за готовність до надзвичайних ситуацій, координацію реагування на них та відновлення після них. Місцеві органи влади відіграють вирішальну роль у реагуванні на катастрофи, оскільки вони найкраще обізнані з конкретними потребами та

вразливими місцями своїх громад. У багатьох випадках місцеві органи влади першими реагують на надзвичайні ситуації та несуть відповідальність за координацію дій екстрених служб. Урядові установи, такі як Федеральне агентство з надзвичайних ситуацій (FEMA) у США та Національне управління з питань надзвичайних ситуацій (NDMA) в Індії, відіграють ключову роль у реагуванні на катастрофи. Окрім агентств з управління надзвичайними ситуаціями, є також департаменти охорони здоров'я та військові організації, які забезпечують логістичну підтримку. Уряди також ві-діграють вирішальну роль у прийнятті законодавства, яке визначає політику готовності до ката-строф та управління ними. Наприклад, у Сполучених Штатах Національна система реагування (NRF) визначає, як федеральний уряд, уряди штатів і місцеві органи влади повинні координувати зусилля з ліквідації наслідків катастроф.

Країна	Назва установи	Переклад назви українською
Іспанія	Dirección General de Protección Civil y Emergencias (DGPCyE)	Головне управління з питань цивільного захисту та надзви-чайних ситуацій (DGPCyE)
Словенія	Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje (URSZR)	Департамент Республіки Слове-нія з питань цивільного захисту та ліквідації наслідків катастроф (URSZR)
Туреччина	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)	Управління з питань надзви-чайних ситуацій та ліквідації наслідків катастроф (AFAD)
Україна	Державна служба України з над-звичайних ситуацій (ДСНС)	Державна служба України з над-звичайних ситуацій (ДСНС)

В Іспанії DGPCyE при Міністерстві внутрішніх справ відповідає за управління катастрофами та реагування на надзвичайні ситуації, включаючи природні, антропогенні та комплексні катастрофи. У Словенії URSZR відповідає за цивільний захист, реагування на катастрофи та відновлення. У Туреччині AFAD є головним державним органом, відповідальним за управління катастрофами, цивільний захист та реагування на надзвичайні ситуації. В Україні ДСНС відповідає за запобігання катастрофам, реагування на них та відновлення в Україні і відіграє ключову роль під час надзви -чайних ситуацій. Ці агентства відповідають за готовність до катастроф, реагування та відновлення у своїх країнах, подібно до FEMA у США та NDMA в Індії.

Неурядові організації (НУО)

НУО, такі як Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця з їхніми на-ціональними філіями (наприклад, філія Турецького Червоного Півмісяця Türk Kızılay, український філіал Червоного Хреста – Товариство Червоного Хреста України, словенський філіал Червоного Хреста – Rdeči križ Slovenije, іспанська філія Червоного Хреста Cruz Roja Española, каталонська – Creu Roja Española, галісійська – Cruz Vermella Española, баскська – Espainiako Gurutze Gorria, Médecins Sans Frontières (відома як «Лікарі без кордонів») та інші місцеві гуманітарні організації часто перебувають на передньому краї операцій з ліквідації наслідків катастроф, надаючи екс-трену допомогу, медичну допомогу та підтримку у відновленні. Вони відіграють важливу роль у тих сферах, де реакція з боку уряду може бути недостатньою. НУО також допомагають громадам повертатися до нормального життя, реалізуючи довгострокові програми реабілітації.

Міжнародні організації

Міжнародні організації, такі як Управління ООН з питань зменшення ризику катастроф (UNDRR), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) та Всесвітній банк, надають рекомендації щодо зменшення ризику катастроф та гуманітарної допомоги. Ці організації допомагають координувати глобальне реагування на катастрофи, особливо коли вони виходять за межі кордонів однієї країни або перевищують національні можливості. Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (МФЧХ) – ще один ключовий суб'єкт, який надає гуманітарну допомогу і під-тримку постраждалому населенню. Ці організації відіграють життєво важливу роль у реагуванні на катастрофи, особливо після стихійних лих і збройних конфліктів.

Приватний сектор

Приватний сектор набуває все більшого значення у реагуванні на катастрофи, особливо в таких галузях, як логістика, комунікації та будівництво. Такі компанії, як FedEx та UPS, надають важливу логістичну підтримку під час масштабних ліквідацій наслідків катастроф, а інженерні фірми беруть участь у відновлювальних роботах. Бізнес, особливо у сфері будівництва, логістики та технологій, робить свій внесок у ліквідацію наслідків катастроф, забезпечуючи критично важливі послуги, то-вари та інфраструктуру. Приватні компанії також часто беруть участь у страхуванні та управлінні ризиками.

Громадські організації

Місцеві організації, зокрема громади та волонтерські спілки, відіграють важливу роль у забезпе-ченні готовності до катастроф та реагуванні на них. Вони часто першими реагують на кризові ситуації та допомагають подолати дистанцію між офіційними установами та постраждалим насе-ленням.

Законодавча база з управління катастрофами

Правова база управління катастрофами охоплює національне законодавство, міжнародні дого-вори та гуманітарне право. Ці закони визначають, як управляти катастрофами, як координувати зусилля з реагування на них і як захищати постраждале населення. Таким чином, правова база управління катастрофами включає міжнародні, національні та регіональні закони, що регулюють питання готовності до катастроф, реагування на них і відновлення після них.

Ключові аспекти включають

Міжнародне право (міжнародне законодавство про катастрофи): Ключовим правовим інструмен-том є Міжнародний закон про реагування на катастрофи (IDRL), який регулює надання гумані-тарної допомоги під час катастроф. Міжнародне право забезпечує основу для співпраці країн у сфері реагування на катастрофи. Наприклад, Сендайська програма зі зниження ризику катастроф (2015-2030 рр.), розроблена Управлінням ООН з питань зменшення ризику катастроф (UNDRR) у Женеві, має на меті зменшити ризик катастроф і підвищити стійкість до них у глобальному масш-табі: «Сендайська програма зі зниження ризику катастроф на 2015-2030 роки» окреслює сім чітких цілей та чотири напрямки дій, спрямованих на запобігання новим та зменшення існуючих ризиків виникнення надзвичайних ситуацій: (i) Розуміння ризиків катастроф; (ii) Посилення системи вря-дування для управління ризиками катастроф; (iii) Інвестування у зменшення ризиків катастроф для підвищення стійкості; (iv) Підвищення готовності до катастроф для ефективного реагування, а також «Відбудовувати краще, ніж було» у процесі відновлення, реабілітації та ре-конструкції. Вона має на меті досягти суттєвого зниження ризиків виникнення катастроф і втрат людських життів, засобів до існування та здоров'я, а також економічних, фізичних, соціальних, культурних і еколо-гічних активів людей, підприємств, громад і країн протягом наступних 15 ро-ків» (UNDRR, 2015). Ця концепція окреслює глобальні пріоритети у сфері зменшення загрози ка-тастроф і наголошує на необхідності цілісного підходу до управління катастрофами, включаючи зменшення вразливо-сті, підвищення стійкості та готовності до них у різних країнах. Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (МФЧХ), що також розташована в Женеві, надає краї-нам рекомендації щодо підготовки до катастроф та мінімізації їхніх наслідків. МФЧХ опублікувала «Доповідь про катастрофи у світі за 2015 рік: фокус на місцевих суб'єктах – ключ до гуманітарної ефективності», документ, який підкреслює важливість місцевих суб'єктів у протистоянні катастро-фам, їхню роль у реагуванні та відновленні, а також дає уявлення про те, як гуманітарні орга-нізації можуть підвищити ефективність своєї роботи. Документ на сайті містить такий вступ: «У нашій Доповіді про катастрофи у світі за 2015 рік основна увага приділялася міс-цевим суб'єктам як вирішальним елементам гуманітарної ефективності гуманітарної діяльності. Лихоманка Ебола в Західній Африці, землетрус у Непалі, конфлікт у Сирії, повені в Німеччині та ураган Сенді в США мобілізували наші гуманітарні зусилля. Це були дуже різні ситуації, але всі вони мали одну спільну рису. Кожна з них висвітлила критично важливу, але часто недооцінену роль місцевих суб'єктів. Місцеві суб'єкти завжди реагують першими. У Непалі місцеві волонтери та рятувальники реагу-вали вже тоді, коли пил від землетрусу ще висів у повітрі. У Західній Африці, задовго до того, як світ усвідомив справжню природу загрози лихоманки Ебола, місцеві медики та потерпілі громади лікували та ізолювали хворих і ховали померлих. Їхня ефективність перевищує їхню безпосеред-ню близькість до місця події. Вони також ефективні завдяки їхній перспектив-ності. Оскільки вони присутні в громадах до початку надзвичайної ситуації, вони бачать її не як окрему подію, а як щось, пов'язане з минулим, з неврахованими загрозами, вразливістю та нерів-ністю. Надзвичай-ні ситуації – катастрофи, кризи у сфері охорони здоров'я, навіть конфлікти – не є початком або кінцем, незалежно від їхньої масштабності. Їх необхідно долати, але саме по собі подолання не покладе край викликам, з якими стикаються громади» (МФЧХ, 2015 р.).

Національні закони (національне законодавство)
Зазвичай країни мають національні закони про управління катастрофами, які визначають обов'яз-ки різних державних установ і механізми реагування на катастрофи та відновлення після них. Ці закони мають вирішальне значення для забезпечення ефективного управління НС у межах кордо-нів країни. У багатьох країнах закони про управління надзвичайними ситуаціями приймаються для регулювання обов'язків різних рівнів влади та інституційних суб'єктів. Наприклад, Стаффордський закон у США створює правову основу для федеральної допомоги в разі катастроф, відповідно до Закону про управління катастрофами в Індії створено Національне управління з питань над-звичайних ситуацій (NDMA) для координації зусиль на національному рівні, а в таких країнах, як Японія та Індонезія, діють спеціальні закони, що регулюють питання мінімізації ризиків катастроф та відновлення після них.

Гуманітарне право (Право з прав людини)
У конфліктних ситуаціях міжнародне гуманітарне право, зокрема Женевські конвенції, забезпечує захист цивільного населення і розглядає обов'язки держав щодо надання допомоги та підтримки під час катастроф. Право з прав людини також перетинається з управлінням катастрофами. У процесі подолання наслідків катастроф уряди зобов'язані захищати вразливі верстви населен-ня, надавати життєво необхідні послуги та забезпечувати дотримання прав людини. Міжнародна нормативно-правова база з прав людини, включаючи Загальну декларацію прав людини та Між-народний пакт про економічні, соціальні та культурні права, зобов'язує захищати населення, яке постраждало від надзвичайних ситуацій.

Закони про страхування та відповідальність
Законодавча база також регулює аспекти відповідальності та страхування в управлінні катастро-фами, визначаючи, хто несе відповідальність за збитки і хто покриватиме витрати на відновлен-ня.

Підсумки розділу та результати навчання

У першому розділі ми розглянули поняття катастрофи з різних наукових точок зору. Ми дали визначення катастроф, дослідили різні типи катастроф та розглянули роль інституційних суб'єктів в управління катастрофами. Ми також розглянули нормативно-правову базу, яка регулює реагування на катастрофи та відновлення після них. Основні результати вивчення цього розділу включають наступне:

- Студенти здатні розпізнати багатогранну природу катастроф та їхні причини.
- Студенти здатні зрозуміти складність визначень катастроф і чинників, що на них впливають.
- Студенти здатні глибше розуміти різні типи катастроф та їхній вплив на суспільство і навколишнє середовище.
- Студенти здатні розпізнавати ролі інституційних суб'єктів в управлінні катастрофами, від урядових установ до місцевих громад.
- Студенти здатні досліджувати правові механізми, які регулюють реагування на катастрофи, мінімізацію їх наслідків та відновлення після них.
- Студенти знайомляться з ключовою термінологією, що використовується в дослідженнях та управлінні катастрофами.

Завдання для самооцінки

1 Яка одна з основних характеристик катастрофи?
а) Вона виникає лише через природні загрози
б) Вона спричиняє значні збитки для суспільства
в) Вона завжди передбачувана
г) Вона впливає насамперед на навколишнє середовище

2 Яка наукова дисципліна НЕ асоціюється з дослідженнями катастроф?
а) соціологія
б) політологія
в) біологія
г) екологія

3 Лісабонський землетрус 1755 року був визначним тому, що:
а) це був найсмертоносніший землетрус в історії
б) він призвів до першого соціально-наукового аналізу катастроф
в) це був перший зареєстрований землетрус
г) він зачепив лише Португалію

4 На чому наголошує модель вразливості в дослідженнях катастроф?
а) на випадковості катастроф
б) на ролі соціальних та економічних чинників у виникненні небезпеки катастроф
с) на тому, що катастрофи є суто природними явищами
d) на неминучості катастроф

5 Згідно з Перрі (Perry, 2018), який з наведених нижче варіантів НЕ є основним підходом до визначення катастроф?
а) модель класичного періоду
b) традиційний підхід «небезпека – катастрофа»
с) модель техногенної аварії
d) модель соціальних явищ

6 Сендайська програма зі зниження ризику катастроф направлена на:
а) виключно на надання допомоги в надзвичайних ситуаціях
б) зменшення ризиків катастроф через міжнародне співробітництво
с) ігнорування соціальної вразливості
г) обмеження досліджень катастроф до вивчення стихійних лих.

7 Як дослідники катастроф критикують традиційну класифікацію катастроф побудовану на дихотомії «природні / антропогенні»?
а) Вона надто спрощує взаємодію між природними та людськими чинниками
б) Це єдиний правильний метод класифікації
в) Вона не враховує техногенні катастрофи
г) Вона застосовується лише до розвинених країн

8 Що з наведеного нижче є прикладом комплексної катастрофи?
а) невелика повінь
б) кібератака на фінансову систему
с) землетрус, що призвів до ядерної аварії
г) незначний землетрус без руйнувань

9 Яка з наведених нижче організацій бере участь у реагуванні на катастрофи на міжнародному рівні?
а) Федеральне агентство з надзвичайних ситуацій (FEMA)
б) Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (МФЧХ)
с) Національне управління з питань надзвичайних ситуацій (NDMA)
d) Місцева пожежна служба

10 Поняття стійкості у дослідженнях катастроф стосується:
а) неспроможності суспільств відновлюватися після катастроф
б) здатності окремих осіб та громад адаптуватися та відновлюватися
с) кількості загиблих під час катастрофи
г) загальних фінансових збитків, спричинених стихійним лихом

Ключі відповідей

1.b, 2.c, 3.b, 4.b, 5.c, 6.b, 7.a, 8.c, 9.b, 10.b

Подяка

Автор висловлює подяку за використання інструментів штучного інтелекту, зокрема ChatGPT від OpenAI, за допомогу в написанні, редагуванні, вдосконаленні мови, покращенні чіткості мови та забезпеченні узгодженості тексту в цій главі.

Список використаних джерел

Alexander, D. (2002). Principles of emergency planning and management. Oxford University Press.
Alexander, D. (2015). Disaster and emergency planning for preparedness, response, and recovery. In Oxford Research Encyclopedia of Natural Hazard Science. https://oxfordre.com/naturalhazardscience/display/10.1093/acrefore/9780199389407.001.0001/acrefore-9780199389407-e-12 (27/2/2025).
Blaikie, P., Cannon, T., Davis, I., & Wisner, B. (1994). At risk: Natural hazards, people's vulnerability, and disasters. Routledge.
Cannon, T., & Müller-Mahn, D. (2010). Vulnerability, resilience, and development discourses in context of climate change. Natural Hazards, 55(3), 621–635.
Cardona, O. D., et al. (2012). Determinants of risk: Exposure and vulnerability. In Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation (pp. 65–108). Cambridge University Press.
Cutter, S. L. (2003). Hazards vulnerability and environmental justice. Routledge.
Cutter, S. L., Boruff, B. J., & Shirley, W. L. (2003). Social vulnerability to environmental hazards. Social Science Quarterly, 84(2), 242–261.
Drabek, T. E. (2017). Sociology of disaster. In K. O. Korgen (Ed.), The Cambridge handbook of sociology (pp. 139–147). Cambridge University Press.
Haddow, G. D., Bullock, J. A., & Coppola, D. P. (2020). Introduction to emergency management (7th ed.). Butterworth-Heinemann.
IFRC (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies). (2015). World disasters report 2015: Focus on local actors, the key to humanitarian effectiveness. https://www.ifrc.org/en/publications-and-reports/world-disasters-report/world-disasters-report-2015 or https://www.ifrc.org/document/world-disasters-report-2015 (18/2/2025).
Lindell, M. K. (2013). Disaster studies. Current Sociology Review, 61(5–6), 797–825.
Meerow, S., & Newell, J. P. (2016). Urban resilience for whom, what, when, where, and why? Urban Geography, 40(3), 309–329.
Oliver-Smith, A. (1996). Anthropological research on hazards and disasters. Annual Review of Anthropology, 25(1), 303–328.
Perry, R. W., & Quarantelli, E. L. (Eds.). (2005). What is a disaster: New answers to old questions. Xlibris Publishers.
Perry, R. W. (2005). Disasters, definitions, and theory construction. In R. W. Perry & E. L. Quarantelli (Eds.), What is a disaster: New answers to old questions (pp. 311–324). Xlibris Publishers.
Perry, R. W. (2018). Defining disaster: An evolving concept. In H. Rodríguez, W. Donner, & J. E. Trainor (Eds.), Handbook of disaster research (pp. 3–22). Springer.
Perry, R. W., & Lindell, M. K. (2003). Preparedness for emergency response: Guidelines for the emergency planning process. Disasters, 27(4), 336–350.
Quarantelli, E. L. (Ed.). (1998). What is a disaster: Perspectives on the question. Routledge.
UNDRR (United Nations Office for Disaster Risk Reduction). (2015). Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030. United Nations. https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030 (18/2/2025).

КОМУНІКАЦІЯ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Ліа Лола Владо КОТНІК[2]

РОЗДІЛ 2

КОМУНІКАЦІЯ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

- Вступ
- Ключові поняття
- Значення комунікації під час катастроф
- Концептуальні засади комунікації катастроф
- Комунікація катастроф на різних етапах
- Інструменти комунікації під час катастроф
- Правила комунікації катастроф
- Стратегії комунікації катастроф
- Виклики комунікації катастроф
- Чотири приклади комунікації катастроф
- Підсумки розділу та результати навчання
- Завдання для самооцінки
- Список використаних джерел

Вступ

Катастрофи – це комплексні події, які справляють глибокий вплив на суспільство, що проявля-ється у загибелі людей, руйнуванні майна, порушеннях у наданні життєво важливих послуг та довготривалих економічних проблемах. Вони являють собою як короткотривалі надзвичайні си-туації, так і затяжні кризи, що вимагають скоординованого реагування в різних секторах і в різних масштабах. За останні роки географія та розміри катастроф зросли, виходячи за межі місцевих, регіональних і навіть національних кордонів. Як зазначає Стеффенс (2012), «катастрофи зараз мають глобальний характер. Здається, що кожного тижня журналісти ведуть репортажі з найвід-даленіших куточків земної кулі, передаючи драматичні історії виживання чи душевного болю у великих містах чи віддалених селах, які постраждали від землетрусу, урагану, хуртовини, терорис-тичної атаки, цунамі, обвалу на шахті, голоду чи авіакатастрофи» (с. 1). Цей глобальний вимір ка-тастроф підкреслює необхідність широкомасштабних, скоординованих зусиль у сфері комунікації.

Серед безлічі факторів, що визначають успіх заходів з ліквідації наслідків катастроф, комунікація є критично важливою визначальною складовою, що формує вектор готовності, реагування та відновлення.

Серед безлічі факторів, що визначають успіх заходів з ліквідації наслідків катастроф, комунікація є критично важливою визначальною складовою, що формує вектор готовності, реагування та відно-влення. Ефективна комунікація в умовах катастрофи виходить за рамки простого поширення інформації. Вона охоплює здатність чітко передавати змістов-ні повідомлення, керувати громадською думкою, координувати міжгалузеві зусилля і забезпечувати для всіх вільний доступ до життєво важливої інфор-мації, особливо для вразливих і маргіналізованих верств населення. Ці групи населення часто сти-каються з додатковими проблемами під час криз, що підкреслює етичний аспект прозорих, відпові-дальних та інклюзивних комунікаційних стратегій. У своїй праці «Комунікація катастроф у мін-ливому медіасвіті» Хаддоу і Хаддоу (Disasters Communications in a Changing Media World, 2013) наголошують що, комунікація під час катастроф має не лише технічну функцію, а й виконує роль адаптивного процесу, що ґрунтується на взаємо-дії. Катастрофи, як природні, як-от урагани та землетруси, так й антропогенні, включаючи промис-лові аварії або терористичні акти, руйнують як фізичну інфраструктуру, так і інформаційні мережі. Такі руйнування можуть посилити хаос і перешкоджати своєчасному прийняттю рішень, якщо сис-теми звязку не можуть заповнити критичну нестачу інформації. Отже, роль комунікації поширю-ється на протидію дезінформації, сприяння соціальній згуртованості та посилення стійкості громад в умовах невизначеності та несприятливих обставин. У цьому розділі досліджується центральне місце комунікації в управлінні катастрофами, інте-груючи ідеї провідних академічних досліджень і практичних прикладів. Тут розглядаються ос-новоположні принципи, інноваційні інструменти та стратегічні рамки, необхідні для ефективної комунікації під час катастроф. Особлива увага приділяється ролі новітніх технологій, культурної компетентності та підходів, що передбачають широку участь, у покращенні результатів комунікації. Мета цього розділу – дати студентам тонке розуміння особливостей комунікаційної динаміки у сце-наріях надзвичайних ситуацій та їхніх наслідків для формування політики та практичної діяльності.

Ключові поняття

Для кращого розуміння теми, що розглядається в цьому розділі, подано пояснення ключових понять, наведених нижче. Вивчення цих понять полегшить розуміння нюансів теми, що розгляда-ється в цьому розділі. Крім того, вивчення цих понять полегшить засвоєння основних положень розділу, а також допоможе усвідомити важливість принципу емпатії у процесах, повязаних з ка-тастрофами.

Комунікаця катастроф

Комунікація катастроф – це обмін інформацією до, під час і після катастрофи з метою захисту жит-тя людей, зменшення збитків і сприяння заходам з відновлення (Haddow & Haddow, 2013). Стра-тегії комунікації в надзвичайних ситуаціях включають своєчасну і точну передачу попереджень, інструкцій і оновлення інформації; наприклад, видача наказів про евакуацію під час землетрусу в Тохоку в 2011 році демонструє важливість такої комунікації. Така комунікація також спрямована на довгострокові стратегії, надаючи ресурси та інформацію про поточні кроки у процесі відновлення після катастрофи.

Кризова комунікація

Кризова комунікація – це процес управління інформацією та її поширення під час кризи або ка-тастрофи з метою інформування, спрямування та заспокоєння громадськості, мінімізуючи при цьому плутанину та паніку (Frandsen & Johansen, 2020). Наприклад, під час пандемії COVID-19 уряди та організації охорони здоров'я впровадили ефективні стратегії кризової комунікації, надаю-чи в режимі реального часу оновлену інформацію про заходи безпеки та проблеми громадського здоров'я. Успішна кризова комунікація вимагає послідовних, тактовних і чітких повідомлень для побудови довіри, а такі платформи, як соціальні мережі та гарячі лінії, стають важливими інстру-ментами в цьому процесі.

Комунікація ризиків

Інформування про ризики – це обмін інформацією про потенційні ризики та небезпеки, який до-помагає людям, громадам та організаціям зрозуміти та помякшити наслідки катастроф (Lundgren & McMakin, 2018). Вона спрямована на підготовку населення до катастроф та інформування про превентивні заходи; наприклад, кампанії з підготовки до землетрусів у Каліфорнії або ініціативи з охорони здоров'я під час спалахів вірусу Зіка є прикладами такого типу комунікації. Ефектив-ність інформування про ризики підвищується, коли місцеві організації розробляють повідомлення, адаптовані до потреб громади.

Комунікація стійкості

Коммунікація стійкості – це обмін інформацією з метою підвищення здатності окремих осіб і громад готуватися до викликів, реагувати на них і відновлюватися після них (Kar & Cochran, 2019). Така комунікація зміцнює стійкість, сприяючи підвищенню обізнаності громад. Наприклад, після циклону 2019 року в Мозамбіку та його околицях інформація поширювалася завдяки співпраці з місцевими громадами. Така комунікація також спрямована на зміцнення соціального та психоло-гічного здоров'я громад, що сприяє досягненню довгострокових цілей у контексті стійкості.

Комунікація з громадськістю

Комунікація з громадськістю – це форма комунікації, яка здійснюється через спеціалістів із зв'язків з громадськістю (СЗГ) для передачі офіційних заяв і координації зі ЗМІ під час катастроф (Macnamara, 2018). Цей тип комунікації має вирішальне значення для створення атмосфери до-віри та прозорості, а також є важливою тактикою для виправлення дезінформації. Платформи со-ціальних мереж є ефективним інструментом для забезпечення швидкого поширення достовірної інформації, тому чіткі та послідовні повідомлення є вкрай важливими.

Медіа-комунікація

Медіа-комунікація – це використання різних платформ (телебачення, радіо, соціальні мережі, веб-сайти) для поширення інформації під час катастрофи (Watson, 2008). Традиційні медіа мають вирішальне значення, особливо для охоплення людей похилого віку або сільського населення; наприклад, під час урагану Гарві в 2017 році екстрені трансляції надавали важливу інформацію. Хоча соціальні медіа-платформи посилюють інтерактивну комунікацію, надаючи оновлення в ре-жимі реального часу, існує ризик поширення дезінформації, тому важливо швидко виправляти неправдиві факти через надійні акаунти.

Інклюзивна комунікація

Інклюзивна комунікація покликана забезпечити донесення інформації про катастрофи до всіх верств населення, особливо до маргіналізованих груп та людей з інвалідністю (Bush & Lindsey, 2024). Для людей з сенсорними порушеннями важливі такі засоби доступності, як сурдопереклад і відео з субтитрами; подібні практики були ефективно використані під час пандемії COVID-19. Крім того, налагодження взаємодії між урядовими установами, неурядовими організа-ціями та місцевими громадами для забезпечення поширення повідомлень різними мовами, що врахову-ють культурні особливості, посилює комунікацію катастроф.

Значення комунікації під час катастроф

Значення комунікації під час катастроф неможливо переоцінити. Ефективна комунікація може врятувати життя, запобігти травмам, зменшити паніку та підвищити стійкість громади. У цьому розділі описано кілька важливих способів впливу комунікації на процеси, що відбуваються під час катастроф, на основі прикладів і найкращих практик з усього світу.

Інформування громадськості

Однією з основних функцій комунікації під час катастрофи є інформування громадськості про ха-рактер загрози та необхідні дії, яких слід вжити. Чіткі, стислі та точні повідомлення мають ви-рі-шальне значення для зменшення плутанини та створення умов, щоб люди могли захистити себе. Дезінформація або затримки в комунікації можуть призвести до паніки, неправильного реагування або непотрібних жертв.

Однією з основних функцій комунікації під час катастрофи є інформування громадськості про характер загрози та необхідні дії, яких слід вжити.

Наприклад, під час цунамі 2004 року в Індійсько-му океані відсутність ефективної системи ран-нього попередження і чіткої комунікації з громад-ськістю призвела до величезних людських жертв. Багато прибережних громад, особливо в Індонезії, Шрі-Ланці та Таїланді, не мали майже ніякого по-пе-редження перед тим, як вдарили масивні хвилі. У деяких районах люди помітили, що океан відступає від берега – що є природним передвісником цунамі – але не усвідомлювали небезпеки, а в деяких ви-падках навіть йшли до відкритого морського дна з цікавості. Крім того, непослідовність або затримка повідомлень від місцевої влади означала, що на-віть ті, хто отримував попередження, не завжди ро-зуміли терміновість або відповідні процедури ева-куації. Як наслідок, понад 230000 людей загинули в різних країнах.

На противагу цьому, сучасні системи оповіщення в Японії використовують автоматизовані тексто-ві сповіщення, системи оповіщення, а також теле- і радіопередачі для надання інформації в реаль-ному часі під час землетрусів і цунамі, яка може бути використана для вжиття заходів. Крім того, платформи соціальних мереж і програми для використання в надзвичайних ситуаціях відіграють дедалі більшу роль в комунікації катастроф, дозволяючи чиновникам швидко зв'язуватися з людь-ми і виправляти неправдиву інформацію в разі її розповсюдження. Такі дії демонструють, як сво-єчасне і точне інформування громадськості значно зменшує шкоду, зміцнює довіру громадськості та підвищує загальну готовність до катастроф.

Координація зусиль з реагування

Комунікація також відіграє важливу роль у координації зусиль з реагування на катастрофи з боку різних відомств, зокрема екстрених служб, державних органів, гуманітарних організацій та міс-це-вих громад. Відсутність ефективної комунікації може призвести до фрагментарності та нее-фек-тивності реагування.

Наприклад, під час урагану Катріна у 2005 році порушення комунікації між федеральними, дер-жавними та місцевими органами влади призвело до затримки в наданні допомоги та спричинило широке громадське невдоволення. І навпаки, дехто стверджує, що координація під час ліквідації наслідків землетрусу на Гаїті у 2010 році продемонструвала цінність надійних комунікаційних сис-тем, оскільки міжнародні організації, зокрема ООН і Червоний Хрест, використовували цифрові платформи та мобільні технології для узгодження ресурсів і мінімізації дублювання процесів, за-безпечуючи своєчасну допомогу. Однак реальність щодо реагування на Гаїті виявилася набагато складнішою. Землетрус серйозно пошкодив інфраструктуру Гаїті, в тому числі вежі стільникового зв'язку, дороги та урядові будівлі, що ускладнило комунікацію між місцевими рятувальниками та владою. Це призвело до затримок, плутанини та неефективності у наданні допомоги. Крім того, незважаючи на міжнародні зусилля, координація між різними гуманітарними організаціями часто була непослідовною. Багато з них діяли незалежно, що призводило до дублювання зусиль в одних випадках і нестачі допомоги в інших. Місцеві громади та державні органи намагалися ефективно інтегруватися в процес надання допомоги, що обмежувало загальну ефективність реагування. Через логістичні проблеми, особливо в аеропорту Порт-о-Пренса, затримувалася доставка кри-тично важливих вантажів, що ще більше ускладнювало організацію надання допомоги. Хоча циф-рові засоби комунікації відіграли певну роль у сприянні деяким моментам координації, вони не забезпечили безперебійного й ефективного реагування. Ліквідація наслідків землетрусу на Гаїті підкреслює як велику роль, так і обмеження систем зв'язку в ліквідації наслідків катастроф. Ефективне управління катастрофами вимагає не лише техно-логічних інструментів, але й добре налагоджених механізмів координації, які об'єднують місцеві та міжнародні зусилля.

> Ефективна комунікація допомагає людям і громадам впоратися з невизначеністю, зміцнюючи почуття стабільності, солідарності та надії, що в кінцевому підсумку послаблює довгострокові прояви психологічних травм, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) і депресія.

Надання психологічної підтримки

Катастрофи часто спричиняють емоційні та психо-логічні розлади серед постраждалого населення, і комунікація слугує життєво важливим інструмен-том для заспокоєння, емоційної підтримки та су-проводу в цей час. У кризові моменти люди можуть відчувати підвищену тривогу, страх, горе і розгу-бленість, тому зрозуміла і доброзичлива комуніка-ція набуває особливого значення для полегшення страждань. Ефективна комунікація допомагає лю-дям і громадам впоратися з невизначеністю, зміц нюючи почуття стабільності, солідарності та надії, що в кінцевому підсумку послаблює довгостроковіпрояви психологічних травм, таких як посттравматичний стресовийрозлад (ПТСР) і депресія. Наприклад, після землетрусу в Крайстчерчі в Новій Зеландії (2011) урядові та місцеві органи вла-ди використовували радіопередачі та зустрічі з громадою не лише для того, щоб поділитися най-важливішими новинами, але й запропонувати ресурси для психологічної підтримки, вклю но консультаціями спеціалістів і гарячими лініями. Аналогічно, після урагану Катріна (2005) фахівці з психічного здоров'я працювали разом з медіа-каналами, щоб поширювати повідомлення, які ви-значали емоції постраждалих і спрямовували їх до наявних служб підтримки. Ці зусилля

допомог-ли постраждалим відчути, що їх почули, зрозуміли та направили до ширшої спільноти людей, де можна отримати допомогу.Крім того, протидія дезінформації за допомогою узгодженої, відкритої та прозорої комунікації відіграє вирішальну роль у зменшенні страхів і відновленні довіри суспіль-ства. Наприклад, після пандемії COVID-19 організації охорони здоровя в усьому світі зосереди-лися на психічному благополуччі у своїй інформаційно-просвітницькій роботі, просуваючи методи управління стресом, кризові гарячі лінії та мережі підтримки на рівні громад. Визнаючи емоційні наслідки катастроф та інтегруючи першу психологічну допомогу в стратегії комунікації в кризових ситуаціях, влада може допомогти громадам долати негаразди стійко і з надією.

Зміцнення довіри

Довіра є запорукою ефективного управління катастрофами, а комунікація відіграє ключову роль у її встановленні, підтримці та відновленні. Без довіри виконання населенням директив у надзви-чайних ситуаціях може бути ускладнене, а це призведе до збільшення ризиків і затяжних кризових ситуацій. Прозора, регулярна і комунікація з достовірною інформацією вкрай важлива для протидії дезінформації, розвіювання чуток і запевнення громадськості в тому, що влада діє в інтересах людей. Чіткі повідомлення з джерел, що заслуговують на довіру, сприяють зміцненню почуття без-пеки, дозволяючи громадам приймати зважені рішення та ефективно реагувати на катастрофи. Наприклад, під час спалаху лихоманки Ебола в Західній Африці (2014-2016 рр.) дезінформація та скептичне ставлення до медичних установ спочатку перешкоджали зусиллям зі стримування епідемії, оскільки багато громад не довіряли втручанню уряду і перешкоджали наданню медичної допомоги. Щоб вирішити цю проблему, команди реагування впроваджували комунікаційні стра-тегії з урахуванням культурних особливостей, співпрацюючи з місцевими лідерами, релігійними діячами та громадськими організаціями, щоб донести до людей необхідну інформацію, яка б зна-йшла відгук серед постраждалого населення. Ці цілеспрямовані зусилля не лише розвіяли страхи, а й спонукали людей дотримуватися заходів безпеки, як-от карантинних протоколів і безпечних практик поховання, що, зрештою, сприяло дотриманню громадського порядку і допомогло в бо-ротьбі зі спалахом хвороби. Так само під час пандемії COVID-19 уряди в усьому світі зіткнулися з проблемами боротьби з дезінформацією та ваганнями щодо вакцинації. Країни, які надавали пріоритет прозорості (зокрема, проводили регулярні брифінги для преси, залучали експертів у галузі охорони здоровя та публічно реагували на занепокоєння громадськості), досягли більшо-го успіху в завоюванні довіри населення. На противагу цьому, суперечливі повідомлення та не-достатня прозорість у деяких регіонах підживлювали скептицизм, що призводило до зниження рівня дотримання рекомендацій представників охорони здоровя. Побудова довіри також вимагає постійної взаємодії після кризових моментів. Створення надійних каналів комунікації до того, як станеться катастрофа, за допомогою кампаній з інформування громадськості, підготовки до над-звичайних ситуацій та роботи з громадами, гарантує, що на момент виникнення кризи люди вже будуть довіряти джерелам, які надають критично важливу інформацію. Такий проактивний підхід зміцнює стійкість, посилює співпрацю і створює фундамент довіри, який здатен витримати навіть найскладніші надзвичайні ситуації.

Зміцнення готовності та превентивних заходів

Комунікація є невід'ємною складовою зменшення ризиків катастроф та зміцнення готовності до них. Інформуючи громадськість про потенційні загрози, ризики та превентивні заходи, влада може підвищити стійкість і зменшити вразливість. Ефективна комунікація гарантує, що люди і громади розуміють, які кроки їм потрібно зробити до, під час і після катастрофи, що призводить до

більш скоординованого та ефективного реагування.Наприклад, регулярні навчання на випадок земле-трусу в Японії та шкільні програми підготовки до ураганів у США допомагають громадам ефек-тивно реагувати під час надзвичайних ситуацій. Ці програми формують почуття готовності, озна-йомлюючи людей з процедурами реагування на надзвичайні ситуації, як-от визначення безпечних зон, відпрацювання маршрутів евакуації та розуміння систем раннього попередження. Так само в країнах, схильних до лісових пожеж, кампанії з підвищення обізнаності населення і демонстрації контрольованих пожеж вчать населення, як знизити пожежну небезпеку, залишаючи навколо бу-динків захищений простір і виконуючи накази про евакуацію. Проактивні комунікаційні стратегії, такі як розповсюдження карт ризиків повеней і планів евакуації, не лише підвищують готовність, але й зменшують втрати. Уряди та служби з надзвичай-них ситуацій у всьому світі використовують безліч каналів комунікації, включаючи соціальні мережі, SMS-сповіщення та громадські збори, щоб забез-печити своєчасне поширення важливої інформації. У регіонах, вразливих до цунамі, системи сирен і текстові сповіщення слугують інструментами поря-тунку життя, дозволяючи населенню евакуюватися до того, як хвилі досягнуть прибережних районів. Такі кампанії, як ініціатива «Зупини кровотечу» в США, яка навчає перехожих зупиняти сильну кро-вотечу під час надзвичайних ситуацій, є прикладом того, як комунікація сприяє формуванню культури готовності. Аналогічно, такі ініціативи, як навчання на випадок землетрусу «ShakeOut», що проводяться щорічно в різних країнах, посилюють готов-ність завдяки масовій участі. Ці зусилля підкреслюють, що стійкість до стихійних лих, – це не лише відповідальність влади, але й колективні зусилля, що вимагають активного залучення гро-мадськості, безперервної освіти та забезпечення загального доступу до достовірної інформації. Надаючи комунікації пріоритетне значення під час формування стратегій готовності, суспільства можуть побудувати культуру безпеки та стійкості, зменшуючи кількість людських втрат та еконо-мічних збитків в умовах природних, антропогенних та комплексних катастроф.

Надаючи комунікації пріоритетне значення під час формування стратегій готовності, суспільства можуть побудувати культуру безпеки та стійкості, зменшуючи кількість людських втрат та економічних збитків в умовах природних, антропогенних та комплексних катастроф.

Відновлення після катастроф

І нарешті, комунікація залишається важливою на етапі відновлення, оскільки вона допомагає громадам отримати доступ до ресурсів, зрозуміти процеси надання допомоги та долучитися до довгострокових зусиль з відбудови. Своєчасна і чітка інформація гарантує, що постраждале населення знає, де знайти їжу, притулок, медичну та фінансову допомогу, зменшуючи розгубленість і розчарування в критичний період. Комунікація після катастрофи також сприяє взаємодії між державними установами, гуманітарними організаціями та місцевими громадами, гарантуючи, що допомога дійде до тих, хто її найбільше потребує. Ефективна комунікація на цьому етапі підвищує прозорість і підзвітність у розподілі допомоги, запобігаючи дезінформації та несправедливому розподілу ресурсів. Вона також дає постраждалому населенню надію та орієнтири, запевняючи їх, що зусилля з відновлення тривають і що їхні потреби задовольняються. Наприклад, після землетрусу в Непалі у 2015 році гуманітарні організації використовували платформи соціальних мереж і ра-

діостанції для поширення в режимі реального часу оновленої інформації про графіки доставки допомоги, доступні медичні послуги та стан відновлення інфраструктури. Так само після урагану «Марія» в Пуерто-Рико (2017) радіостанції та цифрові платформи, керовані громадами, відіграли життєво важливу роль у відновленні звязків між сім'ями, координації зусиль з надання допомоги та протидії дезінформації. Окрім негайної допомоги, комунікація підтримує довгострокову реконструкцію та зміцнення стійкості. Уряди та неурядові організації часто документують зусилля з відновлення у вигляді публічних звітів, цифрових розповідей та громадських форумів, що дає змогу отримати інституційний досвід та вдосконалити майбутні стратегії реагування на катастрофи. Залучення місцевих жителів до цих дискусій гарантує, що зусилля з відновлення відповідають потребам і пріоритетам постраждалого населення. Наприклад, після цунамі в Індійському океані 2004 року в Індонезії в рамках спільного планування відновлення місцеві громади були залучені до процесу прийняття рішень, що забезпечило будівництво нового житла та інфраструктури, здатних краще протистояти майбутнім катастрофам. Крім того, постійне залучення громадськості за допомогою розповідей, висвітлення в ЗМІ та освітніх кампаній допомагає підтримувати глобальну обізнаність і довгострокові проєкти з відновлення на належному рівні. Постійно інформуючи громадськість про прогрес, висвітлюючи історії стійкості та ділячись найкращими практиками, комунікація після катастрофи закладає основу для відновлення сильніших і стійкіших громад.

Концептуальні засади комунікації катастроф

Концептуальні засади комунікації катастроф охоплюють основні теорії та моделі, які керують комунікаційними практиками в умовах надзвичайних ситуацій. Ця концепція забезпечує структуровані підходи до розуміння складнощів комунікації в умовах катастроф – від сприйняття ризиків до залучення громадськості. Інтегруючи різні точки зору та методології, ці моделі формують стратегії, спрямовані на підвищення готовності, реагування та відновлення.

Головні моделі у сфері комунікації катастроф

Одна з ключових моделей у цій концепції – модель інформування про ризики, яка наголошує на розумінні того, як люди сприймають ризики та реагують на відповідну інформацію. Сприйняття суспільством ризиків часто формується під впливом таких факторів, як культурні переконання, довіра до влади та особистий досвід. Наприклад, на ранніх стадіях пандемії COVID-19 відмінності у сприйнятті суспільством ризиків суттєво впливали на дотримання медичних рекомендацій. Ті, хто довіряв органам охорони здоров'я і мав доступ до чіткої, послідовної інформації, були більш схильні дотримуватися заходів безпеки. Отже, ефективне інформування про ризики передбачає врахування занепокоєння громадськості, залучення зацікавлених сторін і забезпечення прозорості для зміцнення довіри та сприяння прийняттю поінформованих рішень. Іншою важливою моделлю є модель соціального посилення ризику, яка досліджує, як інформація про ризик посилюється або зменшується через соціальні мережі, ЗМІ та канали комунікації. Ця модель підкреслює динаміч-ний зв'язок між поширенням інформації та реакцією громадськості. Наприклад, сенсаційне висвіт-лення у ЗМІ певних катастроф, як-от ядерна катастрофа на АЕС «Фукусіма-1» у 2011 році, посили-ло тривогу і невпевненість у суспільстві. І навпаки, такі ризики, як поступові наслідки зміни клімату, часто недооцінюються, що призводить до значного поширення самозаспокоєння і бездіяльності. Розуміючи такі процеси посилення і послаблення, стратегії комунікації катастрофах

можуть краще керувати обізнаністю громадськості, забезпечуючи збалансованість і точність повідомлень. Двостороння симетрична модель зв'язків з громадськістю виступає за інтерактивний і збалансова-ний підхід до комунікації, підкреслюючи взаємний діалог між організаціями та громадськістю. Ця модель підкреслює важливість прислухатися до проблем громадськості та необхідність зворотно-го зв'язку, що дозволяє організаціям адаптувати свої повідомлення до конкретних потреб, зміцню-ючи при цьому взаємну довіру. Під час урагану Сенді у 2012 році такі організації, як Федеральне агентство США з надзвичайних ситуацій (FEMA), ефективно використовували платформи соціаль-них мереж для ведення діалогу з постраждалим населенням у режимі реального часу. Оперативно відповідаючи на запитання, спростовуючи дезінформацію та своєчасно поширюючи останні нови-ни, вони продемонстрували цінність комунікації за участю громадськості в управлінні кризовими ситуаціями. Такий підхід не лише покращив поширення інформації, а й зміцнив довіру громад-ськості до зусиль з реагування на катастрофи. Концепція управління ризиками катастроф, орієнто-вана на потреби громад, підкреслює важливість залучення громадськості та використання знань місцевого населення в управлінні ризиками катастроф. Ця концепція надає пріоритет залученню громад до процесів планування та прийняття рішень, сприяючи формуванню почуття причетності та стійкості. Наприклад, на Філіппінах участь громад стало невідємною частиною ініціатив з під-вищення готовності до стихійних лих у районах, схильних до повеней. Місцеві лідери та мешканці співпрацюють над картуванням небезпек, плануванням евакуації та розробкою систем раннього попередження. Ці зусилля демонструють, як комунікаційні процеси «знизу-вгору» використовують знання місцевого населення, забезпечуючи культурно-релевантні та стійкі рішення щодо ризиків катастроф. Разом ці моделі формують основу стратегій комунікації в умовах катастроф, ілюструю-чи, як теорія може бути переведена в практичну площину. Вони підкреслюють важливість довіри, прозорості, взаємодії та залучення громадськості до вирішення проблем, повязаних із катастро-фами. Інтегруючи ці принципи, державні органи та інші організації можуть розробляти комунікацій-ні стратегії, які не лише інформуватимуть, а й надаватимуть громадам можливість ефективніше готуватися до катастроф, реагувати на них та відновлюватися після них.

Комунікація катастроф на різних етапах

Система комунікації катастроф визначає обов'язки та підходи, пристосовані до різних етапів процесу управління катастрофами.

Система комунікації катастроф визначає обов'язки та підходи, пристосовані до різних етапів процесу управління катастрофами. Кожен з цих етапів - до катастрофи, під час катастрофи та після катастро-фи - вимагає окремих стратегій комунікації для за-безпечення ефективної готовності, реагування та відновлення.

Комунікація до початку катастрофи

АНа етапі, що передує катастрофі, комунікація зосереджується на виявленні ризиків, поширенні інформації, залученні громадськості та зміцненні потенціалу. Системи раннього попередження віді-грають ключову роль у підготовці населення, що перебуває в зоні ризику. Такі системи, як сейсміч-ні попередження, попередження про циклони та повені, надають критично важливу інформацію

в режимі реального часу, яка дозволяє людям і гро мадам вживати проактивних заходів. Наприклад, Система попередження про цунамі в Індійсько-му океані інтегрує сучасні карти небезпек і оповіщення в режимі реального часу, щоб захистити населення прибережних районів від неминучих ризиків. Аналогічно, громадські освітні кампанії, такі як навчання з підготовки до землетрусів в Японії, культивують культуру безпеки, допомагаючи людям засвоїти дії, що рятують життя, шляхом багаторазового повторення. Ініціативи із залучення громадськості ще більше скорочують розрив між теоретичною обізнаністю і практичною готовні-стю. Навчання, семінари та громадські форуми дають можливість окремим особам та установам ознайомитися з протоколами реагування на катастрофи. Щороку в регіонах, схильних до сейсміч-ної активності, проводяться навчання «ShakeOut Earthquake Drill», під час яких мільйони людей в усьому світі відпрацьовують методи захисту в разі землетрусу. Ці заходи не лише сприяють практичній готовності, але й зміцнюють зв'язки між громадами та колективну ефективність. Роз-виток потенціалу є ще одним життєво важливим компонентом комунікації до початку катастрофи. Підготовка рятувальників, навчання місцевих керівників і надання всім залученим сторонам нави-чок, необхідних для ліквідації наслідків катастроф, підвищують стійкість і сприяють своєчасному реагуванню під час кризових ситуацій. Наприклад, Програма розвитку Організації Об'єднаних На-цій (UNDP) проводить семінари у вразливих регіонах, щоб підготувати громади до ефективного реагування на катастрофи та відновлення, гарантуючи, що місцеві знання та лідерські якості є невідємною частиною стратегій готовності.

Комунікація під час катастрофи

Коли настає катастрофа, комунікація має адаптуватися до умов, що швидко змінюються. Онов-лення в режимі реального часу є критично важливими для спрямування захисних дій та ефектив-ного розподілу ресурсів. Соціальні медіа-платформи, такі як X (раніше Twitter), стали незамінними інструментами для цієї мети. Під час землетрусу в Непалі у 2015 році хештеги на кшталт #NepalQuake миттєво надавали інформацію мільйонам людей, сприяючи рятувальним операціям та ефективному розподілу допомоги. Координація між залученими сторонами на цьому етапі є не менш важливою. Централізовані комунікаційні хаби слугують сполучною ланкою для узгодження зусиль урядових установ, неурядових організацій та служб реагування на надзвичайні ситуації. Наприклад, під час землетрусу на Гаїті у 2010 році Управління ООН з координації гу-манітарних питань (OCHA) створило механізми для інтеграції міжнародних і місцевих учасників. Такий підхід впорядкував операції з надання допомоги, дозволив уникнути дублювання зусиль і забезпечив швидке надходження допомоги постраждалому населенню. Динамічні повідомлення – ще один важливий елемент комунікації саме під час катастрофи. Зі зміною умов комунікаційні стратегії повинні залишатися адаптивними, щоб зберігати актуальність і точність. Під час австра-лійських лісових пожеж 2020 року влада постійно інформувала громадськість про зміну характеру пожеж, розпорядження про евакуацію та заходи безпеки. Ці коригування в режимі реального часу відіграли важливу роль у зменшенні ризиків та збереженні життів.

Комунікація після катастроф

Після катастрофи комунікація зосереджується на процесі відновлення, зборі відгуків та інституцій-ному навчанні. Надання чіткої інформації про розподіл допомоги, доступну допомогу та медичні послуги має важливе значення для підтримки постраждалого населення. Після урагану «Марія» в Пуерто-Рико комунікаційні зусилля були спрямовані на поширення інформації про пункти роз-

по-ділу води, відкриті медичні заклади та графіки відновлення електропостачання, що забезпечило життєво важливу підтримку громадам, які її потребують. Збір відгуків – ще один важливий аспект комунікації після катастрофи. Опитування, інтервю та зустрічі з громадою дають цінну інформацію про досвід громадськості, допомагаючи організаціям визначити сильні та слабкі сторони своїх під-ходів. Наприклад, оцінка ситуації після цунамі в Індонезії виявила значні прогалини в комунікації раннього попередження, що спонукало до запровадження багатомовних оповіщень і вдосконален-ня інформаційно-просвітницьких програм для подолання мовних і культурних бар'єрів. Інституцій-не навчання є останнім наріжним каменем комунікації після катастроф. Документуючи стратегії та результати, організації можуть посилити готовність до майбутніх криз. Звіти про реагування на ураган Гарві у 2017 році висвітлили ефективне використання соціальних мереж для кризової комуні-кації, що відтоді стало основою для планування на випадок катастроф у регіоні. Ці висновки, зроблені на основі практичного досвіду, сприяють постій-ному розвитку знань, які вдосконалюють світову практику управління катастрофами. Ефективне інформування про катастрофи на всіх етапах є не-від'ємною складовою мінімізації шкоди, оптимізації зусиль з реагування та розбудови стійких громад. Пристосовуючи комунікаційні стратегії до кожної фази циклу управління катастрофами, органи вла-ди та інші організації можуть задовольняти нагаль-ні потреби, розширювати можливості залучених сторін і сприяти довгостроковому відновленню та готовності до катастроф.

Ефективне інформування про катастрофи на всіх етапах є не-від'ємною складовою мінімізації шкоди, оптимізації зусиль з реагування та розбудови стійких громад.

Інструменти комунікації під час катастроф

Ефективна комунікація під час катастроф вимагає використання різноманітних інструментів і платформ, щоб забезпечити донесення повідомлень до всіх верств населення. Вибір інструментів часто залежить від характеру катастрофи, постраждалого регіону та доступу аудиторії до технологій. Ці інструменти сприяють поширенню своєчасної, точної та дієвої інформації.

Традиційні засоби масової інформації (телебачення, радіо, друковані видання)

Традиційні засоби масової інформації залишаються незамінними під час катастроф завдяки своєму широкому охопленню та надійності. Телебачення і радіо особливо ефективні для отримання інформації в режимі реального часу, оповіщення про надзвичайні ситуації та інструктажів. Напри-клад, під час урагану Катріна у 2005 році радіопередачі мали вирішальне значення для поширення наказів про евакуацію, коли інші канали зв'язку були недоступні. Друковані ЗМІ, зокрема газети та плакати, можуть надавати детальну, довготривалу інформацію про плани відновлення та інструк-ції з безпеки, особливо в районах, де електронний зв'язок обмежений.

Платформи соціальних мереж

Платформи соціальних мереж, такі як X (раніше Twitter), TikTok, Facebook та Instagram, стають все важливішими в процесі інформування про катастрофи. Ці платформи дозволяють швидко по-ширювати інформацію, наприклад, накази про евакуацію або оновлення про небезпечні умови, а також забезпечують пряму взаємодію між владою та громадськістю. Наприклад, під час землетру-су в Непалі у 2015 році хештеги на кшталт #NepalEarthquake допомогли скоординувати зусилля з надання допомоги та знайти постраждалих. Пости з геотегами надають цінні оперативні дані, а прямі трансляції дозволяють в реальному часі спостерігати за подіями, що розгортаються.

Системи екстреного сповіщення

Автоматизовані системи екстреного сповіщення гарантують миттєве попередження про неминучі загрози, забезпечуючи швидке розповсюдження важливої інформації. Такі інструменти, як без-дротові екстрені оповіщення, відправляють повідомлення безпосередньо на мобільні телефони, попереджаючи людей про небезпеки, зокрема торнадо, цунамі або терористичні атаки. Ці системи відіграли ключову роль під час лісових пожеж у Каліфорнії у 2018 році, коли цільові оповіщення допомогли здійснити своєчасну евакуацію. Інтеграція таких екстрених оповіщень у системи опові-щення та транспортні мережі підвищує їхню ефективність, охоплюючи тих, хто перебуває в дорозі або громадських місцях.

Мобільні програми

Мобільні програми, розроблені для допомоги в ліквідації наслідків катастроф, пропонують кори-стувачам персоналізовані сповіщення та ресурси. Наприклад, програми Disaster App від FEMA у США та NDMAв Індії, пропонують такі функції, як сповіщення в режимі реального часу, перелік дій на випадок надзвичайної ситуації та допомогу у визначенні місцезнаходження рідних і близьких. Ці програми розширюють можливості людей, повідомляючи їм персоналізовані новини з місця надзвичайної ситуації, пропонуючи найближчі притулки та надаючи поради щодо безпеки. Крім того, такі програми, як Zello, інструмент для спілкування в режимі рації, допомагають координувати роботу волонтерів під час кризових ситуацій.

Веб-сайти та портали

Урядові веб-сайти та портали управління надзвичайними ситуаціями є важливими сховищами ін-формації, створеної до, під час і після катастроф. Ці платформи, такі як Ready.gov у США або глобальна ReliefWeb, пропонують комплексні ресурси, як-от карти евакуації, місця розташування укриттів і посібники з підготовки до катастроф. Крім того, інтерактивні панелі інструментів, подіб-ні до тих, що використовуються Європейським космічним агентством для моніторингу повеней, по-єднують дані в режимі реального часу з візуальними інструментами, щоб забезпечити краще розуміння громадськістю та прийняття рішень.

Комунікаційні мережі громад та місцевого населення

У районах, де доступ до основних ЗМІ обмежений, громадські комунікаційні мережі відіграють життєво важливу роль. Наприклад, місцеві радіостанції можуть транслювати повідомлення рідни-ми мовами, забезпечуючи інклюзивність. Під час землетрусу на Гаїті 2010 року громадське радіо стало рятівним колом для ізольованих верств населення. Так само місцеві керівники та організації часто виступають довіреними носіями інформації, адаптуючи її до культурного та мовного контек-

стів. Релігійні групи, спілки сусідів та неурядові організації використовують свої сформовані мере-жі, щоб забезпечити ефективне охоплення маргіналізованих верств населення.

Кампанії з інформування громадськості

Кампанії з інформування громадськості використовують візуальні та друковані засоби масової ін-формації, як-от плакати, листівки та білборди, для підвищення обізнаності та навчання населен-ня. Ці кампанії особливо корисні для поширення рекомендацій щодо підготовки до катастроф та інформації про відновлення після них. Наприклад, у схильних до повеней регіонах Бангладеш у школах і громадських центрах вивішують яскраві плакати, що ілюструють правила безпеки під час повеней. Ці кампанії часто використовують символи та візуальні ефекти для подолання бар'єрів неграмотності, забезпечуючи ширший доступ до інформації.

Правила комунікації катастроф

Принципи комунікації, такі як точність, прозорість, своєчасність, емпатія та взаємодія – це фундаментальні характеристики, які підвищують ефективність комунікації та сприяють позитивній взаємодії.

Комунікація катастроф зосереджена на управлінні потоком інформації під час гострої фази надзви-чайної ситуації. Її основна мета – надати точну, своєчасну і дієву інформацію, яка допоможе по-страждалому населенню приймати обґрунтовані рішення, а також підтримувати довіру громад-ськості до зусиль з реагування на катастрофу. Прозора, послідовна, тактовна комунікація, на-правлена на спільні цілі, не лише пом'якшує безпо-середній вплив катастроф, але й закладає основу для відновлення, зміцнюючи довіру та взаємодію між залученими сторонами. Принципи комунікації, такі як точність, прозорість, своєчасність, емпатія та взаємодія – це фундаментальні характеристики, які підвищують ефективність комунікації та сприя-ють позитивній взаємодії. Ці принципи визначають, як слід здійснювати комунікацію, щоб вона була ефективною і викликала довіру.

Точність

Точність відіграє вирішальну роль у цьому процесі. Надання правильної інформації життєво важ-ливе; не повна інформація, дезінформація або неправдива інформація може призвести до паніки або неефективної реакції. Тому важливо, щоб інформація була надійною та достовірною. Точна комунікація допомагає побудувати довіру, що дає можливість постраждалим громадам вжити від-повідних заходів у відповідь на катастрофу. Крім того, коли організації надають пріоритет точності, вони не лише задовольняють нагальні потреби постраждалих, але й сприяють довгостроковим зусиллям з відновлення, вселяючи довіру до системи реагування. Інтегруючи точність у стратегії комунікації про катастрофи, учасники можуть краще орієнтуватися в складнощах кризових ситуа-цій і сприяти формуванню більш поінформованої та стійкої громади.

Прозорість

Прозорість є ключовим принципом комунікації катастроф, що вимагає від органів влади надавати

чітку, відкриту і правдиву інформацію, навіть якщо вони повідомляють невтішні новини. Визнаючи невизначеність і надаючи лише перевірені факти, комунікатори можуть запобігти поширенню чу-ток і дезінформації, які це часто трапляється під час кризових ситуацій. Прозорість має вирішаль-не значення для комунікації катастроф, оскільки вимагає від влади надання точної та своєчасної інформації. У ситуаціях, коли факти є неповними або постійно змінюються, не менш важливо по-відомляти про поточний стан справ і визнавати наявність елементів невизначеності, щоб зберегти довіру громадськості. Наприклад, під час пандемії COVID-19 установи охорони здоровя зіткнулися з проблемами балансу між прозорістю та недостатньою вивченістю нових наукових даних, що підкреслило потребу в адаптивних комунікаційних стратегіях. Однак Всесвітня організація охоро-ни здоровя (ВООЗ) підтримувала прозорість, регулярно інформуючи громадськість про швидкість передачі вірусу, ефективність вакцинації та нові варіанти. Такий підхід допоміг зміцнити довіру до наукових авторитетів і спрямував глобальні стратегії реагування. Брак прозорості, навпаки, може підірвати довіру і посилити паніку, як це сталося під час Чорнобильської катастрофи, коли несво-єчасне інформування посилювало страх і недовіру громадськості.

Послідовність

Послідовність повідомлень по всіх каналах комунікації життєво важлива для уникнення плутанини та збереження довіри громадськості. Суперечлива інформація з різних джерел може призвести до невизначеності та підірвати довіру до офіційних повідомлень. Наприклад, під час урагану «Катрі-на» неузгодженість інструкцій з евакуації від місцевих і федеральних органів влади призвела до масштабного хаосу і дезорганізації. І навпаки, скоординовані повідомлення під час землетрусу і цунамі 2011 року в Японії стали прикладом ефективної комунікації під час катастроф. Японський уряд тісно співпрацював зі ЗМІ та аварійними службами, щоб забезпечити уніфіковані повідомлен-ня, мінімізувавши плутанину в суспільстві і сприяючи впорядкованому реагуванню.

Своєчасність

Швидкість поширення інформації може суттєво вплинути на наслідки катастрофи. Своєчасне оновлення інформації дозволяє людям і громадам вжити негайних захисних заходів, що потенцій-но може врятувати життя і зменшити шкоду. Наприклад, Національна метеорологічна служба США використовує оповіщення в режимі реального часу для попередження про наближення небезпеч-них погодних явищ, таких як торнадо і урагани, забезпечуючи критичні хвилини для евакуації або укриття. Однак своєчасність не повинна досягатися за рахунок точності. Під час цунамі 2004 року в Індійському океані запізніле попередження в деяких районах призвело до великої кількості жертв, що підкреслило важливість швидкої і надійної комунікації.

Емпатія та підтримка

Визнання емоційних наслідків катастроф і слова підтримки є важливими компонентами комуніка-ції під час катастроф. Повідомлення, сповнені співчуття, допомагають заспокоїти страхи громад-ськості, сприяють солідарності та демонструють, що влада розуміє і піклується про проблеми, з якими стикаються постраждалі люди. Під час землетрусу в Крайстчерчі у 2011 році премєр-міністр Нової Зеландії звернувся до нації з посланням сповненим розуміння та підтримки, наголошуючи на відданості уряду зусиллям з відновлення та участі громадськості в цьому процесі. Така комуні-кація сприяє зміцненню стійкості та взаємодії між постраждалим населенням.

Взаємодія

Засоби масової інформації відіграють ключову роль як партнери та провідники інформації про катастрофи. Залучення ЗМІ забезпечує широке розповсюдження точної та своєчасної інформації. Прес-конференції, брифінги та інтерв'ю слугують платформами для вирішення проблем громад-ськості, спростування дезінформації та оновлення інформації про заходи з ліквідації наслідків катастроф. Наприклад, під час розливу нафти на платформі Deepwater Horizon у 2010 році що-денні брифінги для преси, які проводили урядовці США та представники компанії British Petroleum, забезпечували інформування громадськості про заходи з локалізації розливу та його вплив на довкілля. Співпраця зі ЗМІ також дозволяє здійснювати цілеспрямовану комунікацію, оскільки жур-налісти часто виступають посередниками між владою та громадськістю, адаптуючи повідомлення до потреб конкретних аудиторій.

Стратегії комунікації катастроф

Ефективні комунікаційні стратегії є основою управління катастрофами, оскільки відіграють життєво важливу роль на кожному етапі – підготовка, реагування та відновлення.

Ефективні комунікаційні стратегії є основою управління катастрофами, оскільки відіграють життєво важливу роль на кожному етапі – підго-товка, реагування та відновлення. Ці стратегії гарантують, що постраждале населення отримає точну, своєчасну та дієву інформацію, яка вселяє довіру, спрямовує поведінку та сприяє підвищен-ню стійкості до стихійних лих. Адаптація комуніка-ційних тактик до конкретних потреб кожного етапу має важливе значення для реагування на склад-ність і динаміку сценаріїв катастроф.

Триетапна стратегія комунікації катастроф

Етап підготовки

На етапі підготовки основною метою є інформування громадськості про потенційні ризики та заНа етапі підготовки основною метою є інформування громадськості про потенційні ризики та за-охочення до проактивних заходів. Чітке, послідовне інформування дає громадам знання, необ-хідні для передбачення та мінімізації наслідків катастроф. Прикладами можуть бути кампанії, що заохочують складати тривожні набори, розробляти сімейні плани евакуації та брати участь у нав-чаннях на рівні громади. Ці зусилля мають бути інклюзивними, спрямованими на задоволення конкретних потреб різних культурних і мовних груп. Наприклад, матеріали на кількох мовах і при-клади, що враховують культурні особливості, можуть зробити повідомлення про готовність більш зрозумілими і дієвими для спільнот іммігрантів або меншин. Взаємодія з довіреними структурами, такими як релігійні організації, керівники місцевих органів влади та засоби масової інформації, може посилити охоплення та резонанс цих повідомлень. Наприклад, навчання з підготовки до землетрусів

«ShakeOut» у Сполучених Штатах та інших країнах залучають школи, бізнес і місцеві органи влади, щоб сприяти широкій обізнаності та поширенню інформації про землетруси. Цифро-ві платформи, такі як соціальні мережі і спеціальні додатки, можуть відігравати додаткову роль, на-даючи інтерактивні ресурси, такі як карти небезпек, контрольні списки безпеки і оновлення погоди в реальному часі. Поєднання їх з традиційними методами, такими як семінари в громадах і радіо-передачі, забезпечує інклюзивність, особливо для населення з обмеженим доступом до інтернету.

Етап реагування

Етап реагування вимагає швидкої, чіткої та доступної комунікації для задоволення нагальних потреб. Використання різних каналів звязку є життєво важливим для поширення інформації серед людей у контексті різних технологічних і географічних умов. Цифрові платформи, як-от соціальні мережі, можуть надавати оновлення в режимі реального часу, тоді як традиційні ЗМІ, зокрема телебачення і радіо, залишаються незамінними для охоплення ширшої аудиторії, особливо в ра-йонах з обмеженим доступом до інтернету. Методи місцевого рівня, такі як дошки оголошень у гро-мадах та оголошення через місцевих керівників, допомагають забезпечити залучення маргіналі-зованих або віддалених груп населення. Наприклад, під час циклону Ідай у Мозамбіку громадські радіостанції відіграли вирішальну роль у трансляції інструкцій з евакуації та інформації про без-пеку в ізольованих районах. Координація між відомствами в режимі реального часу є ще однією запорукою ефективної комунікації під час реагування на надзвичайні ситуації. Створення центра-лізованих інформаційних центрів дозволяє узгоджувати повідомлення між державними органами, неурядовими організаціями та аварійно-рятувальними службами. Механізми зворотного звязку, як-от гарячі лінії та запити в соціальних мережах, дають змогу владі відстежувати занепокоєння громадськості та адаптувати повідомлення до умов постійних змін під час катастрофи. Наприклад, під час пандемії COVID-19 такі платформи, як Twitter і WhatsApp, використовувалися установами охорони здоров'я для безпосередньої взаємодії з громадськістю та спростування дезінформації.

Етап відновлення

На етапі відновлення комунікація зміщується в бік зміцнення стійкості та відновлення довіри в постраждалих громадах. Потужною стратегією стає сторітелінг – розповідь про особисте та колек-тивне відновлення, що вселяє надію, солідарність та відновлення громад. Висвітлення прикладів стійкості, наприклад, як громади відновили засоби до існування після катастрофи, зміцнює пози-тивний світогляд і заохочує до активної участі у відбудові.

Прозоре інформування про наявні ресурси для відновлення, поточні ризики та довгострокові плани реконструкції є важливим для збереження довіри та взаємодії. Наприклад, під час відбудови після землетрусу на Гаїті 2010 року регулярні публічні оголошення та зустрічі із залученими сторо-нами допомогли уточнити терміни розподілу допомоги та ремонту інфраструктури.

Цифрові інструменти, зокрема мобільні додатки, можуть допомогти постраждалому населенню отримати доступ до послуг з відновлення та відстежувати хід реалізації проектів реконструкції. Громадські форуми та публічні консультації також забезпечують платформи для зворотного звязку, дозволяючи владі вирішувати проблеми та вдосконалювати свої стратегії.

Ключові аспекти стратегій комунікації катастроф

Задля забезпечення успіху стратегій комунікації катастроф пріоритетом має бути культурна спе-цифіка та інклюзивність. Повідомлення повинні відповідати конкретним потребам вразливих груп населення, зокрема маргіналізованих груп, людей похилого віку та осіб, які не є носіями мови.

Наприклад, під час урагану Харві в Техасі двомовні повідомлення та партнерство з місцевими іспаномовними організаціями забезпечили отримання іспаномовними громадами критично важ-ливої інформації. Співпраця залучених сторін, включно з державними установами, неурядовими організаціями, приватними організаціями та громадськими групами, має вирішальне значення для забезпечення узгодженості повідомлень та ефективного розподілу ресурсів. Спільні навчання та угоди на випадок катастроф можуть зміцнити ці партнерства, як це продемонструвала коорди-нація зусиль ООН та місцевих організацій під час ліквідації наслідків землетрусу в Непалі у 2015 році. Інтегруючи ці принципи в усі етапи управління катастрофами, комунікаційні стратегії можуть сприяти досягненню ефективності та інклюзивності, зміцнюючи їхню роль як запоруки готовності до катастроф, реагування на них і відновлення після них.

Виклики комунікації катастроф

Комунікаційні виклики під час катастроф критично важливі і суттєво впливають на ефективність зусиль з реагування. Наведемо деякі з них:

Дезінформація та чутки

Швидке поширення неточної інформації під час катастрофи може призвести до розгубленості та паніки серед постраждалого населення. Дезінформація може поширюватися через соціальні ме-режі, «сарафанне радіо» або в результаті порушення комунікації між рятувальниками. Наприклад, під час пандемії COVID-19 численні неправдиві заяви про походження, передачу та лікування віру-су активно обговорювалися в соціальних мережах. Ця дезінформація заплутувала громадськість і призвела до шкідливих моделей поведінки, таких як накопичення запасів вакцини та спротив зусиллям з вакцинації.

Брак довіри

Громади часто мають історичні причини недовіри до органів влади чи інших організацій, що може стати на заваді ефективній комунікації. Така недовіра може бути наслідком попереднього не-га-тивного досвіду або упередженого ставлення. Наприклад, після урагану Катріна у 2005 році бага-то мешканців Нового Орлеана, особливо з маргіналізованих громад, висловлювали недовіру до державних установ. Вони вважали, що їхніми інтересами знехтували під час ліквідації наслідків стихійного лиха, що завадило ефективній комунікації та координації під час наступних катастроф.

Технічні обмеження

Стихійні лиха можуть пошкодити комунікаційну інфраструктуру, таку як вежі стільникового зв'яз-ку, доступ до Інтернету та системи мовлення, що призводить до перебоїв у поширенні критично важливої інформації. Наприклад, після землетрусу 2010 року на Гаїті багато систем звязку було серйозно пошкоджено, що ускладнило заходи з ліквідації наслідків. Організації не могли зв'язати-ся одна з одною і з постраждалим населенням, що призвело до затримок у наданні допомоги та життєво важливої інформації.

Мовні бар'єри

Різні групи населення можуть не розмовляти спільною мовою, що ускладнює ефективне донесен-ня важливої інформації та інструкцій. Під час пожежі в Каліфорнії у 2018 році чиновники зіткну-лися з проблемами у спілкуванні з неангломовними мешканцями щодо наказів про евакуацію

та інформації про безпеку. Ця ситуація продемонструвала необхідність застосування мультимовних комунікаційних стратегій у реагуванні на катастрофи, щоб гарантувати, що кожна людина отримає важливі повідомлення

Культурні відмінності

Різне культурне середовище може впливати на те, як люди інтерпретують повідомлення і реагу-ють на інструкції. Непорозуміння можуть виникнути, якщо комунікація не враховує культурні норми і цінності. Наприклад, під час цунамі 2004 року в Індійському океані деякі громади в Індонезії та Шрі-Ланці по-різному інтерпретували попередження і накази про евакуацію через культурні пере-конання і звичаї. Розуміння місцевих звичаїв і стилю спілкування могло б підвищити ефективність заходів реагування в цих регіонах.

Географічні перешкоди

У віддалених або важкодоступних районах може бракувати комунікаційних ресурсів, що ускладнює роботу з постраждалим населенням та поширення інформації. Географічні бар'єри можуть перешкоджати як фізичному доступу, так і розвитку мереж зв'язку. Після землетрусу 2015 року в Непалі багато сільських громад виявилися відрізаними через зсуви і пошкодження інфраструк-тури, що ускладнило гуманітарним організаціям доступ до них. Брак комунікаційних ресурсів у цих сферах перешкоджав своєчасному доступу до інформації про доступну допомогу та заходи безпеки.

Чотири приклади комунікації катастроф

Ефективна комунікація під час катастроф має вирішальне значення для координації зусиль з реагування, поширення життєво важливої інформації та підтримки довіри громадськості. Аналіз нещодавніх подій, таких як землетрус 2023 року в Туреччині, повені 2023 року в Словенії, повені 2024 року в іспанському регіоні Валенсія та руйнування Каховської дамби 2023 року на тлі війни в Україні, демонструє різноманітні комунікаційні ситуації та виклики, пов'язані з ними..

Землетруси в Туреччині 2023 року

Два руйнівні землетруси та численні підземні поштовхи, що сталися на півдні Туреччини та пів-нічному заході Сирії 6 лютого 2023 року, продемонстрували критичну роль комунікації катастроф у реагуванні на надзвичайні ситуації. Після катастрофи організація радіоаматорів Türkiye Radyo Amatörleri Cemiyeti (TRAC) координувала зв'язок у надзвичайних ситуаціях, коли звичайна інфра-структура була порушена (ARRL, 2023). Міжнародна допомога була швидко мобілізована, органі-зації розпочали повітряні перевезення для надання гуманітарної допомоги. Однак виникли про-блеми з комунікацією, особливо з маргіналізованими громадами. У звіті компанії CDAC Network наголошувалося на необхідності інклюзивних повідомлень, адаптованих до різних груп населення (CDAC Network, 2023) Їхній звіт, опублікований через шість місяців, представив наведені нижче ключові висновки та рекомендації щодо забезпечення ефективної комунікації, залучення громад-ськості та підзвітності (CCEA) для задоволення потреб постраждалих людей у Туреччині та Сирії: Люди все ще потребують практичної інформації, яка допоможе їм отримати доступ до критично важливої допомоги та відновити своє життя. Постраждалі люди все ще стикаються з

фізичними бар'єрами для доступу до інформації. Гуманітарні організації повинні використовувати розумін-ня механізмів двостороннього обміну інформацією з постраждалими громадами, щоб адаптувати заходи з комунікації та залучення громадськості до участі в житті суспільства. Діяльність ССЕА повинна бути пов'язана з місцевими системами та існуючими координаційними структурами. Роз-повсюдження чуток може стати питанням життя і смерті – розробляйте колективні засоби для мо-ніторингу та протидії їм, надаючи точну інформацію. Гуманітарні організації повинні задовольняти мовні потреби непропорційно вразливих груп населення. Грошова допомога потребує спеціальних стратегій комунікації та залучення громад, щоб підвищити її вплив і стійкість. Інформаційні та комунікаційні потреби маргіналізованих груп потребують підвищеної уваги під час розробки стра-тегій ССЕА (CDAC Network, 2023). У підсумку, землетрус висвітлив як сильні, так і слабкі сторони комунікації катастроф у Туреччині. Незважаючи на потужне міжнародне та місцеве реагування, ця подія підкреслила необхідність інклюзивних комунікаційних стратегій, які б охоплювали все постраждале населення.

Повінь у Словенії 2023 року

Повінь у Словенії в серпні 2023 року стала однією з найсильніших катастроф в історії країни. Коли рано вранці 4 серпня 2023 року надійшов перший дзвінок, який активував Національний план, спів-робітники Урядового управління з питань комунікації (UKOM), а також Штабу цивільного захисту негайно відреагували на нього і постійно брали участь в інформуванні про урядові рішення. UKOM відігравав ключову роль у поширенні інформації серед громадськості, а його керівництво підкрес-лювало важливість злагодженої роботи команди (GOV.SI UKOM, 2023). Як запрошений спікер на 5-му Дні урядових комунікаторів, Петра Безяк Чірман, директорка Урядового управління з питань комунікації (UKOM), зазначила, що успіх UKOM у донесенні інформації під час катастрофічних повеней був досягнутий завдяки прекрасній досвідченій команді: На першому етапі, коли йшлося про порятунок людських життів, ми доклали чимало зусиль, щоб вчасно і чітко інформувати грома-дян, бути оперативними, надавати достовірну інформацію та мати довірених речників, яким можна довіряти і які діють у переконливій манері. Ми використовували як традиційні канали комунікації, такі як прес-конференції, прес-релізи, прямі відповіді на запитання журналістів, гостьові виступи в різних ефірах, так і сучасні канали, як-от соціальні мережі. Використання різноманітних каналів і виробництва власних відео та графіки дозволило нам швидко охопити якомога більшу кількість людей і належним чином проінформувати їх про те, що робити в ситуації, що склалася. На другий день повені, 5 серпня, ми також запустили спеціальний веб-сайт gov.si/poplave, на якому надава-ли українській та іноземній громадськості найсвіжішу інформацію та поради. Статистика першого місяця показала, що нова сторінка мала 99 565 переглядів (GOV.SI UKOM, 2023). Служби ци-вільного захисту були негайно задіяні, і протягом 12 годин, 168 пожежних бригад здійснили понад 1000 виїздів. Зусилля з інформування громадськості були зосереджені на регулярному оновленні інформації через численні канали, включаючи соціальні мережі, телебачення та екстрені радіопередачі. Це забезпечило своєчасне оповіщення мешканців про евакуацію, зменшило кількість жертв і пошкоджень інфраструктури. Оцінки, проведені після ка-тастрофи, підкреслили роль попередньо встановлених комунікаційних протоколів і технологій об-міну інформацією в режимі реального часу (Mikoš, 2023). Аналіз наслідків катастроф підкреслив важливість попередньо встановлених комунікаційних протоколів та інтеграції сучасних технологій для покращення обміну інформацією в режимі реального часу. Досвід Словенії показав, що го-товність і добре скоординована комунікаційна стратегія є життєво важливими компонентами в ефективному управлінні природними катастрофами.

Повені 2024 року в іспанському регіоні Валенсія

Катастрофічні повені, що сталися 29 жовтня 2024 року в іспанському регіоні Валенсія, призвели до загибелі понад 224 осіб та до масштабних руйнувань. Критичним фактором, що посилив наслідки катастрофи, стала значна затримка з оповіщенням населення. Незважаючи на те, що національне метеорологічне агентство AEMET оголосило попередження про «надзвичайну небезпеку» за десять годин до цього, регіональний уряд розіслав жителям текстові повідомлення через вісім годин після того, як стало відомо про початок повені (Influence Online, 2024). У розпал кризи Вісенте Момпо, президент Валенсійської дипломатичної місії, під час засідання координаційного центру Centro de Coordinación Operativa Integrado (CECOPI). висловив глибоке розчарування. Він напо-легливо закликав до негайного розповсюдження попередження, вигукнувши, як повідомляється, «¡Enviadla de una puta vez!» [«Надішліть вже! Трясця...»]. (El País, 2025). Цей вигук підкреслює внутрішнє усвідомлення гострої необхідності швидкого інформування громадськості. Розміркову-ючи над подіями, Момпо підтвердив, що наполягав на прискоренні оповіщення: «Yo fui una de esas personas que metió prisa para enviar el mensaje de alerta» [«Я був одним із тих людей, які поспішили надіслати повідомлення про тривогу»] (Cadena SER, 2025). Це визнання підкреслює внутрішній тиск і виклики, з якими стикаються посадовці під час управління кризовими ситуаці-ями в режимі реального часу. Затримка з оповіщенням була широко розкритикована і наразі пе-ребуває під судовим розслідуванням. Зміст і час оповіщення були детально вивчені на предмет ефективного інформування та захисту населення (El País, 2025). Ця ситуація зумовила створення закликів до всебічного перегляду протоколів оповіщення про надзвичайні ситуації, щоб запобігти подібним збоям у майбутньому. Розслідування показало, що краща координація між метеорологіч-ними службами та службами екстреної допомоги могла б мінімізувати наслідки катастрофи. Від-тоді експерти рекомендували вдосконалити системи раннього оповіщення, технології моніторингу в режимі реального часу та чіткі комунікаційні протоколи для запобігання збоям у майбутньому (GNDR, 2024). Захід продемонстрував необхідність чітких протоколів та інтеграції передових сис-тем оповіщення для забезпечення швидкого розповсюдження інформації. Він також продемон-стрував важливість міжвідомчої координації та необхідність регулярних навчань для підготовки до таких надзвичайних ситуацій. Таким чином, повені у Валенсії 2024 року виявили критичні недоліки в комунікації катастроф. Внутрішні заклики до негайних дій у поєднанні з фактичними затримками підкреслюють необхідність впорядкованих та ефективних систем реагування на надзвичайні ситу-ації для захисту суспільного добробуту.

Катастрофа Каховської греблі 2023 року на фоні війни в Україні

6 червня 2023 року було зруйновано Каховську греблю на річці Дніпро в Україні, що призвело до масштабного затоплення та погіршення стану довкілля. Відразу після цього приблизно 90 % пріс-ної води водосховища вилилося вниз за течією (Stone, 2024), затопивши величезні території і зму-сивши численні громади покинути свої домівки. Води несли донні відкладення, які десятиліттями накопичувалися в результаті промислової діяльності, підвищуючи концентрацію таких забруднюю-чих речовин, як поліхлоровані біфеніли, ліндан, мідь, цинк та миш'як вниз за течією (Вишневський та ін., 2023). Це забруднення створило значні ризики як для здоров'я людей, так і для місцевих екосистем. Раптовий приплив прісної води до Дніпровсько-Бузького лиману спричинив різке зни-ження солоності, що призвело до цвітіння водоростей поблизу Одеси та загрожувало виживанню місцевих водних видів, включаючи потенційне вимирання рідкісного виду риби – судак морський (Sander marinus). Крім того, руйнування дамби порушило міграційні шляхи анадром-

них видів осе трових, що ще більше поставило під загрозу їхні популяції. Подія також викликала занепокоєння щодо стабільності роботи розташованої поруч Запорізької атомної електростанції, оскільки водо-сховище було критично важливим джерелом охолоджуючої води для її реакторів. У відповідь на катастрофу українська влада та міжнародні організації розпочали масштабну екологічну оцінку та відновлювальні роботи для усунення безпосередніх і довгострокових наслідків руйнування дамби. Після руйнування дамби російські державні ЗМІ та офіційні особи розгорнули пропагандистську кампанію, покладаючи відповідальність за катастрофу на Україну. Кремль стверджував, що Укра-їна навмисно зруйнувала дамбу, щоб перешкодити російському наступу, і цей наратив посилю-вався дипломатичними каналами та соціальними мережами: за тиждень цю тезу було поширено у понад 1300 твітах. Тим часом українська влада і західні розвідки вказували на Росію як на ймо-вірного винуватця, стверджуючи, що вибух слугував стратегічним інтересам Москви, затоплюючи підконтрольні Україні території. Російська дезінформація мала на меті приховати відповідальність і створити плутанину на міжнародному рівні – тактика, що відповідає попереднім стратегіям ін-формаційної війни. Цей випадок підкреслює, що екологічні катастрофи в зонах бойових дій часто супроводжуються інтенсивними пропагандистськими баталіями, спрямованими на формування громадської думки. Таким чином, руйнування Каховської дамби є прикладом критично важливої ролі ефективної комунікації в управлінні екологічними катастрофами, що спричинені збройним конфліктом. Своєчасна, відкрита і скоординована комунікація має важливе значення для мінімі-зації безпосередніх наслідків і сприяння довгостроковому відновленню та відновленню довкілля.

Уроки на майбутнє для комунікацій катастроф

Комунікація під час землетрусу в Туреччині у 2023 році, повеней у Словенії у 2023 році та у Ва-ленсії у 2024 році, а також в умовах руйнування Каховської дамби у 2023 році виявила значні проблеми у реагуванні на катастрофи, починаючи від затримок з оповіщенням про надзвичайні ситуації і закінчуючи політизацією інформації. У Туреччині повільне реагування і відсутність чіткої комунікації в перші критичні години призвели до масштабної плутанини і ускладнили рятуваль-ні роботи, а багато постраждалих висловлювали розчарування через неефективну координацію, що, найімовірніше, було посилено попередніми помилками в управлінні готовністю до катастроф. Подібна помилка сталася під час повені у Валенсії, де, незважаючи на попередження метеороло-гічних служб, влада затримала оголошення надзвичайної ситуації, і це виявило серйозні недоліки в системі управління кризовими ситуаціями. На відміну від цього, реагування на повінь у Словенії було більш ефективним, хоча надмірно оптимістичні обіцянки уряду щодо швидкої реконструкції, які не справдилися, згодом затьмарили успіх початкового ефективного реагування. Руйнування Каховської дамби продемонструвало, як екологічні катастрофи в зонах бойових дій стають інстру-ментом пропаганди, коли Росія і Україна поширюють суперечливі наративи для впливу на громад-ську думку, ускладнюючи міжнародні зусилля з реагування. Це відображає загальну тенденцію в комунікації катастроф, коли державні або політично контрольовані наративи можуть або подавля-ти критику, або посилювати суспільне розчарування, як це було в Туреччині та Іспанії, або активно поширювати дезінформацію, як це зробила Росія після інциденту на Каховській дамбі. Соціальні мережі відіграли подвійну роль у цих подіях, виявившись корисними для мобілізації волонтерів у Словенії, а також слугували полем битви для пропаганди в Україні та джерелом дезінформації під час повеней у Валенсії. Провали в комунікації під час цих катастроф наголошують на важливості

своєчасного, чіткого і скоординованого обміну повідомленнями. Коли інформація про надзвичайні ситуації затримується або нею маніпулюють, довіра громадськості до інституцій підривається, як це сталося в Туреччині та Іспанії, де громадяни відкрито критикували владу за неналежне інфор-мування про надзвичайні ситуації. І навпаки, реагування Словенії продемонструвало вплив добре організованої громадськості на зменшення певних організаційних недоліків, хоча пізніше це спровокувало розчаруваннянаселення на етапі відновлення, оскільки реконструкція не відбу-валася відповідно до прогнозів і обіцянок влади. Приклади Словенії та Іспанії свідчать про те, що всі, хто займається управлінням катастрофами, повинні визнати, що будь-яка комунікація катастроф - це, перш за все, публічна комунікація, яка породжує певні ефекти, зумовлені комуніка-цією.
Ці випадки підкреслюють важливість чіткої, своєчасної, зрозумілої та відповідальної комунікації, а також потребу в розповсюдженні оповіщень багатьма каналами та стратегіях побудови довіри для забезпечення стратегії ефективного попередження та реагування на надзвичайні ситуації. Не менш важливою є роль міжнародних організацій та незалежних ЗМІ у протидії дезінформації та забезпеченні точного висвітлення подій, особливо в ситуаціях катастроф, які мають політичний резонанс.

Підсумки розділу та результати навчання

У цьому розділі висвітлено незамінну роль комунікації в управлінні катастрофами, підкреслено її вплив на етапах підготовки, реагування та відновлення. Розглядаючи основні концепції, меха-нізми, інструменти, принципи та стратегії, ми продемонстрували, як точна, прозора, послідовна, своєчасна та основана на взаємодії комунікація слугує рятівним колом у сценаріях катастроф, визначаючи результати та сприяючи підвищенню стійкості. Основні результати вивчення цього розділу включають наступне:

- Студенти здатні оцінити важливість комунікації в управлінні катастрофами та її вплив на підготовку, реагування та відновлення після катастроф.
- Студенти здатні визначити та пояснити основні поняття, такі як інформування про ризики, кризова комунікація, комунікація стійкості, а також їх практичне застосування в контексті катастроф.
- Студенти здатні оцінити сильні та слабкі сторони різних комунікаційних інструментів, від традиційних засобів масової інформації до сучасних цифрових платформ, і зрозуміти їхню актуальність у різних сценаріях катастроф.
- Студенти здатні описати унікальні потреби комунікації та стратегії, необхідні на етапах під-го-товки, реагування та відновлення в управлінні катастрофами.
- Студенти здатні оцінити ключові принципи комунікації, включаючи прозорість, послідовність, своєчасність та емпатію, в різних контекстах.
- Студенти здатні вивчати та застосовувати стратегії комунікації катастроф для подолання поширених барєрів у комунікації, зокрема, дезінформації та проблем із доступністю.

Завдання для самооцінки

1 Яка основна роль комунікації в управлінні катастрофами?
а) Поширювати загальні новини, не пов'язані з катастрофою
б) Забезпечувати своєчасне поширення попереджень та інструкцій
в) Перевантажувати людей надмірною кількістю інформації
г) Обмежувати доступ до інформації

2 Що з переліченого НЕ є ключовим поняттям у комунікації катастроф?
а) кризова комунікація
б) інформування про ризики
в) комунікація стійкості
г) цілеспрямована комунікація

3 Яким був головний збій комунікації під час цунамі в Індійському океані 2004 року?
а) Населення отримало забагато сповіщень
б) Соціальні мережі поширювали неправдиву інформацію
в) Ранні попередження не були ефективно доведені до відома населення, що перебуває в групі ризику
г) Спостерігалося надмірне використання радіостанцій

4 Яка модель наголошує на тому, як інформація про ризик посилюється або зменшується через засоби масової інформації та канали зв'язку?
а) Модель соціального посилення ризику
б) Двостороння симетрична модель
в) Модель стійкості до катастроф
г) Модель зв'язків з громадськістю

5 Як дезінформація вплинула на спалах лихоманки Ебола у Західній Африці (2014–2016)?
а) Вона підвищила довіру громадськості до влади
б) Вона зробила людей більш схильними дотримуватися заходів безпеки
в) Це призвело до опору медичній допомозі та скептичному ставленню до медичних установ
г) Це покращило швидкість реагування на кризові ситуації

6 Який принцип комунікації катастроф гарантує, що інформація залишається точною, правдивою та відкритою?
а) емпатія
б) прозорість
в) конфіденційність
г) обмеження

7 Що було основною проблемою під час повені 2024 року в регіоні Валенсія в Іспанії?
а) ЗМІ проігнорували стихійне лихо
б) Система оповіщення не спрацювала через відключення електроенергії
в) Влада затримала надсилання сповіщень населенню, незважаючи на ранні метеорологічні попередження
г) Громадяни не виконали накази про евакуацію

8 Яка ключова перевага соціальних мереж для комунікації катастроф?
а) Вони сприяють швидкому поширенню дезінформації
б) Вони забезпечують оновлення в режимі реального часу та забезпечують пряму взаємодію з громадськістю
в) Вони витісняють всі традиційні методи комунікації
г) Вони єдине надійне джерело інформації про катастрофи

9 Який один з найбільших викликів для комунікації катастроф?
а) Надмірна комунікація з постраждалим населенням
б) Забезпечення того, щоб інформація досягла всіх груп, включаючи маргіналізовані громади
в) Відсутність інформації про катастрофи
г) Занадто велике фінансування для екстрених сповіщень

10 Який один із уроків було винесено з ситуації з землетрусами 2023 року в Туреччині?
а) Міжнародні гуманітарні організації відмовилися допомагати
б) Інклюзивні та доступні стратегії комунікації є важливими для всього постраждалого населення
в) Уряд припинив усі комунікації катастроф
г) Люди ігнорували попередження про стихійні лих

Ключі відповідей

1.b, 2.d, 3.c, 4.a, 5.c, 6.b, 7.c, 8.b, 9.b, 10.b

Подяка

Автор висловлює подяку за використання інструментів штучного інтелекту, зокрема ChatGPT від OpenAI, за допомогу в написанні, редагуванні, вдосконаленні мови, покращенні чіткості мови та забезпеченні узгодженості тексту в цій главі.

Література

ARRL. (2023). Amateur radio active in Turkey and Syria following earthquakes. ARRL. https://arrl.org/news/amateur-radio-active-in-turkey-and-syria-following-earthquakes (20. 2. 2025).
Berube, David M. (Ed.). (2021). Pandemic communication and resilience. Springer.
Bush, L., & Lindsey, K. (2024). Diversity, equity, and inclusion in strategic communications: Becoming culturally proficient communicators. Routledge.
Cadena SER. (2025, February 20). Vicent Mompó: "Yo fui una de esas personas que metió prisa para enviar el mensaje de alerta". Radio Valencia. https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2025/02/20/vicent-mompo-yo-fui-una-de-esas-personas-que-metio-prisa-para-enviar-el-mensaje-de-alerta-radio-valencia (20. 2. 2025).
CDAC Network. (2023). The Türkiye-Syria earthquake response: Six months on – Lessons on communication, community engagement, and accountability. CDAC Network. https://www.cdacnetwork.org/resources/the-turkiye-syria-earthquake-response-six-months-on-lessons-on-communication-community-engagement-and-accountability (20. 2. 2020).
Coppola, D. P., & Maloney, E. K. (2009). Communicating emergency preparedness: Strategies for creating a disaster-resilient public. Taylor & Francis.
Doerfel, M. L., & Gibbs, J. L. (Eds.). (2020). Organizing inclusion: Moving diversity from demographics to communication processes. Routledge.
Dufty, N. (2020). Disaster education, communication and engagement. John Wiley & Sons.
El País. (2025, February 19). El presidente de la Diputación de Valencia urgió a mandar la alerta en pleno caos el día de la DANA: "¡Enviadla ya de una puta vez!". El País. https://elpais.com/espana/comunidad-valenciana/2025-02-19/el-presidente-de-la-diputacion-de-valencia-urgio-a-mandar-la-alerta-en-pleno-caos-el-dia-de-la-dana-enviadla-ya-de-una-puta-vez.html (20. 2. 2025).
Frandsen, F., & Johansen, W. (Eds.). (2020). Crisis communication. De Gruyter Mouton.
GNDR. (2024). Spain floods: Early warning, action coordination, and localisation. Global Network of Civil Society Organizations for Disaster Reduction (GNDR). https://www.gndr.org/2024-spain-floods-early-warning-action-coordination-and-localisation (20. 2. 2025).
Golan, G. J., Johnson, T. J., & Wanta, W. (Eds.). (2010). International media communication in a global age. Routledge.
GOV.SI UKOM. (2023). Petra Bezjak Cirman: UKOM communicated successfully during the floods thanks to an excellent and experienced team. Government of Slovenia. Government Communication Office (UKOM). https://www.gov.si/en/news/2023-11-28-petra-bezjak-cirman-ukom-communicated-successfully-during-the-floods-thanks-to-an-excellent-and-experienced-team (20. 2. 2025).
Haddow, G. D., & Haddow, K. S. (2013). Disasters communications in a changing media world. Elsevier.
Houston, J. B., Schraedley, M. K., Worley, M. E., Reed, K., & Saidi, J. (2019). Disaster journalism: Fostering citizen and community disaster mitigation, preparedness, response, recovery, and resilience across the disaster cycle. Disasters, 43(3), 591–611.
Influence Online. (2024). Valencia floods: Disaster communications and the consequences of delayed warnings. Influence Online. https://influenceonline.co.uk/2024/11/22/valencia-floods-disaster-communications (20. 2. 2025).

Liu, B. F., & Mehta, A. M. (Eds.). (2024). Routledge handbook of risk, crisis, and disaster communication. Routledge.
Lundgren, R. E., & McMakin, A. H. (2018). Risk communication: A handbook for communicating environmental, safety, and health risks (6th ed.). Wiley.
Kar, B., & Cochran, D. M. (Eds.). (2019). Resilience communication: A critical introduction. Routledge.
Macnamara, J. (2018). Evaluating public communication: Exploring new models, standards, and best practice. Routledge.
McQuail, D. (2007). McQuail's mass communication theory (6th ed.). Sage.
Mikoš, Matjaž. (2023). ResiliEnhance Platform: Reflections on the floods in Slovenia in August 2023. UNESCO Floods. https://www.unesco-floods.eu/wp-content/uploads/2024/11/ResiliEnhance-Platform-presentation-Reflections-on-the-Floods-in-Slovenia-in-August-2023.pdf (20. 2. 2025).
OECD. (2021). OECD Report on public communication: The global context and the way forward. OECD Publishing.

Palen, L., & Hughes, A. L. (2018). Social media in disaster communication. In H. Rodríguez, W. Donner, & J. Trainor (Eds.), Handbook of disaster research (pp. 497–518). Springer.
Steffens, M. (2012). Covering disaster without becoming one. In L. Wilkins, M. Steffens, E. Thorson, G. Kyle, K. Collins, & F. Vultee (Eds.), Reporting disaster on deadline: A handbook for students and professionals (pp. 1–9). Taylor & Francis Group.
Stone, R. (2024). Laid to waste: Ukrainian scientists are tallying the grave environmental consequences of the Kakhovka Dam disaster. Science, 383(6678), 18–23. https://doi.org/10.1126/science.zbde496 (20. 2. 2025).
Vyshnevskyi, V., Shevchuk, S., Komorin, V., Oleynik, Y., & Gleick, P. (2023). The destruction of the Kakhovka dam and its consequences. Water International, 48(5), 631–647. https://doi.org/10.1080/02508060.2023.2247679 (20. 2. 2025).
Watson, J. (2008). Media communication: An introduction to theory and practice (3rd ed.). Palgrave Macmillan.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ У СФЕРІ ЖУРНАЛІСТИКИ КАТАСТРОФ

Деніз ГЮЛЕР[2]

Еліф АЯН[3]

РОЗДІЛ 3

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ У СФЕРІ ЖУРНАЛІСТИКИ КАТАСТРОФ

- **Вступ**
- **Ключові поняття**
- **Надзвичайні ситуації, що виникають під час катастроф**
- **Стратегії соціально-психологічної готовності до катастроф**
- **Соціальний вплив катастроф на журналістів**
- **Готовність до психологічного впливу катастроф**
- **Підсумки розділу та результати навчання**
- **Завдання для самооцінки**
- **Список використаних джерел**

Вступ

Журналістика катастроф – життєво важлива, але психологічно складна сфера, яка вимагає від жур-налістів вміння працювати в умовах підвищеного ризику, зберігаючи при цьому професійну об'єктив-ність. Наука про журналістику катастроф розвива-ється в межах медіа- та комунікаційних студій, де досліджуються питання інформування про ризики, координації реагування на надзвичайні ситуації, етичного висвітлення подій та психологічної стійко-сті (Cottle, 2013; Houston, Pfefferbaum, & Rosenholtz, 2012; Pantti, Wahl-Jorgensen, & Cottle, 2012). Хоча значна частина цих досліджень походить з регіонів з розвиненою економікою, журналістика катастроф не обмежується країнами з високим рівнем доходу. Журналісти на Глобальному Півдні часто стикають-ся з додатковими проблемами, включаючи слабку інфраструктуру, обмежену свободу преси та слаб-ку інституційну підтримку, що робить готовність до катастроф ще більш важливою (McLean & Power, 2014). Оскільки катастрофи виходять за межі на-ціональних та економічних кордонів, журналісти в усьому світі слугують важливими провідниками інформації, формуючи громадську думку, вплива-ючи на стратегії реагування та сприяючи довгостроковому відновленню громад.

Хоча готовність у журналістиці катастроф часто визначається логістичними і технічними аспектами, таких як тренінги з безпеки, захисне обладнання та стратегії комунікації в надзвичайних ситуаціях висвітлення катастроф – це не лише фізичний виклик, а й психологічний та соціальний.

Хоча готовність у журналістиці катастроф часто визначається логістичними і технічними аспекта-ми, таких як тренінги з безпеки, захисне обладнання та стратегії комунікації в надзвичайних ситуа-ціях (Houston et al., 2019), висвітлення катастроф – це не лише фізичний виклик, а й психологічний та соціальний. Журналісти часто стають свідками травм, страждань і руйнувань, висвітлюючи по-дії, які мають глибоке особисте або емоційне значення (Cottle, 2013). Без належної психологічної підготовки журналісти вразливі до стресу, емоційного виснаження та вікарної травми, що може підірвати як їхній добробут, так і якість їхніх репортажів (Pantti та ін., 2012). Х'юстон та співавто-ри (2019) окреслюють кілька ключових параметрів журналістики катастроф, зокрема розуміння управління катастрофами, технічну готовність та етичне висвітлення, проте соціально-психологіч-на готовність залишається недостатньо дослідженою. Ця глава присвячена стратегіям соціально психологічної готовності для журналістів, які висвітлюють катастрофи, з акцентом на тому, як жур-налісти можуть розвивати стійкість, етичну свідомість та емоційну саморегуляцію під час роботи в кризових ситуаціях.

Хоча фізична підготовка, включно з тренінгами з безпеки, захисним спорядженням і протоколами зв'язку в надзвичайних ситуаціях, залишається важливою (Houston et al., 2019), ці заходи самі по собі не вирішують проблеми психологічного та емоційного навантаження, яке відчувають журна-лісти. Тому психологічна готовність є не менш важливою, оскільки дозволяє журналістам змен-шити ризик вигорання, вторинних травм і моральних страждань. Основні аспекти психологічної готовності включають: (1) усвідомлення травми та управління стресом, надання журналістам ін-струментів для розпізнавання власного емоційного стресу (Houston et al., 2012); (2) підтримку ко-лег та дебрифінг, сприяння розвитку мереж професійної та емоційної підтримки; (3) встановлення емоційних кордонів, що допомагають журналістам балансувати між емпатією та відсторо-

неністю, щоб уникнути вигорання; та (4) доступ до ресурсів психічного здоров'я, що забезпечує структуро-ване консультування та допомогу з урахуванням психологічних особливостей травми (Steffens et al., 2021).

Френсіс Перро (2021) підкреслює, що психологічна готовність є особливо важливою для місцевих журналістів, які мають долати подвійний тягар – висвітлювання катастрофи і водночас особисті пе-реживання її наслідків. На прикладі повені у Вімберлі, штат Техас, у День пам'яті 2015 року Перро ілюструє, як місцеві журналісти балансують між власною травмою та професійним обов'язком ви-світлювати події точно та зі співчуттям. Ця подвійна роль створює унікальний психологічний тиск, що вимагає не лише індивідуальних механізмів подолання, а й довготривалої стійкості, роз-повіді історій, заснованих на досвіді особисто пережитої травми, та залучення громадськості. Фор-муючи наративи про катастрофу, які сприяють надії, відновленню та колективній стійкості, журна-лісти не лише забезпечують інформацією, але й мають сприяти зціленню громади. Дослідження Перро наголошує на важливості ресурсів психічного здоров'я, розвитку систем взаємної підтримки та структурованого навчання в редакціях, щоб допомогти журналістам впоратися з емоційними на-слідками висвітлення кризових подій, виконуючи при цьому свою роль у суспільстві.

У цьому розділі ми розглянемо соціально-психологічну готовність у сфері журналістики катастроф, зосередившись на чотирьох ключових аспектах. По-перше, ми розглянемо надзвичайні ситуації, що виникають під час катастроф, проаналізувавши унікальний психологічний тиск, з яким сти-ка-ються журналісти, зокрема емоційне виснаження та моральні дилеми. Далі будуть окреслені стра-тегії соціально-психологічної готовності до катастроф, оцінені механізми, які допомагають журна-лістам зберігати стійкість, емоційну рівновагу та благополуччя. Далі мова піде про готов-ність до соціальних наслідків катастроф і про те, як журналісти можуть етично та делікатно взає-модіяти з громадами, що постраждали, зберігаючи при цьому професійні кордони. На завершення розділу буде розглянуто готовність до психологічних наслідків катастроф, досліджено репортажі, заснова-ні на досвіді особисто пережитої травми, методи управління стресом і роль медіа-органі-зацій у наданні підтримки психічного здоров'я. Впроваджуючи такі стратегії, редакції можуть забез-печити підготовку журналістів до пси -хологічних викликів, пов'язаних із висвітленням катастроф, зберіга-ючи їхню професійну чесність і довгострокове благополуччя.

[2]Віце-президент Вищої ради з питань радіомовлення та телебачення, denizguler@rtuk.gov.tr

[3]Експерт Вищої ради з питань радіомовлення та телебачення, elifayan@rtuk.gov.tr

Ключові поняття

Для кращого розуміння теми, що розглядається в цьому розділі, подано пояснення ключових по-нять, наведених нижче. Вивчення цих понять полегшить розуміння нюансів теми, що розгля-да-ється в цьому розділі. Крім того, вивчення цих понять полегшить засвоєння основних положень розділу, а також допоможе усвідомити важливість принципу емпатії у процесах, пов'язаних з ка-та-строфами.

Вторинний травматичний стрес

Природна поведінка, яка є реакцією на усвідомлення травматичної події, пережитої близькою людиною. Це стрес – результат допомоги або бажання допомогти травмованій або страждаючій людині.

Накопичення травм

Коли людина неодноразово переживає травматичні події і не може повністю справитися з реак-ці-ями та емоціями, які вона пережила під час цих подій.

Перша психологічна допомога

Науково обґрунтований підхід, який базується на концепції життєстійкості людини. Перша пси-хо-логічна допомога має на меті зменшити симптоми стресу та допомогти у відновленні здоров'я після травматичної події, стихійного лиха, надзвичайної ситуації у сфері охорони здоров'я або навіть особистої кризи.

Репортажі з урахуванням травматичного досвіду

Практикування емпатії на роботі та використання мовних засобів і тактик, які сприяють зціленню та допомагають уникнути повторної травматизації залучених осіб.

Посттравматичний стресовий розлад

Стан постійного психічного та емоційного напруження, що виникає в результаті травми або силь-ного психологічного шоку, зазвичай включає порушення сну і постійне яскраве згадування пережи-того, з притупленою реакцією на інших людей і зовнішній світ.

Управління стресом

Зменшити негативний вплив стресу та покращити фізичний і психічний стан людини. Управління стресом може включати догляд за собою, керування своєю реакцією на стрес і прийняття змін у своєму житті, коли ви перебуваєте у стресовій ситуації.

Підтримка за принципом «рівний-рівному»

Це стосунки підтримки між людьми, які мають спільний життєвий досвід. Це система надання та отримання допомоги, заснована на ключових принципах поваги, спільної відповідальності та вза-ємної згоди щодо того, що є корисним. Підтримка рівних не ґрунтується на психіатричних мо-делях і діагностичних критеріях. Йдеться про емпатичне розуміння ситуації іншого через спільний досвід емоційного та психологічного болю.

Соціально-психологічні аспекти

Це сукупність соціальних і психологічних факторів, які стосуються або пов'язані із соціальною психологією.

Емоційна стійкість

Здатність реагувати на стресові або неочікувані ситуації та кризи. Рівень вашої емоційної стійко-сті визначається багатьма різними факторами, зокрема вашим віком, особистістю та тим, що ви пережили у своєму житті.

Повторне травмування

Реакція людини на травматичний вплив, яка набуває забарвлення, інтенсивності, посилюється або формується під впливом її реакцій та стилю адаптації до попереднього травматичного досвіду.

Тривога

Передбачення майбутньої проблеми, яке більше асоціюється з мя'зовим напруженням і поведін-кою уникнення. Страх є емоційною реакцією на безпосередню загрозу і більше асоціюється з ре-акцією боротьби або втечі: або залишитися, щоб боротися, або піти, щоб уникнути небезпеки.

Спогад

Це психологічний феномен, під час якого людина раптово, зазвичай сильно, повторно переживає минулий досвід або елементи минулого досвіду. Ці переживання можуть бути страшними, щасли-вими, сумними, захоплюючими або будь-якими іншими емоціями.

Емоційне оніміння

Це психічний та емоційний процес вимкнення почуттів, який може проявлятися як дефіцит емоцій-них реакцій або реактивності. Це стан, в якому людина не може ані відчувати, ані виражати емоції. Це не клінічно діагностований стан, хоча він може бути симптомом депресії, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) або іншого клінічного стану.

Поведінка уникнення

Це спосіб впоратися зі складними почуттями, думками та переживаннями. Люди використовують уникнення, щоб мінімізувати небезпеки та загрози. По суті, розум намагається убезпечити людину від джерела тривоги або небезпеки. Включає будь-яку дію або серію дій, які дозволяють людині уникнути або передбачити неприємні чи болючі ситуації, стимули або події.

Психологічний стрес

Набір хворобливих психічних і фізичних симптомів, які асоціюються з нормальними коливаннями настрою у більшості людей. Однак у деяких випадках психологічний стрес може свідчити про по-чаток великого депресивного розладу, тривожного розладу, шизофренії, розладу соматизації або низки інших клінічних станів. Вважається, що це те, що оцінюється багатьма імовірними показни-ками депресії та тривоги, які оцінюються за допомогою самозвіту.

Гострий стрес

Інтенсивна, неприємна і дисфункціональна реакція, що починається незабаром після надзвичай-ної травматичної події і триває менше місяця.

Постраждалі від катастрофи

Стосується виникнення стихійного лиха в конкретній місцевості, що робить небезпечним і ускладнює доступ до людини або місця, які постраждали від стихійного лиха, серйозно уражені ним.

Надзвичайні ситуації, що виникають під час катастроф

Катастрофи, природні чи спричинені людиною, – це події, які порушують нормальне життя і ство-рюють безліч викликів, що потребують негайної уваги та інноваційного реагування. Такі катастро-фічні події, як землетруси, цунамі, повені, промислові аварії чи терористичні акти, створюють над-звичайні ситуації, які не лише перевантажують існуючу інфраструктуру, але й чинять величезний тиск на соціальні, психологічні та управлінські системи. Термін «надзвичайні ситуації» стосується сценаріїв, які виходять за рамки звичайного управління кризовими ситуаціями і вимагають унікаль-них, часто імпровізаційних стратегій.

Природа надзвичайних ситуацій під час катастроф

> Журналісти відіграють ключову роль у зонах катастроф, надаючи важливу інформацію, яка допомагає у реагуванні на катастрофи, відновленні та інформуванні громадськості.

Надзвичайні ситуації в контексті катастроф – це по-дії, які не піддаються рутинному управлінню кризо-вими ситуаціями і створюють унікальні виклики. Ці ситуації, як правило, відзначаються непередбачу-ваністю, масштабом і складністю. Хоча катастрофи можуть мати спільні елементи, конкретні обставини часто створюють безпрецедентні виклики, які вимагають від урядів, організацій і громад швидкого мислення, винахідливості та адаптивності. Журналісти відіграють ключову роль у зонах ката-строф, надаючи важливу інформацію, яка допома-гає у реагуванні на катастрофи, відновленні та ін-формуванні громадськості. Їх участь у висвітленні катастроф не обмежується простим репортажем, а поширюється на формування громадської думки, спрямування урядових і гуманітарних зусиль і при-тягнення до відповідальності винних осіб. Журна-ліст відіграють багатогранну роль у постраждалих від катастроф регіонах, що ілюструє складність журналістики катастроф

Інформаційна роль журналістів у зонах катастроф

Однією з основних функцій журналістів під час катастрофи є надання своєчасної, точної та достовірної інформації. Як стверджують Перез і Ахерн (Pérez and Ahern, 2014), журналісти виступають посередниками між постраждалими громадами та сторонніми гуманітарними організаціями, уря-дами та світовою громадськістю. Поширюючи оперативні новини про погодні умови, процедури евакуації та стан екстрених служб, журналісти забезпечують інформованість громадськості та прийняття нею обґрунтованих рішень під час кризових ситуацій. Як зазначає Фукс (Fuchs, 2019), ефективне інформування про катастрофи може значно зменшити шкоду, пом'якшити паніку та підвищити стійкість громади перед обличчям кризи.

Крім того, журналістика катастроф не обмежується безпосередніми наслідками стихійного лиха, а продовжується і на етапі відновлення. Дослідження Говера та ін. (Gower et al., 2011) підкрес-лює роль журналістів у висвітленні поточних проблем, з якими стикаються постраждалі громади, включаючи питання, пов'язані з переміщенням, охороною здоров'я та відбудовою інфраструктури. Таке широке висвітлення допомагає утримувати увагу громадськості та політичний тиск, а це може спонукати до стабільної допомоги з боку національних і міжнародних організацій.

Формування громадської думки та соціальної поведінки

Окрім надання інформації, журналісти суттєво впливають на суспільне сприйняття та поведінку під час катастроф. Висвітлення в ЗМІ може впливати на те, як люди інтерпретують ризик, мобілі-зують ресурси та вдаються до захисної поведінки. Дослідження Лі та Сандовал-Алмазан (Lee and Sandoval-Almazán, 2017) показало, що висвітлення катастрофи в ЗМІ може вплинути на рі-вень сприйняття ризику аудиторією, що впливає на її рішення евакуюватися чи дотримуватися правил громадської безпеки. Таким чином, перед журналістами стоїть завдання балансувати між необхід-ністю інформувати громадськість і тим, щоб не викликати непотрібного страху або са-мозаспокоєн-ня. Висвітлення подій катастрофи є ще одним ключовим аспектом журналістського впливу. Ентман (Entman, 1993) описує, як висвітлення катастрофи в термінах психології "жертви" або "героїзму" може формувати суспільне співчуття та реакцію як громадян, так і політиків. На-приклад, зобра-ження громад як безпорадних жертв може стимулювати негайні благодійні дії, але також може підірвати активність місцевого населення. І навпаки, висвітлення катастроф з точки зору місцевої стійкості та зусиль з відновлення може викликати надію та відчуття колективної дії.

Підзвітність та адвокація у висвітленні катастроф

Журналісти також вимагають від урядів, гуманітарних організацій та інших зацікавлених сторін нести відповідальність за реагування на катастрофи. У дослідженні Чуліаракі (Chouliaraki, 2013) підкреслюється, що журналістські розслідування в зонах катастроф часто виявляють неефективність, корупцію та провали в управлінні катастрофа-ми. Повідомляючи про недостатню готовність або по-вільний розподіл допомоги, журналісти відіграють роль наглядового органу, забезпечуючи притяг-нення до відповідальності осіб, відповідальних за реагування на катастрофи. Більше того, журна-ліс-тика катастроф часто перетинається з адвока-цією, особливо в тих випадках, коли журналісти висвіт-люють вразливість маргіналізованих груп населен-ня. На думку Маклюен і Веш (McLuhan and Wesch, 2011), адвокація журналістів на користь цих груп населення може призвести до виділення ресурсів і змін у політиці, які надають пріоритет потребам найбільш постраждалих громад. Ця ад-вокаційна роль має вирішальне значення для за-безпечення інклюзивності та справедливості щодо розподілу зусиль з відновлення після катастроф.

Повідомляючи про недостатню готовність або повільний роз-поділ допомоги, журналісти ві-діграють роль наглядового органу, забезпечуючи притяг-нення до відповідальності осіб, відповідальних за реагування на катастрофи.

Етичні міркування в журналістиці катастроф

Етичні аспекти висвітлення катастроф також мають вирішальне значення. Журналісти повинні орієнтуватися в складнощах висвітлення подій у важких умовах, поважаючи при цьому гідність людей, які пережили катастрофу. Баланс між переконливими історіями та чутливістю до травм є складним завданням. Наприклад, у дослідженні Сільвермана (Silverman, 2014) розглядають-ся етичні міркування щодо зображення жертв катастроф у ЗМІ, зокрема, з точки зору уникнення екс-плуатації та збереження цілісності наративів тих, хто пережив катастрофу. Журналісти також по-винні бути обережними щодо точності інформації, яку вони повідомляють, оскільки дезінфор-мація може погіршити і без того нестабільну ситуацію.

Стратегії соціально-психологічної готовності до катастроф

Журналісти відіграють вирішальну роль під час і після катастрофи, поширюючи критично важли-ву інформацію та висвітлюючи події на постраждалих територіях. Їхня робота часто ставить їх у стресові, іноді небезпечні ситуації, які можуть вплинути на їхній психологічний стан. Стратегії со-ціально-психологічної готовності журналістів мають важливе значення для забезпечення їхнього психічного здоров'я, стійкості та ефективності під час висвітлення катастроф. Регулярна психоло-гічна підтримка необхідна журналістам, щоб впоратися зі стресом під час кризи.

Розуміння соціально-психологічних викликів, з якими стикаються журна-лісти

Журналісти, які висвітлюють катастрофи, часто стикаються з різними соціально- психологічними проблемами, такими як стрес, травма, вигорання та вторинний травматичний стрес (ВТС). Ці проблеми загострюються через вплив графічного контенту, терміновість репортажів та емоційні втрати, пов'язані зі свідченням людських страждань (Bender, 2020). Згідно з роботою Турмана та ін. (Thurman, 2015), репортери, які висвітлюють катастрофи, піддаються ризику розвитку психоло-гічних симптомів, подібних до тих, що виникають у людей, які пережили катастрофу. Особливо це стосується журналістів, які працюють у зонах конфліктів або стихійних лих, де висвітлення подій пов'язане зі значними людськими стражданнями.

Соціально-психологічні виклики, з якими стикаються журналісти, є не лише особистими, але й мо-жуть впливати на колективну здатність новинних організацій до реагування. Дослідження Ософ-ського та ін. (Osofsky et al., 2018) показало, що на здатність журналістів висвітлювати катастрофи впливає їхнє відчуття особистої та професійної готовності. Емоційна стійкість необхідна для того, щоб впоратися зі стресами, які виникають в умовах підвищеного ризику (Benoit, 2013). Ці фактори підкреслюють важливість стратегічної психологічної підготовки для журналістів, які працюють в умовах катастроф.

> Програми психологічної готовності допомагають журналістам розпізнавати ранні симптоми психологічного стресу, як-от вигорання та ВТС, і пропонують стратегії ефективного подолання цих симптомів

Тренінги та програми психологічної стійкості

Під час катастроф журналісти працюють безперервно і довго, не маючи часу на відпочинок, що призводить до стресу. Однією з найефективні-ших стратегій готовності є впровадження програм психологічної стійкості. Ці програми озброюють журналістів механізмами подолання психологіч-них наслідків висвітлення катастроф. Згідно з Пфеффербаумом та ін. (Pfefferbaum et al., 2014), тренінги з психологічної стійкості зосереджені на посиленні емоційної регуляції, управлінні стресом і техніках самодопомоги. Програми психологічної готовності допомагають журналістам розпізнавати ранні симптоми психологічного стресу, як-от вигo-рання та ВТС, і пропонують стратегії ефективного подолання цих симптомів (Stamm, 2010). Таке навчання має бути частиною професійного розвитку журналістів, щоб забезпечити довгострокову стійкість психічного здоров'я.

Системи підтримки за принципом «рівний-рівному

Ще однією важливою стратегією є створення мереж підтримки колег всередині новинних організа-цій. Журналісти часто стикаються зі схожими стресовими факторами, і створення платформи, де вони можуть поділитися своїм досвідом і підтримати один одного, зменшує психологічний стрес. Дослідження, проведене Канетті та ін. (Canetti et al., 2010), показало, що підтримка колег має вирішальне значення для зменшення почуття ізоляції та підвищення стійкості журналістів, які ви-світлюють катастрофи. Мережі підтримки допомагають журналістам відчувати, що їх розуміють, сприяють формуванню почуття спільноти та дозволяють застосовувати спільні стратегії подолан-ня труднощів, що є ключем до збереження психічного здоров'я під час роботи над репортажами, пов'язаними з високим рівнем стресу.

Баланс між роботою та особистим життям і контроль

Сталий підхід до висвітлення катастроф передбачає дотримання здорового балансу між роботою та особистим життям. Журналісти повинні мати достатньо часу на відпочинок, час для відновлен-ня та можливості для дебрифінгу, особливо після інтенсивних репортерських завдань. Новинним організаціям також слід мати керівників, які навчені розпізнавати ознаки психологічного стресу та вчасно втручатися (Krasny et al., 2014). Ще однією стратегією запобігання вигоранню та накопи-ченню травм є впровадження систем ротації, коли журналісти проводять певний час поза зонами катастроф (Saylor, 2001). Ці стратегії гарантують, що журналісти не зіткнуться з тривалими періо-дами стресу без відповідного втручання.

Перша психологічна допомога (ППД)

Журналісти, особливо ті, що ведуть репортажі з місця подій, часто стикаються з тими самими трав-матичними подіями, що й жертви катастроф. ППД є важливим підходом, який може бути використ-таний для отримання допомоги після травматичних подій. ППД включає надання практичної під-тримки, стабілізацію емоцій і заохочення нормальної реакції на стрес (Wagner, 2013). Включення ППД у процес висвітлення катастроф допомагає гарантувати, що журналісти отримають негайну психологічну допомогу, якої вони потребують після травми, таким чином запобігаючи довготрива-лим психологічним наслідкам.

Медійна етика та репортаж з урахуванням травматичного досвіду

Етичні настанови та практика висвітлення подій з урахуванням травматичного досвіду також мають важливе значення для мінімізації психологічного впливу на журналістів. Висвітлення з урахуван-ням травматичного досвіду заохочує журналістів застосовувати адаптовані підходи при висвітлен-ні травматичних подій, забезпечуючи їхню власну психологічну безпеку та гідність постраждалих громад (Hernandez та ін., 2010). Розуміння того, як вирішувати етичні дилеми, поважати приватне життя жертв та керувати емоційними реак-ціями під час інтерв'ю, може зменшити потенційну психологічну шкоду.

Соціально-психологічна готовність має вирішальне значення для журналістів, які працюють в умовах катастроф. Завдяки навчальним програмам, підтримці колег, балансу між роботою та особи-стим життям, наданню ППД та дотриманню етичних норм висвітлення подій журналісти можуть бути краще підготовлені до подолання психологічних викликів, з якими вони стикаються. Ці стра-тегії не лише захищають їхнє психічне здоров'я, а й підвищують якість і точність репортажів про катастрофи, гарантуючи, що журналісти залишатимуться ефективними і стійкими для виконання задачі передачі інформації під час кризових ситуацій.

Під час катастроф роль журналістів виходить за рамки висвітлення подій; вони також стикаються з соціальними та психологічними наслідками катастроф, які можуть вплинути як на їхні професійні здібності, так і на особистий стан. Журналісти повинні враховувати соціальні наслідки катастроф, оскільки це є критично важливим елементом здатності журналіста ефективно працювати в умовах високого рівня стресу, зберігаючи при цьому своє психічне здоров'я.

Соціальний вплив катастроф на журналістів

Катастрофи – як природні, так і антропогенні – мають значні соціальні наслідки не лише для по-страждалого населення, але й для тих, хто висвітлює кризу. Журналісти стикаються з травматич-ним досвідом тих, хто вижив, емоційним навантаженням висвітлення кризи, а в деяких випад-ках і з фізичними небезпеками в зонах лиха (Eberhardt & Lynch, 2017). Соціальні наслідки для журналістів включають емоційні втрати від того, що вони стають свідками страждань, соціальну ізоляцію через високі вимоги до висвітлення катастроф, а також етичні дилеми, які виникають під час висвітлення вразливих груп населення (Wright, 2015). Крім того, журналісти часто зазнають вторинної травми – емоційного стресу, який вони відчувають внаслідок емпатії до тих, хто пережив катастрофу (Banyard та ін., 2018).

Крім того, соціальна роль журналістів у поширенні інформації може впливати на їхню взаємодію з громадами, життя яких вони висвітлюють. Як посередники комунікації, журналісти допомагають формувати суспільну дискусію про катастрофу, впливаючи на те, як громади сприймають зусил-ля з відновлення та реакцію уряду (Mitchell et al., 2018). Це може створити напругу між обов'яз-ком журналістів надавати точну інформацію та їхніми емпатійними стосунками з постраждалими людьми, що ще більше ускладнює їхню роль під час кризових ситуацій.

Висвітлення катастроф та емоційна стійкість

Готовність починається з навчання, щоб отримати необхідні навички для подолання соціальних і психологічних наслідків висвітлення катастроф. За словами Бендера (Bender, 2020), журналісти, які пройшли навчання стратегіям подолання стресу і травми, краще підготовлені до управління своїми емоціями під час критичних інцидентів. Вони вивчають техніки емоційної регуляції, роз-піз-навання ознак стресу та розуміння вторинного травматичного стресу, який може виникнути при повторному зіткненні з травмою інших людей (Figley, 1995). Специфічні соціальні виклики, з якими стикаються журналісти, такі як збереження об'єктивності та розвиток емпатії. Дослідження Гіббон-са (Gibbons, 2017) показує, що навчальні програми повинні також підкреслювати важливість етич-ного висвітлення подій, зосереджуючись на тому, як журналісти можуть збалансувати свою роль об'єктивного репортера з емоційною реакцією на людей, які пережили катастрофу.

Мережі підтримки за принципом «рівний-рівному» та психічного здоров'я

Створення сприятливого робочого середовища – ще один ключовий параметр готовності. Системи підтримки колег у новинних організаціях можуть допомогти журналістам пережити соціальні та психологічні наслідки висвітлення катастроф. Канетті та ін. (Canetti et al., 2010) стверджують, що підтримка колег відіграє вирішальну роль у знятті стресу, пов'язаного з висвітленням травма-тичних подій, пропонуючи журналістам платформу, де вони можуть поділитися своїм досвідом, розслабитися та отримати емоційну підтримку. Це особливо важливо, коли журналісти працюють у команді, де взаєморозуміння емоційних викликів, пов'язаних із висвітленням подій у зонах ката-строф, може сприяти солідарності та колективній стійкості.

Мережі психічного здоров'я, які надають доступ до психологічної підтримки, також сприяють під-ви-щенню готовності. Створення доступних служб консультування та надання журналістам ресурсів у сфері психічного здоров'я після висвітлення подій може мінімізувати довгостроковий психоло-гічний вплив травматичних подій (Krasny et al., 2014). Програми першої психологічної допомоги (ППД), які надають негайну короткострокову допомогу особам, що переживають гострий стрес, є ще одним ефективним інструментом підтримки журналістів під час подальшого висвітлення ката-строф (Wagner, 2013).

Етичне висвітлення подій та врахування культурних особливостей

Висвітлення катастроф пов'язане з численними етичними дилемами, особливо коли йдеться про вразливі групи населення, такі як біженці, жертви насильства або ті, хто страждає від посттравма-тичного стресу. Тому етична готовність має важливе значення для мінімізації соціальних наслідків як для журналістів, так і для спільнот, життя яких вони висвітлюють. У дослідженні МакДональда (McDonald, 2016) йдеться про те, що журналісти, які пишуть про катастрофи, повинні вміти висвіт-лювати події з урахуванням психологічних травм, що передбачає усвідомлення потенційної шкоди від графічних або сенсаційних репортажів. Журналісти повинні пам'ятати про гідність людей, які пережили катастрофу, та уникати експлуататорських практик, які можуть поглибити страждання і без того вразливих людей. Крім того, врахування культурних особливостей має вирішальне зна-чення при висвітленні катастроф. Різні культури можуть мати унікальні способи переживання та вираження травми, і журналісти повинні знати про ці культурні нюанси, щоб уникнути спотворення інформації та стигматизації (Benedict, 2019). Журналісти повинні дотримуватися професійної ети-ки, будуючи довіру з громадами, життя яких вони висвітлюють.

Правила на робочому місці для безпеки та добробуту журналістів

З іншого боку, новинні організації повинні впроваджувати правила на робочому місці, які надають пріоритет благополуччю журналістів, що працюють у зонах катастроф. Ця політика має включати заходи для забезпечення фізичної та психологічної безпеки журналістів, такі як регулярні дебрифінги, заохочення до відпочинку після тривалих завдань і забезпечення ротаційних змін для зменшення стресу (Osofsky et al., 2018). Підтримання здорового балансу між роботою та особистим життям також має важливе значення для довгострокової стійкості. У редакціях, які розвивають культуру підтримки, частіше працюють психологічно стійкі журналісти, що, зрештою, призводить до якісніших репортажів і точнішого висвітлення подій (Benoit, 2013).

Готовність до соціальних наслідків катастроф – це багатогранний підхід, який включає журналістські стратегії щодо емоційного, етичного та професійного висвітлення подій. Створення мереж взаємної підтримки, забезпечення етичної практики висвітлення подій та впровадження політики, яка захищає благополуччя журналістів, може підвищити спроможність журналістів справлятися з соціальними та психологічними викликами в зоні катастрофи. Така готовність не лише захищає здоров'я журналістів, а й гарантує, що громадськість отримає точне, доброзичливе та етичне висвітлення катастроф.

Готовність до психологічного впливу катастроф

Журналісти, які висвітлюють катастрофи, стикаються з унікальним набором викликів – з травма-тичними подіями, які матють значний психологічний вплив. Характер репортажів про катастрофи часто вимагає від журналістів бути свідками та описувати жахливі сцени, спілкуватися з тими, хто вижив, і працювати в умовах високого тиску. Як наслідок, журналісти можуть відчувати емоційний стрес, вторинну травму, вигорання або навіть посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

Психологічний вплив висвітлення катастроф на журналістів

Висвітлення катастроф за своєю суттю є стресом і може мати значні психологічні наслідки. Жур-налісти, які висвітлюють катастрофи, можуть відчувати безпосередню емоційну реакцію на страж-дання і руйнування, свідками яких вони є, що призводить до того, що отримало назву "вікарна травма" або "вторинний травматичний стрес" (ВТС). Як зазначають Шохам і Бар-Он (Shoham and Bar-On, 2017), у журналістів, які неодноразово стикаються з травматичними подіями, можуть роз-винутися симптоми ПТСР, подібні до тих, які відчувають люди, що самі пережили катастрофу. Ці симптоми можуть включати тривогу, спогади, емоційне оніміння та поведінку уникнення.

Окрім безпосереднього впливу травми, журналісти часто стикаються з соціальним та організацій

ним тиском, пов'язаним із необхідністю вчасного подання репортажів. Постійний попит на свіжі новини в поєднанні з емоційним напруженням від того, що журналісти бачать людські страждання, підвищує ризик вигорання (Harrison & McLellan, 2019). Журналісти, особливо ті, що висвітлюють стихійні лиха, також можуть страждати від почуття безпорадності, провини та емоційного перевантаження, особливо якщо вони не можуть запропонувати практичну допомогу жертвам, життя яких вони висвітлюють (Deahl et al., 2009).

Більше того, етичні проблеми, притаманні висвітленню катастроф, можуть посилити психологіч-ний вплив. Журналісти можуть намагатися знайти баланс між об'єктивністю та емпатією, а також усвідомлювати потенційну шкоду від сенсаційного висвітлення травматичних подій (Gibbons, 2017). Ці етичні дилеми можуть створювати внутрішні конфлікти, які сприяють психологічному стресу, оскільки журналісти можуть боятися експлуатувати жертв заради захоплюючої історії або сенсаційних заголовків.

Психологічна стійкість та управління стресом

Один із найефективніших способів підготуватися до психологічного впливу висвітлення катастроф – розвивати в собі стійкість і вміння справлятися зі стресом. Як підкреслює Бендер (Bender ,2020), навчання журналістів стратегіям подолання труднощів, таким як уважність, емоційна регуляція та методи управління стресом, може допомогти їм впоратися з емоційними викликами, пов'язаними з висвітленням катастроф. Навчальні програми повинні надавати журналістам інструменти для розпізнавання ранніх ознак психологічного стресу, зокрема вигорання та ВТС, а також пропонувати стратегії для пом'якшення цих симптомів.

Тренінги з психологічної стійкості також мають бути спрямовані на розвиток навичок управлін-ня емоційними реакціями на травму. Наприклад, Пфеффербаум та інші (Pfefferbaum et al., 2014) під-креслюють цінність програм психологічної стійкості, які сприяють емоційній самосвідомості, тур-боті про себе та здатності переосмислювати негативні емоції. Тренінги з розвитку життєстій-кості мають бути інтегровані в професійний розвиток журналістів, оскільки вони допомагають їм справлятися з психологічним впливом висвітлення катастроф і постійно під-тримувати свій психо-логічний стан.

Системи підтримки та ресурси психічного здоров'я

З огляду на психологічні виклики, пов'язані з висвітленням катастроф, створення систем під-трим-ки всередині новинних організацій має вирішальне значення. Мережі підтримки колег, які дозволя-ють журналістам ділитися своїм емоційним досвідом і стратегіями подолання труднощів, можуть зменшити відчуття ізоляції, яке часто супроводжує висвітлення катастроф (Osofsky et al., 2018). Підтримка колег також може сприяти формуванню почуття спільної відповідальності та взає-мо-розуміння, допомагаючи журналістам почуватися менш пригніченими емоційними реакціями на травматичні події.

Ресурси психічного здоров'я, включно з доступом до консультаційних послуг, також є критично важливими для репортерів, які повідомляють про катастрофи. Дослідження Гаррісон і МакЛел-лан (Harrison and McLellan, 2019) показує, що конфіденційна психологічна підтримка та регулярні де-брифінги можуть допомогти пом'якшити наслідки вторинної травми. Крім того, організації повинні мати політику, яка гарантує журналістам доступ до професійної психологічної допомоги, особливо після найбільш травматичних завдань. Надання першої психологічної допомоги (ППД) журналіс-там у зонах катастроф може допомогти зменшити безпосередній психологічний стрес, пов'язаний із травмою (Wagner, 2013).

Баланс між роботою та особистим життям і системи ротації

Ключовим компонентом психологічної готовності є забезпечення журналістам здорового балансу між роботою та особистим життям. Тривала робота з висвітлення катастроф без належних пе-

ерв може призвести до вигорання та хронічного стресу. Сейлор (Saylor, 2001) пропонує новинним ор-ганізаціям запровадити систему ротації для журналістів, які працюють у зонах стихійних лих, щоб вони не зазнавали тривалого періоду стресу без відновлення. Достатній відпочинок, регулярні зміни та час, проведений далеко від кордонів зони висвітлення катастроф – важливі стратегії для запобігання вигоранню. Крім того, організації повинні заохочувати журналістів відпочивати від ро-боти, коли це можливо, і займатися практиками самодопомоги. Деал та інші (Deahl et al., 2009) рекомендують редакціям запровадити політику, яка дозволяє журналістам робити перерви на від-починок після інтенсивних завдань. Такий підхід гарантує, що журналісти матимуть час і простір для відновлення після психологічних навантажень, пов'язаних із роботою, і зможуть продовжувати ефективно виконувати свої обов'язки.

Репортажі з урахуванням травматичного досвіду та етичні принципи в жур-налістиці

Ще одним важливим елементом готовності є практика репортажів з урахуванням травматичного досвіду. Репортаж з урахуванням травматичного досвіду – це модель, яка ставить на перше місце емоційне благополуччя як тих, хто пережив катастрофу, так і журналістів, які їх висвітлюють. Вона заохочує журналістів підходити до делікатних тем зі співчуттям, уникати повторного травмування жертв і висвітлювати травматичні події таким чином, щоб не робити сенсацію на стражданнях інших (Hernandez et al., 2010). Гіббонс (Gibbons, 2017) підкреслює важливість усвідомлення емо-ційних наслідків репортажів як для постраждалого населення, так і для журналістів. Це включає в себе навчання балансу між необхідністю переконливої розповіді та етичним обов'язком захищати гідність людей, які постраждали. Впроваджуючи практику репортажів з урахуванням травматично-го досвіду, журналісти можуть зменшити психологічну шкоду, спричинену висвітленням подій, що, у свою чергу, допомагає захистити їхнє власне психічне здоров'я. Психологічний вплив висвітлен-ня катастроф на журналістів є значним і багатогранним – від вторинного травматичного стресу і вигорання до етичних дилем, які посилюють емоційний стрес. Однак стратегії готовності, такі як тренінги з психологічної стійкості, системи підтримки, баланс між роботою та особистим життям і репортажі з урахуванням травматичного досвіду, можуть допомогти пом'якшити цей вплив.

Підсумки розділу та результати навчання

Журналісти відіграють вирішальну роль у реагуванні на катастрофи, надаючи точну, своєчасну інформацію та формуючи громадську думку. Вони виступають посередниками між постраждали-ми громадами та сторонніми гуманітарними організаціями, що надають допомогу, забезпечуючи людей життєво важливою інформацією про погоду, евакуацію та роботу екстрених служб. Висвіт-лення поширюється і на етап відновлення, забезпечуючи інформацію щодо поточних проблем та привертаючи увагу громадськості та політиків до ситуації.

ЗМІ можуть впливати на поведінку людей, сприйняття ризиків і рішення про евакуацію чи дотри-мання правил безпеки. Висвітлення катастроф – як з позиції жертви трагедії чи з позиції стійкого відновлення – впливає на емпатію та реакцію громадян і політиків. Журналісти також вимагають від зацікавлених сторін нести відповідальність за управління катастрофами, викриваючи неефек-тивність і корупцію та захищаючи інтереси маргіналізованих груп населення.

Етичні міркування в журналістиці катастроф мають вирішальне значення. Журналісти повинні ба-лансувати між висвітленням переконливих історій і чутливістю до травм людей, які пережили ка-тастрофу, а також забезпечувати точність, щоб запобігти дезінформації. Повага до гідності жертв катастроф та уникнення їхньої експлуатації є ключовими етичними викликами в цій сфері. Журналісти, які висвітлюють катастрофи, часто стикаються зі значними соціально-психологічними проблемами, такими як стрес, травма, вигорання і вторинний травматичний стрес (ВТС). Ці про-блеми можуть виникати через вплив графічного контенту, емоційні втрати та терміновість випус ку репортажів. Психологічний вплив на журналістів може відображати симптоми, які відчу-

вають люди, що пережили катастрофу, особливо в зонах конфліктів або сильних стихійних лих. Журналісти, які висвітлюють катастрофи, стикаються зі значними психологічними проблемами, включаючи емоційний стрес, вторинний травматичний стрес (ВТС), вигорання та посттравматич-ний стресовий розлад (ПТСР). Емоційні втрати від пережитої травми, атмосфера високого тиску під час репортажів про катастрофи та етичні дилеми – все це може сприяти психологічному на-пруженню. Журналісти також можуть відчувати вікарну травму, коли повторне переживання страж-дань призводить до тривоги, спогадів та емоційного оніміння, подібно до травми, яку переживають люди, що пережили катастрофу.
Отже, готовність до психологічних наслідків висвітлення катастроф передбачає тренінги з психо-логічної стійкості, системи підтримки, баланс між роботою та особистим життям, а також практику репортажів, що враховують травми. Ці стратегії допомагають пом'якшити психологічні наслідки для журналістів і дають їм змогу продовжувати ефективно та етично висвітлювати події в умовах високого стресу.

У цьому розділі ми прагнемо досягти наступних результатів.

- Студенти знають, як впоратися з надзвичайними ситуаціями під час катастроф
- Учні здатні приймати правильні рішення, зберігаючи спокій під час і після катастрофи
- Студенти можуть бути соціально та психологічно підготовані до катастроф

Завдання для самооцінки

1 Що з наведеного нижче є основним обов'язком журналістів під час катастроф?
а) Повідомляти новини якомога швидше
б) Надавати точну та достовірну інформацію
в)Пояснювати збитки та втрати, спричинені катастрофами, не перевіряючи їх
d) Робити прогнози про час закінчення катастрофи

2 Яку стратегію журналісти, що працюють під час катастроф, не повинні включати в процес соціально-психологічної підготовки?
а) Проходження тренінгу з надання першої психологічної допомоги та вміння застосовувати цю інформацію під час кризових ситуацій
б) Вивчення методів управління стресом і самодопомоги для підвищення емоційної стійкості
в) Створення мереж підтримки з колегами та обмін досвідом щодо емоційних викликів
г) Безперервна та тривала робота без перерви на відпочинок

3 Який з наведених нижче методів є однією з найефективніших стратегій соціально-психологічної підготовки журналістів, які працюють під час катастроф?
а) Проводити більше часу на місці події, ігноруючи ризик отримати травму
б) Регулярно отримувати психологічну підтримку для подолання стресу під час кризи
в) Намагатися не думати про події, свідками яких вони були, щоб зменшити емоційний вплив
г) Звикати до несіння емоційного тягаря самостійно, працюючи на місці події наодинці

4 Висвітлення подій із урахуванням психологічних травм, вимагають від журналістів пріоритетного дотримання основного етичного принципу під час катастрофи. Якого?
а) Оминання процесу перевірки, щоб випустити історію якомога швидше
б) Звітування з гідністю та повагою до приватного життя жертв
в) Драматизація наслідків катастрофи для підвищення інтересу громадськості
г) Показ найбільш вразливих моментів подій, щоб максимізувати емоційний вплив зображень на жертв

5 Чому етика важлива для журналістів під час катастроф? Щоб:
а) поважати гідність жертв катастроф та уникати експлуатації
б) зробити новини більш драматичними та привернути увагу
в) залучити більшу кількість глядачів у конкурентному медіа-середовищі
г) перебільшити вплив катастрофи та мотивувати владу

6 Що з наведеного нижче є політикою, яку новинні організації можуть впроваджувати для забезпечення добробуту журналістів, які працюють у зонах катастроф?
а) Забезпечення ротаційних змін для зменшення стресу
б) Обмеження психологічної підтримки для підвищення емоційної стійкості журналістів
в) Робота журналістів у зонах стихійного лиха протягом тривалого часу без перерви
г) Робота журналістів наодинці в зонах катастроф

7 Які стратегії слід застосовувати журналістам, що висвітлюють катастрофи, щоб захистити своє психологічне здоров'я під час висвітлення травматичних подій?
а) Фокусуючись лише на поганих новинах та ігноруючи позитивні історії
б) Залишаючись абсолютно байдужими до подій і пригнічуючи свої емоції
в) Постійно перебуваючи в зонах стихійного лиха та повідомляючи якомога більше інформації
г) Регулярно приділяючи час собі та звернення за професійною психологічною підтримкою, якщо це необхідно

8 Що з наведеного нижче не є ключовим аспектом психологічної підготовки журналістів під час катастроф?
а) Усвідомлення травми та управління стресом
б) Підтримка та інформація від колег
в) Встановлення емоційних кордонів, які допомагають журналістам балансувати між емпатією та відстороненістю, щоб уникнути вигорання
г) Повна відсутність емоцій щодо катастроф

9 На що звертають увагу журналісти під час катастроф, щоб висвітлювати новини, зберігаючи об'єктивність у стресових ситуаціях?
а) Перевірка джерел новин та підтвердження інформації
b) Включення їхніх особистих думок у новини
в) Гіперболізація новин та візуального ряду для посилення емоційного впливу
г) Передавання інформації, наданої офіційними органами влади, не піддаючи її сумніву

10 Як журналісти, що пишуть про катастрофи, можуть враховувати культурні особливості, щоб уникнути етичних порушень?
а) Досліджуючи місцеві цінності та традиції регіону і відповідно до них коригуючи мову та зміст новин
б) Зосереджуючись на швидкому поширенні новин, ігноруючи чутливість громад, які постраждали від катастрофи
в) Визнаючи власні культурні цінності як універсальні та формуючи новини відповідно до них
г) Ігноруючи місцевий контекст, беручи до уваги лише міжнародні медіа-стандарти

Ключі відповідей

1.b, 2. d, 3.b, 4.b, 5.a, 6.a, 7.d, 8.d, 9.a, 10.a

Список використаних джерел

Banyard, V. L., Williams, L. M., & Siegel, J. A. (2018). The social and psychological impact of disaster reporting on journalists. Journal of Traumatic Stress, 31(2), 159-170. https://doi.org/10.1002/jts.22388

Bender, M. (2020). Stress and trauma in disaster journalism: The impact of covering extreme events. Journalism & Mass Communication Quarterly, 97(3), 523-543. https://doi.org/10.1177/1077699020916575

Benedict, C. (2019). Cultural sensitivity in crisis journalism: Navigating ethical challenges in disaster reporting. Journalism Ethics Journal, 13(3), 244-261. https://doi.org/10.1177/2158244019860834

Benoit, W. L. (2013). The rhetoric of resilience: Narrative and identity in disaster coverage. Communication Studies, 64(1), 85-99. https://doi.org/10.1080/10510974.2013.783104

Canetti, D., Hobfoll, S. E., & Shapira, A. (2010). The role of social support in stress and resilience: The case of journalists covering disasters. Journal of Social and Clinical Psychology, 29(5), 571-589. https://doi.org/10.1521/jscp.2010.29.5.571

Chouliaraki, L. (2013). The Ironic Spectator: Solidarity in the Age of Post-Humanitarianism. Polity Press.

Cottle, S. (2013). Journalists witnessing disaster. Journalism Studies, 14(2), 232–248.

Deahl, M. P., Glover, G. R., & Greenberg, N. (2009). Psychological effects of exposure to trauma: A study of journalists covering disasters. Journal of Traumatic Stress, 22(1), 26-34. https://doi.org/10.1002/jts.20374

Eberhardt, S., & Lynch, P. (2017). The social and emotional challenges of disaster journalism: Coping with traumatic events. International Journal of Disaster Risk Reduction, 22, 248-257. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2017.02.011

Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. Journal of Communication, 43(4), 51-58.

Figley, C. R. (1995). Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized. Brunner/Mazel.

Fuchs, C. (2019). The Political Economy of Journalism. Routledge.

Gibbons, D. (2017). Trauma-sensitive reporting and its role in disaster coverage. Journalism Studies, 18(5), 676-688. https://doi.org/10.1080/1461670X.2016.1168625

Gower, K. K., et al. (2011). “Disaster news: Framing and agenda setting in the coverage of Hurricane Katrina.” Journalism & Mass Communication Quarterly, 88(2), 1-17.

Harrison, K., & McLellan, K. (2019). Psychological well-being of journalists: Coping with the pressures of disaster reporting. Journalism & Communication Monographs, 21(2), 89-111. https://doi.org/10.1177/1522637919826703

Hernandez, P., Engstrom, D., & L. C. H. (2010). Trauma-informed journalism: Practices for reducing distress in disaster reporting. Journal of Traumatic Stress, 23(4), 409-417. https://doi.org/10.1002/jts.20538

Houston, J. B., Pfefferbaum, B., & Rosenholtz, C. E. (2012). Disaster news: Framing and frame changing in coverage of major U.S. natural disasters, 2000–2010. Journalism & Mass Communication Quarterly, 89(4), 606–623.

Krasny, R., Smith, A., & Adler, A. (2014). The mental health of journalists in crisis reporting: A qualitative study. Journal of Communication, 64(1), 150-167. https://doi.org/10.1111/jcom.12049

Lee, T. T., & Sandoval-Almazán, R. (2017). The role of the media in risk communication during disasters. Journal of Communication, 67(5), 708-722.
McDonald, L. (2016). Trauma-informed journalism: Ethical dilemmas in covering vulnerable populations. Media Ethics, 11(4), 215-229. https://doi.org/10.1080/17512786.2016.1178987
McLean, H., & Power, M. R. (2014). When minutes count: Tension and trust in the relationship between emergency managers and the media. Journalism, 15(3), 307–325.
McLuhan, M., & Wesch, M. (2011). Understanding Media: The Extensions of Man. MIT Press.
Mitchell, M., Kessler, R., & Lutz, W. (2018). Journalists as mediators in disaster communication: A socio-cultural perspective. Journalism, 19(7), 1020-1036. https://doi.org/10.1177/1464884918766095
Osofsky, J. D., P. A., & F. M. (2018). The psychological impact of covering disasters: How journalists cope. Journal of Traumatic Stress, 31(2), 182-189. https://doi.org/10.1002/jts.22389
Pantti, M., Wahl-Jorgensen, K., & Cottle, S. (2012). Disasters and the media. New York, NY: Peter Lang Publishing.
Pérez, C., & Ahern, S. (2014). Media coverage and disaster preparedness: A study of news practices in disaster-stricken areas. Journal of Disaster Research, 9(1), 80-95.
Perreault, M. F. (2021). Journalism beyond the command post: Local journalists as strategic citizen stakeholders in natural disaster recovery. Journalism Studies, 22(10), 1279–1297. https://doi.org/10.1080/1461670X.2021.1950565
Pfefferbaum, B., Noffsinger, M. A., & Wind, L. (2014). Resilience training for journalists: Addressing secondary traumatic stress in newsrooms. Journal of Applied Communication, 14(2), 75-91. https://doi.org/10.1080/10811616.2014.914989
Saylor, J. (2001). Burnout and stress in journalists covering disasters: A field study. Journalism Studies, 3(2), 241-259. https://doi.org/10.1080/14616700118486
Shoham, S., & Bar-On, D. (2017). Vicarious trauma and secondary stress among journalists covering disasters. International Journal of Stress Management, 24(1), 24-37. https://doi.org/10.1037/str0000035
Silverman, R. M. (2014). The ethics of disaster reporting: Navigating the complexities of journalism in crisis zones. Journalism Ethics, 9(3), 204-221.
Stamm, B. H. (2010). The secondary traumatic stress scale (STSS): Theoretical and empirical foundations. Journal of Traumatic Stress, 23(1), 61-69. https://doi.org/10.1002/jts.20481
Steffens, M., et al. (Eds.). (2021). Reporting disaster on deadline: A handbook for students and professionals. New York, NY: Routledge.
Thurman, N., Finkel, E., & Mueller, R. (2015). The emotional toll of reporting: Psychological well-being of journalists in war and disaster zones. International Journal of Communication, 9, 1702-1721. https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/3950
Wagner, M. (2013). Psychological first aid for journalists in disaster zones. International Journal of Emergency Mental Health, 15(1), 18-27. https://www.researchgate.net/publication/311426497
Wright, M. (2015). The emotional toll of disaster reporting: Psychological effects and coping strategies. Disaster Communication Journal, 28(3), 55-67. https://doi.org/10.1002/dmj.2224

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА В ЖУРНАЛІСТИЦІ КАТАСТРОФ

Гарун Думан[4]

Адем Менекшеоглу[5]

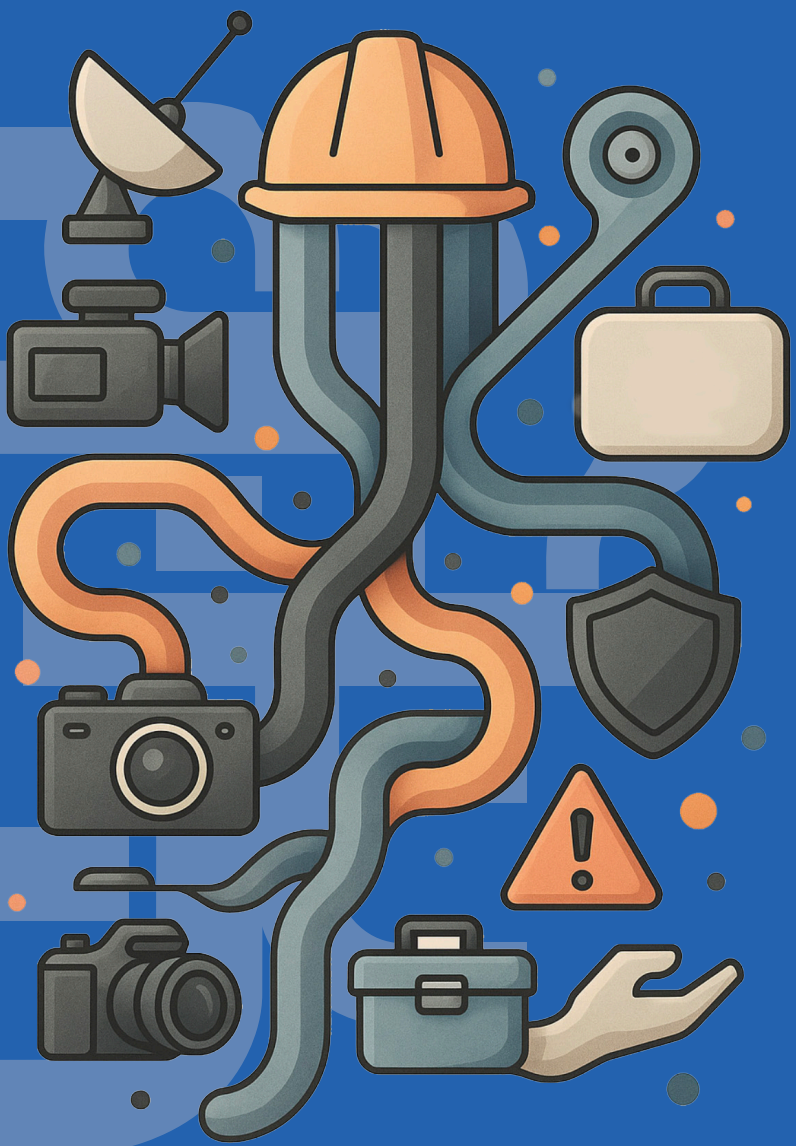

РОЗДІЛ 4

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА В ЖУРНАЛІСТИЦІ КАТАСТРОФ

- Вступ
- Ключові поняття
- Розуміння масштабів зони катастрофи
- Виявлення ризиків у зоні катастрофи
- Важливість фізичної готовності в журналістиці про катастрофи
- Базові навички надання першої допомоги в журналістиці катастроф та основні потреби для виживання
- Процедури правового захисту та дозволи в журналістиці катастроф
- Підготовка обладнання та інфраструктури в галузі журналістики про катастрофи
- Плани дій у надзвичайних ситуаціях у журналістиці катастроф
- Підсумки розділу та результати навчання
- Завдання для самооцінки
- Список використаних джерел

Вступ

Журналістика катастроф – це особливий вид журналістики, метою якого є надання точної та своєчасної інформації громадськості під час природних або антропогенних катастроф.

Журналістика катастроф – це особливий вид жур-налістики, метою якого є надання точної та своє-часної інформації громадськості під час природних або антропогенних катастроф. Доступ до інформа-ції є життєво важливим під час катастроф, оскіль-ки достовірна публічна інформація безпосередньо сприяє запобіганню паніки та хаосу, ефективності рятувальних робіт та усвідомленій поведінці су-спільства (Kartal ve Dağ, 2021). У цьому контексті журналістика катастроф має не лише висвітлюва-ти події, а й забезпечувати точність і достовірність інформації та гарантувати, що населення може ді-яти без шкоди для себе.

Щоб журналістика катастроф була успішною, жур-налістам потрібні не лише професійні компетенції, а й фізична підготовка. Фізична підготовка – це важливий процес, який гарантує, що журналісти заздалегідь екіпіровані для роботи в складних умо-вах, з якими вони можуть зіткнутися в зоні стихій-ного лиха. Ця підготовка необхідна журналістам для забезпечення власної безпеки, а також для безперебійного та ефективного виконання своїх обов'язків (Antunes та ін., 2022). Журналісти, які працюють у зонах катастроф, можуть наражатися на фізичні ризики, зокрема на уламки, небезпечні матеріали, пошкодження інфраструктури та за-бруднене навколишнє середовище.

Фізична готовність включає в себе кроки, які необхідно вжити перед поїздкою в зону катастрофи та під час самої події. Цей процес включає завчасний аналіз зони катастрофи, оцінку потенційних ризиків, засвоєння базових протоколів безпеки, навчання навичкам надання першої допомоги, ви-користання належного обладнання та дотримання правових процедур (Newman et al., 2009). Осо-бливо під час великомасштабних катастроф така підготовка є критично важливою для журналістів, щоб захистити як власну безпеку, так і точність своїх репортажів. Особливо у випадку фізичних труднощів у польових умовах, землетрусів або повеней, для журналістів може бути критично важ-ливим захистити свою особисту безпеку і точно висвітлити події. Тому журналістика катастроф полягає не лише в передачі інформації, а й у забезпеченні належного оснащення репортерів на місцях.

У цьому розділі ми детально розглянемо важливість фізичної підготовки в журналістиці катастроф, а також підкреслимо важливість визначення ризиків, процедур безпеки, використання обладнання та планів на випадок надзвичайних ситуацій. Мета розділу – висвітлити питання особистої безпеки журналістів, які працюють під час катастроф, а також підвищити їхню компетентність для правиль-ного інформування суспільства.

[4] Дослідник, столичний муніципалітет Коньї, dumanharun838@gmail.com

[5]Соціолог/дослідник і керівник проєктного підрозділу, столичний муніципалітет Коньї, ademmenekseoglu@gmail.com

Ключові поняття

Для кращого розуміння теми, що розглядається в цьому розділі, подано пояснення ключових понять, наведених нижче. Вивчення цих понять полегшить розуміння нюансів теми, що розглядається в цьому розділі. Крім того, вивчення цих понять полегшить засвоєння основних положень розділу, а також допоможе усвідомити важливість принципу емпатії у процесах, повязаних з катастрофами.

Фізична підготовка

Це процес підготовки журналістів, які працюватимуть у зонах катастроф, для підвищення їхньої фізичної витривалості та адаптації до суворих умов. Сюди входять такі звички, як регулярні фі-зичні вправи, збалансоване харчування та достатній відпочинок. Суворі умови навколишнього середовища, з якими доводиться стикатися під час висвітлення катастроф (наприклад, тривале стояння, перенесення важкого спорядження або швидке пересування), вимагають фізичної витривалості. Фізична підготовка допомагає людині не лише захистити власне здоров'я, але й ефективно виконувати свою місію.

Аналіз ризиків

Це процес визначення потенційних небезпек і планування заходів, яких необхідно вжити журна-лістам, що працюють у зонах надзвичайних ситуацій, для запобігання можливим загрозам. Аналіз ризиків передбачає врахування географічних особливостей регіону, загроз з боку навколишнього середовища та соціальної динаміки. Наприклад, аналізуються ризики зсувів, повеней або завалів у регіоні та планується захист від цих небезпек. Аналіз ризиків є основою не лише для заходів безпеки, але й для ефективності виконання завдань.

Навички надання першої допомоги

Це вміння виконувати первинні дії в разі виникнення несподіваних проблем зі здоров'ям або травм у зоні катастрофи. Навички надання першої допомоги є критично важливими для стабілізації травми, контролю загрозливих для життя станів у надзвичайних ситуаціях та забезпечення безпеки людей до прибуття професійної допомоги. Наприклад, такі навички, як зупинка кровотечі, прове-дення серцево-легеневої реанімації або реагування на шок, є життєво важливими для репортерів, які працюють у польових умовах.

Процедури безпеки

Правила і практики, визначені для забезпечення безпеки людей під час роботи в районах ката-строф, мають велике значення. Процедури безпеки включають визначення небезпечних зон, пра-вильне використання захисного обладнання та методів комунікації в команді.
Наприклад, якщо в районі стався витік небезпечних речовин, належне дотримання процедур без-пеки знижує ризик їхнього впливу на людей. Дотримання цих процедур допомагає журналістам забезпечити як власну безпеку, так і безперебійний потік інформації.

Використання обладнання

Це правильне та ефективне використання таких інструментів, як камери, мікрофони, засоби зв'язку та захисне обладнання, що використовуються репортерами в зонах катастроф. Сюди входять усі процеси від безпечного транспортування обладнання до його обслуговування та належного ви-користання. Наприклад, використання сучасних приладів, таких як дрони, не тільки дозволяє жур-налістам збирати інформацію з різних ракурсів, але й підвищує їхню особисту безпеку. Правильне використання обладнання дозволяє репортерам виконувати свої обов'язки швидко та ефективно.

Ризики в зоні катастроф

Це загрози природного, фізичного та соціального характеру, з якими стикаються в зонах ката-строф. Серед таких ризиків можна назвати вплив токсичних речовин, екстремальні погодні умови, обвалення будівель або соціальні конфлікти.

Ризики в зоні катастроф різняться залежно від конкретних умов кожного регіону. Наприклад, під час повені на перший план виходять такі ризики, як забруднення води та ураження електричним струмом, тоді як під час землетрусу на перший план виходить ризик бути похованим під завалами або ризик повторних поштовхів. Усвідомлення цих ризиків заздалегідь і прийняття відповідних запобіжних заходів є важливою частиною фізичної готовності.

Планування на випадок надзвичайних ситуацій

Це низка заходів і планів дій, розроблених на випадок раптових ситуацій, які можуть виникнути під час катастрофи. Планування на випадок надзвичайних ситуацій включає наступні кроки: визна-чення безпечних шляхів евакуації з зони катастрофи, підтримання в готовності засобів зв'язку та завчасна підготовка людей до дій у разі виникнення надзвичайної ситуації. Наприклад, визначення безпечного місця збору після землетрусу на випадок поштовхів підвищує безпеку людей. Таке планування дозволяє приймати швидкі та ефективні рішення в умовах стресу.

Розуміння масштабів зони катастрофи

Розуміння масштабів зони катастрофи є одним з основних факторів ефективного управління ката-строфами та звітування про них. Катастрофи глибоко впливають на суспільний устрій як події, що спричиняють серйозні фізичні та соціальні втрати. Тому точний аналіз зон надзвичайних ситуацій безпосередньо впливає як на успішність процесів реагування, так і на швидкість процесів віднов-лення. Розуміння масштабів зони катастрофи вимагає не лише виявлення природних загроз, але й оцінки стану інфраструктури на цій території, соціальної структури, факторів ризику та рівня вразливості громади. Такий комплексний підхід має на меті мінімізувати людські жертви та мате-ріальні збитки шляхом завчасного виявлення ризиків та їхнього аналізу. Для правильного розумін-ня масштабів зони катастрофи використовуються різні методи. Географічні інформаційні системи (ГІС) та карти ризиків серед таких методів. Географічні інформаційні системи забезпечують кар-тографування небезпечних зон, орієнтують групи реагування і дозволяють визначити пріоритет-ність зон ризику (UNDP, 2014). Наприклад, система раннього оповіщення про землетруси (EEW), впроваджена в Японії, відіграє важливу роль у зменшенні людських жертв і матеріальних збитків завдяки швидкій оцінці можливих збитків і ризиків під час стихійного лиха. Такі технологічні ін-струменти зміцнюють наукову базу управління катастрофами та роблять заходи ефективнішими. Крім того, польові спостереження також сприяють розумінню динаміки розвитку зон катастроф на місцях. Таке поєднання технічних і аналітичних методів дає змогу більш комплексно підійти до вирішення проблем у зонах катастроф.

Розуміння масштабів зони катастрофи не повинно обмежуватися технічним аналізом. Соціальна структура та соціально-економічний устрій суспільства також становлять невід'ємну частину цього процесу. Економічний статус, рівень освіти, культурна структура та наявність вразливих груп населення безпосередньо впливають на масштаби наслідків катастрофи та успішність процесів реагування (CRED, 2019). На цьому етапі надзвичайно важливо оцінити потреби вразливих груп, зокрема людей з інвалідністю. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у світі налічу-ється близько одного мільярда людей з інвалідністю, і ця група є однією з тих, які можуть найбіль-ше постраждати від наслідків катастроф (Kurt, 2019). Під час цунамі 2004 року в Індійському океані врятувалася лише 41 зі 102 осіб з особливими потребами в будинку для людей похилого віку в Шрі-Ланці. Цей випадок наочно демонструє, що планування на випадок стихійних лих має бути розроблене з урахуванням потреб людей, які перебувають у несприятливому становищі.

Для людей з інвалідністю доступність до зон стихійного лиха є одним з найважливіших компонен-тів підготовки до катастрофи та процесу евакуації. Такі фактори, як придатність шляхів евакуації для людей з обмеженими фізичними можливостями, наявність вказівників для людей з вадами зору або ефективність систем оповіщення для людей з вадами слуху, мають життєво важливе значення. Таким чином, повідомлення про катастрофу не повинно обмежуватися лише документу-ванням фізичних руйнувань. Водночас, висвітлення здатності людей з інвалідністю долати трудно-щі в умовах кризи та проблеми, з якими вони стикаються, забезпечить їхнє ефективне включення в процес ліквідації наслідків стихійних лих.

Журналісти повинні дотримуватися правил фізичної безпеки, щоб надавати ефективну та досто-вірну інформацію в районах катастроф. Визначення зон ризику, належне використання засобів індивідуального захисту та вироблення відповідних рефлексів у випадку загрози не лише допо-магають журналістам забезпечити свою безпеку на місцях, а й допомагають їм ефективніше ви-конувати свої обов'язки (Antunes та ін., 2022; Kartal ve Dağ, 2021). Крім того, журналісти повинні виконувати свій обов'язок інформувати населення під час катастроф, практикуючи достовірне та етичне висвітлення подій, не деморалізуючи суспільство. Такий підхід не лише сприяє процесу відновлення після катастрофи, а й дає змогу працівникам ЗМІ виконувати свої професійні обов'язки.

Виявлення ризиків у зоні катастрофи

Ідентифікація ризиків, один із ключових елементів фізичної готовності при висвітленні катастроф, відіграє вирішальну роль як в управлінні катастрофами, так і в забезпеченні поширенню достовір-них новин. Ризик пов'язаний не лише з імовірністю потенційних загроз, але й з аналізом шкоди, яку ці загрози можуть завдати. Оцінка ризиків у зонах катастроф не обмежується ідентифікацією природних загроз; вона також включає фізичні умови, пошкодження інфраструктури, логістичні перешкоди та небезпеки, з якими можуть зіткнутися журналісти. Цей процес так само важливий для журналістики, як і для управління катастрофами, оскільки він забезпечує безпеку на місцях і підтримує процес отримання точної інформації.

Оцінка стихійних лих, таких як землетруси, повені та зсуви, а також антропогенних ризиків, таких як промислові аварії та інфраструктурні проблеми, підвищує безпеку журналістів на місцях.

Оцінка ризиків для журналістів – це процес, який починається ще до в'їзду на територію катастро-фи. Оцінка стихійних лих, таких як землетруси, по-вені та зсуви, а також антропогенних ризиків, таких як промислові аварії та інфраструктурні проблеми, підвищує безпеку журналістів на місцях. Напри-клад, завчасне виявлення наслідків промислових аварій, а також небезпек, зумовлених незадовіль-ним станом інфраструктури, є життєво важливим для стабільності висвітлення подій. Точна оцінка ризиків спрямовує заходи фізичної безпеки в зонах катастроф (Örçen Güler, 2019). Тому журналісти повинні свідомо протидіяти потенційним загрозам у зонах катастроф. У цьому процесі ефективність оцінки ризиків підвищується завдяки використанню технологічних засобів. Географічні інформаційні системи (ГІС) та карти ризиків слугують важливим ресурсом як для журналістів, так і для команд з ліквідації наслідків катастроф. Визначаючи зони небезпеки, ці інструменти дають змогу ідентифі-кувати вразливі місця та здійснювати стратегічне планування для безпечного висвітлення подій. Наприклад, під час стихійного лиха карти зон ризи-ків, що ґрунтуються на географічних характеристиках місцевості, дозволяють журналістам уникати небезпечних зон і працювати в більшій безпеці. Таке використання технічних інструментів сприяє прийняттю обґрунтованих рішень на місцях.

Процес ідентифікації ризиків не обмежується фізичними факторами, але також включає соціаль-ні фактори. Склад населення в зонах стихійних лих, економічні проблеми, а також той факт, що соціально незахищені групи населення більше страждають від катастроф, є важливими фактора-ми, які журналісти повинні враховувати у своїх репортажах. Ця соціальна динаміка забезпечує не лише точність репортажів, а й дотримання етичних стандартів (CRED, 2019; Newman et al., 2009). Наприклад, той факт, що економічно вразливі групи населення більше страждають від катастроф, слід розглядати не лише як тему для новин, а й як питання соціальної відповідальності. Успіх процесу ідентифікації ризиків залежить від взаємодії різних учасників ситуації. Координація між державними установами, місцевими адміністраціями, громадськими організаціями та засобами масової інформації відіграє вирішальну роль у забезпеченні надійності обміну інформацією та безпеки на місцях. Важливою частиною такої взаємодії є ознайомлення журналістів з елементами фізичної готовності, такими як дозвіл на в'їзд до зони катастрофи, використання засобів безпеки та базові знання з надання першої медичної допомоги (Azimli Çilingir, 2019; Kartal ve Dağ, 2021). Ефективне виконання цих правил гарантує як безпеку журналістів, так і дотримання етичних і про-фесійних стандартів у висвітленні катастроф.

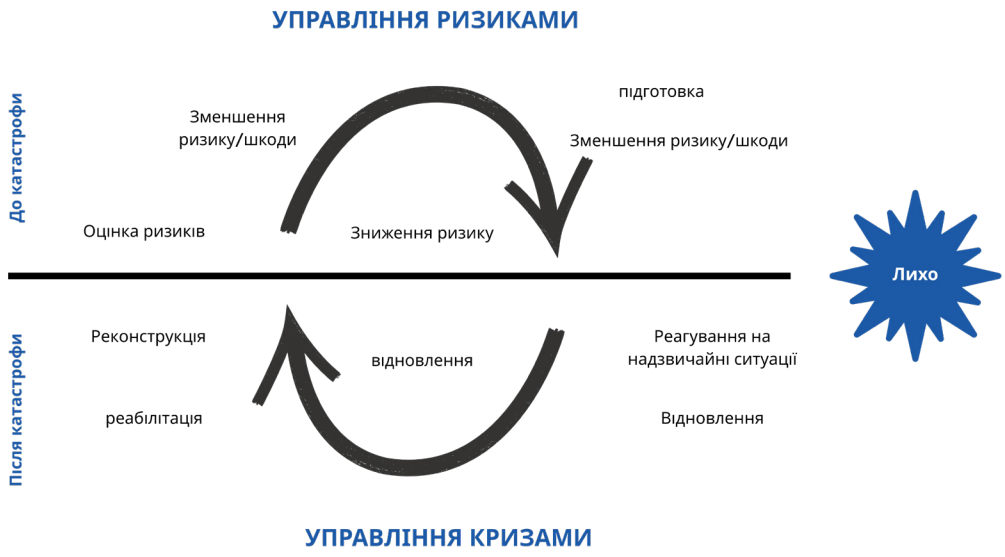

Зображення 1. Цикл управління катастрофами (Doğan and Biberci, 2017)

Важливість фізичної готовності в журналістиці про катастрофи

Основна мета фізичної готовності – забезпечити безпеку журналістів і мінімізувати ризики, які можуть перешкодити передачі інформації.

У висвітленні катастроф фізична готовність є критично важливим елементом для безпечної та ефективної роботи журналістів у зонах катастроф. Фізична готовність охоплює процеси завчасного виявлення небезпек у зоні катастрофи, визначен-ня ризиків і вжиття запобіжних заходів для захи-сту від цих ризиків. Стихійні лиха (такі як земле-труси, повені, зсуви) та антропогенні катастрофи (промислові аварії, руйнування інфраструктури) можуть загрожувати безпеці як журналістів, так і населення в регіоні.

Тому фізична готовність важлива не лише для осо-бистої безпеки, але й для забезпечення точної та достовірної журналістики.

Фізична підготовка журналістів включає визна-чення ризиків, з якими вони можуть зіткнутися в польових умовах, вжиття заходів безпеки та адап-тацію до умов роботи. Журналісти, які працюють у зонах катастроф, повинні вміти визначати зони ризику, мати захисне спорядження та вживати за

Точна звітність під час катастроф має вирішальне значення для інформування громадськості, спрямування зусиль з реагування на надзвичайні ситуації та сприяння процесу відновлення.

ходів особистої безпеки перед тим, як вирушати туди. Наприклад, у зонах повеней такі небезпеки, як слизька земля та ураження електричним струмом, можна звести до мінімуму, використовуючи взуття з ізоляцією та захисне обладнання. Такі за-ходи складають основу фізичної підготовки і висту-пають ефективними кроками для зниження ризиків безпеки в польових умовах (Tanyaş та ін., 2013). Основна мета фізичної готовності – забезпечити безпеку журналістів і мінімізувати ризики, які мо-жуть перешкодити передачі інформації. Системи раннього оповіщення та програми інформування перед катастрофою дозволяють журналістам за-здалегідь проаналізувати масштаби небезпеки та потенційні загрози. Внаслідок радикальних змін в управлінні катастрофами в Туреччині після земле-трусу в Мармуровому морі в 1999 році було ство-рено Управління з питань надзвичайних ситуацій та ліквідації наслідків катастроф (AFAD) і запро-ваджено практику «управління ризиками». Ця політика ґрунтується на завчасному виявленні ризиків та вжитті превентивних заходів. Навчальні програми, ініційовані AFAD, мають на меті забезпечити журналістів необхідними знаннями та на-вичками безпеки для безпечної роботи в зонах катастроф. У дослідженні йдеться про те, як со-ціальні медіа забезпечують передачу інформації під час катастроф і як журналісти повинні діяти у таких ситуаціях. Фізична готовність не обмежується лише структурними заходами безпеки, а й включає такі елементи, як навчання наданню першої медичної допомоги, володіння протоколами звязку в надзвичайних ситуаціях та дотримання процедур безпеки в зоні катастрофи. Особливо під час стихійних лих такі загрози, як ризик бути похованим під завалами, витік газу та ураження електричним струмом, є одними з факторів, які можуть безпосередньо вплинути на безпеку в по-льових умовах (AFAD, 2014). У цьому контексті фізична готовність не тільки підвищує індивідуаль-ну безпеку, але й сприяє отриманню точної інформації в кризових ситуаціях.

Базові навички надання першої допомоги в журналістиці катастроф та основні потреби для виживання

Базові навички надання першої медичної допомоги та базові потреби виживання при висвітленні катастроф є життєво важливими для журналістів, щоб мати змогу безпечно працювати в зонах катастроф і надавати точну інформацію в кризові часи. Більшість травм у зонах стихійних лих трапляються до прибуття на місце події професійних бригад допомоги. Така ситуація зумовлює необхідність ознайомлення журналістів із базовими знаннями та практикою надання першої ме-дичної допомоги. Своєчасне та коректне втручання не лише знижує рівень смертності від травм, а й забезпечує свідому поведінку журналістів на місці події (Fatoni et al., 2022; Heard et al., 2020). Базові навички надання першої допомоги передбачають швидке та ефективне реагування на місці події. Європейська рада з реанімації (ERC) зазначає, що перша допомога спрямована на під-тримку життєдіяльності людини до прибуття професійних бригад допомоги. Зокрема, протокол Дихальні шляхи, дихання, кровообіг (ABC, Airway, Breathing, Circulation) є однією з основних мето-дик для утримання відкритими дихальних шляхів, підтримки дихання та регулювання кровообігу. У більш складних випадках вступає в дію протокол «Знекровлення – контроль кровотечі», «Дихальні шляхи – дихальні шляхи», «Дихання – дихання», «Кровообіг – кровообіг» (XABC), який гарантує, що

основна увага при травмі буде зосереджена на контролі кровотечі. Такий підхід має велике значення з точки зору запобігання загрозі життю, особливо при серйозних травмах (Zideman et al., 2021; Bayram et al., 2023).

Для журналістів оволодіння цими техніками є критичною необхідністю, щоб підвищити власну безпеку в зоні катастрофи та підтримати людей, які їх оточують. У репортажах про катастрофи забезпечення потреб виживання настільки ж важливе, як і забезпечення фізичної безпеки. Базові потреби, як-от чиста вода, їжа, притулок і засоби гігієни, мають життєво важливе значення не лише для жертв, але й для журналістів, які працюють у зонах катастроф. Дезінфекція джерел води через ризик забруднення, створення тимчасових укриттів і захист запасів продовольства є критично важливими кроками для забезпечення здоров'я та життєдіяльності в зонах катастроф (Uscher-Pines та ін., 2012; AFAD, 2015). Належне задоволення цих потреб допомагає журналістам стабільно виконувати свої обов'язки. Водночас, готовність до логістичних викликів у рамках фізич-ної готовності підвищує ефективність роботи журналістів у польових умовах.

Фізична підготовка журналістів не повинна обмежуватися вивченням базових навичок надання першої медичної допомоги. Оновлення цих навичок шляхом регулярних тренувань дозволяє жур-налістам, які висвітлюють катастрофи, свідомо діяти в умовах надзвичайних ситуацій. Регулярне оновлення сертифікатів з надання першої допомоги в Туреччині є важливою практикою, яка забез-печує стабільність у цій сфері. Крім того, зростає роль технологій у реагуванні на катастрофи. Дро-ни та системи аналізу на основі штучного інтелекту ефективно використовуються для швидкого збору даних і надання допомоги в районах катастроф (IFRC, 2023). Ці технології дозволяють жур-налістам забезпечити власну безпеку та ефективніше висвітлювати катастрофи. Така підготовка з базових навичок надання першої медичної допомоги та виживання під час висвітлення катастроф забезпечує фізичну безпеку журналістів і дає їм змогу доносити до громадськості достовірну ін-формацію під час кризових ситуацій. Ця ситуація має велике значення не лише для виконання журналістами своїх професійних обов'язків, але й для захисту етичних цінностей та підвищення суспільної свідомості.

Процедури правового захисту та дозволи в журналістиці катастроф

Процедури правового захисту та дозволи в журналістиці катастроф є фундаментальною вимо-гою для безпечної, етичної та ефективної роботи журналістів у зонах катастроф. Зони катастроф вирізняються як складні території, де існують високі фізичні та соціальні ризики. Тому під час ви-конання своїх обовязків представники ЗМІ повинні дотримуватися певних стандартів безпеки та правових норм. Правовий захист не лише забезпечує фізичну безпеку журналістів, але й має на меті дотримання принципів етичної журналістики та збереження прозорості у доступі до інформа-ції. Дотримання цих процедур у зонах катастроф не лише підвищує індивідуальну безпеку, але й забезпечує точне та достовірне висвітлення подій. «Журналістика катастроф визначає, як журна-лісти повинні діяти на місцях і які дозволи вони повинні мати». Правила для забезпечення безпеки встановлено на національному та міжнародному рівнях. Вони визначають, як журналісти повинні діяти на місцях і які дозволи вони повинні отримати.

У Звіті ООН про розвиток людського потенціалу за 1994 рік безпека людини визначається як за-хист людей від раптових і непередбачуваних порушень їхнього повсякденного способу життя (UNDP, 1994). Ризики, з якими стикаються журналісти в зонах ката-строф, безпосередньо пов'яза-ні з цим визначенням. Дезінформація, відсутність доступу до інфор-мації та прогалини в системі безпеки можуть посилити соціальну незахищеність. З цієї причини представники ЗМІ повинні отримувати необхідні дозволи від влади і заздалегідь планувати умови своєї роботи (UNISDR, 2012).

Дозвіл на роботу, який контролюється місцевими органами влади та міжнародними організаціями, має важливе значення для мінімізації ризиків, з якими журналісти можуть зіткнутися на місцях.

Контроль за діяльністю міжнародних гуманітарних організацій є критично важливим елементом для запобігання незаконним діям, які можуть здійснюватися під виглядом гуманітарної допомоги (Fondation de France, 2023). Окрім допуску до роботи, перевірка достовірності новинних джерел і контроль за потоком інформації також є частиною процедур правового захисту.

Крім того, процедури правового захисту охоплюють і доступ журналістів до основних потреб. За-безпечення продовольчої безпеки, доступу до чистої води та гігієнічних умов у районах стихійних лих є важливим не лише для жертв катастроф, але й для фізичної та професійної стабільності журналістів (Bacon and Hobson, 2014). Доступність і надійність надання медичних послуг відігра-ють вирішальну роль у здатності працівників ЗМІ безпечно працювати в зонах надзвичайних ситу-ацій. Особливо в період після катастрофи, дотримання заходів безпеки та впровадження проце-дур охорони здоров'я захищає як працівників ЗМІ, так і інших учасників процесу в регіоні.

Підготовка обладнання та інфраструктури в галузі журналістики про катастрофи

У галузі журналістики катастроф підготовка обладнання та інфраструктури є незамінним елемен-том для забезпечення точного та надійного потоку інформації в кризових ситуаціях. Щоб міні-мізу-вати руйнівні наслідки катастроф, забезпечити безпеку журналістів, які працюють на місці по-дій, та гарантувати точне інформування населення, необхідно заздалегідь спланувати підготовку об-ладнання та інфраструктури. Такі заходи дають змогу працівникам ЗМІ ефективно працювати на місці подій та запобігають перериванню потоку інформації під час кризи. Підготовка обладнання та інфраструктури не тільки полегшує виконання журналістами своїх обовяз'ків, але й підвищує за-гальну ефективність ліквідації наслідків катастроф.

Готовність обладнання включає в себе технічне обладнання та засоби зв'язку, які будуть вико-ристовуватися в польових умовах. Таке обладнання, як камери, мікрофони, портативні джерела енергії, супутникові телефони та пристрої для передачі даних, є необхідним для забезпечення стійкого потоку інформації в районах, що постраждали від стихійного лиха. Супутникові телефо-ни та аварійні радіостанції дозволяють журналістам зв'язуватися з центром, коли інфраструктура зв'язку пошкоджена (AFAD, 2004). Крім того, портативні джерела енергії є критично важливою вимогою для тривалого використання обладнання в місцях подій. Ефективне використання тех-нічного обладнання дозволяє журналістам надавати швидше точнішу інформацію під час кризи. Готовність інфраструктури включає логістичну підтримку для забезпечення безпеки журналістів, безпечної передачі даних та полегшення доступу до зони катастрофи. Створення безпечних робо-чих зон, визначення маршрутів доступу до зон лиха та надання тимчасових притулків є важливими складовими цього процесу підготовки. Крім того, резервні системи та безпечні з'єднання з серве-рами є необхідними для забезпечення захисту даних під час катастрофи. Ці заходи забезпечення належної інфраструктури не тільки підвищують безпеку журналістів, але й гарантують надання точної інформації широкій аудиторії.

У Туреччині підготовка обладнання та інфраструктури організовується в рамках національних планів реагування на надзвичайні ситуації, визначених AFAD. AFAD встановило правила щодо того, як представники ЗМІ повинні діяти в районах надзвичайних ситуацій, а також визначило стандарти використання обладнання, заходи безпеки та логістичну підтримку (AFAD, 2018). Ці плани охоплю-ють необхідні підготовчі заходи для ефективнішої роботи представників ЗМІ в кризових ситуаціях. Підготовка обладнання та інфраструктури не обмежується технічними елементами. Не-від'ємною частиною цього процесу підготовки є навчання представників ЗМІ та підвищення їхньої обізнано-сті щодо етичних принципів журналістики. Журналісти повинні співпрацювати з пошуково-ряту-вальними командами, отримувати необхідні дозволи від відповідних органів влади та поважати особливі умови в зоні катастрофи (Kadıoğlu, 2008). Таке підвищення обізнаності гарантує, що жур-налісти діятимуть відповідно до етичних і професійних стандартів у зоні катастрофи.

Підготовка обладнання та інфраструктури для звітування про катастрофи повинна спиратися як на безпеку журналістів, так і на доступ громадськості до надійної інформації. Процес підготовки, підкріпле-ний належним плануванням, технічним обладнанням та етичними принципами, дає змо-гу грома-дянам отримати доступ до необхідної інформації в кризових ситуаціях. Такий цілісний підхід доз-
воляє ЗМІ та журналістам відігравати ефективну роль в ліквідації наслідків катастроф.

Плани дій у надзвичайних ситуаціях у журналістиці катастроф

У журналістиці катастроф плани дій у надзвичайних ситуаціях відіграють важливу роль у забезпеченні фізичної безпеки журналістів у кризові часи, а також у постійному наданні точної інформації населенню. Зони катастроф становлять високий ризик для журналістів через непередбачувані небезпеки та швидко мінливі умови. Тому детальне планування дій у надзвичайних ситуаціях, що охоплює процеси до, під час та після кризи, забезпечує журналістам можливість безпечно виконувати свої обов'язки (AFAD, 2023).

Плани дій у надзвичайних ситуаціях розроблені з метою підвищення безпеки журналістів на місцях, полегшення їхнього доступу до інформації та підтримки їхньої точної роботи в кризових ситуаціях. Важливими кроками в цьому процесі є навчання журналістів до того, як вони зіткнуться з потенційними небезпеками, оснащення їх необхідним обладнанням та надання їм доступу до альтернативних систем зв'язку. Крім того, процедури, що діють під час та після катастроф, полегшують роботу журналістів на місцях та забезпечують доступ громадян до надійної інформації.

Планування та підготовка до надзвичайних ситуацій

Етап, що передує катастрофі, включає підготовку до мінімізації ризиків, з якими можуть зіткнутися журналісти в районах катастрофи. На цьому етапі треба:

- заздалегідь визначити потенційні небезпеки та чинники ризику,
- організувати тренінги з безпеки та надання першої допомоги,
- забезпечити захисне спорядження (шолом, протигаз, аптечка тощо),
- визначити альтернативні засоби зв'язку (супутникові телефони, радіостанції),

провести навчання – це один з найважливіших кроків. Такі підготовчі заходи дозволяють журналістам діяти свідомо та безпечно в кризовій ситуації.

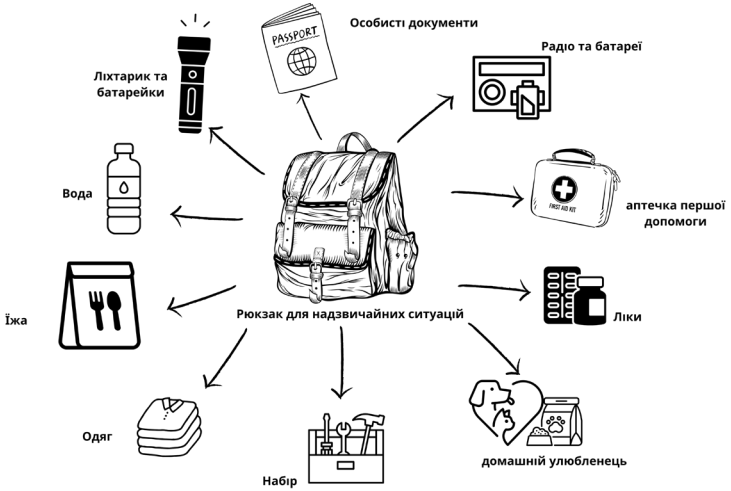

Мал. 2: Надзвичайна ситуація (Ескішехір AFAD та Університет Анадолу, 2017)

Кризове втручання

Плани дій у надзвичайних ситуаціях, які реалізуються в кризовімоменти, забезпечують журналістам можливість виконувати свої обов'язки, зберігаючи при цьому свою безпеку на місці подій. У цьому процесі мають бути задіяними

- створення безпечних робочих місць,
- використання надійних джерел для отримання точної інформації,
- впровадження протоколів евакуації,
- такі кроки, як координація з місцевими органами влади та пошуково-рятувальними командами, мають вирішальне значення.
- журналісти, що відіграють активну роль в управлінні кризовими ситуаціями, співпрацюючи з іншими командами на місці подій та виконуючи завдання зі збору інформації під час катастрофи.

Відновлення після кризи

У післякризовий період проводиться оцінка ефективності реалізації планів дій у надзвичайних ситуаціях. На цьому етапі важливі:

- аналіз та звітування про ситуацію в зоні катастрофи,
- перевірка обладнання та засобів зв'язку, що використовувалися,
- медичний огляд журналістів, які працювали на місці подій,
- винесення уроків із досвіду та підготовка планів відновлення на випадок майбутніх криз.

Ці оцінки дають змогу планувати більш ефективно та безпечно в майбутньому.

Важливість планів дій у надзвичайних ситуаціях

Плани дій у надзвичайних ситуаціях не тільки забезпечують безпеку журналістів під час інформування в умовах катастроф, але й створюють необхідну інфраструктуру для безперебійної передачі точної інформації громадськості. Ці плани включають такі елементи, як аналіз ризиків, навчання, протоколи комунікації, використання захисного обладнання та психологічна підтримка. Регулярно оновлювані та реалізовані плани допомагають журналістам працювати безпечно, етично та професійно в місцях подій. Ефективне планування дій у надзвичайних ситуаціях у журналістиці катастроф дозволяє журналістам виконувати свої обов'язки в кризових ситуаціях. Таким чином, виконується завдання інформування громадян і забезпечується безпека журналістів.

Підсумки розділу та результати навчання

У цьому розділі розглядається важливість фізичної підготовки до роботи в умовах надзвичайних ситуацій. Детально описуються труднощі, з якими можуть зіткнутися журналісти в районах над-звичайних ситуацій, та заходи, які необхідно вжити для їх подолання. Журналістика в умовах над-звичайних ситуацій має вирішальне значення для надання точної інформації населенню. У цьому процесі фізична підготовка підвищує безпеку журналістів і забезпечує безперебійний інформаційн-ний потік.

Ключові елементи фізичної готовності включають аналіз ризиків, готовність обладнання, навички надання першої допомоги та процедури безпеки. Технологічні засоби та планування, що вико-ристовуються в зонах катастроф, дозволяють журналістам ефективно виконувати свої обов'язки. Крім того, детально обговорюється внесок процедур правової безпеки та планів дій у надзвичай-них ситуаціях у роботу журналістів на місцях. Тут підкреслюється, що фізична підготовка є важли-вим інструментом не тільки для індивідуальної безпеки, але й для захисту принципів журналіст-ської етики та підвищення обізнаності населення. Виявлено необхідність оснащення журналістів знаннями та навичками для процесів до, під час та після катастрофи.

Метою цього розділу є надання журналістам базових навичок і знань, необхідних для ефективної та безпечної роботи в районах, що постраждали від катастроф.

- Студенти здатні зрозуміти роль журналістики катастроф в забезпеченні соціальної інформації та кризовому менеджменті.
- Студенти здатні визначити фізичні ризики, з якими можуть зіткнутися журналісти в районах, що постраждали від катастрофи.
- Студенти вміють проводити аналіз ризиків під час катастрофи.
- Студенти розуміють, як слід створювати та реалізовувати плани дій у надзвичайних ситуаціях.
- Студенти здатні оволодіти базовими навичками надання першої допомоги в районах, що постраждали від катастрофи.
- Студенти вміють дотримуватися законодавчих процедур безпеки та етичних принципів висвітлення подій
- Студенти можуть забезпечити свою безпеку та дотримання професійних стандартів у районах, що постраждали від катастрофи
- Студенти вміють розробити стратегії для підвищення обізнаності населення та посилення соціальної стійкості до катастроф

Завдання для самооцінки

1 Яка основна мета повідомлень про катастрофи?
а) Залишатися нечутливими до потреб громадськості
б) Забезпечувати точне та своєчасне інформування громадськості
в) Робити новини більш сенсаційними
г) Просто збільшувати швидкість роботи інформаційних агентств

2 Чому фізична підготовка є важливою у висвітленні катастроф?
а) Щоб уникнути потреби в обладнанні під час кризи
б) Щоб журналісти менше втомлювалися
в) Щоб підвищити привабливість новин
г) Щоб впоратися з небезпеками в зоні лиха

3 З якою метою проводять аналіз ризиків?
а) щоб заздалегідь визначити потенційні небезпеки в зоні лиха
б) щоб організовувати людей в зоні катастрофи
в) щоб скористатися можливостями, які можуть зявитися після катастрофи
г) просто полегшити вибір обладнання

4 Яке значення мають базові навички надання першої медичної допомоги у висвітленні катастроф?
а) Своєчасне і правильне втручання при травмах
б) Підвищення фізичної підготовки журналістів
в) Полегшення пошуку людей під завалами
г) Прискорення логістичних заходів у зоні катастрофи

5 Чому використання обладнання є важливим для звітування про катастрофи?
а) Для кращої якості зображень
б) Щоб підтримувати передачу інформації
в) Щоб журналісти виглядали естетично
г) Щоб ефективніше подавати звичайні новини

6 Які процеси покривають плани на випадок надзвичайних ситуацій?
а) Процеси до, під час та після кризи
б) Тільки дозволи на в'їзд у зону лиха
в) Допомога з-за меж регіону під час кризи
г) Звіти про оцінку ЗМІ після катастрофи

7 Чому важливо дотримуватися правових процедур безпеки?
а) Щоб створити етичне та безпечне робоче середовище в зоні катастрофи
б) Щоб забезпечити швидке отримання громадськістю інформації про катастрофу
в) Щоб журналісти могли привернути більше уваги
г) Щоб створити необмежену мобільність у зоні катастрофи

8 Які технологічні засоби корисні для висвітлення катастроф?
а) Програмне забезпечення для координації роботи кризового штабу
б) Тільки портативні радіостанції
в) Геоінформаційні системи, супутникові телефони та дрони
г) Тепловізори та сейсмічні датчики

9 З якими фізичними ризиками можуть зіткнутися журналісти в районах, що постраждали від катастрофи?
а) тільки погана погода
б) вплив завалів, отруйних речовин, пошкодження інфраструктури
в) лише неналежне обладнання
г) труднощі у спілкуванні з людьми

10 Яке значення мають етичні журналістські принципи у висвітленні катастроф?
а) Збільшення кількості підписників журналістів у соціальних мережах
б) Підвищення морального духу людей у зоні лиха
в) Привернення більшої уваги до новин у міжнародних ЗМІ
г) Забезпечення суспільної довіри та інформування

Ключі відповідей

1.b, 2.d, 3.a, 4.a, 5.b, 6.a, 7.a, 8.c, 9.b, 10.d

Література

Antunes, M. N., da Silva Pereira, S., Zêzere, J. L., & Oliveira, A. E. (2022). Disaster journalism in print media: analysis of the top 10 hydrogeomorphological disaster events in Portugal, 1865-2015. International Journal of Disaster Risk Science, 13(4), 521-535.
Bacon, P., & Hobson, C. (2014). Incorporating natural disasters into the human security agenda. In Human Security and Natural Disasters (pp. 1-21). Routledge.
Bayram, H., Rastgeldi Dogan, T., Sahin, U. A., & Akdis, C. A. (2023). Environmental and health hazards by massive earthquakes. Allergy, 78(8), 2081-2084.
Çilingir, G. A. (2019). Disaster Management in Turkey and Responsibility of the Administration. Istanbul University Institute of Social Sciences. (Unpublished Doctoral Dissertation). Istanbul.
CRED (Center for Research on the Epidemiology of Disasters). (2019). Natural disasters 2018. CRED Publications. https://www.cred.be/publications
Disaster and Emergency Management Presidency (AFAD). (2004). Glossary of annotated disaster management terms. AFAD Publications.
Disaster and Emergency Management Presidency (AFAD). (2014). Turkey disaster awareness and disaster preparedness survey report. Disaster and Emergency Management Presidency. https://www.afad.gov.tr
Disaster and Emergency Management Presidency (AFAD). (2015). Legislation handbook.
Disaster and Emergency Management Presidency (AFAD). (2018). Disaster management and natural disaster statistics in Turkey. Disaster and Emergency Management Presidency. https://www.afad.gov.tr/kitaplar
Djärv, T., Handley, A. J., Klaassen, B., Meyran, D., Oliver, E., & Poole, K. (2021). European Resuscitation Council guidelines 2021: First aid. Resuscitation, 161, 270-290.
Doğan, M., & Biberci, M. A. (2017). Transition from disaster risk management to disaster risk governance: Sendai framework (2015-2030). Interdisciplinary Disaster Management Research, Birleşik Matbaacılık.
Fatoni, F., Panduragan, S. L., Sansuwito, T., & Pusporini, L. S. (2022). Community first aid training for disaster preparedness: a review of education content. KnE Life Sciences, 549-558. Fondation de France (2023). Earthquakes in Turkey and Syria - Fondation de France is mobilizing for donations. Fondation de France. https://www.fondationdefrance.org
Heard, C. L., Pearce, J. M., & Rogers, M. B. (2020). Mapping the public first-aid training landscape: a scoping review. Disasters, 44(1), 205-228.
International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). World First Aid Day. https://www.globalfirstaidcentre.org/world-first-aid-day-2/
International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). (2023, September 15). World First Aid Day. https://www.globalfirstaidcentre.org/world-first-aid-day-2/
Kadıoğlu, M., & Özdamar, E. (2008). Basic principles of disaster mitigation. JICA Turkey Office, Publication, (2).
Kartal, N. Z., & Dağ, H. (2021). Crisis communication and crisis journalism in relational context. In E. Hamarta, C. Arslan, S. Çiftçi, & M. Uslu (Eds.), Academic Research (Vol. 2, pp. 252-261).
Kurt, O. (ed.) (2019), Disaster and Emergency Management for Individuals with Special Needs, T.C. Anadolu University Publication.
Newman, E., Shapiro, B., & Nelson, S. (2009). Journalism and media during disasters. Mental health

and disasters, 291-301.
Örçen Güler, İ. (2019). Disasters and cities: The relationship between disaster risks and urbanization in international documents. In H. Sağır (Ed.), Globalization and the transforming city (pp. 233-259). Orion Publishing House.
Tanyaş, M., Günalay, Y., Aksoy, L. and Küçük, Ö. G. B. (2013). Istanbul province disaster logistics plan guide. Istanbul: Logistics Association Publications.
UNDP. (1994). Human development report 1994: New dimensions of human security. UNDP Publications. https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1994encompletenostatspdf.pdf
UNISDR. (2012). Towards a post-2015 framework for disaster risk reduction. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. https://www.unisdr.org/files/25129_towardsapost2015frameworkfordisaste.pdf
United Nations Development Programme. (2014). Human Development Report 2014: Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience. UNDP. Uscher-Pines, L., Chandra, A., Acosta, J., & Kellermann, A. (2012). Citizen preparedness for disasters: are current assumptions valid?. Disaster medicine and public health preparedness, 6(2), 170-173.
Zideman, D. A., Singletary, E. M., Borra, V., Cassan, P., Cimpoesu, C. D., De Buck, E., Djärv T., Handley A. J., Klaassen B., Meyran D., Oliver E., and Poole K. (2021) European Resuscitation Council Guidelines 2021: First aid. Resuscitation, 270-290.

ТОЧНЕ ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

Нагіхан ТУФАН ЄНІЧІКТІ[6]

Еліф КАЯ ГЮЛЕР[7]

РОЗДІЛ 5

ТОЧНЕ ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

- Вступ
- Ключові поняття
- Висвітлення катастроф
- Процес збору інформації про катастрофи
- Джерела новин та їх використання під час катастроф
- Контекст у новинах про катастрофи
- Неупередженість і прозорість у висвітленні катастроф
- Політика мовлення під час катастроф
- Підсумки розділу та результати навчання
- Завдання для самооцінки
- Список використаних джерел

Вступ

У цьому розділі ми розглянемо питання про те, як правильно висвітлювати новини про катастрофи. Спершу, в розділі описано процес збирання інформації, роль джерел інформації та їхнє використання у висвітленні катастроф. Потім розглянемо, яким має бути контекст у висвітленні катастроф. Основою журналістики є неупереджене та об'єктивне висвітлення подій. Тому важливість неупередженості та прозорості у висвітленні катастроф буде обговорено детально. Спробуємо пояснити чому журналістам необхідно опиратися на культуру своєї професії у питаннях повідомлень про природні катаклізми, кризи спричинені людьми, терористичні атаки та інші катастрофи. Точне звітування робить значний внесок у процес, як з точки зору суспільства, так і надзвичайної ситуації під час катастрофи. Тому найголовніше в репортажі – отримати правильну інформацію з правильних джерел. Що таке джерела новин та їхні типи розглянуто у вигляді підзаголовків.

[7] Університет Сельчук, факультет комунікацій, доцент, доктор, nagihantufan@selcuk.edu.tr,

[8] Університет Сельчук, факультет комунікацій, науковий асистент elif.kaya@selcuk.edu.tr

Ключові поняття

Для кращого розуміння теми, що розглядається в цьому розділі, подано пояснення ключових по-нять, наведених нижче. Вивчення цих понять полегшить розуміння нюансів теми, що розгля-да-ється в цьому розділі. Крім того, вивчення цих понять полегшить засвоєння основних положень розділу, а також допоможе усвідомити важливість принципу емпатії у процесах, повязаних з ка-та-строфами.

Висвітлення катастроф

На додаток до використання джерел на етапі, що передує катастрофі, на етапах втручання та відновлення, тут задіяно досвід журналістів у висвітленні катастроф та їхні підходи під час над-зви-чайних ситуацій, з якими стикається суспільство.

Висвітлення подій

Це процес збору, упорядкування та представлення точної та об'єктивної інформації про подію, ситуацію чи предмет. Він гарантує, що новини будуть передані суспільству точно та повно.

Джерела новин

Новинні джерела – це джерела отримання інформації. Джерела новин можна класифікувати як економічні, безпекові, фінансові, судові тощо. Відповідно до типу новин, також можна визначити осіб, установи чи організації, звідки отримано інформацію.

Контекст

При описі події чи ситуації це структура, яка охоплює всі умови навколишнього середовища, при-чини, результати та інші елементи, пов'язані з даною подією.

Неупередженість та прозорість

Неупередженість в новинах означає неупередженість та об'єктивність поза новинами, іншими сло-вами, об'єктивна подача новин без емоційних елементів. Прозорість – це видима відповідність змісту новин дійсності.

Редакційна культура

Вислів який означає справжність та індивідуальність публікації, точки зору новин, місце видання. Іншими словами, це створення видавничої думки шляхом розкриття погляду газети на новини, політичну позицію, правила та стилі написання новин, національну та зовнішню політику.

Висвітлення катастроф

Під час надзвичайних ситуацій значна частина новинних джерел також є безпосередніми учасниками системи управління катастроф.

Щороку по всьому світу відбуваються природні та штучні катастрофи, як-от землетруси, повені, шторми, цунамі, виверження вулканів, атаки та кризи. Зважаючи на їхню серйозність, такі катастрофи спричиняють непоправну шкоду, втрати та смерті. Коли стаються лиха, журналістам необхідно вчасну та перевірену інформацію надавати так, щоб населення могло зрозуміти, коли повідомляється про те, що сталося, як та коли, уникаючи складних наукових виразів.

Точна звітність під час катастроф має вирішальне значення для інформування громадськості, спря-мування зусиль з реагування на надзвичайні ситу-ації та сприяння процесу відновлення. Однак ви-світлення катастроф створює унікальні проблеми, як-от збирання інформації в умовах плутанини, невизначеності та часто хаотичних умов. Точність у висвітленні ката -строф означає те, що журналі-сти повинні дотримуватися суворих етичних стандартів, перевіряти інформацію та враховувати потенційні наслідки дезінформації. Є декілька складових, як слід враховувати у висвітленні катастроф. По-перше, звіт повинен містити інформа-цію про визначення катастрофи, таку як, коли сталася катастрофа, хто постраждав, на скільки довго тривала, які зв'язки (технічні, соціальні або політичні) призвели до цього, чи зміг уряд та населення впоратися з наслідками катастрофи та що повинні робити люди у випадку катастрофи. По-друге, звіт повинен бути зрозумілим. Іншими словами, головна думка, яку хоче передати репортер також повинна бути зрозумілою і для читачів. Найважливіша частина журналістики це написати вступ, який приверне увагу читача. Важливо, щоб назва була пов'язана зі вмістом новини. Новина повинна бути написана зрозумілою мовою, відповідати заголовку без будь-якої неактуальної інформації та нерелевантних цитат. Ще один момент, який повинен вра -ховуватись при написанні звіту, – це використані джерела. У звіті має бути достатньо інформації, щоб переконати читачів у тому, що джерела є професійними та заслуговують на довіру. Стиль написання – це ще один момент, який слід враховувати. Звіт повинен бути написаний зрозумілими та простими словами, щоб читачі змогли легко зрозуміти та сприйняти повідомлення.

Існує чотири етапи звітування про катастрофи (ADPC, 2024). Це:

Етап неактивної фази катастрофи

На цьому етапі ЗМІ висвітлюють політику та законодавство, пов'язані з катастрофою. Державно-му та приватному секторам слід проводити інтерв'ю, щоб підкреслити важливість довгострокових заходів з мінімізації наслідків катастроф. Населення, особливо вразливі громади, повинні бути проінформовані про заходи, вжиті урядом щодо управління ризиками катастроф.

Етап, що передує катастрофі

На цьому етапі засоби масової інформації можуть підкреслити важливість зниження ризику ката-строф і готовності до них, заохочуючи людей вживати відповідних заходів для зменшення збит-ків у майбутніх катастрофах. Крім того, засоби масової інформації можуть підвищувати обізнаність щодо ранньої готовності, інформувати громадськість про запобіжні заходи та структурні/інженерні заходи, які необхідно вжити щоб запобігти збиткам.

Етап катастрофи

Засоби масової інформації діють як міст між громадою, яка постраждала від стихійного лиха, та організаціями з надання допомоги. Це може сприяти комунікації між жертвами катастрофи та їхні-ми родинами. Це може забезпечити зосередження уваги на мінімальних потребах постражда-лих від стихійних лих, таких як вода, їжа, житло та санітарні потреби.

Етап після катастрофи

На завершальному етапі слід зосередитися на швидкому відновленні, реабілітації та реконструкції пошкодженої інфраструктури. Мобілізація фінансових, технічних і матеріальних ресурсів є важли-вою вимогою на цьому етапі. Важливим завданням для ЗМІ також є регулярний моніторинг поточ-них заходів з відновлення, реабілітації та реконструкції.

Процес збору інформації про катастрофи

Від моменту виникнення катастрофи ЗМІ намагаються якнайшвидше дістатися до місця події з усім необхідним обладнанням, щоб інформувати громадськість та задовольнити її потребу в но-винах про постраждалий регіон, пропорційно до руйнівної сили катастрофи. Правильний відбір, доступ і використання джерел новин є особливо важливими в ситуаціях лиха для забезпечення точного й неупередженого висвітлення подій. Адже увага громадськості прикута до інформації, що надхо-дить із зони катастрофи.

Особливо під час катастроф медіа-організації виступають як потужний інструмент інформуван-ня та орієнтування. У дослідженні, проведеному Якутом (Yakut, 2005) у центрі Ізміта, 99 % респон-денттів зазначили, що вони відчували потребу в інформації про пережиту катастрофу з газет, телеба-чення та радіо. Тому використання візуальних та аудіовізуальних засобів, як-от телебачення й ін-тернет, друкованих видань, як-от газети й журнали, та аудіозасобів, як-от радіо, під час катастроф має важливе значення як для інформування суспільства, так і для підвищення його стійкості. ЗМІ відіграють роль у донесенні інформації до громадськості як до, так і після природних катастроф – таких як землетруси, пожежі, повені та цунамі, а також хімічних і ядерних атак – у встановленні зв'язку між владою та громадськістю та в зменшенні матеріальних і моральних збит-ків, завданих катастрофами. Крім того, рятувальні та допоміжні служби потребують відповідного планування та прийняття рішень для ефективного виконання необхідних дій. А для якісного пла-нування та прийняття правильних рішень потрібна точна інформація, отримана якомога швидше після ката-строфи (Nejad et al., 2015).

У періоди катастроф процес збору новин репортерами, які працюють у зонах лиха, має здійсню-ватися з максимальною обережністю, з пріоритетом на безпеку життя та з урахуванням потреб рятувальних служб. Також важливо звертати увагу на звуки та освітлення, які використовуються під час зйомки. Адже ці звуки й світло можуть негативно вплинути на психічний стан і здоров'я постраждалих. Це все треба враховувати.

Існують різні методи, які журналісти використовують у процесі збору новин. Один із них – метод спостереження. Події, які були безпосередньо побачені або пережиті журналістом, є основним способом збирання новинної інформації. Інший метод – інтерв'ю та репортаж. Це пошук відпо-ві-дей на запитання журналіста щодо певної теми шляхом спілкування з джерелами інформа-

ції. Для журналістів, які працюють у зонах катастроф, особливо важливо бути обережними при використанні цього методу під час збору новин у період катастроф. Не слід тягнути мікрофон до людей, які перебувають під завалами, і потрібно уникати змагань за зйомку моменту, коли постраждалих ви-тягують із-під руїн. Ще один метод – це дослідження. Поглиблення інформації, яка була отримана певним чином, і доступ до достовірних джерел вимагають проведення досліджень і розслідувань. Наприклад, з'ясування причин нещодавньої пожежі в Лос-Анджелесі, яка вважається найдорож-чою в історії сучасності, – чи була вона спричинена природними факторами, чи це був акт підпалу – має велике значення для створення об'єктивних та правдивих новин.

Мал. 1 Пожежа в Лос-Анджелесі, США / Джерело: Hans Gutknecht/ BBC News

Джерела новин та їх використання під час катастроф

Першим етапом у процесі створення новини є поява події та надання інформації про неї. Особи, установи, організації, від яких отримується інформація про подію, осіб або подальший розвиток подій, що є предметом новини, а також документи, що описують подію, називаються джерелами новин.

Під час будь-якої катастрофи з масовими руйнуваннями журналісти стають найважливішим дже-релом інформації в медіа, на яке суспільство звертає всю свою увагу, сподіваючись отримати точні та достовірні новини. Адже в умовах катастрофи найціннішим є швидка, точна, надійна та життєво необхідна інформація. Люди, які постраждали від катастроф, прагнуть довіряти декільком джере-лам новин та інформації як під час катастрофи, так і після неї. Для того щоб прояснити інформацію в умовах кризи, необхідні професійні навички та використання надійного джерела новин.

У журналістиці найважливішим елементом отримання інформації для написання новин є наяв-ність джерела. Створення новин базується на інформації, отриманій із певних джерел. Особа або установа, що надає журналісту інформаційне наповнення для створення новини, називається джерелом новин. Процес створення новин – це етап, на якому журналісти збирають і опрацьо-вують інформацію, документи й фотографії, отримані з джерел, та трансформують ці елементи у новинний формат. Джерела новин надають журналістам ту інформацію, якої ще не знає населен-ня. Існує багато різноманітних джерел, які журналіст може використовувати для створення новини. Однак загалом джерела поділяються на дві основні категорії: первинні та вторинні.

Первинні джерела

Це джерела, які безпосередньо залучені до події, що сталася або ймовірно сталася. Засоби ма-сової інформації часто отримують ці джерела від офіційних структур, зокрема державних установ. Оскільки такі джерела є надійними та доступними постачальниками новин, вони займають особли-ве місце в системі медіа. У цьому контексті, коли розглядається взаємозв'язок ЗМІ з офіційними джерелами, інформація, що надходить від таких установ, зазвичай має пріоритет у висвітленні. Ці джерела називаються первинними джерелами. Під час надзвичайних ситуацій значна частина новинних джерел також є безпосередніми учасниками системи управління катастроф.

Загалом, як первинні джерела, так і ключові учасники новинного процесу в умовах катастрофи розташовуються у певній ієрархії:

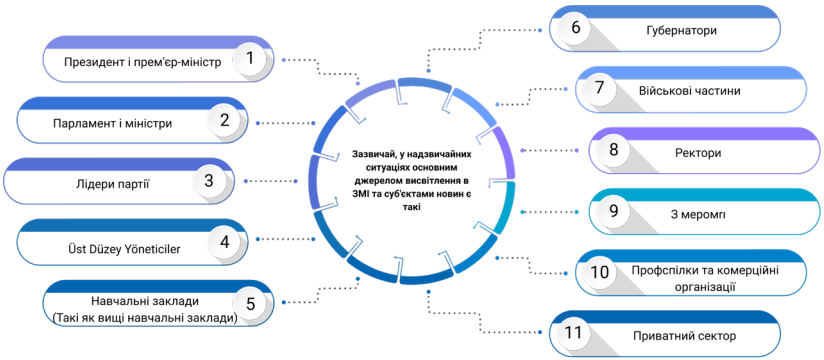

ЗМІ, які відіграють інформативну та просвітницьку роль до виникнення катастрофи, продовжують виконувати функцію засобу комунікації й після неї. Населення, постраждале від катастрофи, має гостру потребу в інформації в перші години та дні після події. У цей період очікування аудиторії спрямовані на отримання інформації про масштаб небезпеки, хід рятувальних і допоміжних робіт, матеріальні збитки, запобіжні заходи та можливі юридичні розслідування. У цьому контексті ЗМІ відіграють важливу роль. Щоб всебічно висвітлити ситуацію, медіаорганізації використову-ють первинні джерела: державні установи, силові структури, університети, органи місцевого са-моврядування, міжнародні організації, професійні об'єднання та громадські організації. Державні органи, служби екстреної допомоги та благодійні організації є надійними джерелами інформації. Ці установи можуть надавати актуальну статистику, попередження та рекомендації під час і після катастроф. Наприклад, після урагану такими джерелами інформації для журналістів можуть виступати Федеральне агентство США з надзвичайних ситуацій (FEMA) або місцеві підрозділи поліції та служби безпеки.

Рутинні виклики також вважаються первинними джерелами новин у періоди катастроф. Дзвінки в екстрені служби – такі як поліція, пожежна служба, швидка допомога – а також звернення від постраждалих та інформація, отримана під час інтерв'ю з офіційними особами, є важливими дже-релами новин. Крім того, звіти, які журналісти отримують у ході судових процесів над особами, винними в катастрофі, також входять до категорії первинних джерел.

Репортаж із місця події також є одним із найнадійніших способів отримання інформації з перших рук. Журналісти можуть спостерігати руйнування, брати інтерв'ю у постраждалих і свідків, а також контактувати з місцевою владою. Однак у деяких випадках катастроф (таких як урагани, земле-труси або лісові пожежі) присутність на місці може бути неможливою, і журналісти змушені покла-датися на вторинні джерела.

Вторинні джерела

Це джерела, з яких інформація про подію отримується опосередковано. Вторинні джерела, що зазвичай включають інформацію, отриману від інших видань, новинних організацій або осіб, охо-плюють друковані й аудіовізуальні медіа, такі як телебачення, книги, документи, звіти, статті, а також можуть включати свідків подій, згаданих
у новинному контексті. Такі джерела охоплюють такі елементи, як листи до редакції, інформаційні бюлетені, контент який надається безкоштовно та публікується в декількох ЗМІ, новини з інших новинних сайтів та інформація й записи, отримані після прибуття на місце події та проведення інтерв'ю.

Вони не призначені для підтвердження, перевірки чи уточнення інформації, отриманої з первинних джерел, які надають інформацію журналістам, у процесі створення новин. Інформація, яка є пред-метом новин, складається з повідомлення. Однак у кризових ситуаціях, коли особливо важливо мати точну інформацію, саме вторинні джерела можуть надавати її підтвердження, забезпечувати надійність і допомагати уникнути дезінформації. Документи та інші вторинні джерела відіграють ключову роль у підвищенні довіри до новин.

До вторинних джерел також належать наукові та експертні висновки. Наприклад, під час природ-них катастроф, таких як землетруси, повені чи пожежі, науковці допомагають пояснити причини подій. Геофізики можуть надати технічну інформацію про землетрус, а метеорологи – прогнозу-вати шлях урагану. Свідчення очевидців і постраждалих також є важливими, оскільки показують людський вимір подій, однак ці дані теж потребують перевірки, і важливо враховувати різні точки зору.

Існує й інший підхід до класифікації джерел новин, він виділяє три типи: внутрішні, зовнішні та до-слідницькі. До внутрішніх джерел належать журналісти та редакційні підрозділи медіа-організацій. Зовнішні джерела – це інформація від міжнародних агентств, зарубіжних кореспондентів, прес-служб міжнародних організацій та іноземних ЗМІ. Дослідницькі джерела – це інформація, здобута самими журналістами через власні розслідування, завдяки певним зусиллям (Vural, 2012). Також значну роль у сучасному інформуванні відіграють соціальні мережі та цифрові платформи, які ста-ли, як інструментами поширення новин, так і джерелами інформації для журналістів та аудиторії.

Соціальні мережі

Під час катастроф новини відіграють критично важливу роль. Новини в традиційних медіа, прохо-дячи редакційний контроль, забезпечують точність та достовірність інформації, що сприяє ефек-тивному реагуванню на катастрофи. Водночас соціальні мережі, завдяки своїй швидкості та інте-рактивності, значною мірою доповнюють процес висвітлення катастроф. Використання соціальних мереж як нового джерела новин підвищує рівень обізнаності про ситуацію та сприяє двосторон-ній комунікації. Соцмережі виконують низку важливих функцій у кризових ситуаціях: дозволяють швидко передавати інформацію, публікувати попередження, отримувати запити про допомогу від постраждалих, формувати уявлення про масштаби лиха та навіть оцінювати завдані збитки. У таких випадках
відстежуються дії користувачів, аналізуються публікації, а завантажені фото можуть бути використані для оцінки пошкоджень і загальної картини подій. Наприклад, під час урагану Сенді у 2012 році на Instagram було опубліковано близько 800 тисяч фотографій із хештегом #Sandy, багато з яких містили геолокацію. У період землетрусів у Непалі в 2015 році цифрова волонтерська ініціа-тива Digital Humanitarian створила спеціальні онлайн-інструменти для реагування на катастрофу. До процесу картографування долучилися понад 3000 волонтерів, що дозволило зібрати понад 1500 звітів про постраждалі райони та кількість жертв. Отримані дані активно використовувалися Американським Червоним Хрестом і урядом Непалу для ефективної координації рятувальних робіт (Sakurai & Murayama, 2019).

Оперативний і ефективний доступ до інформації має вирішальне значення в період після стихійно-го лиха. У випадках таких катастроф, як землетруси, коли можливі перебої з електропостачанням, наявність інтернет-зв'язку відіграє критичну роль, адже саме через соціальні мережі зберігається можливість комунікації. Завдяки здатності соціальних платформ дуже швидко поширювати інфор-мацію, вони стають особливо корисними там, де традиційні ЗМІ не можуть забезпечити належний потік новин. Фото і відео очевидців, які поширюються через соціальні мережі, розповсюджуються значно швидше, ніж через традиційні медіа, що дозволяє миттєво отримувати інформацію про ситуацію на місці.

Платформи на кшталт X (раніше Twitter), Instagram і Facebook сприяють оперативному обміну інформацією під час надзвичайних ситуацій. Це дозволяє не лише урядовим установам і гумані-тарним організаціям, а й пересічним громадянам швидко поширювати оновлення. Така динамічна система комунікації дає змогу постійно оновлювати новини, оперативно повідомляти про загрози та доносити інформацію до широкої аудиторії майже миттєво. Інтерактивність соціальних мереж також сприяє залученню громади, оскільки забезпечує двосторонню комунікацію. Люди можуть ділитися власним досвідом, повідомляти про ситуацію у своїх районах і таким чином допомагати у формуванні загальної картини подій. Такий підхід дає можливість краще зрозуміти перебіг ка-тастрофи в реальному часі та дозволяє рятувальним службам адаптувати свої дії до конкретних потреб постраждалих.

Найбільш широко використовуваним додатком на базі новин у соціальних мережах є X. X – це соціальна мережа та мікроблогінгова платформа, яка дозволяє користувачам публікувати короткі повідомлення, відомі як «твіти», і читати оновлення інших користувачів. На цій платформі активно представлені журналісти, політичні лідери, державні установи, підприємці, знаменитості, лідери громадської думки, а також багато приватних і юридичних осіб. Під час катастроф X є одним із головних джерел новин, особливо завдяки середовищу

солідарності та співпраці, яке створюється на платформі. У таких ситуаціях користувачі публікують так звані «професійні твіти» – повідомлення, що містять необроблену інформацію з місця подій, або ж твіти, сформовані на основі первинних джерел, а також повідомлення, що поєднують дані з вебсайтів, новинних ресурсів та інших твітів. У періоди катастроф користувачі X активно ділять-ся важливою інформацією, ретвітять повідомлення, щоб звернути на них увагу, використовують хештеги, поширюють URL-посилання та інформацію з інших джерел. Це сприяє тому, що первинна інформація поширюється значно швидше (Siapera & Veglis, 2012). З огляду на те, що журналісти не можуть бути присутні всюди, очевидці подій на місцях публікують важливі дописи, зокрема в X, Instagram та Facebook. Ці повідомлення дуже швидко досягають мільйонів людей. Таким чином, соціальні мережі стали провідним джерелом новин і для журналістів, і для суспільства загалом у кризові періоди.

Контекст у новинах про катастрофи

Природні лиха, гуманітарні кризи чи масштабні соціальні події особливо підкреслюють відповідальність ЗМІ надавати суспільству достовірну та виважену інформацію.

Висвітлення катастроф – один із найскладніших і найбільш етично-чутливих напрямів журналістики. Природні лиха, гуманітарні кризи чи масштабні соці-альні події особливо підкреслюють відповідальність ЗМІ надавати суспільству достовірну та виважену інформацію. Висвітлюючи катастрофи, журналісти мають бути обережними, щоб не експлуатувати емо-ції постраждалих або свідків, і водночас дотримува-тися етичних принципів, не виходячи за межі змісту подій. Для повного розуміння ситуації дуже важливо враховувати контекст: постраждалих, регіон, де ста-лася катастрофа, соціальну структуру та загальну атмосферу. Важливо не просто повідомити про факт події, а передати її глибину, суть і наслідки. При цьо-му дотримання контексту не означає просто виклад подій у хронологічному порядку. Збереження контек-сту означає розкриття причин катастрофи, її наслід-ків, а також впливу на різні групи населення. Журна-лісти, які висвітлюють катастрофи, мають оцінювати соціальні, економічні та інфраструктурні аспекти подій, звертати увагу на вплив на вразливі групи населення, а також враховувати можливі політичні суперечності. Крім того, важливо не ігнорувати психологічні наслідки, які можуть мати довготривалий вплив на спільноти. Контекст є критично важливим для точного й об'єктивного висвітлення подій. Коли ситуацію подають відірвано від ши-ршого тла, складно оцінити її реальний масштаб і значення. Саме контекст допомагає зрозуміти, чому подія важлива, які має наслідки для суспільства, економіки чи культури. У випадку новин про катастрофи контекст охоплює передумови, середовище та обставини, в яких сталася подія, а також те, як ці аспекти доносяться до суспільства, органів влади та гуманітарних організацій. На-слідки стихійних лих і катастроф не є короткостроковими. Журналісти продовжують висвітлювати катастрофи навіть після завершення фізичних руйнувань, забезпечення безпеки територій, за-вершення рятувальних операцій і доставки допомоги. Загоєння ран, спричинених катастрофами, досягнення соціального відновлення, а також відновлення інфраструктури та соціальних послуг може займати тривалий час. У цей період журналісти, що висвітлюють катастрофи, продовжують стежити за процесом і всебічно інформувати про наслідки. На цьому етапі журналісти мають ви-світлювати події так, щоб сприяти соціальному відновленню, не акцентуючи при цьому на страж-даннях жертв і свідків. Кадри висвітлення катастроф, що підкреслюють віктимізацію в новинах про катастрофи, несуть у собі ризик нормалізації таких образів з часом, що призведе до того, що жертви катастроф сприйматимуться як люди, які залежать від допомоги і не здатні відновити свої засоби до існування. Негативна подача інформації у новинах про катастрофи може призвести до того, що не буде визнано внесок постраждалих у фізичне, економічне, соціальне та психологічне відновлення. Такий підхід також може підірвати право постраждалих самостійно визначати, якої допомоги вони потребують, заперечуючи їхні власні можливості та жертви (Few, et al., 2021). Тому журналісти, які висвітлюють катастрофи, повинні уникати в новинах лексики та структури оповіді, що акцентує увагу на віктимізації, та повинні глибоко аналізувати причини й наслідки лиха в пе-ріод після катастрофи. Журналісти, які формують і конструюють значення певних подій, можуть прагнути викликати співчуття у суспільства, акцентуючи на почутті жалості у повідомлен-

журналісти, які висвітлюють катастрофи, повинні уникати в новинах лексики та структури оповіді, що акцентує увагу на віктимізації, та повинні глибоко аналізувати причини й наслідки лиха в період після катастрофи.

нях про катастрофи. Ті, хто особисто став свідком катастроф, можуть намагатися передати частину «ре альності» відкрито, щоб глядач зміг співпережива-ти. Проте почуття етичної відповідальності журна-ліста і бажання викликати жалість чи підкреслити віктимізацію суперечать об'єктивності та негативно впливають на зміст новин. Журналісти часто ввa-жають емоції, як-от біль і смуток, легітимною части-ною новин про катастрофи. Однак надмірна увага до болю й травми постраждалих і свідків може відвернути новину від її контексту й спрямувати її лише на виклик співчуття. Одним із чинників, що спотворює контекст новин, є сенсаційність і вико-ристання драматичної мови. Бажання журналістів бути першими у висвітленні новин і тиск на опера-тивну подачу можуть призвести до перебільшення та сенсацій в новинах, а також нехтування етични-ми принципами. Крім того, прагнення до швидкості може відволікати увагу новин від справжньої суті катастрофи, зосереджуючись лише на поверхне-вих або шокуючих елементах (Wahl-Jorgensen & Pantti, 2013). Наприклад, після землетрусу магнітудою 7,7 балів у районі Пазарджик провінції Ка-храманмараш 6 лютого 2023 року, який спричинив великі руйнування в навколишніх провінціях, у соціальних мережах швидко поширилися неперевірені новини про вибухи та витоки води з дамб, які отримали велику кількість взаємодій. Такі дописи без посилань на офіційні джерела викликають паніку в період катастроф.

Мал. 2 Землетрус в турецькій провінції Кахраманмараш / Джерело: Озан Косе/AFP

З огляду на вплив медіа та їхню роль у врегулюванні суспільних конфліктів, надзвичайно важливо правильно позиціонувати контекст новин про катастрофи. Коли медіа висвітлюють стихійні лиха, вони мають потенціал мобілізувати солідарність як на національному, так і на глобальному рівні. Загалом у новинах про катастрофи існує тенденція зосереджуватися на видимих наслідках, зокрема таких як пошкодження житла, інфраструктури, втрата людських життів та кількість постраждалих, а також на кількісному вимірюванні збитків. Такий підхід може приховати абстрактні наслідки, надмірно акцентуючи увагу на фізичних аспектах катастроф. У часи катастроф всебічне висвітлення в новинах про постраждалих людей, процеси підтримки та відновлення сприятиме кращому розумінню катастроф у правильному контексті та їхніх соціальних наслідків.

Неупередженість і прозорість у висвітленні катастроф

Основою журналістики є те, що медіа висвітлюють події неупереджено та об'єктивно. ЗМІ мають інформувати громадськість про важливі питання та події у нейтральний спосіб. Проте новини за своєю природою є носіями цінностей – тобто в них неминуче присутні певні пріоритети, погляди й оцінки. Вибір події як новини, мова, заголовки та візуальні матеріали, які використовуються, акцен-ти у тексті, а також джерела інформації свідчать про те, що абсолютна об'єктивність неможлива Оскільки журналісти під час створення новинного матеріалу неминуче включають власні ціннісні судження, одну й ту саму подію можна переосмислити й описати за допомогою різних термінів і концепцій. Визначення містить у собі інтерпретацію, а інтерпретація базується на цінностях. З цієї причини можна побачити, як ЗМІ з різною редакційною політикою можуть зовсім по-різному висвіт-лювати одні й ті самі події. Однак це не обов'язково означає, що новина є упередженою. У журна-лістиці, на відміну від вигаданих подій, існує фактична реальність події, і принцип неупередженості покликаний досягти цієї реальності та передати правду такою, якою вона є. Під час висвітлення подій журналісти зобов'язані подавати лише точну та об'єктивну інформацію, вільну від емоцій, особистих інтересів, власних поглядів і суджень (Kieran, 2002).

Принцип неупередженості в журналістиці надає журналісту як спостерігачу надійний метод подачі інформації, що спрямований на представлення «правди». Принципи неупередженості та об'єк-тивності, які є основою журналістики, визначають журналіста як нейтрального спостерігача, що збирає інформацію для суспільства і подає її у вигляді новини. Принцип неупередженості перед-бачає, що журналісти повинні подавати правду без упередженості або формування певної думки, не стаючи на чийсь бік, без оцінок і суджень. Неупередженість, або підхід «показувати правду такою, якою вона є», став одним із ключових принципів висвітлення подій у новинах. У ситуаці-ях катастроф медіа виконують важливі функції – задоволення інформаційних потреб населення, зміцнення соціальної солідарності, надання правильних орієнтирів, раннє попередження та фор-мування обізнаності. Висвітлення подій – особливо під час катастроф, які глибоко впливають на громадськість та потребують часу для соціального відновлення – вимагає особливої уваги, чутли-вості та відповідального підходу. Принцип неупередженості у новинах про катастрофи передбачає об'єктивне висвітлення подій, вільне від емоційного впливу. Неупередженість вимагає, щоб події, пов'язані з катастрофами, не подавалися драматично, а факти були передані чітко й прозоро. Стихійні лиха та катастрофи ставлять перед журналістами складні випробування – ментальні, фізичні, етичні та емоційні. Висвітлення таких подій містить складні елементи,

пов'язані зі свідченням трагедій і необхідністю зберігати неупередженість. Журналісти можуть зіткнутися з етичними дилемами між обов'язком надавати точну, неупереджену інформацію та відповідальністю за достовірне висвітлення людської драми, свідками якої вони стають під час висвітлення катастроф. Журналісти, які перебувають на місці подій, відчувають біль і спостеріга-ють руйнування під час висвітлення катастроф. Водночас вони передають і емоційний вплив цих подій на людей. Глядачі та читачі стають свідками через особисті розповіді журналістів. У такому контексті виникає питання: чи не порушують журналісти принципи об'єктивності та неупередже-ності, коли самі стають свідками катастроф? Адже статус свідка трагедії може сформувати у жур-наліста здатність співпереживати й відчувати біль постраждалих. Емоційний зв'язок із людьми, які пережили катастрофу, може створювати етичний конфлікт. З іншого боку, подання катастрофи із закликом до співчуття та жалю з боку глядачів і читачів є порушенням принципів (Wahl-Jorgensen & Pantti, 2013).

У контексті стихійних лих і катастроф журналістам часто складно залишатися повністю неупе-редженими та байдужими перед обличчям людських страждань і втрат. Саме тому журналісти, які висвітлюють катастрофи, дотримуються певних етичних норм і принципу неупередженості. Обов'язок журналіста – фіксувати емоції постраждалих та неупереджено інформувати про події. Використання у новинах про катастрофи висловлювань, що можуть спровокувати публічні

Принцип неупередженості у новинах про катастрофи передбачає об'єктивне висвітлення подій, вільне від емоційного впливу.

емоції або спрямоване маніпулювання почуттями людей, порушує цей принцип. Отже, у періоди катастроф журналісти мають висвітлювати події, дотримую-чись етичних стандартів, не порушуючи принципу неупередженості та не спекулюючи на співчут-ті. Журналісти інтерпретують події через призму власного сприйняття реальності та редакційної по-літики ЗМІ, у яких вони працюють. Водночас самі катастрофи та хаотичні умови, що супроводжують їх, можуть накладати певні рамки на спосіб подан-ня інформації. Зіткнувшись із непередбачуваними подіями, журналісти змушені подавати інформацію в межах соціально прийнятних рамок. Коли хаос стихійного лиха домінує, звичні журналістські прак-тики можуть порушуватися. У таких ситуаціях жур-налісти можуть втрачати орієнтири неупередже-ності. Водночас, відхилення журналістів від норм об'єктивності в умовах катастроф не завжди слід оцінювати як порушення. Оскільки медіа зазвичай відіграють центральну роль у формуванні колективної пам'яті та процесах суспільного відновлення, під час катастроф ЗМІ можуть виконувати іншу функцію – зміцнювати суспільну солідарність через емоційний зв'язок із постраждалими, на-віть виходячи за межі суворої об'єктивності. Однак, коли емоції надмірно впливають на журна-ліста, це може зашкодити точності подання інформації й принципу неупередженості. Катастрофи демонструють, що журналісти емоційно пов'язані з суспільством, і тому не завжди можуть зали-шатися повністю неупередженими. Водночас, журналісти визнають неупередженість як глибоко укорінену професійну цінність. Проте буде помилкою сприймати журналіста лише як беземоцій-ного виконавця рутини. У суспільстві, що стикається з катастрофами, журналісти можуть пере-творитися з обєктивних репортерів новин на учасників подій і повідомляти новини спеціально для потреб населення (Schudson, 2007). Обмежувати медійні повідомлення лише подачею фактів – це неповний підхід. Оскільки медіа є структурою, що не лише відображає, а й формує соціокультурне середовище, вона також передає особисті цінності, установки та емоції. Для читача чи глядача є природним очікувати не лише об'єктивної інформації, але й емоційних елементів, які допомагають глибше осмислити подію. Правильне використання емоцій у новинах не суперечить принципу не-упередженості. Навпаки, включення емоцій у новини про катастрофи підсилює їхній вплив. Однак важливо, як саме журналіст включає емоційний компонент у матеріал, щоб не порушити межу неупередженості. Журналісти зазвичай уникають відверто емоційних висловлювань та особистої інтерпретації емоцій, і натомість використовують емоційні елементи через цитати та особисті істо-рії очевидців (Wahl-Jorgensen, 2012).

Політика мовлення під час катастроф

Журналісти повинні приділяти найвищу увагу етичним цінностям і професійним обов'язкам під час висвітлення природних катастроф, техногенних криз, терористичних атак та подібних лих. У цьому контексті редакційна політика медіа-організацій повинна враховувати не лише точне та ефективне інформування суспільства про катастрофи, але й уникати шкоди для постраждалих. У журналісти-ці катастроф редакційна політика повинна формуватись у межах, які не лише забезпечують точну та неупереджену інформацію, але й захищають права окремих постраждалих

У журналістиці катастроф редакційна політика повинна формуватись у межах, які не лише забезпечують точну та неупереджену інформацію, але й захищають права окремих постраждалих осіб, дотримуються соціальної чутливості та ставлять етичні принципи на перше місце.

осіб, дотримуються соціальної чутливості та ставлять етичні принципи на перше місце. Такі редакційні політики, що сто-суються процесу висвітлення катастроф, дозволя-ють інформації швидко та ефективно циркулюва-ти. Правильна редакційна політика мінімізує вплив травм, заохочує соціальну солідарність і забезпе-чує побудову новин у спосіб, що уникає неетичних підходів, таких як таблоїдизація. Визначена редак-ційна політика щодо журналістики катастроф пози-тивно сприяє суспільній солідарності та процесам відновлення після лих. У контексті журналістики катастроф журналістам і медіа-менеджерам важ-ливо зробити принципи етичної та відповідальної журналістики невід'ємною частиною інституційної культури таким чином, щоб підтримувати принципи точного, чутливого, неупередженого та суспільно корисного підходу до мовлення під час катастроф. Журналістика катастроф охоплює процес збору та представлення інформації про природні та техно-генні події, які вже сталися, відбуваються в даний момент або можуть статися в майбутньому. У такі періоди ЗМІ мають критично важливе значення для попередження про катастрофи, здійснення запобіжних заходів і підтримки солідарності піс-ля лиха. У періоди катастроф медіа-організації повідомляють, отримують інформації про подію, інформують про розвиток ситуації, відправляють журналістів на місце події, надають довідкову інформацію, перевіряють дані та спростовують чутки або дезінформацію. Окрім цього, у періоди катастроф медіа можуть реалізовувати чутливу й відповідальну редакційну політику, таку як за-вчасне попередження населення, забезпечення соціальної солідарності та допомога в подоланні наслідків катастрофи. Редакційна політика в журналістиці охоплює такі цінності, як перевірка ін-формації, неупередженість, емпатія та чутливість, коректне використання візуального контенту та мови, дотримання етичних принципів і заохочення соціальної солідарності. Коли медіа-організації виходять за межі політики простої подачі подій як термінових новин і впроваджують редакційні політики, що розвивають контент, спрямований на підвищення обізнаності щодо запобігання ката-строфам, підготовки до них, суспільної солідарності та процесів відновлення – це може допомогти людям краще підготуватись до лих, приймати ефективні рішення і сприяти швидшому відновлен-ню суспільства.

У складні періоди журналісти мають низку відповідальностей, зокрема співпрацю з офіційними установами з метою зниження ризиків, аналіз соціальних, екологічних та економічних наслідків катастроф, вимоги до прозорості від уповноважених осіб та установ, забезпечення підзвітності, донесення голосів вразливих груп населення та сприяння суспільній солідарності. Усі ці обов'язки потребують планування. На сьогоднішній день публікаційні політики, розроблені медіа-організаці-ями, полегшують журналістам можливість брати участь у процесах, пов'язаних з катастрофами, не порушуючи при цьому принцип неупередженості. Підготовка редакційної політики для періодів катастроф є прикладом системної журналістики. Конкретна політика мовлення надає журналістам узгоджену рамку для написання та подання новин. Такий підхід запобігає інформаційному шуму в умовах катастроф і дозволяє надавати точну та достовірну інформацію, водночас зміцнюючи підхід до журналістики, який є поважним до постраждалих, чутливим до потреб суспільства і таким, що враховує суспільний інтерес у межах етичних принципів та соціальної відповідальності (Houston, Schraedley, Worley, Reed, & Saidi, 2019)

Підсумки розділу та результати навчання

У цьому розділі описано, як правильно повідомляти про катастрофу. Спершу, в розділі описано процес збирання інформації, роль джерел інформації та їхнє використання у висвітленні ката-строф. Потім було розглянуто, яким має бути контекст у висвітленні катастроф. Основою жур-налістики є неупереджене та об'єктивне висвітлення подій. Тому важливість неупередженості та прозорості у висвітленні катастроф обговорено детально.

Ми намагалися пояснити, чому журналістам необхідно опиратися на культуру своєї професії у питаннях повідомлень про природні катаклізми, кризи спричинені людьми, терористичні атаки та інші катастрофи. Точне звітування робить значний внесок у процес, як з точки зору суспільства, так і надзвичайної ситуації під час катастрофи. Тому найголовніше в репортажі – отримати правильну інформацію з правильних джерел. Що таке джерела новин та їхні типи розглянуто у вигляді під-за-головків. Цей розділ допоможе студентам журналістики набути компетенції у процесах збору но-вин та використанні новинних джерел під час висвітлення катастроф. У розділі також поясню-ються процеси створення репортажів у журналістиці катастроф, дотримання принципу неупере-дженості та коректне висвітлення подій без відхилення від їх контексту.

У цьому розділі ми прагнемо досягти наступних результатів.

- Студенти вміють створювати точні новинні репортажі про події, що відбуваються під час ка-та-строф.
- Студенти здатні розуміти контекст та передумови новин про катастрофи.
- Студенти вміють розробляти редакційні політики, що підходять для висвітлення катастроф.

Завдання для самооцінки

1 Яке з наведених тверджень не є однією з важливих причин точного висвітлення подій під час катастроф?
а) Інформування населення;
б) Направлення зусиль екстреного реагування;
в) Сприяння процесу відновлення;
г) Аналіз соціальних, екологічних та економічних на -слідків катастроф.

2 Яка з наступних технік не використовується журна -лістами у процесі збору новин?
а) Спостереження;
б) Інтерв'ю та бесіда;
в) Опитування;
г) Дослідження.

3 Особа або інституція, яка надає інформаційну під - тримку журналістам під час написання новин, нази-вається _____ Яке з наступних слів має доповнити речення?
а) Новинне джерело;
б) Науковець;
в) Редактор;
г) Прес-організація.

4 Що з наступного не є причиною використання соціальних медіа в ситуаціях катастроф?
а) Отримання запитів на допомогу від жертв ката-строф;
б) Обмін інформацією;
в) Проведення екстреної комунікації;
г) Створення ситуаційної обізнаності.

5 Що з наступного не є первинним новинним джерелом, яке слід використовувати під час катастроф?
а) Президент і прем'єр-міністр;
б) Парламент і Міністри;
в) Губернатори;
г) Журналісти.

6 Що означає принцип неупередженості в журналістиці катастроф?
а) Висвітлення новин, які підтримують жертв ката-строф;
б) Використання лише урядових джерел у новинах;
в) Об'єктивне висвітлення подій, без емоційних еле-ментів;
г) Висвітлення лише позитивних подій щодо ката-строф.

7 Що з наступного є однією з відповідальностей журналістів, які висвітлюють катастрофи?
а) Використання фотографій жертв катастроф;
б) Поширення даних лише про вразливість органів влади;
в) Забезпечення соціальної солідарності;
г) Збільшення впливу новин за допомогою вико-ри-стання жертв катастроф.

8 Що з наступного свідчить про порушення принципу неупередженості у новинах про катастрофи?
а) Забезпечення точності інформації про катастрофи для суспільства;
б) Висвітлення катастрофи у всіх їх вимірах;
в) Використання журналістами виразів, які провоку-ють емоції громадськості;
г) Дотримання паритетної позиції щодо різних погля-дів.

9 Що означає залишатися в контексті при висвітленні катастроф?
а) Лише надання хронологічного порядку катастроф;
б) Комплексне висвітлення причин та наслідків ката-строфи;
в) Лише підкреслення відмінностей серед жертв ка-тастроф у новинах;
г) Лише показ фізичних збитків, спричинених ката-строфою.

10 Що має бути частиною робочої редакційної політики для висвітлення катастроф?
а) Захист прав окремих жертв та дотримання соці-альної чутливості;
б) Швидке повідомлення про катастрофи людям;
в) Використання лише урядових джерел у новинах про катастрофи;
г) Зосередження уваги на фізичних наслідках ката-строф.

Ключі відповідей

1.d, 2.c, 3.a, 4.b, 5.d, 6.c, 7.c, 8.c, 9.b, 10.a

Література

ADPC (2024) Disaster reporting handbook, Pakıstan Resilience Partnership, https://app.adpc.net/?-jet_download=16727 accessed 28.12.2024.
Anadolu Ajansı (2023). Kahramanmaraş depreminde Atatürk Barajı'nın hasar aldığı" iddiası, AA teyithattı, https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/aktuel/kahramanmaras-depreminde-ataturk-barajinin-hasar-aldigi-iddiasi/1815304 accessed 07.02.2025.
Aydeniz, H. (2023). Afet haberciliği rehberi, Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi, 1-12. medya-okuryazari.org
Çerçi, Ü.Ö. (2024). Sosyal medya ve felaket iletişimi. H.N. Tarakcı ve N. Tufan Yeniçıktı (Ed)in Sosyal medyada iletişim-II (133-148). Palet Yayınları, Konya.
Few, R., Singh, C., Chhotray, V., Ranjit, N., Jain, G., Tebboth, M., . . . Madhavan, M. (2021). Why Representation Matters in Disaster Recovery. The British Academy.
H. Vahdat-Nejad, H. Bahadori and A. Abiri, Information Gathering of Earthquake Disasters by Mobile Crowd Sourcing in Smart Cities, 2021 5th International Conference on Internet of Things and Applications (IoT), Isfahan, Iran, 2021, pp. 1-6, doi: 10.1109/IoT52625.2021.9469600.
Houston, B. J., Schraedley, M. K., Worley, M. E., Reed, K., & Saidi, J. (2019). Disaster journalism: fostering citizen and community disaster mitigation, preparedness, response, recovery, and resilience across the disaster cycle. Disasters, 43(3), 457-708.
Kieran, M. (2002). Objectivity, impartiality and good journalism. M. Kieran (Ed), in Media Ethics (s. 23-37). Routledge.
Koç Akgül, S. (2017). Olağanüstü durumlar, iletişim ve habercilik yaklaşımları, TRT Akademi Journal, 2(3), 6-47.
Kütükoğlu, E. (2021). Afet gazeteciliğine gündem belirleme kuramı ve İzmir depremi haberlerinden bakış. MEDIAJ, 4(2), 211-233.
Milliyet (11.01.2025). Amerika'da yangın neden çıktı? https://www.milliyet.com.tr/galeri/amerikada-yangin-neden-cikti-los-angeles-yangin-sebebi-ne-belli-oldu-mu-los-angeles-yangin-son-dakika-haberleri-7279817/2 accessed 17.05.2025.
Rudin, R., & Ibbotson, T. (2002). An Introduction Journalism Essential Techniques and Background Knowledge. London: Focal Press.
Schudson, M. (2007). The Anarchy of Events and the Anxiety of Story Telling. Political Communication, 24(3), 253-257.
Siapera. E. ve Veglis. A. (2012). The Handbook of Global Online Journalism. UK: Wiley-Blackwell Press.
Tokgöz, O. (2015). Temel Gazetecilik. İmge Kitabevi.
Torlak, P. & Aker, H. (2024). Kahramanmaraş depremleri ve habercilerin deneyimleri: Haber üretim süreçlerinin fiziksel, teknik ve etik yönleri. Etkileşim, 14, 162-195. https://doi.org/10.32739/etkilesim.2024.7.14.264
Vural, A. M. (2012). Haber Kaynakları. H. İ. Gürcan (Ed), in Haberciliğin Temel Kavramları (s. 120-141). T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
Wahl-Jorgensen, K. (2012). The strategic ritual of emotionality: A case study of Pulitzer Prize-winning articles. Journalism: Theory, Practice & Criticism, 14(1), 129-145.

Wahl-Jorgensen, K., & Pantti, M. (2013). The ethics of global disaster reporting: Journalistic witnessing and the challenge to objectivity. S. J. Ward (Ed), in Global Media Ethics: Problems and Perspectives (s. 191-213). Wiley-Blackwell.
Yakut İ (2005). Felaket Etkilerine Karşı Toplumu Bilinçlendirme Çalışmalarında Sürdürülebilir İletişimin Rolü. Deprem Sempozyumu, 23-25 Mart 2005 Kocaeli. 1479-1484.
Yurdigül, Y. (2013). Habercinin Kimliği Türkiye'de Haber Emekçilerinin Demografik Haritası. Arı Sanat Evi.
Yüksel, E. & Gürcan, H.İ. (2005). Haber Toplama ve Yazma. Tablet Kitabevi, Konya

ПРОЦЕСИ ВЕРИФІКАЦІЇ У ЖУРНАЛІСТИЦІ КАТАСТРОФ

Фатма Бетюль АЙДИН ВАРОЛ[8]

Мухаммет Емін ЧІФЧІ[9]

РОЗДІЛ 6

ПРОЦЕСИ ВЕРИФІКАЦІЇ У ЖУРНАЛІСТИЦІ КАТАСТРОФ

- Вступ
- Ключові поняття
- Процеси перевірки новин, підготовлених на місці подій
- Співпраця з національними та міжнародними агенціями
- Процеси перевірки новин, отриманих із соціальних мереж
- Як перевіряти факти під час катастроф
- Підсумки розділу та результати навчання
- Завдання для самостійного контролю
- Список використаних джерел

Вступ

Оскільки катастрофи часто створюють велику невизначеність і хаос, швидкий і надійний доступ до точної інформації є необхідною умовою для прийняття громадськістю обґрунтованих рішень і ефективного реагування влади.

Розвиток інформаційних та комунікаційних техно-логій приніс низку позитивних змін як для новинних організацій, так і для звичайних людей, але також спричинив проблему швидкого поширення неправ-дивої або неповної інформації. Особливо з огляду на те, що соціальні медіа займають центральне місце у виробництві, розповсюдженні та спожи-ванні новин, контент, створений користувачами і що містить неправдиву інформацію або дезін-формацію, швидко поширюється по всьому світу і становить національну та глобальну загрозу щодо багатьох чутливих питань — від охорони здоровя до ксенофобії. Визнаючи проблеми, спричинені поширенням неправдивої/неповної інформації, міжнародні організації, такі як ООН та ЄС, а також національні інституції багатьох країн, поставили це питання на перше місце у своїх програмах і розро-били дорожні карти та плани дій для боротьби з дезінформацією та неправдивою інформацією. Поширення неправдивої або неповної інформації, незалежно від того, чи є воно навмисним (дезінформація) чи ненавмисним (неточна інформа-ція), особливо посилюється в кризові періоди, коли суспільство стає вразливим і нестабільним, а наслідки та проблеми відчуваються гостріше. З цієї причини боротьба з неправдивою/неповною інформацією стає важливішою за будь-коли в періоди катастроф. Як каже одне з найвідоміших кліше в журналістиці: «Якщо твоя мати каже, що любить тебе, перевір це» (Buttry, 2013) — це журналісти повинні памятати завжди, особливо в періоди катастроф.

Процес перевірки новин про катастрофи відіграє важливу роль не тільки в отриманні точної ін-формації та інформуванні громадськості, але й у запобіганні ризику паніки. Оскільки катастрофи часто створюють велику невизначеність і хаос, швидкий і надійний доступ до точної інформації є необхідною умовою для прийняття громадськістю обґрунтованих рішень і ефективного реагуван-ня влади. У цьому контексті процес перевірки, який враховує не тільки журналістські стандарти, але й етичну відповідальність, є необхідним як для медіаорганізацій, так і для журналістів, щоб виконувати свої соціальні обовязки.

У цьому розділі наведено інформацію про процеси перевірки, яких слід дотримуватися як для новин, що створюються безпосередньо в районах стихійного лиха, так і для новин, що створюються на основі інформації з соціальних мереж.

[8] доцент, Сельчукський університет, факультет комунікацій, betulaydin@selcuk.edu.tr

[9] науковий співробітник, Сельчукський університет, факультет комунікацій, muhammet.cifci@selcuk.edu.tr

Ключові поняття

Для кращого розуміння теми, що розглядається в межах цього розділу, наведено пояснення основних понять, перелічених нижче. Вивчення цих понять полегшить розуміння деталей теми, роз-критої в розділі. Крім того, опанування цих понять полегшить засвоєння змісту розділу, а також розуміння важливості поняття емпатії в процесах, повязаних з катастрофами.

Перевірка джерела

Це процес перевірки надійності та точності джерела інформації (особи, установи, документа). Він передбачає оцінку історії надання джерелом точної інформації, сфери його компетенції, звязків та неупередженості. Наприклад, офіційна заява відповідної організації в зоні катастрофи є більш надійною, ніж анонімний акаунт у соціальних мережах. Перевірка джерела зосереджується на тому, хто це говорить і чому.

Перехресна перевірка

Це метод перевірки достовірності новинної історії шляхом порівняння її з різними незалежними джерелами. Наприклад, у випадку катастрофи порівнюються звіти місцевих органів влади, надій-них медіаорганізацій та журналістів на місці подій. Цей метод використовується для забезпечення достовірності інформації, а не для покладання на одне джерело. Перехресна перевірка зосере-джується на питанні «Що кажуть інші докази?».

Неупередженість джерела

Це ступінь, до якого джерело подає інформацію незалежно від особистих інтересів, упередженості або зовнішнього тиску. Сюди входить оцінка того, чи має джерело особисту зацікавленість (полі-тичну, фінансову тощо) у події та чи відображає подана інформація різні погляди. Також перевіря-ється, чи виявляло джерело упередженість у попередніх заявах з подібних питань. Неупереджені джерела подають фактичну інформацію, вільну від маніпуляцій. У критичних ситуаціях, таких як катастрофи, упереджена інформація може призвести до паніки або неефективного використання ресурсів.

Процеси перевірки новин, підготовлених на місці подій

У процесі перевірки основними кроками є перевірка надійності джерел новин, усунення невідповідностей у інформації та підтвердження події в контексті часу і місця.

Журналісти повинні застосовувати процеси пере-вірки до новин, які вони створюють, навіть коли безпосередньо перебувають у зоні катастрофи. У процесі перевірки основними кроками є перевірка надійності джерел новин, усунення невідповідно-стей у інформації та підтвердження події в контек-сті часу і місця. У час, коли технологічні інструменти та цифрові платформи набули такого поширення, а доступ до фейкової або маніпульованої інфор-мації став простішим, також збільшилася кількість методів і технік перевірки точності такої інформа-ції. Однак цей процес вимагає не тільки технічних навичок, але й етичної та професійної свідомості. Принципи точності, незалежності та орієнтованості на людину, які лежать в основі журналістської про-фесії, гарантують, що процеси перевірки в новинах про катастрофи виконують функцію, яка підтримує не тільки інформаційну безпеку, але й соціальну солідарність. Процес виробництва новин перед-бачає доступ до точної та надійної інформації як основний обовязок в умовах, коли інформаційне забруднення є надзвичайно поширеним. У цьому контексті практики перевірки, що застосовуються в процесі виробництва новин, дають журналіс-там можливість надавати обєктивний, точний та надійний контент, використовуючи різні методи та інструменти. У цьому розділі наведено детальну інформацію про ці практики та методи, які можна використовувати.

Перевірка джерел

Перевірка надійності джерел, що використовуються у виробництві новин, є одним з основних еле-ментів журналістики. Ідентичність джерела, що надає інформацію, є такою ж важливою, як і точ-ність наданої інформації.

Характеристики надійного джерела включають таке:

- має сферу компетенції (наприклад, експерт із землетрусів для інформації, повязаної з катастро-фами);
- має історію надання перевіреної інформації;
- має неупереджену позицію або чітко зрозумілу мотивацію.

Водночас, якщо використовуються анонімні джерела, необхідно підтвердити їхню ідентичність за допомогою альтернативних доказів, щоб захистити їхню приватність. Як практична пропозиція, джерела також можна порівняти з відповідними записами, попередніми заявами або міжнародни-ми джерелами, щоб визначити їхню точність (Kovach & Rosenstiel, 2007).
Надійність джерел, що використовуються в новинах, є важливим кроком у забезпеченні точності та послідовності в журналістиці. У світі, де не всі джерела є надійними, особливо в надзвичайних ситуаціях, таких як катастрофи, журналісти повинні ретельно оцінювати кожне джерело інформа-ції. З цієї точки зору першим кроком є «ідентифікація джерела». Джерело інформації повинно бути чітко ідентифіковано. Слід перевірити досвід джерела, його авторитет у певній галузі та надійність

у минулому. Зрештою, те, хто є джерелом, становить найосновніший показник точності новин. «Неупередженість джерела» також є важливим фактором. Це означає, що слід враховувати, чи немає в змісті новин конфлікту інтересів або упередженості. Це повязано з тим, що інформація з неупередженого джерела, як правило, вважається більш надійною, ніж інша інформація. Однак у деяких випадках джерела можуть бути анонімними. «Анонімні джерела» — це випадки, коли інформація надається анонімною особою і повинна бути підтверджена іншими доказами. Напри-клад, інформація, надана очевидцем, повинна бути підтверджена офіційними заявами або свід-ченнями іншого очевидця.

Перехресна перевірка

Перехресна перевірка — це метод, який вимагає підтвердження щонайменше з двох різних джерел для перевірки точності інформації. Основний принцип цього методу, який широко використову-ється в журналістиці, полягає в тому, що джерела з різними або протилежними поглядами підтвер-джують достовірність однієї і тієї ж інформації. Таким чином, надійність інформації підвищується завдяки її перевірці за допомогою декількох джерел. Платформи перевірки фактів, що спеціалі-зуються на перевірці даних, часто використовують цей метод і користуються цією практикою в журналістиці (Şeko, 2023). Зважаючи на те, що необхідність перевірки в журналістиці в цифрову епоху стосується не тільки ситуацій катастроф і криз, але й повязана з необхідністю постійно оцінювати надійність джерел, що використовуються у виробництві новин, перехресна перевірка має вирішальне значення для запобігання дезінформації та поширення неправдивої інформації, запобігання соціальній паніці та надання надійної інформації. Цей метод передбачає перевірку точності інформації з більш ніж одного незалежного джерела.

Для перехресної перевірки можна використовувати різні методи, що підвищує точність новин:

Місцеві джерела
оскільки катастрофи зазвичай зачіпають багато людей, інші жертви катастрофи або очевидці в регіоні можуть бути використані як місцеві джерела для перевірки інформації, отриманої з одного джерела.

Офіційні джерела
національні організації з надання допомоги (Червоний Півмісяць, Червоний Хрест тощо) та на-ціональні підрозділи з ліквідації наслідків катастроф (такі як AFAD) можуть бути використані як офіційні джерела.

Експертна думка
У випадку таких стихійних лих, як землетруси та повені, аналізи, проведені експертами з геології, метеорології або ліквідації наслідків стихійних лих, мають вирішальне значення для перевірки точності новинних повідомлень.

Незалежні інформаційні агентства
порівнявши, як різні журналістські установи висвітлюють одну й ту саму подію, можна перевірити точність інформації.

Перевірка агрегаційних платформ
агрегаційні платформи – це цифрові платформи, такі як Google News та Yahoo News, які агрегу-ють медіа-контент в одному місці та роблять його доступним для користувачів. Ці платформи не створюють оригінальний контент, оскільки надають швидку інформацію, збираючи новини з різних ЗМІ, а лише надають посилання на інші джерела. Важливо перевіряти джерело новин, до

яких отримують доступ через ці канали, та перевіряти їх за допомогою незалежних джерел. Агрегаційні платформи діють як «фільтри новин», і для забезпечення надійності отриманої інформації слід звертатися до першоджерел. Перехресна перевірка є важливим кроком у випадку катастроф. Не-правильне управління інформацією може посилити плутанину та недовіру після катастрофи. Важ-ливо забезпечити узгодженість інформації з різних джерел та ретельно перевіряти кожне джерело, незважаючи на тиск щодо швидкої публікації.

Використання офіційних джерел та експертів

Інформація з офіційних джерел та думки експертів є важливими для перевірки новин. Основними джерелами, на які покладається громадськість для отримання оперативної інформації, є заяви офіційних джерел, таких як новинні організації, служби екстреної допомоги та урядові установи. Однак офіційні заяви також повинні бути підтверджені іншими незалежними джерелами для забез-печення точності, оскільки в кризових ситуаціях може бути оприлюднена помилкова або застаріла інформація.

Офіційні заяви та звіти

Офіційні заяви зазвичай надають певну кількість інформації з першого моменту інциденту. Однак у кризових ситуаціях можуть виникати прогалини в інформації, ризик дезінформації або затримки в офіційних заявах. Тому журналістам надзвичайно важливо доповнювати офіційну інформацію додатковими джерелами для її правильного розуміння. Крім того, коли між офіційними джерела-ми виникають суперечності, журналісти повинні вирішувати ці суперечності за допомогою неза-лежних механізмів перевірки або думок експертів. Проте покладатися лише на офіційні джерела недостатньо. Офіційні організації часто можуть мати певний погляд на події або обмежені дані. Тому журналісти повинні намагатися проводити незалежний аналіз і поєднувати різні погляди, що підвищує точність інформації. Однак офіційні канали залишаються першим кроком у процесі перевірки, оскільки часто є одними з найнадійніших джерел для людей з обмеженим доступом до інформації з місця подій.

Академічна та технічна експертиза

Залучення технічних експертів до процесу перевірки новин запобігає поширенню дезінформації серед громадськості та гарантує, що новини підкріплені точнішою та надійнішою інформацією. Технічно складні події (такі як обвал дамби або структурний аналіз будівлі) повинні підкріплювати-ся інформацією від експертів у цій галузі. Перевірка науковцями та інженерами підвищує точність новин.

Співпраця з національними та міжнародними агенціями

Перевірка новин — це детальний і багатогранний процес, який необхідно враховувати, особливо під час криз, конфліктів, природних катастроф та великих міжнародних подій. У таких ситуаціях національні та міжнародні інформаційні агентства є важливим джерелом інформації та інструмен-том перевірки для журналістів і медіаорганізацій. Міжнародні агентства, такі як Associated Press (AP), Reuters, Agence France-Presse (AFP), мають розгалужені глобальні мережі новин та місцевих представників, які збирають інформацію з перших рук безпосередньо на місці подій. Це відіграє вирішальну роль у зясуванні точності та контексту подій. Агентства, що працюють у різних регі-онах, часто мають механізми контролю для перевірки повідомлень один одного. Однак важливо перевіряти надійність агентств, з якими ви працюєте. Зокрема, не слід безпосередньо довіряти контенту, що походить із соціальних мереж. З огляду на ці фактори, співпрацю з національними та міжнародними агентствами можна оцінити за кількома напрямками:

Доступ до першоджерел та джерел перевірки

Міжнародні інформаційні агентства мають журналістів, місцевих кореспондентів та ділових парт-нерів, які працюють у цій сфері по всьому світу. Ці агентства надають доступ до первинних даних, які можуть бути використані в процесі перевірки, отримуючи інформацію безпосередньо на місці подій. Наприклад, фотографії, зроблені в зоні конфлікту, або свідчення очевидців, надані агент-ством, часто проходять попередню перевірку. Доступ до цієї інформації є надзвичайно цінним у ситуаціях, коли медіаорганізації не можуть бути присутніми на місці подій.

Доступ до швидкої та надійної інформації

Міжнародні агентства допомагають медіаорганізаціям уникнути дезінформації, надаючи оператив-ну інформацію в кризових ситуаціях. Наприклад, у випадку стихійних лих точність новин можна підвищити, порівнявши дані, надані національними агентствами з управління надзвичайними си-туаціями, з інформацією, яку міжнародні агентства отримують від місцевих джерел. Національні агентства відіграють важливу роль у кращому розумінні місцевого контексту та наданні детальної інформації, що стосується їхньої країни. Така співпраця також дозволяє поширювати повідомлен-ня національних агентств на міжнародному рівні.

Надання контексту та перспективи

Дані від міжнародних агентств дозволяють розглядати події в глобальному контексті. Наприклад, щодо новини про зміну клімату статистичні дані, надані міжнародними агентствами, або звіти про подібні події в різних країнах дозволяють розглядати деталі новини в глобальному контексті. Такі дані дозволяють розглядати місцеві новини в ширшій перспективі.

Перевірка та протидія дезінформації

Перехресна перевірка новин від різних агентств є ефективним методом, особливо під час конфлік-тів або коли потік дезінформації є інтенсивним. Наприклад, звіт, опублікований національними ор-ганізаціями з управління надзвичайними ситуаціями, такими як AFAD, можна порівняти з інформа-цією від міжнародних агентств, щоб підвищити точність новин. Міжнародне співробітництво також дозволяє швидко виправляти дезінформацію у ширшому масштабі. Координація між агентствами є надзвичайно важливою в кризових ситуаціях, оскільки дезінформація часто поширюється за межі національних кордонів.

Технічна допомога та обмін інноваціями

Окрім надання інформації медіаорганізаціям, інформаційні агентства також можуть пропонувати технічну допомогу. Такі агентства, як AFP та Reuters, пропонують медіаорганізаціям комплексні рішення з інструментами перевірки відео, програмами аналізу цифрового контенту на місцях та алгоритмами візуальної перевірки. Такі технологічні інновації прискорюють процес перевірки новин та мінімізують людські помилки.

Процеси перевірки новин, отриманих із соціальних мереж

У випадку катастроф значна частина дезінформації генерується та поширюється через платформи соціальних медіа.

Журналісту не завжди можливо або необхідно бути присутнім на місці катастрофи. З огляду на важливість забезпечення безперервного потоку новин під час катастроф, багато журналістів, які знаходяться далеко від місця події, закономірно покладаються на інформацію з соціальних мереж під час підготовки репортажів або перевірки новин. Однак важливо памятати, що соціальні мережі також містять багато неправдивої/неповної інформації. Оскільки інформація, що містить дезінформацію/неправдиві відомості, може швидко поширюватися через соціальні мережі та додатки миттєвого обміну повідомленнями, такі як WhatsApp або Telegram, важливо, щоб боротьба з нею також була швидкою і негайною, особливо під час реагування на катастрофи. Чим довше неправдива/неповна інформація залишається в обігу, тим більше людей у неї повірять. Така ситуація ускладнить боротьбу з катастрофою і водночас збільшить ризик того, що наслідки катастрофи відчуватимуться більш гостро, як фізично, так і психологічно. Перевірка фактів є найефективнішим методом, який можна використовувати як для верифікації інформації, що надходить із соціальних мереж, так і для перевірки новин, що поширюються в соціальних мережах. Згідно з даними Duke Reporters Lab за січень 2025 року, у світі існує 446 активних сайтів з перевірки фактів. Крім того, багато авторитетних інформаційних агентств та газет мають спеціальні підрозділи з перевірки фактів. Хоча ступінь ефективності перевірки фактів у політичних питаннях є суперечливим питанням у літературі (Garrett et al., 2013; Jarman, 2016), існують також дослідження, які показують, що перевірка фактів є дуже ефективною як у політичних питаннях (Nieminen & Rapeli, 2019; Walter et al., 2020), так і в інших сферах. І хоча катастрофи можуть бути політизованими питаннями, вони не є суто політичними за своєю природою і більше сприяють позитивним результатам перевірки фактів. Як розглядатиметься в цьому розділі, існує багато інструментів, які можна використовувати для перевірки фактів. Але спочатку важливо підкреслити, що найпотужнішою зброєю фактчекера у боротьбі з дезінформацією є скептицизм. У випадку катастроф значна частина дезінформації генерується та поширюється через платформи соціальних медіа. Тому фактчекери і журналісти повинні бути особливо скептичними щодо контенту, створеного користувачами в соціальних мережах, особливо під час катастроф. Крім того, офіційні особи та установи або політичні діячі також можуть вдаватися до дезінформації під час катастроф, щоб приховати свою відповідальність, помякшити реакцію та звинуватити своїх політичних суперників. Тому журналісти та фактчекери повинні скептично ставитися до інформації з цих джерел.

Як перевіряти факти під час катастроф

У випадку катастрофи перевірка фактів та повязані з нею інструменти можуть використовуватися як для перевірки новин на основі інформації, отриманої з соціальних мереж, так і для перевірки новин/заяв, що поширюються в соціальних мережах і можуть містити дезінформацію/неправдиву інформацію. Особливо з огляду на зростання кількості новинних сайтів, які публікують інформацію лише в соціальних мережах і не мають інституційної структури, перевірка фактів у новинних пові-домленнях, що поширюються, стала дуже важливою під час катастроф. Незалежно від того, чи є ви журналістом, який хоче висвітлити інформацію, знайдену в соціальних мережах про катастро-фу, чи фактчекером, який хоче перевірити точність інформації, що поширюється, шлях, яким по-трібно йти, є однаковим. У цьому розділі розглядається перевірка інформації/новин у соціальних мережах під час катастроф за двома напрямками: перевірка джерела та перевірка змісту.

Перевірка джерела в соціальних мережах

Так само, як і для журналіста, який працює у полі, перевірка джерела є дуже важливою для журналіста, який створює новини на основі інформації в соціальних мережах. Оскільки джерелом інформації, що поширюється в соціальних мережах, може бути акаунт бота або інтернет-троль, перевірка джерела набуває додаткового значення.

У соціальних мережах може бути багато різних типів джерел, що публікують інформацію про катастрофу, і всі вони є потенційними джерелами для журналіста. Джерелом може бути акаунт уряду або організації, або акаунт приватної особи. Якщо це акаунт організації, він може бути верифікованим або неверифікованим, справжнім або фейковим/пародійним, або акаунтом бота. Аналогічно, якщо це акаунт приватної особи, він може бути верифікованим або неверифікованим, справжнім або фейковим/пародійним, анонімним або ботом. Розрізнення між ними є першим кроком у перевірці джерела.

Дуже важливо перевірити, чи акаунт верифікований, особливо якщо власник акаунта стверджує, що він належить урядовій установі або посадовій особі, оскільки публікації з пародійних акаунтів або фейкових акаунтів, які їх імітують, є небезпечнішими щодо дезінформації, ніж звичайні акаунти в соціальних мережах. З цієї причини багато платформ соціальних мереж мають систему верифікації, щоб відрізнити офіційні акаунти від інших. Наприклад, на Instagram і Facebook синя галочка означає, що акаунт верифікований. На X, раніше відомому як Twitter, акаунти, що належать урядовим організаціям або посадовцям, позначені сірою галочкою. Важливо зазначити, що синя галочка на X означає преміум-членство, а не верифікацію, і що пародійні акаунти також можуть отримувати сині галочки.

Зображення 1: Вигляд офіційних акаунтів Президентства Турецької Республіки у Facebook, Instagram та X відповідно.

Якщо автор публікації належить до новинної організації або недержавної організації, спочатку слід перевірити статус верифікації акаунта. Як зазначалося вище, верифіковані акаунти на Instagram і Facebook позначаються синьою галочкою, незалежно від того, чи належать вони державним уста-новам, приватним організаціям чи приватним особам. На відміну від цього, на X такі організації позначаються жовтою галочкою. У цьому випадку необхідно звернути увагу на синю галочку на Instagram і Facebook та жовту галочку на X, щоб зясувати статус верифікації акаунта організації.

Зображення 2: Вигляд офіційних акаунтів BBC News у Facebook, Instagram та X відповідно

Однак не всі неверифіковані акаунти урядових органів чи організацій слід вважати фейковими або пародійними. Також існує ймовірність, особливо для невеликих урядових орга-нізацій, що вони не подавали заявку на верифікацію або ще перебувають у процесі верифікації. Тому інформацію з таких акаунтів не слід відразу ігнорувати, а слід використовувати інші методи перевірки.

Багато користувачів соціальних мереж, чиї дописи ви зустрічатимете, особливо під час катастроф, матимуть неверифіковані індивідуальні акаунти, а деякі з них будуть повністю анонімними. У цьо-му випадку необхідно перевірити інформацію в біографії користувача, фотографії профілю та по-передній активності акаунта, перевірити інші акаунти користувача в соціальних мережах та звя-затися з ним безпосередньо. Крім того, щоб зясувати, чи є акаунт ботом, можна використо-вувати інструменти для виявлення ботів, такі як Botometer, а для перегляду попередніх версій акаунта/ веб-сайту як для індивідуальних акаунтів, так і для перевірки неверифікованих урядових/ організа-ційних акаунтів, можна використовувати Wayback Machine.

Перевірка контенту в соціальних мережах

Перевірка джерела інформації/новин, що надходять із соціальних мереж, не означає, що опублікований контент є точним. Офіційний акаунт установи або верифікований особистий акаунт також можуть публікувати дезінформацію/неправдиву інформацію. Тому після перевірки джерела необхідно перевірити контент. У цьому розділі розглядається перевірка контенту за трьома напрямками: перевірка катастрофи, перевірка зображення та перевірка місця і часу.

Перевірка катастрофи

Першим і найпростішим кроком у перевірці контенту є перевірка передбачуваної катастрофи. Коли катастрофа відбувається в регіонах з доступом до інтернету, на платформах соціальних ме-діа зявляється багато публікацій від жертв катастрофи або очевидців. З цієї причини, перегля-даючи платформи соціальних медіа, коли ви стикаєтеся з термінову інформацією про катастрофу, ви отримаєте чітке уявлення про те, чи дійсно катастрофа сталася.

Наприклад, для повені, яка, як кажуть, сталася в районі Йомра в Трабзоні, можна здійснити пошук у X за ключовими словами «Йомра» та «повінь» і переглянути дописи, в яких ці два слова зяв-

ляються разом. Для отримання точнішого результату ви також можете шукати дописи з певного регіону на X. Для цього вам потрібно знати широту і довготу відповідного регіону, які можна отри-мати, натиснувши правою кнопкою миші на будь-якому місці в Google Maps. Формула, яку слід використовувати для цього типу пошуку, є такою:
«слово для пошуку» геокод: широта, довгота, радіус пошуку км
Іншими словами, якщо ви хочете побачити лише твіти, надіслані в радіусі 3 км від Йомри, які містять слово «повінь», ви шукатимете так:
«повінь» геокод: 40.960093,39.846430,3 км
Окрім X, такі платформи, як Instagram, YouTube та TikTok, також дозволяють користувачам пе-реглядати публікації з певного регіону. Корисно перевірити ці платформи, щоб підтвердити ре-зуль-тати пошуку, проведеного на X.
Також важливо перевіряти веб-сайти та акаунти в соціальних мережах відповідних урядових установ у регіоні, звязуватися з цими установами електронною поштою або за номерами телефонів, а також стежити за місцевими ЗМІ та інформаційними агентствами в регіоні на випадок, якщо після катастрофи доступ до інтернету для жертв катастрофи та очевидців буде перерваний. Також не-обхідно підтримувати постійний контакт з експертами під час катастрофи як для перевірки факту катастрофи та розуміння її масштабів, так і для боротьби з дезінформацією/неправдивою інфор-мацією про катастрофу.

Перевірка зображення

Іншим аспектом перевірки контенту в соціальних мережах під час надзвичайних ситуацій є перевірка візуального контенту. Оскільки візуальні елементи додають достовірності, їх часто використовують у дезінформаційному контенті. Часто для висвітлення поточної надзвичайної ситуації використовують фотографії або відео з інших подій, а також маніпульовані фотографії або відео. Першим кроком у перевірці зображень є ідентифікація джерела фотографії або відео. Якщо візуальний контент є фотографією, корисно спочатку провести зворотний пошук. Зворотний пошук зображень можна використовувати, щоб дізнатися, коли фотографія була вперше завантажена в інтернет, що дає уявлення про джерело та контекст фотографії. Існує багато безкоштовних сайтів і розширень, які дозволяють проводити зворотний пошук зображень. Окрім таких пошукових систем, як Google, Yandex і Bing, дуже корисним сайтом для зворотного пошуку зображень є TinEye. Якщо візуальний контент є відео, для отримання контекстної інформації про відео та зворотного пошуку зображень можна використовувати інструменти аналізу відео та ключових кадрів InVID WeVerify та YouTube Data Viewer від Amnesty. Після перевірки того, що зображення раніше не було опубліковано в інтернеті, наступним кроком є звязок з користувачем, який опублікував зображення, та перевірка того, що він є власником зображення та деталей щодо зображення. Оскільки покладатися лише на джерело не є правильним підходом для журналіста/фактчекера, необхідно також перевірити метадані зображення. Метадані можуть надати інформацію про пристрій, місце та час зйомки фотографії або відео. Однак для перевірки метаданих зображення необхідно мати оригінальне зображення, оскільки зображення, завантажені з соціальних мереж, не містять метаданих. З цієї причини для перевірки метаданих необхідно запросити оригінальне зображення у джерела. На цьому етапі важливо попросити джерело надіслати оригінальне зображення електронною поштою або як документ, якщо воно надсилається через WhatsApp, оскільки під час надсилання через соціальні мережі метадані будуть знову видалені. Після отримання доступу до оригінального зображення існує багато способів отримання його метаданих. Хорошими альтернативами є інструмент метаданих InVID WeVerify та сайти Metadata2Go і Exifdata. Отримавши за допомогою цих інструментів інформацію, таку як місце, час і дата зображення, слід порівняти її з інформацією, наданою джерелом. Однак важливо памятати, що метадані можуть бути підроблені. Нарешті, якщо зображення є фотографією, ви можете скористатися інструментом InVID WeVerify для криміналістичного аналізу, Image Verification Assistant від MeVer та FotoForensics, щоб дізнатися, чи було зображення підроблено.

Перевірка місця та часу

Одним з найосновніших принципів перевірки є беззаперечне визначення «що, де та коли». У ситу-аціях стихійного лиха масштаби та наслідки події можуть бути неправильно зрозумілі. Якщо точне місце, час та деталі події не описані в новинах про катастрофу, громадськість може бути введена в оману. Така перевірка сприяє наданню необхідної допомоги та підтримки, особливо в районах катастрофи, і допомагає громадськості правильно зрозуміти ситуацію.

Методи та інструменти, що використовуються для перевірки катастрофи та зображення в новинах про катастрофу в соціальних мережах, також використовуватимуться для перевірки місця та часу події. Сканування соціальних мереж та розширені техніки пошуку для перевірки катастрофи, а також аналіз метаданих для перевірки зображення також нададуть інформацію про місце та час події. Крім того, ви можете порівняти елементи, такі як знаки або будівлі на зображенні в інформа-ції/новинах, які ви перевіряєте, із зображеннями в Google Earth або подібному картографічному інструменті**;** можете скористатися супутниковими зображеннями**;** можете перевірити дані, якими діляться офіційні установи, повязані з катастрофами — наприклад, переглядаючи дані об-серваторій, щоб визначити точний час землетрусу (Wardle & Derakhshan, 2017); можете перевіри-ти прогнози погоди, щоб переконатися, що зображення відповідає місцю події, а якщо зображення містить вирази невідомої мови, можете отримати уявлення про місце розташування, використову-ючи програми перекладу, такі як Google Translate (Barot, 2014).

Підсумки розділу та результати навчання

Процес перевірки інформації під час висвітлення катастроф відіграє важливу роль не тільки в наданні точної інформації та інформуванні громадськості, але й у запобіганні ризику паніки.

Розвиток інформаційних та комунікаційних техно-логій приніс низку позитивних результатів як для новинних організацій, так і для громадян; однак він також призвів до проблеми швидкого поширення неправдивої або неповної інформації. Поширення неправдивої або неповної інформації має тенден-цію до зростання, особливо в кризові періоди, коли суспільство стає чутливим і вразливим, а наслідки та проблеми, які вона створює, відчуваються го-стріше. Тому боротьба з неправдивою/неповною інформацією під час катастроф стає важливішою за будь-коли.

Процес перевірки інформації під час висвітлен-ня катастроф відіграє важливу роль не тільки в наданні точної інформації та інформуванні гро-мадськості, але й у запобіганні ризику паніки. Цей процес включає такі елементи, як оцінка надійності джерел новин, перевірка точності зображень та ін-формації, що використовуються, перевірка часу та місця, а також етична відповідальність. Хоча технологічні інструменти дають можливість перевіряти маніпульований контент, етична та професійна свідомість журналістів підвищує якість цього процесу.

Розуміння важливості та основних принципів процесу перевірки новин:

- Студенти дізнаються, чому процеси перевірки є критично важливими в новинах про катастро-фи, а також про методи та етичні принципи, що використовуються для зменшення впливу дезінформації.

- Оцінка джерел новин: Студенти навчаються оцінювати джерела новин, які використовують, на основі таких критеріїв, як досвід, неупередженість та надійність у минулому.

- Перехресна перевірка інформації: Студенти навчаються перевіряти інформацію з різних джерел, щоб підвищити точність новин, а також ефективно використовувати процеси співпраці національних/міжнародних інформаційних агентств.

- Верифікація контенту в соціальних мережах: Студенти навчаються перевіряти факти, коли стикаються з інформацією/новинами з соціальних мереж, а також використовувати техноло-гічні інструменти та методи, що застосовуються для перевірки фактів.

Завдання для самостійного контролю

1 Що з наведеного нижче не є етапом процесу перевірки?
а) Перевірка надійності джерел новин.
б) Забезпечення достатнього поширення новин.
в) Усунення невідповідностей у інформації.
г) Перевірка місця і часу події.

2 Що з наведеного нижче не є характеристикою надійного джерела?
а) Широке коло інтересів та інтелектуальний досвід.
б) Експертні знання в певній галузі.
в) Досвід поширення перевіреної інформації.
г) Неупередженість.

3 Який найважливіший внесок міжнародних інформаційних агентств у кризових ситуаціях?
а) Поширення інформації без перевірки в соціальних мережах.
б) Збір лише місцевих новин.
в) Надання інформації з перших рук з місця подій.
г) Трансляція без перевірки.

4 Яке з наступних тверджень є правильним щодо перехресної перевірки?
а) Достатньо, щоб інформацію надавало одне джерело.
б) Необхідно перевіряти одну й ту саму інформацію з багатьох різних джерел.
в) Офіційні заяви слід публікувати без змін.
г) Інформація з соціальних мереж є найнадійнішим джерелом.

5 Чому інформація від технічних експертів є важливою для точності новин?
а) Вона гарантує, що новини підкріплені науковою та достовірною інформацією.
б) Вона дозволяє провести візуальний аналіз за короткий час.
в) Вона збільшує кількість публікацій у соціальних мережах.
г) Вона не надає джерел інформації, крім очевидців.

6 Який із наведених інструментів не використовується для отримання метаданих із зображення?
а) Exifdata
б) Metadata2Go
в) InVID WeVerify
г) TinEye

7 Який із наведених інструментів використовується для виявлення підробки зображення?
а) FotoForensics
б) YouTube Data Viewer
в) Metadata2Go
г) Exifdata

8 Що з наведеного нижче не використовується для перевірки місцезнаходження в новинах, що ґрунтуються на соціальних мережах?
а) Розширений пошук у соціальних мережах.
б) Аналіз метаданих.
в) Google Translate.
г) Botometer.

9 Що з наведеного нижче використовується для перевірки місцезнаходження в новинах, що ґрунтуються на соціальних мережах?
а) Картографічні інструменти.
б) Прогнози погоди.
в) Супутникові знімки.
г) Усе вищезазначене.

10 Що з наведеного нижче є найважливішим для журналіста, який висвітлюватиме катастрофу?
а) Мужність
б) Рішучість.
в) Скептицизм.
г) Пристрасть.

Правильні відповіді

1.b, 2.a, 3.c, 4.b, 5.a, 6.d, 7.a, 8.d, 9.d, 10.c

Список використаних джерел

Barot, T. (2014). Görselleri Doğrulamak. C. Silverman içinde, Doğrulama El Kitabı (s. 35-41).
Garrett, R. K., Nisbet, E. C., & Lynch, E. K. (2013). Undermining the corrective effects of media-based Political fact checking? The role of contextual cues and naïve theory. Journal of Communication, 63(4), 617–637. https://doi.org/10.1111/jcom.12038
Jarman, J. W. (2016). Influence of political affiliation and criticism on the effectiveness of political fact-checking. Communication Research Reports, 33(1), 9–15. https://doi.org/10.1080/08824096.2015.1117436
Kovach, B., & Rosenstiel, T. (2007). Gazeteciliğin Esasları. ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.
Nieminen, S., & Rapeli, L. (2019). Fighting misperceptions and doubting journalists' objectivity: A review of fact-checking literature. Political Studies Review, 17(3), 296–309. https://doi.org/10.1177/1478929918786852
Şeko, Y. (2023, 03 08). Çapraz sorgulama nedir?. Anadolu Ajansı Teyit Hattı. Retrieved from:
https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/blog/capraz-sorgulama-nedir-/1815599
Walter, N., Cohen, J., Holbert, R. L., & Morag, Y. (2020). Fact-checking: A meta-analysis of what works and for whom. Political Communication, 37(3), 350–375. https://doi.org/10.1080/10584609.2019.1668894
Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking. 27, 1-107.

ЕТИКА ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

Кармен МЕДІЦА[10]

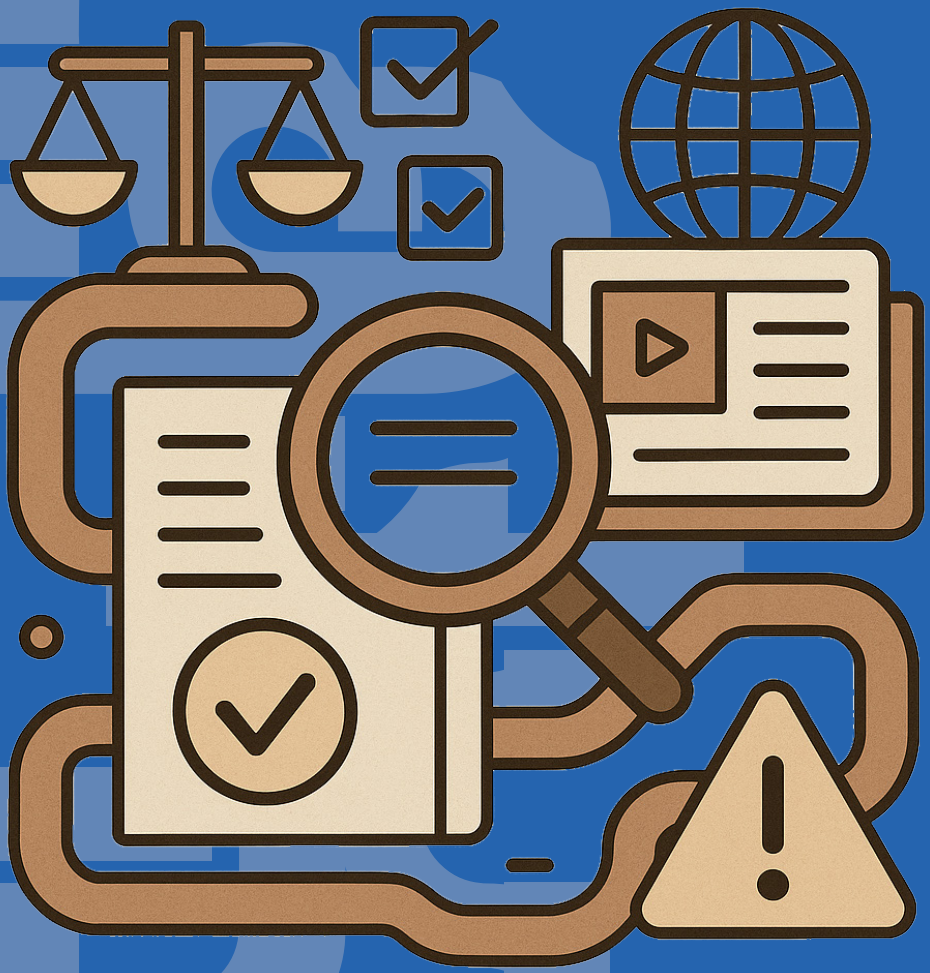

РОЗДІЛ 7

ЕТИКА ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

- Вступ
- Ключові поняття
- Етика під час висвітлення катастроф
- Конфіденційність та гідність жертв катастроф
- Візуалізація трагедії та толерантність
- Етичне використання інформації під час катастроф
- Етичні межі соціальної солідарності в умовах катастроф
- Внесок новин у соціальне відновлення
- Приклади з реального життя та тематичні дослідження
- Ключові медіа-кейси
- Майбутні перспективи та нові етичні проблеми
- Висновки до розділу та результати навчання
- Завдання для самостійного контролю
- Список використаних джерел

Вступ

Із моменту появи сучасних медіа, питання журналістської етики є досить актуальним, оскільки перші теоретичні підходи заклали фундамент для нинішніх дискусій. Ці міркування часто репре-зентують роль журналіста в суспільстві, його відповідальність за правду та баланс між соціальни-ми інтересами й особистими чи інституційними упередженнями.
Лібертаріанська теорія, що бере свій початок від епохи Просвітництва та "Ареопагітик" Джона Мільтона (1644) наголошує на важливості вільної преси як наріжного каменю демократії. Вона стверджує, що періодичні видання повинні працювати незалежно від урядового контролю та діяти як «ринок ідей», де істина народжується у відкритих дебатах. Разом із тим, такий підхід покладає на журналістів високий етичний обов'язок, як-от: пошук і публікація правди, надання пріоритетів свободи слова навіть за умови, коли це призводитиме до дилем щодо потенційно шкідливого або образливого контенту.

Теорія соціальної відповідальності, яка з'явилася в середині 20-го століття під впливом звіту Комі-сії Хатчинса 1947 р. стверджує, що свобода приходить із відповідальністю (Hutchins, 1947). Згідно з цією концепцією, преса повинна слугувати суспільному благу, надаючи точну інформацію, пре-зентуючи різноманітні точки зору та створюючи контент, який підтримує демократичні процеси. Етичні імперативи для журналістів включають прагнення до точності, справедливості та збаланс-ованості, уникаючи при цьому сенсаційності чи шкоди.
Деонтологічна етика, сформована філософією моралі Іммануїла Канта, зосереджена на дотри-манні універсальних моральних принципів, як-от: правдивості і поваги до людської гідності не-залежно від результатів (Kant, 1785). Ця система накладає на журналістів суворий обов'язок по-відомляти правду та зберігати чесність навіть за умов, якщо такі дії призводять до небажаних наслідків: втрати репутації або фінансових збитків.
Утилітаризм як протилежний напрям, розвинений такими мислителями як Джеремі Бентам і Джон Стюарт Мілль, наголошує на результатах, виступаючи за дії, що створюють найбільше благо для найбільшої кількості людей. (Бентам, 1789; Мілль, 1863). Журналісти, які працюють в рамках цієї концепції, повинні зважувати користь і шкоду від своїх репортажів та вирішувати чи слугує публіка-ція історії широким суспільним інтересам, чи завдає непотрібної шкоди.
Етичний релятивізм пропонує більш гнучкий підхід, припускаючи, що етичні стандарти залежать від культури та контексту, а універсальних принципів журналістської етики не існує. Така перспек-тива дозволяє згаданим фахівцям адаптувати свої практики відповідно до культурних норм, су-спільних очікувань і ситуативних факторів, хоча не виключає ризиків появи непослідовних етичних стандартів.

Етика чеснот, спираючись на філософію Аристотеля, надає пріоритет характеру та моральним чеснотам журналістів, а не конкретним правилам чи результатам. Із цієї точки зору хороший жур-наліст уособлює такі достоїнства як чесність, мужність, справедливість, мудрість та вміння при-ймати належні рішення, керуючись перерахованими складниками.
Нарешті прагматизм, пов'язаний із ім'ям американського філософа Джона Дьюї, наголошує на практичному та контекстуальному вирішенні проблем (Dewey, 1927). Цей підхід зосереджено на реальних наслідках журналістських дій, заохочуючи останніх оцінювати ситуативний контекст та шукати рішення, які найкраще відповідають терміновим потребам суспільства і одночасно зберіга-ють професійні стандарти. Ранні спроби кодифікації журналістської етики ще більше сформували уявлення про професію.

[10]Професор, кафедра медіа-досліджень, Гуманітарний факультет, Приморський університет, karmen.medica@fhs.upr.si

Ключові поняття

Для кращого розуміння теми розділу нижче наведено пояснення ключових понять. Вивчення ука-заних дефініцій полегшить розуміння деталей рубрики. Крім того, опанування термінології спро-стить засвоєння запропонованого матеріалу та забезпечить розуміння важливості концепції емпа-тії в процесах, повязаних із катастрофами.

Точність і перевірка інформації

Варто використовувати емпірично підтверджену інформацію, оскільки звітність має ґрунтуватися на оче-видних фактах, уникати поширення недоведених або спекулятивних тверджень. Важливо послугу-вати-ся інформацією із кількох незалежних і надійних організацій та авторитетних джерел.

Етична звітність

Повідомляти завчасно та запобігати поширенню паніки. Інформувати громадськість чітко та спокійно з метою уникнення розповсюдження страху або дезінформації. Пояснювати джерела та методи збору інформації для забезпечення прозорості, зняття будь-яких обмежень, які можуть вплинути на звітність.

Відповідальність

Ознайомлювати задля уникнення поширення паніки. Інформування громадськості із метою запобігання розповсюдження страху або дезінформації..

Висвітлення конфліктно-чутливих подій

Не намагатися ставати на чийсь бік та ілюструвати нейтральний звіт про події. Забезпечувати розуміння ширшого контексту конфлікту або катастрофи, включаючи історичні, політичні та соціальні фактори.

Захист журналістів

Журналісти,які ведуть репортажі із зон бойових дій або стихійних лих, повинні мати доступ до від-повід-ного обладнання для гарантування безпеки та пройти відповідну підготовку.

Гуманітарна перспектива:

Репортажі з акцентом на людських історіях. Розповідати про постраждалих, рятувальників і громади з метою підкреслення людяності та стійкості. Надавати та висвітлювати інформацію, яка може допомогти постраждалим або підтримати гуманітарну діяльність.

Запобігання дезінформації

Активно боротися з пропагандою, фейковими новинами та маніпулятивними повідомленнями, які мо-жуть погіршити ситуацію.

Культура миру

Сприяти діалогу, порозумінню та примиренню, а не розпалюванню ненависті та поляризації. Засто-су-вання цих принципів забезпечує професійне та відповідальне висвітлення подій, що слугує суспіль-ним інтересам і кращому розумінню кризових ситуацій. Висвітлення аварій та воєн у ЗМІ має вирі-шальне значення для розуміння їх наслідків, впливу на суспільство та формування громадської думки. Журна-лістика може допомогти окремим людям і громадам за допомогою таких підходів до етичного висвіт-лення катастроф: першочергове пояснення причин; визначення постраждалого населення; при-пинення розповсюдження міфів; перебування на місці події.

Етика під час висвітлення катастроф

Основними етичними принципами під час катастроф є солідарність, відповідальність, недискримінація, неупередженість, співпраця всіх залучених суб'єктів та ЗМІ.

Як і будь-яка інша звітність, а, можливо, навіть і більше, звітність про катастрофи порушує низку етичних та інших питань (Ward, 2010). Безумовно, на осіб, які намагаються передати достовірну ін-формацію або демістифікувати досвід і дані, чекає багато викликів і пасток. Протягом багатьох деся-тиліть етичні питання були офіційною частиною підготовки журналістів у більшості країн, а саме: у контексті добровільних або юридично обов'язко-вих кодексів поведінки різного ступеня суворості. Роль ЗМІ в кризових ситуаціях полягає у тому, щоб налагодити зв'язок; власне діалог та досягти консенсусу між людьми, ЗМІ та владою. Утім, не-зважаючи на важливість таких етичних кодексів, правила та норми роботи журналістів – це лише частина сфери етичних питань, які порушують ЗМІ (Silverstone, 2007).

Основними етичними принципами під час ката-строф є солідарність, відповідальність, недискри-мінація, неупередженість, співпраця всіх залучених суб'єктів та ЗМІ. Проте висвітлення інформації у ЗМІ часто є вибірковим, а не всебічним, що створює наративи, які набирають обертів. Така ситуація дозволяє визначити сприйняття катастро-фи та різних суб'єктів реагування очима громадськості. Також вони ілюструють кого звинувачують у невдачах, а кого цінувати за ефективне реагування на катастрофи (Gowing, 2009).

ЗМІ повинні підходити до всіх кризових ситуацій виважено, відповідально та з повагою до прав людини, уникаючи сенсаційності та маніпуляцій. Незважаючи на те, що журналісти мають право та обов'язок інформувати громадськість, вони також несуть відповідальність за захист гідності жертв та сприяння формуванню емпатії й порозуміння у суспільстві.

Для журналістів єосновними етичні принципи правдивості, поваги до приватного життя, відпові-дальності та поваги до прав людини як у повсякденній роботі, так і під час висвітлення чутливих тем різного характеру катастроф.

Принципи точності та надійності у новинах про катастрофи

Медійні принципи точності та достовірності мають вирішальне значення під час висвітлення не-щасних випадків і воєн, оскільки такі події часто несуть високий емоційний заряд і можуть мати далекосяжні наслідки. Відповідальне висвітлення подій забезпечує не лише довіру, але й етичну відповідальність перед постраждалими людьми, їхніми сімями та широкою громадськістю. Ось де-які з основних принципів, що стосуються точності та достовірності під час презентації катастроф: репрезентація нещасних випадків та воєнних дій. Журналісти повинні ретельно перевіряти всю інформацію перед публікацією, особливо в умовах катастроф і воєн, коли така може бути не-надійною або неточною. Терміновість репортажів підвищує ризик поширення дезінформації, що робить перевірку фактів надзвичайно відповідальною справою. Із метою забезпечення точності, фахівці повинні дотримуватися кількох ключових кроків. По-перше, важливо перевіряти джерела, оскільки кожна інформація має бути підтверджена кількома незалежними джерелами. Надзви-чайно важливим є критичний аналіз джерел, оскільки журналісти повинні бути в курсі по-

тенційної пропаганди, маніпуляцій або неточних повідомлень. Не менш важливим є вибір надійних джерел. У репортажах про катастрофи такими є офіційні заяви, незалежні журналісти, очевидці та люди, які пережили катастрофу. Незважаючи на те, що особисті історії можуть бути переконливими, вони мають бути підтверджені іншими доказами задля забезпечення достовірності. Варто уникати спе-куляцій та будь-якої інформації, яка ґрунтується на припущеннях або недостатньо підтверджених деталях, такі необхідно чітко маркувати. Крім того, журналісти повинні дотримуватися фундамен-тальних принципів висвітлення подій, зокрема використовувати лише перевірені повідомлення, з обережністю наводити цифри та забезпечувати належний контекст для інформації та подій. Уни-кати маніпуляцій і сенсаційності вкрай важливо, так само як і підтримувати прозорість, публікуючи виправлення, коли це необхідно. Особливу увагу варто також приділяти репортажам у режимі реального часу, щоб запобігти поширенню дезінформації.

Хоча репортажі в режимі реального часу можуть бути корисними, журналісти повинні усвідомлю-вати ризики поспішних висновків. Дочекавшись підтвердження ключової інформації перед публі-кацією, можна запобігти поширенню дезінформації. Точність та достовірність під час висвітлення нещасних випадків і воєн у ЗМІ мають вирішальне значення для збереження довіри аудиторії та запобігання потенційній шкоді. ЗМІ повинні відповідально підходити до отримання інформації, проводити ретельну перевірку фактів, використовувати надійні джерела і завжди прагнути до об-єктивності у висвітленні подій. Лише дотримуючись цих принципів, журналісти можуть надати гро-мадськості точне розуміння складних та емоційно напружених ситуацій. Дотримуючись цих стан-дартів, новини про катастрофи можуть ефективно інформувати та спрямовувати громадськість, мінімізуючи паніку та дезінформацію.

Конфіденційність та гідність жертв катастроф

Медійна етика вимагає балансу між необхідністю інформувати громадськість і відповідальністю за захист людей, які постраждали від катастроф.

Конфіденційність та гідність – основні питання, по-вязані з висвітленням подій у ЗМІ (включно із соці-альними мережами). Недоторканність приватного життя підкреслює необхідність захисту жертв ката-строф від експлуатації та додаткової травми шля-хом висвітлення базової інформації про потенційні ризики та переваги взаємодії зі ЗМІ. Варто наголо-сити, що постраждалі повинні знати про свої права, особливо про право на недоторканність приватно-го життя. Звичайно, гідне ставлення до постражда-лих від нещасних випадків залежить від конкретних осіб та обставин, але є вкрай необхідним, особли-во під час взаємодії зі ЗМІ. Медійна етика відіграє ключову роль під час захисту права на недоторкан-ність приватного життя та гідності жертв катастроф через низку принципів і рекомендацій, яких повинні дотримуватися журналісти та медіа-організації. Одним із фундаментальних аспектів є повага до приватного життя. Журналісти повинні уникати роз-криття особи жертв без їхнього дозволу або дозволу їхніх родин, особливо в інтимних ситуаціях, таких як насильство, нещасні випадки або стихійні лиха. Крім того, записувати або брати інтервю у жертв варто лише за їхньої прямої згоди та у спо-сіб, що не порушує їхню емоційну стабільність. ЗМІ повинні утримуватися від сенсаційності подій, уникаючи відвертих зображень або деталей, які можуть ще більше трав-

мувати жертв та їхні сім'ї. Іншим важливим принципом є збереження гідності. Журналісти повинні ставитися до жертв зі спів-чуттям і розумінням, визнаючи їхні емоції та поточну ситуацію. У матеріалах ЗМІ варто уникати висловлювань, які стигматизують або дискримінують жертв, натомість пропагувати повагу та лю-дяність. Замість того, щоб зосереджуватися на сенсаціях, ЗМІ можуть зробити свій внесок, інфор-муючи громадськість про причини та наслідки катастроф та надаючи інформацію про те, як можна допомогти. Етичне висвітлення подій має вирішальне значення для забезпечення достовірності інформації. Неправдиві або неперевірені повідомлення можуть завдати додаткової шкоди жерт-вам, тому журналісти повинні перевіряти всю інформацію перед публікацією. Крім того, має бути баланс між суспільним інтересом і приватним життям; незважаючи на те, що інформування гро-мадськості є необхідним, фахівці повинні ретельно зважувати, де провести межу, щоб захистити права окремих осіб. Надзвичайно важливими є правові рамки та професійні настанови, які відігра-ють важливу роль в етичному репортажі. У багатьох країнах існують закони, які захищають право на недоторканність приватного життя, і працівники ЗМІ повинні дотримуватися цих норм. Крім того, професійні журналістські організації часто мають етичні кодекси, які підкреслюють важли-вість недоторканності приватного життя та гідності жертв. Медійна етика вимагає балансу між необхідністю інформувати громадськість і відповідальністю за захист людей, які постраждали від катастроф. Дотримання цих принципів допомагає побудувати довіру між ЗМІ та громадою, за-безпечуючи при цьому гідне та етичне висвітлення подій (Christians, Fackler, Richardson, Kreshel, 2020).

Візуалізація трагедії та толерантність

Різні дослідження констатують, що зображення світлин нещасних випадків і травматичних подій ще більше посилюють симптоми стресу. Маючи справу зі складністю і невизначеністю, якими рясніють такі критичні ситуації як катастрофи, важливо розуміти вплив, який криється за кожним фото. Зображення смерті, катаклізмів і руйнувань є потужними. Медійна етика відіграє ключову роль у тому, як трагедії візуально представлено громадськості. Така слугує орієнтиром для журналістів і медіа-організацій, щоб забезпечити повагу до гідності жертв трагедій, відповідальне інформування громадськості та мінімізацію супутньої шкоди. Ключові аспекти медіа-етики у візуалізації трагедій стосуються поваги до приватного життя, дотримання точності та уникнення сенсаційності. Журналісти повинні переконатися, що їхні репортажі є одночасно інформативними та толерантними до тих, хто постраждав. Перш за все необхідно поважати приватне життя жертв і їхніх родин. Публікація зображень, на яких відображено страждання, поранення або смерть, вимагає ретельного зважування, щоб збалансувати інформативність і потенційну можливість додаткової травми. Безперечно, згода відіграє вирішальну роль, і коли це можливо, ЗМІ повинні отримати дозвіл, перш ніж публікувати світлину чи відео. Крім того, контекст матеріалу має бути чітким, щоб запобігти маніпуляціям або сенсаціям. Із метою дотримання етичних норм, ЗМІ повинні уникати використання графічних зображень із ціллю привернення уваги. Натомість вони повинні зосередитися на наданні точної та важливої інформації, щоб допомогти аудиторії зрозуміти ситуацію. Трагедії варто висвітлювати зі співчуттям, забезпечуючи гуманізацію жертв, а не зводити їх до цифр чи шокуючих образів. Основною метою візуалізації трагедій має бути навчання громадськості та підвищення обізнаності про причини та наслідки відповідних подій, а не нагнітання страху чи шоку. Це особливо важливо, коли йдеться про громади, які безпосередньо постраждали відтрагедії, оскільки висвітлення подій у ЗМІ може вплинути на їхній процес скорботи та відновлення. Незважаючи на необхідність документування реальності ситуації, журналісти повинні ретельно дотримуватися межі між правдою та непотрібними стражданнями. Важливо бути обережними, коли йдеться про дітей. Рішення про публікацію зображень варто зважувати на ризик порушення гідності та ідентичності неповнолітніх жертв. Етична журналістика повинна ставити на перше місце благополуччя постраждалих, водночас виконуючи свій обовязок відповідального інформування громадськості.

Етичне використання інформації під час катастроф

Етика допомоги тим, хто її потребує, вимагає збалансованості інформації. Висвітлення катастроф – це одночасне інформування та привернення уваги громадськості до страждань і потреб людей, а також служіння суспільним інтересам. Виконуючи такі завдання, журналісти неминуче стикаються з людьми, які терміново потребують притулку, їжі або медичної допомоги, а громадськість – точної та достовірної інформації.

У деяких випадках журналісти можуть бути першими на місці події ще до прибуття екстрених служб. Звичайно, їхня основна робота полягає у репортажах та наданні інформації, однак вони можуть зіткнутися з людьми в біді, які насправді потребують медичної допомоги, заспокоєння, їжі, води і притулку. Це справжня дилема, з якою стикаються багато репортерів, які висвітлюють катастрофи. Людська порядність спонукає багатьох журналістів пропонувати допомогу і розраду людям, які страждають. Однак спеціалісти не повинні отримувати вигоду від цих дій або експлуа-тувати тих, хто їм допомагає заради особистих амбіцій, слави чи просування по службі. Виходя-чи з цього, існують рекомендації для журналістів у кризових ситуаціях. Головним чином, фахівці, які інформують про кризові ситуації, повинні надавати пріоритет відповідальному та етич-ному висвітленню подій.

Варто уникати сенсаційності та докладати зусиль, щоб запобігти непотрібній паніці. Чутливість до травми тих, хто пережив трагедію, має вирішальне значення, оскільки важливо не допустити тиску на тих, хто отримав поранення або перебуває у стані стресу, з метою змусити їх до інтервю. Повага до особистого простору постраждалих осіб є вкрай важливою, оскільки їхня готовність до взаємодії може змінюватися з часом через побоювання щодо висвітлення у ЗМІ. Крім того, варто уникати агресивної інтеракції; натомість репортери повинні ставитися до постраждалих зі спів-чут-тям і визнавати будь-які помилки, коли це необхідно. За жодних обставин не можна зривати рятувальні операції, а розкриття імен загиблих має відбуватися лише після повідомлення їхніх родичів, із дотриманням правових та етичних мір-кувань.

Окрім цих безпосередніх проблем, журналісти повинні памятати про їхній ширший вплив на сус-пільство. Політичні конфлікти не варто надмірно роздмухувати, а під час висвітлення подій вар-то враховувати їх потенційний вплив на культурні чи етнічні групи, щоб запобігти стигматиза-ції. Етичні міркування є особливо важливими під час використання візуальних зображень помер-лих людей або тих, хто перебуває у скруті. Репортажі мають ґрунтуватися на перевірених фактах, а оцінки кількості жертв мають бути ретельно вивірено. Якщо перевірка неможлива, необхідно чіт-ко вказувати на невизначеність. Крім того, не варто поспішати з покладанням провини; важливо зберігати нейтралітет у суперечливих ситуаціях, оскільки відповідальність може бути оцінена на більш пізньому етапі.

Зображуючи постраждалих від катастроф, журналісти повинні уникати зображення їх виключно як жертв або натяків на те, що вони несуть відповідальність за свої нещастя. До історій про героїв і лиходіїв у сценаріях катастроф варто підходити критично, оскільки вони можуть бути політич-но вмотивованими. Крім того, журналісти повинні утримуватися від зображення себе як частини наративу про катастрофу. Замість цього вони повинні надавати корисну інформацію про те, як громадськість може зробити свій внесок у зусилля з надання допомоги, сприяючи формуванню почуття солідарності та підтримки.

Реалізація цих принципів на практиці вимагає координації між різними суб'єктами, включаючи уря-ди, ЗМІ, неурядові організації та експертів із управління кризовими ситуаціями.

Важливо створити механізми для перевірки та забезпечення етичних практик збору, аналізу та обміну інформацією, повязаною з катастрофами. Також необхідно бути підзвітними постражда

лим громадам і взаємодіяти з тими, хто постраждав від стихійних лих, щоб їхні голоси були почу-ті, а права дотримані. Співпраця та координація повинні здійснюватися з надійними партнерами: авторитетними організаціями для покращення обміну інформацією й зменшення дублювання; у той же час необхідно відповідально обмінюватися інформацією між секторами для підвищення ефективності реагування та використовувати дані таким чином, щоб не посилювати нерівність чи упередження.
Мета полягає в тому, щоб інформація сприяла добробуту громад і мінімізувала негативні наслідки катастроф. Етичні інформаційні практики під час катастроф можуть врятувати життя, зменшити страждання і сприяти відновленню, водночас мати повагу до гідності й прав постраждалого насе-лення.

Етичні межі соціальної солідарності в умовах катастроф

Констатуємо паралельне існування двох явищ: сильне бажання знати, що відбувається і як це вплине на життя людей під час катастроф, так і отримане згадане право громадськості, яке може вступати в конфлікт із більш широкими інтересами цих груп, як-от: дилема між суспільними інтер-есами та правом бути поінформованими.
Перш за все, солідарність під час катастроф вимагає балансу між необхідністю негайного реагу-вання і довгостроковою етичною відповідальністю, щоб допомога залишалася гуманною і спра-ведливою.
Саме з цієї причини етичні межі соціальної співдружності під час катастроф формуються відпо-відно до складного набору моральних, культурних, правових і практичних факторів. Розглянемо ключові аспекти, які їх визначають:

Понад усе - пріоритет людського життя, прав, гідності та індивідуальності

Солідарність проти правди

ЗМІ можуть виявляти співдружність під час захисту прав на свободу, вираження поглядів і безпо-середньої власної свободи, але це не повинно підривати зобовязання говорити правду. Публікація неправдивої інформації на знак солідарності з колегами або певними групами за інтересами шко-дить суспільству та професійним стандартам.

Обмеження у підтримці «рівний-рівному»

Підтримка журналістів або медіа, які зазнають тиску чи погроз є етично виправданою. Однак ця допомога не повинна включати в себе приховування неетичної поведінки, як-от: порушення при-ватності, маніпулювання інформацією або поширення дезінформації.

Спільні дії в кризових ситуаціях

Під час великих криз (таких як стихійні лиха, військові конфлікти чи пандемії) солідарність між ЗМІ може допомогти координувати ресурси та інформувати громадськість. Однак кожне ЗМІ має збері-гати автономію під час висвітлення подій, забезпечувати неупередженість та уникати пропаганди.

Солідарність та комерційні інтереси

Іноді на співдружність можуть впливати комерційні інтереси або політичний тиск. Наприклад, якщо ЗМІ колективно вирішують ігнорувати певні теми, щоб захистити власні інтереси, – це може при-звести до підриву довіри громадськості.

ЗМІ повинні виявляти солідарність із вразливими групами, але водночас бути обережними й уникати сенсаційності та експлуатації їхніх історій.

Захист вразливих груп населення

ЗМІ повинні виявляти солідарність із вразливими групами, але водночас бути обережними й уни-кати сенсаційності та експлуатації їхніх історій. Співдружність не повинно загрожувати гідності людей.

Питання плюралізму

Надмірна солідарність, що призводить до гомо-ге-нізації висвітлення подій у ЗМІ, може загрожувати плюралізму думок. Медіа повинні зберігати різно-манітність голосів і точок зору, навіть якщо вони співдружні в певних питаннях. Уникати зображен-ня себе як героя або учасника драми катастрофи; включати у свої сюжети інформацію про те, як можуть допомогти ті, кого катастрофа не торкну-лася. Особлива обережними варто бути щодо ін-формації, зібраної з соціальних мереж, оскільки така може бути як безцінною для журналістів, так і небезпечною. Контент, що циркулює в соціальних мережах, часто може містити чутки, нагнітання страху, однобокі перспективи, неправильні рішення, необґрунтовані прогнози, фейкові ліки, не-безпечну міфологію, деконтекстуалізовані або реконтекстуалізовані відео, а також перспективи, що стигматизують певні соціальні групи. Зрештою, межі солідарності в медіа визначаємо через постійне прагнення до балансу між професійними стандартами, суспільними інтересами та со-ціальною відповідальністю. Чіткість етичних принципів і відкритість до критики є ключовими для підтримки цих меж.

Внесок новин у соціальне відновлення

Окрім інформування, ЗМІ підтримують колективну солідарність та мобілізують допомогу.

Новини та інформація в ЗМІ відіграють ключову роль у соціальному відновленні після катастроф, роблячи свій внесок у кількох ключових напрямках. ЗМІ слугують важливим джерелом інформації та обізнаності. Надають своєчасні факти про масш-таби постраждалих від стихійних лих територій, наявні ресурси та поточні заходи з відновлення; забезпечують інформованість громадськості. Крім того, ЗМІ поширюють попередження про не-безпе-ку, допомагають запобігати подальшим людським жертвам. Якісні журналістські розслідування ві-діграють важливу роль під час пояснення причин катастроф, зміцненні довіри та наданні суспільству можливих уроків із минулих подій.

Окрім інформування, ЗМІ підтримують колективну солідарність та мобілізують допомогу. Висвітлен-ня новин часто надихає громадян, організації та міжнародну спільноту долучатися до пожертв, во-лонтерської роботи та інших форм підтримки.

Крім того, історії стійкості та героїзму людей, які пережили насильство, слугують потужними мотивато-рами, зміцнюючи звязки в громаді та заохочуючи до добрих вчинків.
ЗМІ сприяють соціальній згуртованості, посилюючи голоси маргіналізованих груп. Вони надають платформу для обміну досвідом і потребами жертвам і вразливим громадам, сприяючи інклюзив-ності. Завдяки збалансованому висвітленню, медіа можуть кинути виклик упередженням і зменши-ти стигматизацію, повязану з кризами, наприклад, після воєн або масових міграцій.
Із точки зору психологічного відновлення, медіа відіграють важливу роль у наданні емоційної під-тримки. Наративи про відновлення, примирення та стійкість можуть заспокоїти травмовані грома-ди. Крім того, творчий контент включно з культурними програмами та історіями успішної відбудови допомагає людям повернутися до нормального життя.
Нарешті ЗМІ сприяють відновленню та розвитку, зміцнюють довіру до інституцій. Відстежуючи дії влади та інших зацікавлених сторін, вони забезпечують прозорість і підзвітність. Крім того, ЗМІ на-дають важливу інформацію з питань охорони здоровя, права та економіки, що дозволяє по-страж-далим громадам приймати поінформовані рішення.
Медіа можуть прискорити соціальне відновлення, оскільки вони повинні підтримувати етичну та відповідальну журналістику. Сенсаційність може поглибити травму, а дезінформація – підірвати довіру як до ЗМІ, так і до інституцій. Збалансований, емпатичний і професійний підхід до висвіт-лення подій є важливим для забезпечення позитивного впливу.

Приклади з реального життя та тематичні дослідження

Висвітлення у ЗМІ відіграє вирішальну роль у формуванні громадського сприйняття та реагуван-ня на катастрофи та війни. Безперечно, ЗМІ можуть здійснювати величезний вплив: від надання оновленої інформації в режимі реального часу до впливу на міжнародні зусилля з надання допо-моги. Однак вони також зіштовхуються з проблемами, які включають дезінформацію, упередже-ність та сенсаційність. Нижче наводимо кілька важливих прикладів, що ілюструють як позитивні, так і негативні аспекти висвітлення подій у ЗМІ під час кризових ситуацій.

Атака на Всесвітній торговий центр (11 вересня 2001 р.)
ЗМІ надавали своєчасну інформацію про напади, заходи безпеки та нові загрози. Сюжети про хоробрість пожежників та рятувальників сприяли зміцненню солідарності та національної єдності. Однак деякі репортажі набули сенсаційного тону, посилюючи страх і тривогу. Крім того, швидке поширення дезінформації та теорій змови підірвало довіру громадськості.

Війна в Боснії і Герцеговині (1992-1995 рр.)
Міжнародні ЗМІ, такі як BBC та CNN, відіграли життєво важливу роль у викритті воєнних злочи-нів, зокрема облоги Сараєво та геноциду в Сребрениці. Висвітлення новин мобілізувало світову громадськість та гуманітарну допомогу. Однак місцеві ЗМІ часто розпалювали етнічні розбіжності через упереджене висвітлення подій, а пропаганда і дезінформація поглиблювали соціальну по-ляризацію.

Цунамі в Індійському океані (2004 р.)
Увага світових ЗМІ допомогла зібрати мільярди доларів на допомогу таким постраждалим регіо-нам як Індонезія, Шрі-Ланка і Таїланд. Історії про людей, які вижили та зусилля з відбудови громад висвітлювали їх стійкість. Однак деякі ЗМІ критикували за надмірне використання графічних зо-бражень, що викликало етичні занепокоєння щодо приватного життя жертв.

Громадянська війна в Сирії (2011 – 2024 рр.)
Активісти та журналісти, особливо з таких організацій як “Білі каски” документували авіаудари та

жертви серед цивільного населення, підвищуючи обізнаність світової спільноти. Репортажі ЗМІ сприяли наданню гуманітарної допомоги та прийняттю біженців. Проте дезінформація та пропа-ганда ускладнювали розуміння конфлікту громадськістю, а деякі ЗМІ надавали перевагу політич-ним наративам, а не людським стражданням.

Ядерна катастрофа на Фукусімі (2011 р.)
Роль ЗМІ у кризовій комунікації стала очевидною після ядерної катастрофи, спричиненої землетрусом і цунамі в Японії. У міжнародних повідомленнях наголошувалося на проблемах ядерної безпеки, тоді як японські ЗМІ збалансували критику з культурною толерантністю. Однак змішані меседжі влади в поєднанні зі спекуляціями ЗМІ призвели до розгубленості та страху серед громадськості.

Турецько-сирійський землетрус (2023 р.)
Широке висвітлення у ЗМІ допомогло залучити значну міжнародну допомогу та гуманітарні зусилля. Історії врятованих через кілька днів після землетрусу підняли моральний дух постраждалих громад. Тим не менш, політична напруженість між Туреччиною і Сирією часом затьмарювала нагальні гуманітарні потреби на місцях.

Пандемія COVID-19 (2020-2023 рр.)
Пандемія ознаменувала безпрецедентний рівень залучення медіа – від оновлень у режимі реального часу до боротьби з дезінформацією. Журналістські розслідування інформували про расові та економічні відмінності у стані здоров'я; медіа-кампанії вплинули на поведінку громадськості, зокрема на вакцинацію та носіння масок. Однак широке поширення дезінформації підкреслило необхідність відповідального висвітлення подій, особливо під час затяжних криз.

Ключові медіа-кейси

Кілька знакових медіа-продуктів сформували суспільне розуміння війни та катастроф:
пряме включення з Багдада (CNN, війна в Перській затоці, 1991 р.) – перша пряма військова трансляція, що зробила революцію у військовому репортажі. "Сребреница – крик із могили" (BBC, 1999 р.) – найважливіший документальний фільм, що викриває геноцид у Сребренице. Білі каски (Netflix, 2016 р.) – фільм, що демонструє гуманітарні зусилля в Сирії та привертає увагу світової громадськості. Ці приклади підкреслюють як силу, так і відповідальність ЗМІ під час кризи. Журналістська етика залишається вирішальним фактором у забезпеченні точного, неупередженого та співчутливого висвітлення подій. На сьогоднішній день деякі з найгостріших гуманітарних проблем залишаються невирішеними, включаючи війну в Україні та геноцид у Газі, обидві з яких пов'язані з порушенням міжнародного права та цілеспрямованими вбивствами журналістів.

Майбутні перспективи та нові етичні проблеми

Висвітлення катастроф у ЗМІ порушує численні етичні питання, які продовжують розвиватися, особливо в міру того як технологічний прогрес змінює способи передачі інформації. Забігаючи наперед, можна виокремити кілька ключових викликів та етичних міркувань, які можуть виникнути в майбутньому.

Цифрова трансформація та штучний інтелект
Дедалі ширше використання штучного інтелекту (ШІ) в журналістиці відкриває можливості для швидшого поширення новин, але водночас несе у собі певні ризики. Автоматизовані репортажі,

хоча й ефективні, можуть призвести до дезінформації та браку людського судження. Аналогіч-но, технології глибоких фейків дозволяють маніпулювати зображеннями та відео, що потенційно призводить до неправдивих повідомлень, які можуть спотворювати громадську думку. Крім того, персоналізація контенту за допомогою алгоритмізованих рекомендацій може створювати "буль-башки фільтрів", обмежуючи доступ до різних точок зору та сприяючи викривленому сприйняттю реальності.

Відповідальність перед жертвами та громадами

Журналістська етика вимагає ретельного балансу між інформуванням громадськості та повагою гідності тих, хто постраждав від катастроф. Висвітлення страждань, смертей чи поранень повинно мати за пріоритет недоторканність до приватного життя та делікатність. Однак боротьба за увагу аудиторії часто призводить до сенсаційних репортажів, які можуть посилити травму, пере-житу постраждалими громадами. Важливо посилювати голоси маргіналізованих груп, гарантуючи, що їхній досвід буде представлено у медійних наративах.

Роль соціальних мереж

Незважаючи на те, що соціальні мережі дозволяють швидко обмінюватися інформацією, – вони здатні підвищувати ризик поширення неперевіреного або оманливого контенту. Необхідно пам'я-тати про те, що матеріали з перших рук та свідчення очевидців можуть бути безцінними, але в той же час вимагати ретельної перевірки достовірності з метою уникнення порушень приватності та дезінформації.

Виклики під час висвітлення подій у зоні бойових дій

Журналісти, які працюють у зонах конфлікту, стикаються зі значними небезпеками, що викликає занепокоєння відповідальності медіа-організацій щодо забезпечення їхньої безпеки. Крім того, збереження нейтралітету та неупередженого ставлення залишається проблемою, оскільки зов-нішній тиск може впливати на висвітлення подій. Більш гуманітарний підхід: зосередження на ін-дивідуальних історіях, а не лише на політичних чи військових аспектах як сприяння глибшому розумінню та співпереживанню.

Вплив віртуальної реальності та метапростору

Нові технології, як-от:віртуальна реальність (VR) пропонують нові способи залучення аудиторії, потенційно посилюючи емпатію та занурюючи глядачів у сценарії війни чи катастроф. Однак такі зображення викликають етичні занепокоєння щодо експлуатації травми. Більше того, поява ме-та-простору може розмити межі між реальністю та симуляцією, що ще більше ускладнить сприйняття суспільством реальних подій.

Глобальна перспектива та культурна толерантність

Презентація подій у ЗМІ повинно враховувати культурні відмінності з метою забезпечення точного та шанобливого висвітлення. Етика міжнародної журналістики вимагає подолання упередженості в глобальних наративах, оскільки часто домінують західноцентричні погляди, які нехтують пробле-мами країн, що розвиваються, і посилюють настрої нерівності.

Майбутні перспективи та нові етичні проблеми

Важливо наголосити на тому, що оскільки медіа продовжують постійно розвиватися, виклик по-ля-гає в гармонізації технологічних інновацій з основними журналістськими принципами, а саме: точ-ністю, неупередженістю та відповідальністю. Розширення можливостей журналістів за допомогою освіти щодо етичних дилем і забезпечення прозорості під час висвітлення подій стане ключем для збереження суспільної довіри в цифрову епоху.

Висновки до розділу та результати навчання

Ця лекція висвітлює основні етичні принципи висвітлення катастроф, наголошуючи на ролі ЗМІ у кризових ситуаціях та балансі між інформуванням громадськості та захистом прав постраждалих. Вона досліджує такі ключові поняття як об'єктивність, контекстуалізацію та етичні виклики в журналістиці; важливість точності та надійності для запобігання дезінформації та сенсаційності.

Забігаючи наперед, лектором досліджено вплив цифрових технологій, соціальних медіа та глобалізації на етичні проблеми у журналістиці.

Вивчаючи ці теми, студенти отримають глибоке розуміння етичних принципів висвітлення катастроф, розвинуть навички застосування запропонованих рекомендацій щодо захисту приватного життя постраждалих; критичний підхід задля уникнення сенсаційності. Крім того, запропоновані матеріали допоможуть усвідомити роль медіа у зміцненні солідарності, передбаченні майбутніх викликів у цифровому ландшафті, що розвивається та вдосконалити аналітичні навички через аналіз конкретних прикладів.

- Отримають розуміння ключових етичних принципів і викликів із якими стикаються журналісти в кризових ситуаціях, а саме: точності, відповідальності та поваги до гідності жертв.
- Усвідомлення того, що вирішення етичних дилем під час висвітлення кризових ситуацій вимагає багатовимірного підходу, який охоплює такі аспекти: по-перше, основні виклики та перешкоди, з якими стикаються журналісти під час висвітлення катастроф і, по-друге, розуміння викликів і перешкод із якими стикаються журналісти. Важливим є багатовимірне мислення, що охоплює емоційний інтелект та емпатію. Ці навички дозволяють розглядати ситуації з різних точок зору, що є важливою здатністю як в освіті, так і в професійній практиці.

Завдання для самостійного контролю

1 Яка етична теорія підкреслює, що вільна преса є “ринком ідей”, де істина з’являється в результаті відкритих дебатів?
а) Теорія соціальної відповідальності.
б) Деонтологічна етика.
в) Лібертаріанська теорія.
г) етика чеснот.

2 Що є основною етичною проблемою під час висвітлення катастроф?
а) Максимальне залучення аудиторії.
б) Захист гідності та приватності жертв.
в) Забезпечення схвалення урядом перед публікацією.
г) Пріоритет швидкості над точністю.

3 Що з наведеного нижче є ключовим принципом етичного звітування про катастрофи?
а) Створення сенсаційних новин для привернення уваги громадськості.
б) Перевірка інформації з кількох незалежних джерел.
в) Надання пріоритету розважальним матеріалам над фактами.
г) Уникання висвітлення чутливих тем (таких, які вимагають толерантного ставлення).

4 Чому журналісти повинні бути обережними під час використання графічних зображень у репортажах про катастрофи?
а) Захистити фінансові інтереси медіа компаній. б) Запобігати непотрібним стражданням і травмам аудиторії та жертв.
в) Забезпечити схвалення сюжетів про новини урядом.
г) Підвищити залученість аудиторії.

5 У чому полягає ключовий виклик звітування в режимі реального часу під час катастроф?
а) Забезпечення повного нейтралітету.
б) Уникнення дезінформації та передчасних висновків.
в) Збереження комерційної прибутковості.
г) Використання лише затверджених урядом джерел.

6 Що з наведеного нижче НЕ є етичною настановою для повідомлень про катастрофи?
а) Повага до приватного життя жертв.
б) Уникнення поширення паніки.
в) Сенсаційність новин для залучення більшої кількості глядачів.
г) Перевірка статистики та цифр перед публікацією.

7 Яким чином медіа можуть сприяти соціальному відновленню після катастрофи?
а) Ігнорування поточних криз для запобігання суспільній паніці.
б) Висвітлення людської стійкості та солідарності.
в) Уникання висвітлення реакції уряду на кризу.
г) Зосередження уваги лише на економічних наслідках.

8 Чому прозорість важлива для звітності про катастрофи?
а) Це гарантує, що аудиторія довіряє повідомленням ЗМІ.
б) Уможливлює упереджене висвітлення подій. в) Запобігає помилкам журналістів.
г) Збільшує конкуренцію між медіа-організаціями.

9 З якою етичною дилемою стикаються журналісти, які ведуть репортажі із зони бойових дій?
а) Вибір між точною звітністю та фінансовою вигодою. б) Балансування між безпекою та відповідальністю за інформування громадськості.
в) Прийняття рішення про те, чи брати державне фінансування для висвітлення подій.
г) Уникнення будь-якого висвітлення політично чутливих конфліктів.

10 Який майбутній етичний виклик висвітлено у звітах про катастрофи?
а) Занепад соціальних медіа-платформ.
б) Вплив штучного інтелекту та дезінформації.
в) Ліквідація журналістики як професії.
г) Зменшення важливості висвітлення катастроф.

Правильні відповіді

1.в, 2.б, 3. б, 4. б, 5. б, 6.в, 7. б, 8.а, 9. б, 10. б.

Підтвердження використання інструментів штучного інтелекту

Автор визнає використання інструментів штучного інтелекту: утому числі ChatGPT від OpenAI для допомоги під час написання, редагуванні, вдосконаленні мовних засобів, підвищенні чіткості та забезпеченні цілісності у цьому розділі.

Список використаних джерел

BBC. (1999). Srebrenica – A cry from the grave [Documentary].
Bentham, J. (1789). An introduction to the principles of morals and legislation. Clarendon Press.
Christians, C. G., Fackler, M., Richardson, K. B., Kreshel, P. J., & Woods, R. H. (2020). Media ethics: Cases and moral reasoning (11th ed.). Routledge.
CNN. (1991). Live from Baghdad [TV Documentary].
Dewey, J. (1927). The public and its problems. Holt.
Gowing, N. (2009). 'Sky Full of Lies' and Black Swans. The new Tyranny of Shifting Information Power in Crises. Oxford. RISJ.
Hutchins Commission. (1947). A free and responsible press: A general report on mass communication: Newspapers, radio, motion pictures, magazines, and books. University of Chicago Press.
Kant, I. (1785). Groundwork of the metaphysics of morals (M. Gregor, Trans.). Cambridge University Press.
Mill, J. S. (1859). On liberty. John W. Parker and Son.
Milton, J. (1644). Areopagitica: A speech for the liberty of unlicensed printing to the Parliament of England.
Silverstone, R. (2007). Media and Morality. On the Rise of the Mediapolis.
Cambridge, Polity Press.
Netflix. (2016). The White Helmets [Documentary].
Ward, S. J. A. (2010). Global journalism ethics. McGill-Queen's University Press.

ВІЗУАЛЬНИЙ ВИМІР ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

Хосе Луїс Андрес ГАРСІЯ[11]
Хавєр АБУЇН-ПЕНАС[12]
Мартін ЛОПЕС НОРЕС[13]

РОЗДІЛ 8

ВІЗУАЛЬНИЙ ВИМІР ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

- Вступ
- Ключові поняття
- Візуалізація катастроф (соціальна пам'ять)
- Використання візуальних засобів під час катастроф
- Правові межі зйомки під час катастроф
- Людська чутливість у візуальних образах катастроф
- Візуальний контент та формування громадської думки
- Висновки до розділу та результати навчання
- Завдання для самостійного контролю
- Список використаних джерел

Вступ

Вплив журналістики ЗМІ на висвітлення новин, повязаних із катастрофами, набув беззаперечної актуальності у глобальному медіа просторі не лише як інформаційний носій, але і як ключовий інструмент формування громадського сприйняття трагічних подій. У рамках такого висвітлення візуальний компонент є особливо впливовим, оскільки зображення, що супроводжують новини про катастрофи, здатні викликати глибокі емоційні реакції, формувати емпатію та мобілізувати аудиторію так, як не завжди вдається досягти лише словами. Візуальний контент має великий початковий вплив на глядача, головним чином завдяки впливу соціальних мереж і споживанню швидкого контенту.

> Візуальний контент у журналістиці про катастрофи полегшує передачу інформації, яку важко пояснити словами.

У цьому розділі розглянуто візуальний вплив на новини про катастрофи та проаналізовано факти того, що зображення і візуальний контент не лише слугують доказом масштабу події, але й виконують наративну функцію, яка посилює вплив поданої ін-формації.

Зображення руйнувань, людського болю та по-гра-ничних ситуацій здатні залишити тривалий відби-ток у колективній памяті, формувати інтер-претацію подій глядачами та реакцію на них. Існує тонка межа між ефективним висвітленням повідо-млень та експлуатацією людських страждань, що спону-кає нас замислитися над відповідальністю журна-лістики перед обличчям презентації цих об-разів. Етика використання візуального контенту, повяза-ного з катастрофами чи катастрофічними подіями, – це питання про те, як ми споживаємо контент сьо-годні, як компанії чи ЗМІ використо-вують ці зобра-ження чи відео в епатажних цілях.

Візуальний контент у журналістиці про катастрофи полегшує передачу інформації, яку важко пояс-нити словами. Наприклад, карти, графіки та візуалізації даних дозволяють громадськості зрозумі-ти географічні масштаби катастрофи або рівні впливу в різних районах. У цьому сенсі зображення не лише фік-сують руйнування, а й сприяють поширенню ключових даних про надзвичайну ситуа-цію, надаючи контекст і глибину.

Крім того, у світі, де соціальні мережі та цифрові платформи відіграють переважну роль у доступі до інформації, візуальний контент стає важливим інструментом для швидкого поширення новин та охоплення глобальної аудиторії. Візуальна природа журналістики посилює вплив інформації, під-вищуючи імовірність того, що люди будуть ділитися нею, коментувати та реагувати на репор-тажі про катастрофи.

Однак важливість візуального ряду в журналістиці про катастрофи не обмежено його ефектив-ніс-тю у приверненні уваги. Її використання також несе з собою етичну відповідальність. Журна-лісти повинні усвідомлювати, що зображення можуть впливати на суспільне сприйняття, а іноді й зміню-вати наратив про катастрофу. Важливо, щоб вони були використані з повагою і точністю, уникаючи сенсаційності або експлуатації жертв із метою отримання ефекту. Розуміння цих аспек-тів у освітній сфері візуальної журналістики дозволяє майбутнім комунікаторам розвивати критич-ний та етич-ний підходи до роботи із зображеннями, забезпечити інформативність, правдивість та гуманну відповідальність під час висвітлення кризових ситуацій подій.

У цьому розділі досліджено візуальні аспекти, які роблять візуальний контент новин у ЗМІ по-туж-ним та впливовим; етичну напруженість, яка виникає під час його використання. Мета розвідки

– зрозуміти яким чином візуальні репрезентації катастроф не лише інформують, але й можуть впливати на те, як громадськість розуміє, запамятовує та реагує на ці події. Завдання розділу ґрун-тується на набутті здатності сприймати, обробляти та створювати контент відповідно до практики та етичних правил, що існують у ЗМІ та медіа щодо новин про катастрофи, а також ви-користовува-ти матеріал із упередженої точки зору та/або розуміти правові та етичні наслідки, які виникають у звязку з цим. Ефективне використання візуального контенту як освітньої бази є одним з головних стовпів цього розділу. Із іншого боку, всебічне розуміння ризиків надзвичайних ситуацій має важ-ливе значення для розбудови стійкості (СРБ ООН, 2023).

Журналісти повинні усвідом-лювати, що зображення можуть впливати на суспільне сприйняття, а іноді й змінюва-ти наратив про катастрофу.

[11] Технік, Університет Віго, факультет аудіовізуальних комунікацій та реклами, jlandresgarcia.95@gmail.com

[12] Доцент, Університет Віго, кафедра аудіовізуальних комунікацій та реклами, jabuin@uvigo.gal

[13] Професор, Університет Віго, дослідницький центр телекомунікаційних технологій AtlanTTic, кафедра телематичної інженерії, mlnores@det.uvigo.es

Ключові поняття

Для кращого розуміння запропонованої теми розділу нижче наведено пояснення перерахованих понять. Вивчення цих дефініцій полегшить усвідомлення деталей, крім того, опанування указаних термінів спростить засвоєння матеріалу та розуміння важливості концепції емпатії в процесах, повязаних із катастрофами.

Процеси сприйняття візуальної інформації

Такі стосуються психологічних процесів людини під час отримання та обробки інформації, яку відо-бражено на екрані. На візуальному рівні відбувається сприйняття більш безпосередньої передачі повідомлень, за умови якої глядач не обовязково має розвинену здатність до письмового аналізу.

Візуальне повідомлення та його зміст

Гоіворимо про зміст, який передаємо та його важливість. Деякі технічні характеристики, як-от: ка-дрування або кадр, відіграють життєво важливу роль, якщо ми говоримо про світлини та відео. Робити зображення з тієї чи іншої перспективи – це не одне й те саме, оскільки те, що ми хочемо показати, може відрізнятися від того, що ми показуємо.

Типологія контенту

Тип контенту для сприйняття або запланованого візуального відтворення може бути поширено в трьох форматах: світлини, відео, інфографіка та інтерактивні формати.

Світлини: статичні зображення, зроблені на місці, аналогові або цифрові. Вони можуть бути виконані під час події або за допомогою студійної зйомки. Крім того, варто підкреслити можливість їх редагування за допомогою фотоматеріалів або компютерного програмного забезпечення.

Відео: усі типи рухомих зображень зі звуком або без нього, записані в різних форматах різної якості. Наразі це найпоширеніший тип контенту в соціальних мережах та ЗМІ. Як світлини,так і відео можна редагувати.

Інфографіка: це – мультимедійні графічні композиції, які показують конкретні дані щодо питання. Широко використовуються ЗМІ для візуального відображення кількісних даних.

Інтерактивні формати: контент, який використовує аудіовізуальні засоби для безпосередньої взаємодії з користувачем. Див. інструменти віртуальної/доповненої реальності. Тут користувач може бути частиною контенту, руйнуючи, образно кажучи, четверту стіну, яка відділяє аудиторію від того, що відбувається на сцені.

Мова і тон

Морфологічні елементи, з яких побудовано повідомлення. Мова і тон у візуальній комунікації є критично важливими, оскільки вони безпосередньо впливають на те, як інтерпретують, розуміють та реагують на запропоновану інформацію. На відміну від усної
чи письмової комунікації, котра базується на словах і граматичних структурах, візуальна комунікація використовує зображення, кольори, форми, шрифти та композиції, які за умови правильного поєднання, передають чіткі, ефективні та емоційно сильні повідомлення. Однак ці візуальні еле-

менти можуть бути неоднозначними або неправильно інтерпретованими, якщо не використовувати узгоджену візуальну мову та відповідну тональність.
Візуальна мова – це коди, символи та умовні позначення, які ми використовуємо для представлення ідей, емоцій та фактів за допомогою зображень. Ця мова має неявні правила, хоча вона не є “буквальною”, як письмова мова, містить елементи, що мають культурні та контекстуальні значення.
Візуальний тон – це ставлення або відчуття, яке передає зоровий елемент, подібно до тону в письмовій або усній мові. У зоровій комунікації тон визначено поєднанням кількох факторів, як-от: вибір кольору, графічний стиль, освітлення, рівень деталізації або композиція.
Обидва є інструментами, які формують образ сприйняття зображення, його інтерпретацію та особливості запамятовування. Вони необхідні для того, щоб привернути увагу глядача, викликати відповідну емоційну реакцію та забезпечити чітке й ефективне донесення повідомлення. Для професіоналів у сфері візуальних комунікацій розуміння та володіння цими елементами має вирішальне значення для створення ефективних та етичних зорових творів, які точно досягатимуть поставлених цілей..

Візуальний вплив

Це вплив контенту на глядача після його безпосереднього сприйняття певної інформації. Тут вступають у гру всі вищезгадані елементи, оскільки сугестія буде обумовлена типом контенту, повідомленням і засобами, які були використані для його передачі. Разом із тим, сприйняття матеріалу певною спільнотою (інституційною, бізнесовою, географічною) передбачає варіативну перцепцію, засновану на тій чи іншій ідеї.

Дифузія вмісту

Із появою соціальних мереж, на траєкторію та обсяг контенту найперше впливають засоби передачі інформації, які зазнали радикальної трансформації, оскільки саме тут центральну роль відіграє поняття “вірусності”. На відміну від традиційних медіа, де поширення новин здійснювалося завдяки контролю обмеженої кількості каналів, соціальні мережі дозволяють будь-якому користувачеві бути потенційним відправником контенту, що породжує постійний і неконтрольований потік інформації. Вірусність, яку характеризуємо швидким і масовим розповсюдженням матеріалів, дозволяє переосмислити динаміку споживання продукту; надаючи перевагу безпосередньому та емоційному над глибоким і
аналітичним. Така еволюція створює як можливості, так і виклики, оскільки вона як збільшує охоплення, так і сприяє поширенню дезінформації та неперевірених новин.

Візуалізація катастроф (соціальна пам'ять)

Завдяки поширенню зображень, відео та графіки катастрофи відбувається формування колективної свідомості, яка не лише підвищує обізнаність населення, а й впливає на соціальну память, тобто на те, як громада памятає і переробляє трагічні події з плином часу.

Стихійні лиха чи катастрофи безпосередньо повязані у колективній уяві. Варто наголосити, що візуальна вага може мати вплив у будь-якому з медіа, згаданих у попередньому розділі. Зорове висвітлення новин про катастрофи відіграє особливу роль у формуванні колективного соціального ландшафту, оскільки дозволяє шокуючим образам і сценам руйнувань стати спільними символами, які формують сприйняття та реакцію суспільства на ці трагедії.

Завдяки поширенню зображень, відео та графіки катастрофи відбувається формування колективної свідомості, яка не лише підвищує обізнаність населення, а й впливає на соціальну память, тобто на те, як громада памятає і переробляє трагічні події з плином часу. Ці образи закарбовуються в колективній уяві та діють як візуальні орієнтири, які протягом багатьох років слугують для того, щоб памятати про масштаби події, людські страждання та дії, вжиті для подолання кризи. Досить важливим фактором є те, що частина соціальної памяті у формі візуальних репрезентацій позначаються на тому, як майбутні покоління розумітимуть і засвоюватимуть уроки минулих катастроф, як будуть впливати на державну політику, чи реагувати на надзвичайні ситуації та чи переживатимуть почуття глобальної солідарності перед обличчям подібних кризових ситуацій. У даному контексті досить важливими є технічні аспекти, а саме: кадр, фокус або колір, які допомагають посилити колективну уяву про катастрофу або катастрофічну подію. До прикладу: терористичні атаки 11 вересня. Експлуатація зображень події засобами масової інформації, які закарбовано в соціальній памяті, надзвичайно потужно асоціюються з певними патернами, які нагадують подію колективної уяви. У цьому випадку це може бути світлина, на якій зафіксовано силует літака, який пролітає над містом або житловим комплексом, знятий із висоти пташиного польоту. Саме тут виникає асоціація "подія-образ", навіть якщо вона не має нічого спільного з тим, що сталося.

Зображення 1. Літак пролітає над будівлями (Остін Чжан, роботу розміщено на Pexels)

Подібне відбувається із зображеннями, повязаними з екологічними катастрофами, такими як повені чи цунамі

Зображення 2. Повені у Вісконсині, США, 2018 р. (Автор: Джим Джейд, Unsplash)

Зображення 3. Повені у Бредфорді, Великобританія, 2019 р. (Автор: Кріс Галлахер, Unsplash)

До уваги запропоновано події, які відбуваються в різних географічних регіонах світу, і навіть у різні роки, але зображення є дуже схожими. Це становить потенційний ризик, коли йдеться про створення фейкових новин, що є досить поширеним явищем у соціальних мережах, де багато новин не проходять перевірку. Наприклад, у випадках із великими медіакорпораціями. Такі відбитки мають великий медійний вплив, оскільки їхнє зображення використано для збільшення вірусності в цифрових медіа. У випадку зі світлинами повені, які ми бачили вище, прикладом фейкових новин є те, що такі могли бути зроблені в інших місцях, ніж ті, де були зроблені насправді.

Графіки та інфографіка досить корисні для розуміння масштабів катастрофи. Іноді візуалізація даних надає глядачеві більше інформації про подію, ніж самі зображення події. На кількісному рівні інфографіка або графіки – це ті інструменти, які можуть найкраще сконденсувати інформацію на візуальному рівні. Такі графічні елементи як кольори або форми вступають у гру з метою зафіксувати інформацію найкращим чином та отримати повідомлення в стислій формі.

Використання візуальних засобів під час катастроф

Попередні пункти містять детальний опис важливості візуальної комунікації у журналістиці катастроф, оскільки це допомагає краще зрозуміти масштаби подій та підвищити обізнаність, попередити населення про майбутні події. Однак використання зорових засобів не обмежено розповіддю про подію, що сталася (див. журналістський репортаж), оскільки ті сприяють кількісному розумінню фактів, які містяться у даних. Тут ми говоримо про реципієнта як про один із елементів візуальної комунікації, який є основоположним у журналістській панорамі. Наприклад: спрямованість повідомлення та особливості конкретної аудиторії, зміст повідомлення, який потрібно донести.

З іншого боку радимо визнати, що тип аудиторії впливає на добір і передачу зображень. Спеціалізовані аудиторії, такі як науковці, активісти або гуманітарні працівники можуть потребувати детальної графіки, інтерактивних карт і візуальних даних, які дозволятимуть їм зрозуміти географічні масштаби катастрофи або причини, що лежать в основі події. Разом із тим, зображення жертв, рятувальників і зруйнованого довкілля для широкої публіки часто викликає негайний емоційний вплив і сприяє розумінню терміновості та серйозності ситуації. Це означає не лише забезпечення доступності й зрозумілості матеріалів, але й дотримання етичних норм та поваги, враховуючи те, що зображення катастроф можуть бути дуже вразливими. Наприклад, для міжнародної аудиторії візуальні репортажі можуть підкреслити масштаби катастрофи, мобілізувати громадську думку та заручитися підтримкою на глобальному рівні. І навпаки, – для місцевої аудиторії візуальна комунікація може бути зосередженою на рятувальних роботах, солідарності громади та практичній інформації про доступні ресурси або заходи безпеки.

Більше того, у сучасному медіа-ландшафті, де домінують соціальні мережі та цифрові платформи, візуальна журналістика має здатність швидко ставати вірусною, посилюючи своє охоплення та вплив. Однак це покладає на журналістів та інших працівників друкованих і телевізійних ЗМІ велику відповідальність: візуальний контент потрібно ретельно відбирати, уникаючи експлуатації страждань і дотримуючись етичного підходу, що передбачає повагу до жертв та аудиторії.

На цьому етапі, оцінюючи журналістику за етичними та професійними складовими, можемо визначити три основні сфери, у яких візуальна комунікація, зосереджена на журналістиці катастроф:

1. Суто графічна діяльність.

2. Візуалізація даних.

3. Вивіски.

Суто графічна діяльність

Стосується будь-якої графічної діяльності, здійснюваної будь-яким професіоналом (або ні). До такої зараховуємо світлини як улюблену практику у цій сфері, журналістські відбитки або рекламні репортажі, студійні фото в інших професійних сферах, які можуть бути повязані з катастрофами, наприклад, в архітектурі.

Зображення 4. Світлина, зроблена під час землетрусів 2023 р. в Туреччині (Автор: Doruk Aksel Anıl, Pexels)

Візуалізація даних

Графічні дизайни, повязані з візуалізацією даних: від інфографіки до графіки різних типів. Переважно можуть бути використані освітніми установами та ЗМІ. У свою чергу, презентація даних допомагає виявити закономірності, тенденції та кореляції, які можуть бути неочевидними через текстовий аналіз. Наприклад, у журналістиці про катастрофи інтерактивна графіка та карти дають чітке уявлення про масштаби та географічні масштаби події, покращують процес прийняття рішень та інформовану реакцію аудиторії.

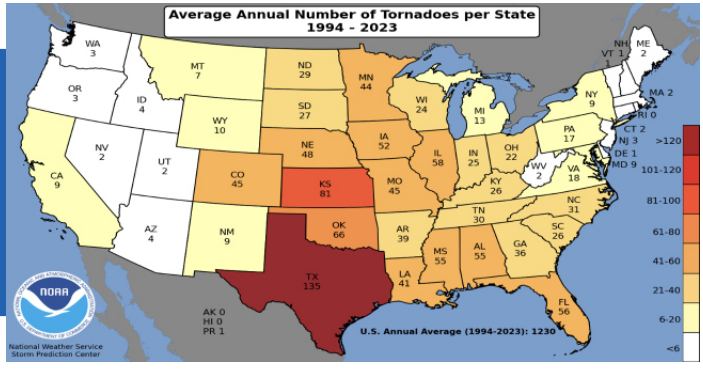

Зображення 5. (Джерело: Національне управління океанічних і атмосферних досліджень)

Приклад графічного відбитка на карті (Зображення 5.), ілюструє середньорічну кількість торнадо в США за десятиліття з 2013 по 2023 рр.

Використання вивісок у надзвичайних ситуаціях

Вивіски відіграють ключову роль у запобіганні та помякшенні наслідків стихійних лих (природних і техногенних), надаючи чіткі та доступні візуальні інструкції під час високого стресу. У надзвичайних ситуаціях люди можуть відчувати дезорієнтацію або паніку, тому графічні елементи, такі як знаки евакуації, позначення безпечних зон і шляхів евакуації, стають життєво необхідними інструментами для виживання. Подібно до абетки, дорожній код містить схожу логіку в дизайні знаків, оскільки фонеми алфавіту відповідають двом фундаментальним принципам із точки зору форми і змісту: вони універсальні та конденсують інформацію (Осна, S. 2020).

У разі стихійних лих, як-от: землетруси, цунамі або урагани, добре розроблені та стратегічно розміщені вказівники допомагають громадам, відвідувачам і рятувальним командам швидко визначити куди йти у безпечному місці, мінімізуючи хаос і прискорюючи евакуацію з небезпечних зон.

Зображення 6. Японський плакат із зображенням аварійних виходів на випадок евакуації під час цунамі (CC-0)

Окрім стихійних лих, сигналізація не менш важлива в надзвичайних ситуаціях, спричинених людськими діями. Наприклад, стрілянина в школах у Сполучених Штатах або вибухи в зонах бойових дій. У таких випадках, коли небезпека може бути непередбачуваною і виникати раптово, сигнали повинні бути чіткими й універсальними, щоб усі люди, незалежно від мови або рівня стресу, могли їх зрозуміти та дотримуватися них. Візуальні вказівники, які ведуть до укриттів або аварійних виходів, а також до безпечних місць збору, мають важливе значення для забезпечення швидкого та ефективного переміщення людей до захищених територій, знижуючи ризик жертв. Правильна реалізація вказівників не лише підвищує безпеку громадських і приватних просторів, а й сприяє створенню культури запобігання та ефективного реагування на надзвичайні ситуації. Найефективніші заходи зі зниження ризику катастроф входять у повсякденне життя і повинні стати його регулярним і загальноприйнятим елементом (Kelman, I., 2024).

Правові межі зйомки під час катастроф

Використання графічних ресурсів у журналістиці про катастрофи порушує важливі юридичні питання, які необхідно ретельно вивчити. Звичайно, вони дуже різняться залежно від законів, які переважають у певному географічному регіоні, де зроблено світлину або створено контент.

По-перше, зображення може бути обєктом авторського права, а це означає, що їх використання ЗМІ має відповідати обмеженням, встановленим законодавством про інтелектуальну власність. Наприклад, “Право на цитування” дозволяє використовувати

фотографічні твори для аналізу, презентацію або дослідження за умови дотримання певних ви-

мог, таких як пропорційність відносно до оригінального твору та освітніх цілей. Крім того, закон встановлює, що у деяких випадках може бути дозволено відтворення світлин для ілюстрації або доповнення звіту, за умови зазначення джерела та імені автора.
Іншим важливим аспектом є захист приватного життя людей, зображених у вразливих ситуаціях, наприклад, жертв стихійних лих. Відбитки можуть включати як захищені твори мистецтва або архітектури, так і людей, які мають право на власне зображення. Журналісти повинні отримувати відповідні дозволи перед публікацією світлин, на яких зображені особи, які можуть бути ідентифіковані, особливо в делікатних ситуаціях. Крім того, зловживання зображеннями, що відтворюють драматичні ситуації, може бути розглянуто як порушення гідності людей, тому важливо, щоб ЗМІ дотримувалися етичного підходу до візуального висвітлення катастроф.

Із точки зору авторського права, виділено три типи ліцензій на використання будь-якого графічного матеріалу:

- Ліцензії на авторське право.
- Ліцензії Creative Commons.
- Ліцензії на суспільне надбання.

Контент, захищений авторським правом, охороняється в повному обсязі для його використання, тому він належить виключно автору або тим організаціям чи особам, яким було передано право на його використання. Іншим інструментом із точки зору прав, який варто враховувати під час використання та поширення графічних матеріалів на цифровому рівні, є ліцензії Creative Commons. Creative Commons – це набір авторських ліцензій, які дозволяють авторам більш гнучко ділитися своїми роботами, полегшуючи розповсюдження та використання їхніх творів за певних умов. Ці ліцензії дають можливість авторам вирішувати особливості використання, поширення або модифікації їхніх творів, не відмовляючись від усіх своїх прав.

Існує кілька ліцензій Creative Commons, кожна з яких має різні умови використання:

Атрибуція (CC BY): дозволяє іншим розповсюджувати, змінювати та використовувати твір, навіть у комерційних цілях, за умови посилання на автора.

Атрибуція – некомерційна (CC BY-NC): подібно до CC BY, але використання має бути некомерційним.

Атрибуція – без похідних (CC BY-ND): можна ділитися роботою, але не можна її змінювати або створювати похідні роботи.

Атрибуція – (CC BY-SA): модифікація роботи дозволена, але будь-які похідні роботи мають бути ліцензовані на тих самих умовах.

Атрибуція – некомерційна – (CC BY-NC-SA): те саме, що й вище, але комерційне використання заборонено.

Атрибуція – некомерційна – без похідних (CC BY-NC-ND): дозволяє поширювати твір на некомерційній основі та без змін.

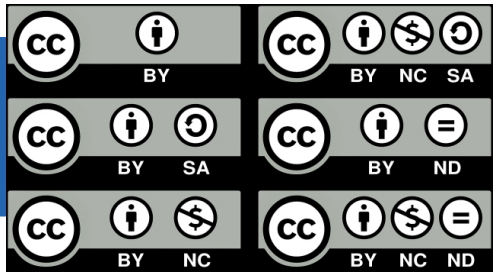

Ці ліцензії забезпечують чіткі рамки для того, щоб світлини та візуальні матеріали можна було використовувати на законних підставах, забезпечуючи повагу та побажання автора. Із іншого боку, розуміння правильного використання під час цитування зображень є надзвичайно важливим.
Нарешті, ми виділяємо твори, що є суспільним надбанням, тобто ті твори, термін дії авторського права на які вичерпано. Такі роботи можна використовувати, не визнаючи авторства, не сплачуючи нікому та з будь-якою метою, яку ви вважаєте за необхідне.
На освітньому або науковому рівні для цитування зображення необхідне внутрішньотекстове покликання та відповідний бібліографічний запис. Бібліографічне покликання повинно містити:

- автора образу.
- Рік публікації.
- Назву зображення.
- Формат відбитка (наприклад, “Світлина”)
- Його місцезнаходження або покликання (наприклад, веб-сайт, книгу або музей).

Формат залежить від того, звідки отримано доступ до зображення, і від стилю цитування, який використано, а саме: APA, MLA або “Чикаго”. Для того, щоб включити
зображення безпосередньо у текст як рисунок, зазвичай потрібно додати відповідну заяву про авторські права/дозвіл.

Іншим аспектом, який варто враховувати, є Загальний регламент про захист даних (GDPR) та його умови під час роботи з певними графічними матеріалами, головним чином тими, що включають неповнолітніх. На європейському рівні – стаття 6.1 Загального регламенту про захист даних (GDPR) встановлює правову основу для обробки персональних показників, включаючи публікацію світлин неповнолітніх. Для того, щоб така обробка була законною, вона повинна ґрунтуватися принаймні на одній із наступних умов:

Однозначна згода: неповнолітня особа повинна дати свою поінформовану та однозначну згоду.

Законний інтерес: публікація світлини повинна відповідати законному інтересу, який не переважає над правами та свободами неповнолітньої особи.

Дотримання юридичного зобовязання: публікація необхідна для дотримання юридичного зобовязання, яке є обовязковим для контролера.

Виконання договору: розкриття інформації необхідне для виконання договору, стороною якого є дитина. Важливо, що у випадку з неповнолітніми особами має бути враховано мінімальний вік із якого вони можуть надавати дійсну згоду; з іншого боку, – необхідна згода батьків або опікунів.
Крім того, варто оцінювати контекст і мету публікації, завжди забезпечуючи повагу до гідності та

прав дитини. Публікація зображень неповнолітніх без належних правових підстав може становити порушення GDPR та національного законодавства про захист даних. Друкуючи світлини неповнолітніх, необхідно переконатися, що обробка їхніх персональних даних ґрунтується на одній із правових підстав, викладених у статті 6.1 GDPR, з особливою увагою до згоди та мінімального віку, необхідного для надання згоди.

З іншого боку, є деякі міркування, які варто враховувати під час зйомки кадрів на місці катастрофи:

правові норми: залежно від того, де сталася аварія, місцеві закони можуть обмежувати фотографування місць аварій, особливо якщо там присутні правоохоронні органи. Дуже важливо ознайомитися з правовими вимогами, що діють у даній місцевості.

Питання конфіденційності: якщо в аварію потрапили люди, варто поважати їхні права на недоторканність приватного життя. Зйомка зображень осіб, які можуть бути ідентифіковані без їхньої згоди може призвести до юридичних проблем.

Перешкоджання розслідуванню: фотографування може потенційно заважати правоохоронцям або працівникам екстрених служб, які намагаються впоратися з ситуацією. Важливо уникати перешкоджання їхній роботі.

Загрози безпеці: сцени аварій можуть бути небезпечними. Завжди маємо ставити на перше місце власну безпеку та безпеку інших людей, перш ніж фотографувати.

Мета фотографування: якщо світлини призначені для юридичної або страхової документації, фотографування місця події може бути необхідним, але це має бути зроблено на законних підставах і з повагою до осіб, які беруть участь.
Якщо журналісти не впевнені в правових нормах у певній сфері, варто звернутися до місцевих органів влади.

Людська чутливість у візуальних образах катастроф

Одним із головних уразливих моментів, які варто враховувати є гідність зображених на світлинах людей. У багатьох випадках відбитки, зроблені під час катастроф, можуть показувати людей у моменти надзвичайної вразливості, коли вони стикаються з втратою, болем або безпорадністю. У своїй роботі фотожурналіст повинен усвідомлювати, що кожна особистість є людиною із правами, і зображення таких не повинно бути використано в сенсаційних цілях або у спосіб, який може дегуманізувати нас. Світлини повинні поважати приватність і недоторканність людей, уникаючи експлуатації їхніх страждань лише для того, щоб викликати емоційну реакцію у глядача.
Під загрозу може бути поставлена гідність, якщо зображення людей у ситуаціях катастроф зроблені без чітко вираженої згоди постраждалих або, коли зафіксовано моменти надзвичайної вразливості. Наприклад, жертви все ще перебувають у процесі порятунку або у шоковому стані. Можна навести численні фотографічні роботи, як-от: світлина “Напалмової дівчинки”, зроблена фотографом Ніком Утом у 1972 р., і те, як вона стала потужним символом жаху війни у Вєтнамі та страждань цивільного населення під час воєнних конфліктів. На знімку зображена Кім Фук, девятирічна дівчинка, яка біжить гола і налякана після атаки напалму, з сильними опіками на тілі. Ця світлина справила глибокий вплив на світову громадську думку та допомогла підвищити обізнаність про жахи війни, вплинувши на зростаючий рух проти військової інтервенції у Вєтнамі. Її відвертість і людяність зробили її іконою фотожурналістики, підкресливши силу візуальної мови для зміни

сприйняття та мобілізації соціальної дії. Знімок входить до числа найбільш впізнаваних і відомих творів фотожурналістики 20-го століття (Associated Press, 2025).Фотографам і фотожурналістам варто бути особливо обережними під час вибору сцен, які вони хочуть показати, оскільки надмірна експозиція цих зображень може сприяти обєктивізації жертв. Як згадувалося вище, одним із важливих етичних питання є репрезентація неповнолітніх. Діти, особливо в контексті катастроф, є особливо вразливими обєктами зйомки. Виняткової обережності вимагають зображення, що фіксують неповнолітніх, які беруть участь у трагедіях, оскільки їхнє включення може поставити під загрозу їхнє психологічне благополуччя, а в деяких випадках і безпеку.

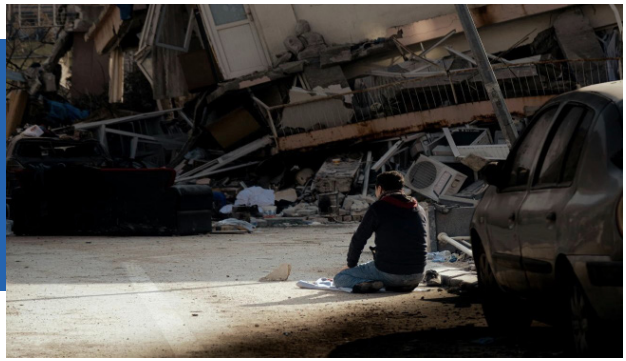

Зображення 7. Плач жертви одного із землетрусів в Анталії, Туреччина 2023 р. (Автор: Doruk Aksel Anıl, Pexels)

Прикметно, що ЗМІ та фотожурналісти замислюються над тим, який вплив ці зображення можуть мати на неповнолітніх не лише в найближчому майбутньому, а й у довгостроковій перспективі, в їхньому подальшому житті. Закони про захист дітей у багатьох країнах вимагають обережного поводження із зображеннями за участю дітей, тому згода батьків або опікунів у цих випадках є надто важливою. Звязок між висвітленням у ЗМІ та дистресом виявляється циклічним у часі: збільшення висвітлення прогнозує більший дистрес, а більший дистрес – більший вплив ЗМІ після наступних трагедій (Holman et al., 2024).

У випадку сильних сцен, таких як бездиханні тіла або ситуації великого страждання, фотожурналістика стикається з викликом показати суворість реальності, не впадаючи при цьому в сенсаційність. Ці зображення можуть бути сильними і необхідними, щоб показати масштаб трагедії, але також вони можуть бути надзвичайно тривожними. Необхідний баланс між правом на інформацію та повагою до чутливості глядачів. Відверті зображення можуть
викликати емпатію та привертати увагу до необхідності втручання, але водночас ризикують бути сприйнятими як форма експлуатації чужого болю.

Фотожурналісти відіграють потенційну роль не лише у документуванні фактів, але й у тому як суспільство сприймає та обробляє ці трагедії. Вибір зображень, спосіб їх представлення та поданий контекст, – це рішення, які можуть вплинути на сприйняття катастроф громадськістю і, зрештою, на політику реагування на них. Людська чутливість у візуальній комунікації, повязаній з катастрофами, є зобовязанням, яке необхідно дотримуватися з етичною та професійною чесністю.

Візуальний контент та формування громадської думки

З огляду на типи візуального використання, згадані у цьому розділі, варто підкреслити важливість цього контенту для того, щоб глядач міг самостійно робити висновки та формувати власну думку. Вкрай важливо інформувати спостерігача чесно, а також надавати йому ініціативу та особисту

здатність робити правильні висновки на основі власних суджень та ідей. Громадська думка – це сукупність поглядів, переконань та уявлень, які поділяє суспільство щодо певних тем. У сфері журналістики про катасрофи ці міркування відіграють важливу роль, оскільки вони визначають не лише те як сприйнято та проаналізовано новини про катастрофічні події, а й те, як ЗМІ та влада реагують на соціальні очікування. Для журналістів, соціологів і дослідників досить важливим є розуміння процесів формування та розвитку громадської думки щодо журналістики катастроф із метою оцінки впливу інформації та згенерованого наративу. Достеменне усвідомлення ситуації, в якій працюють журналісти під час катастроф, може забезпечити краще розуміння того, як приймаються журналістські рішення, відбувається повідомлення про подію та остаточне вираження в репортажі з місця події безпосередньої зустрічі громадян і медіа-аудиторії (Englund, 2018/2008). Громадська думка формується під впливом різних соціологічних і політичних чинників, які діють одночасно. Серед них ЗМІ виділяють як один із головних факторів, що сприяє формуванню колективного сприйняття в кризових ситуаціях.

Однак інші чинники, такі як культурний контекст, історичний досвід, структура політичної влади та інституційна довіра відіграють визначальну роль. Проаналізуємо, як ці фактори взаємодіють зі ЗМІ та впливають на те, як громадськість інтерпретує та реагує на катастрофи.

Соціологічні фактори впливу на громадську думку

Із соціологічної точки зору громадська думка не виникає ізольовано. На неї сильно впливають соціальні структури та динаміка влади, що існують у суспільстві. Наприклад, доступ до інформації, рівень освіти та соціальна згуртованість є ключовими факторами. У ситуаціях катастроф найбільш вразливі верстви населення часто мають обмежений доступ до надійних засобів масової інформації, що впливає на їхнє сприйняття та здатність реагувати на інформацію. Крім того, колективний досвід і спільні цінності в суспільстві визначають те, як відбувається сприйняття загрози та реагування на кризи. Яскравим прикладом є те, як різні культури можуть по-різному реагувати на стихійні лиха. У одних суспільствах існує більша довіра до влади та ЗМІ, тоді як в інших недовіра може призвести до більших спекуляцій та поширення чуток, посилюючи паніку або байдужість.

У випадку журналістики катастроф ЗМІ можуть посилювати певні наративи, що впливає на формування колективного сприйняття.

У випадку журналістики катастроф ЗМІ можуть посилювати певні наративи, що впливає на формування колективного сприйняття. Вирішуючи, які новини висвітлювати і як це робити, ЗМІ обирають і розставляють пріоритети щодо певних аспектів події, що може сформувати більш паніку або навпаки, – більш заспокійливу громадську думку. У суспільствах із високим рівнем проникнення соціальних мереж роль громадян як співтворців інформації також є актуальною. Цифрові платформи дозволяють швидко поширювати дані та думки, але також сприяють розповсюдженню дезінформації та теорій змови, які можуть спотворювати суспільне сприйняття катастроф. Згідно з дослідженням Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі (UCLA), дезінформація в соціальних мережах під час стихійних лих може мати значний вплив на громадську думку, впливаючи на ефективність реагування на надзвичайні ситуації (Pennycook & Rand, 2018).

Політичні чинники формування громадської думки

Журналістика катастроф тісно повязана з політичним порядком: денними та інституційними заходами реагування. Місцеві та національні уряди, міжнародні організації відіграють основоположну роль у тому, яким чином відбувається подача інформації про катастрофи. Влада часто прагне контролювати медійний наратив, щоб мінімізувати шкоду для свого іміджу або уникнути паніки, що може вплинути на прозорість і точність наданої інформації. Це виявляється через цензуру, маніпулювання цифрами або представлення реакції уряду в перебільшено позитивному ключі. У статті, опублікованій в журналі “Медицина катастроф та готовність до охорони здоровя”, підкреслено, що управління інформацією під час надзвичайних ситцацій є важливим процесом для збереження довіри громадськості та забезпечення ефективного реагування (Perry & Lindell, 2003).

На громадську думку також може впливати політична поляризація. У суспільствах, де існує напруженість між різними політичними фракціями, ЗМІ можуть стати інструментом пропаганди, а новини про катастрофи можуть бути використані для нападок або захисту певних політичних гравців. Така поляризація безпосередньо впливає на сприйняття громадськістю управління катастрофами та може впливати на колективну реакцію – від соціальної мобілізації до пасивності або неприйняття офіційних рекомендацій. Дослідження Гарвардського університету вказує на те, що політична поляризація може впливати на сприйняття громадськістю політики управління катастрофами, що впливає на ефективність реагування уряду (Gollust et al., 2019).

ЗМІ як посередники у процесі формуванні громадської думки

Традиційні та цифрові медіа є основними посередниками між катастрофами та населенням. Завдяки висвітленню подій у ЗМІ створюються наративи, які не лише інформують, але й формують емоції та реакції аудиторії. Вибір мови, зображень і свідчень, які використано у висвітленні катастроф, може вплинути на рівень співпереживання або занепокоєння громадськості, що може створити соціальний тиск на владу задля того, щоб вона діяла швидко та ефективно. Згідно зі звітом Управління ООН зі зменшення небезпеки катастроф (UNDRR), те, як ЗМІ повідомляють про катастрофи, може впливати на сприйняття громадськістю та готовність до майбутніх подій (UNDRR, 2018).

Висновки до розділу та результати навчання

Візуальний контент відіграє важливу роль у журналістиці про катастрофи, оскільки він є не лише інформаційним доповненням, а й потужним наративним інструментом, який посилює інформаційний вплив під час висвітлення матеріалу. Зображення руйнувань, людських страждань та екстремальних ситуацій – це більше, ніж просто документація; вони формують колективну память суспільства, впливаючи на те, як катастрофи запамятовуються і розуміються з часом. Завдяки візуальній репрезентації аудиторія не лише отримує інформацію, але й стає емоційно залученою, що відіграє вирішальну роль під час подолання наслідків катастроф.

Основна увага у цьому розділі приділена технічним аспектам візуальних повідомлень. Такі елементи як кадрування, композиція кадру та ракурс, відіграють життєво важливу роль у тому, як новини будуть сприйняті громадськістю. Зображення, зняте з іншого ракурсу, може повністю змінити наратив, впливаючи на інтерпретацію події глядачем. Це стосується не лише нерухомих зображень, але й аудіовізуальних форматів. У розділі проілюстровано розвиток сучасних репортажів про катастрофи завдяки ширшому використанню інтерактивних форматів, інфографіки та цифрової графіки, які стали важливими інструментами, що

допомагають аудиторії зрозуміти масштаби та наслідки катастрофи. Ці формати дозволяють більш динамічно та доступно розповідати історії, давати змогу глядачам візуалізувати складні дані так, як це неможливо зробити лише за допомогою тексту.

Ще одна ключова тема – етична відповідальність журналістів під час роботи із чутливим візуальним контентом. Журналісти повинні балансувати між правом громадськості бути поінформованими та необхідністю поважати гідність жертв. Ця етична дилема особливо гостро постає у випадку зображень, які показують людей у моменти надзвичайної вразливості або страждань. У розділі підкреслено, що з цими зображеннями варто поводитися обережно задля уникнення дегуманізації людей, яких вони стосуються або сенсаційного розголосу їхніх страждань. Крім того, особливу увагу варто приділяти питанням приватності, особливо коли йдеться про неповнолітніх або жертв, які не дали згоди на фотографування. Повага до людської гідності та етичне використання зображень є фундаментальними принципами, яких мають дотримуватися фахівці з візуальної комунікації під час висвітлення катастроф.

Широко обговорені правові аспекти, оскільки використання зображень у журналістиці про катастрофи регульовано різними законами та нормативними актами. Фахівці повинні орієнтуватися в законах про авторське право, переконуючись, що вони мають належні ліцензії на використання відбитків або відеоконтенту. Підкреслено важливість орієнтації в інформації щодо ліцензій Creative Commons, які пропонують гнучкі умови для використання візуальних матеріалів, але також наголошують на необхідності отримання чіткої згоди від осіб, зображених на світлинах, особливо у вразливих ситуаціях. Це особливо важливо, коли йдеться про неповнолітніх або, коли зображення зроблені на території приватної власності.

Наприкінці розділу констатовано глибокий соціальний вплив візуального контенту на формування громадської думки. Окрім документування реальності катастроф, зображення відіграють центральну роль у тому, як зрозуміють, запам'ятають та інтегрують ці події в колективну свідомість. Візуальний контент впливає на громадську обізнаність та освіту про катастрофи, формуючи уявлення про те, як майбутні покоління будуть вчитися на минулих подіях. Візуально фіксуючи моменти кризи, журналісти роблять свій внесок не лише у репортажі в режимі реального часу, а й у довгострокову соціальну память, впливаючи на те, як суспільство реагуватиме на майбутні катастрофи та готуватиметься до них.

- Здобувачі можуть дізнатися про важливість образів катастроф для формування громадської та соціальної памяті про трагічні події катастроф.
- Навчитися бути обережними, коли мають справу з делікатними питаннями, спричиненими катастрофами або вразливими зображеннями людських страждань.
- Мінімізувати ризик поширення неправдивої інформації та зображень на цифрових платформах і в соціальних мережах під час висвітлення катастроф.
- Отримати знання про важливість і силу візуальної журналістики в процесах катастроф, навчитися керувати емоційними реакціями, які відіграють ключову роль у формуванні громадської думки.
- Здобути необхідні знання про візуалізацію даних як освітній інструмент та дізнатися про сфери використання візуального контенту, як-от: інфографіка, діаграми та карти.

Завдання для самостійного контролю

1 Яка основна мета візуального контенту в журналістиці про катастрофи?
а) Сенсаційність.
б) Привернення уваги громадськості без урахування етики.
в) Ефективне інформування та мобілізація аудиторії.
г) Показ шокуючих зображень без контексту.

2 Яка етична проблема виникає під час використання шокуючих зображень у журналістиці про катастрофи?
а) Технічні труднощі під час редагування.
б) Дегуманізація та експлуатація людських страждань.
в) Відсутність інтересу з боку громадськості.
г) Втрата цінної інформації.

3 Як візуальні образи катастроф впливають на колективну память?
а) Допомагають нам швидко забувати події.
б) Вони не мають значного впливу.
в) Формують те, як суспільство памятає про катастрофи.
г) Вони надають лише технічну інформацію.

4 Які з наведених нижче соціологічних факторів впливають на формування громадської думки під час НС?
а) Структура політичної влади.
б) Колективний досвід та спільні цінності.
в) Інституційна довіра.
г) Все вищезазначене.

5 Яка аудиторія зазвичай потребує детальної графіки та візуальних даних під час висвітлення катастроф?
а) Широка громадськість.
б) Спеціалізовані аудиторії, такі як науковці або активісти.
в) Діти та підлітки.
г) Користувачі соціальних мереж.

6 У чому полягає один із основних ризиків використання зображень про катастрофи у соціальних мережах?
а) Відсутність візуальної якості.
б) Погане поширення інформації.
в) Поширення фейкових новин.
г) Ексклюзивне використання традиційними ЗМІ.

7 Чому індивідуальна згода важлива для зображень катастроф?
а) Тому що це покращує якість зображення.
б) Тому що повага до вашого приватного життя та гідності є етичною та юридичною вимогою.
в) Тому що це допомагає продавати більше публікацій.
г) Тому що це сприяє вірусизації в соціальних мережах.

8 Яку роль відіграють графіки та інфографіка в журналістиці про катастрофи?
а) Створення декоративного контенту.
б) Спростити пояснення складних даних.
в) Показати експертні думки.
г) Уникати використання шокуючих зображень.

9 Який підхід має застосовувати журналіст під час вибору зображень для висвітлення катастроф?
а) Сенсаційність та емоційність.
б) Нейтральність та етичність, повага до жертв.
в) Завжди шукати найбільш епатажний образ.
г) Пріоритет розваг над інформацією.

10 Що дозволяє ліцензія Creative Commons “Атрибуція (CC BY)”?
а) Ділитися та змінювати роботу, але тільки в некомерційних цілях.
б) Ділитися та змінювати роботу за умови, що автора буде вказано.
в) Використовувати твір без посилання на автора.
г) Модифікувати роботу, але не поширювати її.

Правильні відповіді

1.В, 2.Б, 3,В, 4.Г, 5.Б, 6.В, 7.Б, 8.Б, 9.Б, 10.Б.

Список використаних джерел

Associated Press. (2025, January 25). AP Report: Investigating claims around 'The Terror of War' photograph. https://www.ap.org/wp-content/uploads/2025/01/AP-Terror-of-War-report.pdf

Englund, L. (2018/2008). The Eye of the Disaster: Journalists' Work and Media Coverage at Traumatic Events. Gothenburg: University of Gothenburg. https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/58520

Gollust, S. E., Nagler, R. H., Fowler, E. F., & Mello, M. M. (2019). The role of political polarization in the response to the Zika virus outbreak in the United States. American Journal of Public Health, 109(11), 1537– 1543. https://doi.org/10.1215/03616878-8641506

Holman, E. A., Garfin, D. R., & Silver, R. C. (2024). It matters what you see: Graphic media images of war and terror may amplify distress. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 121(29), e2318465121. https://doi.org/10.1073/pnas.2318465121

Kelman, I. (2024). Visualizing disaster risk reduction to inspire positive action. Environment: Science and Policy for Sustainable Development, 66(6), 37–44. https://doi.org/10.1080/00139157.2024.2395798

National Weather Service Storm Prediction Center. (2023). Average annual number of tornadoes per state (1994-2023). https://www.spc.noaa.gov/wcm/

Osnaya, B. (2020). Signos urbanos, un enfoque semiótico de la relación entre las señales y los accidentes viales. Clave Editorial. https://www.researchgate.net/publication/344193953_Resena_de_Libro_Signos_Urbanos_Un_enfoque_semiotico_de_la_relacion_entre_las_senales_y_los_accidentes_viales

Pennycook, G., & Rand, D. G. (2018). Fighting misinformation on social media using crowdsourced judgments of news source quality. Proceedings of the National Academy of Sciences, 115(7), 1240–1249. https://doi.org/10.1073/pnas.1718154115

Perry, R. W., & Lindell, M. K. (2003). Preparedness for emergency response: Guidelines for the emergency planning process. Disasters, 27(4), 336-350. DOI:10.1111/j.0361-3666.2003.00237.x

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2023). The role of media in disaster risk reduction. https://www.undrr.org/media/96352/download?startDownload=20250131 https://www.researchgate.net/publication/329845227_The_Eye_of_the_Disaster_journalists'_work_and_media_coverage_at_traumatic_events

Photo References

Chris Gallagher, UK. Work posted on Unsplash and Pixabay.
Jim Jade, USA. Work posted on Unsplash and Pixabay
Doruk Aksel Anıl, Turkey. Work posted on Pexels
Austin Zhang, Work posted on Pexels.

LINKS

https://unsplash.com/es/fotos/coche-en-el-cuerpo-de-agua-4zxp5vlmvnI
https://www.pexels.com/photo/low-angle-photo-of-airplane-flying-over-high-rise-buildings-2441844/
https://unsplash.com/es/fotos/cars-on-flooded-street-cKjxGyfNdQc
https://www.pexels.com/photo/man-sitting-on-street-after-earthquake-15861724/
https://www.pexels.com/photo/demolished-buildings-after-calamity-15823381/

ЕМПАТІЯ У ВИСВІТЛЕННІ КАТАСТРОФ

Андрій Юричко[7]
Юрій Бондар[8]

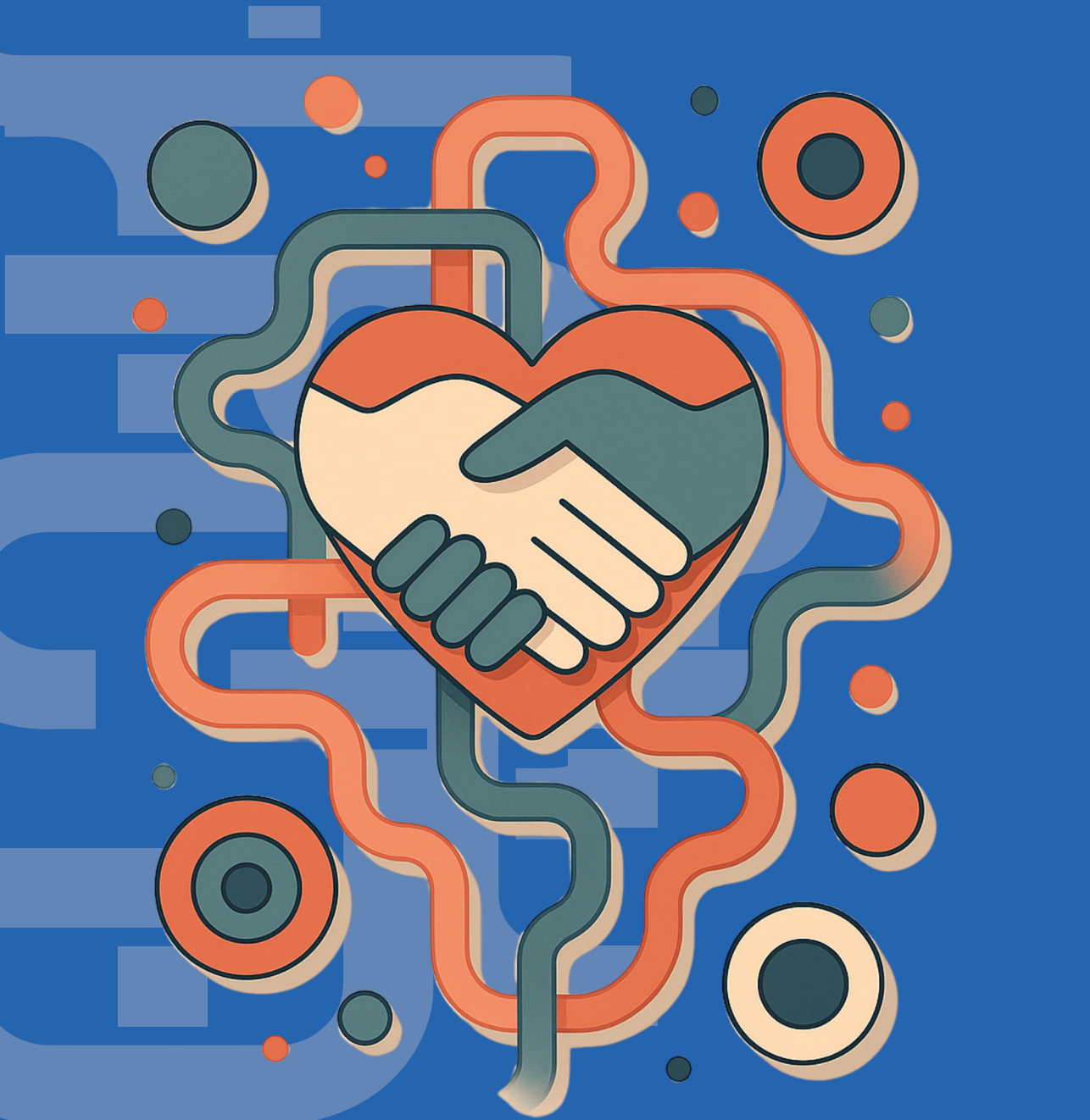

РОЗДІЛ 9

ЕМПАТІЯ У ВИСВІТЛЕННІ КАТАСТРОФ

- Вступ
- Ключові поняття
- Емпатія для журналістів, які висвітлюють катастрофи, та її важливість
- Емпатія у виробництві новин
- Кризове втручання та емпатія
- Драматизація у новинах про катастрофи: виклик етики і вплив на аудиторію
- Проблеми рейтингів у висвітленні катастрофкатастроф
- Актуальні приклади та аналіз кейсів
- Висновки до розділу та результати навчання
- Запитання для самостійного контролю
- Список використаних джерел

Вступ

> Коли журналісти використовують емпатію, вони не лише повідомляють факти, а й створюють контекст, що дозволяє аудиторії краще зрозуміти, що стоїть за цифрами втрат і руйнувань.

Чому емпатія важлива в роботі журналіста? Це питання здається простим, але в контексті журналістики, особливо при висвітленні катастроф, відповідь стає набагато складнішою. Сьогодні журналістика перебуває на роздоріжжі між необхідністю надавати правдиву інформацію, етикою та здатністю до співпереживання. У світі, де потік новин рухається зі швидкістю світла, як журналістам зберегти баланс між чесністю, емоціями та обєктивністю? Світ ускладнюється. Катастрофи – природні чи техногенні, місцеві чи глобальні – стали невідємною частиною нашої реальності. За таких обставин роль журналіста набуває нового значення. Йдеться не просто про інформування, а й про допомогу суспільству зрозуміти, підтримати та, можливо, навіть змінити хід подій. Емпатія в журналістиці – це не слабкість, як дехто може вважати. Скоріше, це інструмент, який робить репортажі більш людянними та глибшими. Коли журналісти використовують емпатію, вони не лише повідомляють факти, а й створюють контекст, що дозволяє аудиторії краще зрозуміти, що стоїть за цифрами втрат і руйнувань. Але емпатія не повинна бути приводом для драматизації чи маніпуляції емоціями. Вона має бути дороговказом для етичного висвітлення.

Журналістика – це більше, ніж професія. Це покликання. І попри те, що технології та очікування громадськості змінюються, деякі речі залишаються незмінними: правда, повага, людяність. Журналістам-початківцям варто замислитися над тим, що в найближчому майбутньому на суспільну думку та настрої значно впливатимуть, серед іншого, їхні слова, фотографії, відео та інші роботи. Це є значною владою, але також і значною відповідальністю. Саме ці принципи лежать в основі цього розділу, який слугуватиме дороговказом у складному світі висвітлення катастроф.

[7] Доцент кафедри історії журналістики та друкованих ЗМІ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, andriy.yurychko@knu.ua

[8] Доцент кафедри соціальних комунікацій, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, bondar1960@knu.ua

Ключові поняття

Для кращого розуміння теми, яку ми розглянемо в цьому розділі, наведено пояснення основних понять. Засвоєння цих концепцій полегшить розуміння деталей предмета, висвітленого в розділі. Крім того, вивчення цих понять допоможе легше досягти результатів розділу, а також зрозуміти важливість концепції емпатії у процесах, повязаних із катастрофами.

Емпатія

Здатність розуміти та розділяти почуття іншої людини (American Psychological Association, 2023). Це передбачає вміння поставити себе на місце іншої людини та сприймати світ з її перспективи. Емпатія – це складний процес, що включає як когнітивні, так і емоційні компоненти. Когнітивно вона означає розуміння думок і почуттів іншої людини. Емоційно – це поділ цих почуттів.

Журналістська етика

Стосується принципів і стандартів, що керують журналістами в їхній роботі, забезпечуючи відповідальне та етичне висвітлення (SPJ Code of Ethics, 2014). Вона охоплює широкий спектр питань, включаючи точність, справедливість, неупередженість, підзвітність та прозорість. Етична журналістика прагне збалансувати потребу громадськості в інформації з потенційною шкодою, що може бути спричинена поширенням інформації.

Кризове втручання

Короткостроковий, активний та цілеспрямований підхід до допомоги особам, які переживають гостру емоційну кризу (James & Gilliland, 2017). Він зосереджений на наданні негайної підтримки та стабілізації, оцінці потреб людини та розробці плану, що допоможе їй впоратися з кризою. Кризове втручання має на меті відновити докризовий рівень функціонування людини та запобігти подальшому погіршенню її стану.

Драматизація в медіа

Використання технік для того, щоб зробити історію більш захопливою чи цікавою, часто шляхом перебільшення певних аспектів або зосередження на емоційних чи сенсаційних елементах (Silverman & Benoit, 2015). Це може включати використання яскравої мови, емоційних образів та переконливих наративів, щоб привернути увагу аудиторії та створити відчуття терміновості чи важливості. Хоча драматизація може бути ефективною для залучення аудиторії, вона також може призвести до спотворень та викривлення реальності.

Стереотипи в журналістиці

Узагальнення або спрощення інформації про людей чи події, які можуть створювати упереджене сприйняття аудиторії (International Federation of Red Cross & Red Crescent Societies, 2023).

Емоційне вигорання

Стан емоційного, фізичного та психічного виснаження, спричинений тривалим або надмірним стресом (Maslach, 2003). Характеризується відчуттям цинізму та відстороненості, втратою особистих досягнень та емоційним виснаженням. Вигорання може виникати в будь-якій професії, але воно особливо поширене в допоміжних професіях, таких як охорона здоровя, освіта та соціальна робота.

Етична візуалізація

Використання фотографій та відео, що поважають приватність і гідність жертв, уникаючи експлуатації їхнього болю заради сенсації (Commission on Journalism Ethics, 2020).

Контекстуалізація новин

Процес надання фонової інформації, аналізу та перспективи, щоб допомогти аудиторії зрозуміти ширший контекст та значення новинної події (Gans, 2004). Це передбачає розміщення новини в її історичних, соціальних, політичних та економічних рамках, що дає змогу аудиторії осмислити інформацію та її потенційний вплив.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)

Психічний стан, що може розвинутися після переживання або свідчення травматичної події, такої як війна, природна катастрофа або серйозна аварія (American Psychiatric Association, 2022). Він характеризується навязливими спогадами про подію, уникненням нагадувань про неї, негативними змінами в мисленні та настрої, а також гіперзбудженням.

Активне слухання

Техніка спілкування, що передбачає повне зосередження на тому, що говориться, а не просто пасивне сприйняття слів (Rogers & Farson, 1987). Вона включає увагу як до вербальних, так і до невербальних сигналів мовця, відображення сказаного для підтвердження розуміння та постановку уточнюючих запитань. Мета активного слухання – створити безпечне та підтримуюче середовище для повного вираження мовцем своїх думок.

Емпатія для журналістів, які висвітлюють катастрофи, та її важливість

Емпатія в журналістиці – це здатність не лише бачити страждання, але й пропустити їх крізь себе, знайти потрібні слова, щоб донести їх до аудиторії

Емпатія у висвітленні катастроф – це критично важливий аспект сучасної журналістики. Вона дозволяє журналістам створювати глибші, більш людяні історії, які виходять за рамки простого інформування про факти. Емпатія служить мостом між трагедією та аудиторією,
допомагаючи показати всю складність людського досвіду. Водночас вона є не лише етичним обовязком журналіста, а й ключовим інструментом для побудови довіри до медіа, зменшення шкоди та покращення якості новин.

Чи замислювалися ви, чому деякі репортажі про катастрофи стають голосом людських страждань, тоді як інші – лише черговим інформаційним потоком? Причина часто полягає в одному слові: емпатія. У журналістиці це не просто емоція, а інструмент, який допомагає змінити наш погляд на події та наблизити їх до аудиторії (BBC Editorial Guidelines, 2019).

Уявіть, вам потрібно розповісти історію людини, яка втратила свій дім через землетрус чи артилерійський обстріл. Як підійти до цієї історії так, щоб вона була чимось більшим, ніж просто цифра у звіті? І ви нічого подібного навіть близько не переживали. Емпатія в журналістиці – це здатність не лише бачити страждання, але й пропустити їх крізь себе, знайти потрібні слова, щоб донести їх до аудиторії (Кодекс етики українського журналіста, 2013).

Кодекс етики Товариства професійних журналістів наголошує, що журналістика має бути чесною та справедливою, а також уникати сенсаційності (SPJ Code of Ethics, 2014). BBC, зі свого боку, вимагає враховувати вплив на героїв сюжету та аудиторію (BBC Editorial Guidelines, 2019). Це особливо важливо в конфліктах, таких як війна в Україні, де журналісти є свідками не лише трагедій, а й проявів людської витривалості та солідарності.

Враховуючи застереження та обмеження, виникає питання: чому журналіст повинен бути емпатичним? Існує кілька відповідей. Перш за все, емпатичне висвітлення розкриває ширшу картину: не просто те, що сталося, а й те, як це вплинуло на життя людей (BBC Editorial Guidelines, 2019). Люди відчувають, коли їх чують. Це заохочує їх бути відкритими, що збагачує матеріал (Empathy and audience trust, 2020). Крім того, емпатичний підхід запобігає використанню образливого або надмірно графічного матеріалу, який може травмувати аудиторію або героїв репортажу (BBC Editorial Guidelines, 2019). Коли ви не лише слухаєте, а й розумієте, репортаж стає набагато сильнішим. Він торкається серця (Glück, 2023). У таких ситуаціях, як війна в Україні чи ракетні обстріли Ізраїлю, важливо уникати будь-яких спрощень, які можуть зашкодити жертвам або загострити конфлікти (BBC Editorial Guidelines, 2019).

Хоча емпатія, як властива людині риса, різна у різних людей, її, як і емоційний інтелект, можна розвивати та застосовувати у журналістській практиці. Вирішальним першим кроком є активне слухання: під час інтервю уважно слухайте, не перебиваючи, і ставте відкриті запитання, які заохочують до глибших роздумів. Ретельно зважуйте доречність будь-якого відео чи фото, оскільки надмірна драматизація може бути шкідливою як для аудиторії, так і для жертв та їхніх родин, які вже переживають величезні труднощі. Часто достатньо пронизливих деталей, що відображають

суть трагедії. Уникайте пастки стереотипів і не зводьте осіб у сюжеті до однієї ролі – жертви, героя чи лиходія. Визнаючи багатогранність людей та складність ситуацій, журналісти повинні утримуватися від осуду чи надмірної похвали.

Важливу роль відіграє й інтроспекція. Чи не порушив я якісь межі? Чи допомогла моя робота аудиторії краще зрозуміти, а не просто поспівчувати? (BBC Editorial Guidelines, 2019) Це питання стає особливо гострим у контексті висвітлення, наприклад, війни, де журналіст повинен враховувати міжнародні правові та гуманітарні аспекти, а також уникати мови ворожнечі (BBC Editorial Guidelines, 2019), незалежно від того, чи належить він як громадянин до однієї зі сторін конфлікту, чи є третьою стороною.

> Журналісти повинні пам'ятати про вплив своїх історій на жертв, їхні родини та свою аудиторію.

Війни є особливим викликом для журналістів. У цих умовах емпатія стає не просто бажаною, а необхідною для забезпечення етичного підходу. Висвітлення з емпатією дає можливість показати людські історії, що стоять за руїнами будівель та статистикою (Glück, 2023). Журналісти повинні пам'ятати про вплив своїх історій на жертв, їхні родини та свою аудиторію. BBC рекомендує уникати надмірно графічного контенту та забезпечувати, щоб контент не посилював травму (BBC Editorial Guidelines, 2019). Водночас Кодекс SPJ наголошує на важливості правдивого інформування, навіть якщо це вимагає балансування правди та емоцій (SPJ Code of Ethics, 2014).

Емпатія не позбавлена викликів. Постійний контакт з людськими трагедіями виснажує. SPJ радить: дбайте про себе, щоб не втратити професійну обєктивність (SPJ Code of Ethics, 2014). Також у гонитві за рейтингами редакції часто вимагають сенсаційності. Однак важливо пам'ятати, що журналістика – це правда, а не розвага (BBC Editorial Guidelines, 2019). З цього випливає, що емпатія не означає драматизації. Уникайте прикрашань, дотримуйтесь фактів (Meyer, 2016). Висвітлення конфліктів, таких як війна в Україні, вимагає врахування культурних особливостей та політичних реалій, що ускладнює роботу журналістів (Empathy and audience trust, 2020).

Емпатія робить журналістику не просто інформативною, а трансформаційною. Коли аудиторія відчуває, що їй показують реальних людей, а не абстрактні події, вибудовується довіра. А довіра – це основа всього. «Будьте голосом тих, хто не може говорити за себе», – радить Кодекс SPJ (SPJ Code of Ethics, 2014). Це не лише заклик, а й обовязок кожного журналіста. Емпатія допомагає гідно виконувати цей обовязок.

Емпатія у виробництві новин

У світі, де новини нерідко орієнтуються на сенсації та миттєвій емоційній реакції, емпатія стає ключовим елементом відповідальної журналістики. Вона дозволяє нам перейти
від сухих фактів до історій, які розкривають справжній зміст подій, впливаючи на аудиторію та формуючи глибше розуміння реальності. Це більше, ніж просто розуміння досвіду інших; це здатність перетворити співчуття на глибокі та змістовні історії. Уявіть журналіста, який висвітлює руйнування після землетрусу: без емпатії це просто сухі цифри втрат, але з нею – це історія про сімю, яка намагається відновити своє життя серед руїн.

Новини завжди були в центрі уваги громадськості. Їхній зміст часто ґрунтується на правилі трьох «ньюзмейкерів»: сенсації, скандали та смерть. Саме ці елементи привертають миттєву увагу аудиторії та задають тон новинному потоку. Однак вони часто відволікають від суті подій, формуючи спотворену картину реальності. Новинні стрічки інформаційних агентств, які зосереджуються на правді та важливості, ніколи не будуть такими популярними, як сенсаційні заголовки таблоїдів. Відповідальні новини вимагають іншого підходу – дотримання журналістських стандартів та етичних кодексів. Етика та обєктивність стають основою для надання інформації, яка дійсно має значення для аудиторії.

Емпатія також впливає на процес створення новин. Журналіст, який використовує емпатичний підхід, починає з глибокого розуміння контексту. Він звертає увагу на культурні, історичні та соціальні аспекти події. Це допомагає уникнути стереотипів та поверховості. Наприклад, у зонах конфлікту, де різні сторони використовують протилежну термінологію, журналіст повинен знайти спосіб забезпечити збалансоване висвітлення (BBC Editorial Guidelines, 2019). Плануючи інтерв'ю, важливо враховувати емоційний стан співрозмовника. Емпатія допомагає побудувати довіру, дозволяючи отримати більш чесну та глибоку інформацію. Наприклад, замість: «Як ви пережили втрату?», можна запитати: «Що допомагає вам триматися в ці дні?» (SPJ Code of Ethics, 2014). Однак, використовуючи емпатичний підхід до передачі фактів через історії, важливо памятати, що людяність у текстах не повинна бути маніпулятивною; це спосіб допомогти аудиторії зрозуміти, як подія впливає на реальних людей. Наприклад, замість загальних цифр втрат, варто зосередитися на індивідуальних прикладах (Tees Research, 2020).

Емпатія в редакціях повинна створювати середовище, де журналісти можуть працювати відповідно до етичних стандартів. Наприклад, Кодекс етики українського журналіста наголошує на важливості поваги до прав людини та мінімізації шкоди (Кодекс етики українського журналіста, 2013). Редакційні настанови BBC підкреслюють, що журналісти повинні уникати сенсаційності та знаходити баланс між правдивістю та чутливістю до постраждалих (BBC Editorial Guidelines, 2019). Як наголошує Кодекс SPJ: «Етична журналістика має бути точною та справедливою. Журналісти повинні нести відповідальність за точність своєї роботи та ретельно перевіряти інформацію перед публікацією» (SPJ Code of Ethics, 2014).

Емпатія також впливає на процес створення новин. Журналіст, який використовує емпатичний підхід, починає з глибокого розуміння контексту. Він звертає увагу на культурні, історичні та соціальні аспекти події.

Емпатія в журналістиці стикається з кількома перешкодами. До них належать тиск дедлайнів, оскільки часові обмеження часто змушують журналістів уникати складних та поглиблених історій, зосереджуючись на поверхневих фактах. А також вплив редакції, оскільки деякі редакції можуть наполягати на сенсаційності для підвищення рейтингів, що суперечить етичним принципам (Кодекс етики українського журналіста, 2013). І, нарешті, що не менш важливо, це емоційне вигорання – робота з травматичними темами може бути виснажливою для журналістів. Це вимагає професійної підтримки та уваги до турботи про себе (Glück, 2016).

Існує кілька простих, але ефективних способів інтеграції емпатії в журналістику. Перший – це так зване «активне слухання». Слухайте не лише слова, а й невербальні сигнали. Це допомагає розкрити приховані емоції та отримати глибше розуміння співрозмовника. Памятайте про баланс між емпатією та обєктивністю. Емпатія не повинна затьмарювати факти; вона повинна доповнювати аналітичний підхід (Кодекс етики українського журналіста, 2013). І, нарешті, не менш важливим

фактором є розвиток власної психологічної стійкості. Журналісти повинні працювати над власною емоційною витривалістю, щоб уникнути вищезгаданого професійного вигорання (Glück, 2016).
Новини про трагедії часто опиняються на перших шпальтах, нерідко без належної перевірки інформації. Редактори, поспішаючи випустити новини, покладаються на неповні звіти урядових установ або розповіді очевидців. Це може призвести до поширення ненадійних або емоційно маніпулятивних матеріалів. Щоб уникнути цього, важливо, щоб редактори дотримувалися суворого переліку вимог. Наприклад, посилена перевірка фактів: кожна новина, особливо в кризових ситуаціях, повинна бути перевірена на точність, а тому важливо використовувати кілька незалежних джерел. Емоційний тиск або сенсаційний контекст самі по собі не повинні впливати на формування висновків у новинах. Особливу увагу заслуговують заголовки, оскільки певні слова та фрази можуть викликати паніку або спричинити упередження, якщо вони незбалансовані. І, нарешті, потрібні здоровий глузд та адекватна оцінка того, як опублікована інформація вплине на постраждалих, їхні родини та аудиторію.
Журналістика, заснована на емпатії, не просто розповідає історії – вона змінює мислення та заохочує до дії. І коли аудиторія бачить реальних людей за статистикою, вона починає розуміти більше. Як би ви висвітлювали історію про втрату будинку через масштабну природну пожежу? Нехай це питання залишається відкритим, заохочуючи кожного з нас бути уважнішим до історій, які ми розповідаємо. Але важливо також памятати, що журналісти
повинні бути уважними до своїх етичних зобовязань. Ми не повинні переходити межу надмірної драматизації або сенсаційності.

Кризове втручання та емпатія

Журналісти стають ключовими посередниками між трагедією та суспільством, надаючи не лише інформацію, а й контекст, що допомагає зрозуміти складність кризових ситуацій.

Кризове втручання – це не просто репортажі з місця подій, а складний баланс між етикою, емоціями та ефективністю. Журналісти стають ключовими посередниками між трагедією та суспільством, надаючи не лише інформацію, а й контекст, що допомагає зрозуміти складність кризових ситуацій. У кризових ситуаціях журналістика є інструментом, що формує етику, структуру та навіть зміст новин. Коли світ руйнується на наших очах, журналісти стають посередниками між трагедією та суспільством. У цьому розділі ми розглянемо, як журналісти використовують емпатію для втручання у кризи, знаходячи баланс між етичними стандартами, психологічною стійкістю та суспільною відповідальністю.
Один із найбільших викликів для журналістів у висвітленні криз – це знайти делікатний баланс між етичними стандартами, емоційною залученістю та ефективністю. Це завдання стає дедалі складнішим у сучасному інформаційному просторі, де цифрові платформи створюють тиск швидкості та очікувань аудиторії. Журналістська етика вимагає не лише дотримання принципів правдивості та неупередженості, а й врахування емоційного стану аудиторії. Згідно з Кодексом етики українського журналіста (Кодекс етики українського журналіста, 2013), журналісти повинні уникати сенсаційності та дотримуватися принципу мінімізації шкоди. Але як забезпечити цей баланс на практиці? Правдивість інформації – основа етичної журналістики. Журналісти повинні перевіряти кожен факт і поміщати його в контекст, щоб уникнути однобічного висвітлення. Наприклад, у випадку

природних катастроф важливо пояснити не лише масштаби руйнувань, а й зусилля з відновлення. Висвітлення трагедій часто включає історії людей, які постраждали найбільше. Важливо поважати їх приватність і не використовувати їхній біль як засіб привернення уваги. Емоційний аспект відіграє ключову роль у сприйнятті новин. Як вже згадувалося в попередньому розділі, аудиторія краще розуміє складні теми, коли вони представлені через людські історії. Однак журналістам потрібно знаходити межу між викликом емоцій та ризиком маніпуляції. Журналісти, які проявляють емпатію, здатні краще розуміти свої джерела та передавати їхній досвід аудиторії. Наприклад, історія сім'ї, яка втратила свій дім під час урагану, може стати символом надії та відновлення. Розвинений емоційний інтелект дозволяє журналістам ефективніше спілкуватися з джерелами, розуміти їхні почуття та уникати моральної шкоди.

Технологічні досягнення допомагають журналістам швидко збирати та передавати інформацію, але вони також створюють ризики поспіху. Прагнення до ексклюзивності може призвести до помилок та втрати довіри аудиторії. Використання цифрових інструментів для перевірки джерел та інформації є важливим кроком у створенні сюжету. Під час криз журналісти часто працюють у реальному часі. Наприклад, використання платформ соціальних медіа дозволяє їм швидко інформувати аудиторію, але вимагає особливої уваги до точності.

Ефективне висвітлення кризових ситуацій часто має спільну схему, що надає пріоритет людським історіям, експертним думкам, достовірним джерелам та емоційному балансу. Замість того, щоб просто подавати сухі факти, такі історії акцентують увагу на особистому досвіді. Наприклад, розповідь про людину, яка втратила все під час повені, може стати потужним символом стійкості. Експерти, такі як аналітики, соціологи, психологи та рятувальники, можуть надати контекст для складних подій, сприяючи глибшому розумінню аудиторією. Наприклад, під час пандемії COVID-19 залучення епідеміологів було вирішальним для пояснення медичної складності ситуації. Як зазначено в Кодексі етики українського журналіста (Кодекс етики українського журналіста, 2013), журналісти зобовязані перевіряти достовірність усіх матеріалів. Це особливо важливо в часи дезінформації. Зображення жахливих наслідків катастрофи має бути збалансоване позитивними прикладами допомоги чи відновлення.

Як зазначено в настановах BBC (BBC Editorial Guidelines, 2019), перебільшення та надмірна драматизація можуть викликати паніку серед громадськості. Висвітлення наслідків урагану може зосереджуватися на руйнуваннях, але також важливо показувати, як спільнота відновлюється. У репортажах також слід враховувати культурні та соціальні особливості регіону. Наприклад, при висвітленні катастроф у країнах з низьким рівнем доходу важливо уникати зображення жертв як безпорадних. Після гострої фази події, окрім процесу відновлення, важливо висвітлювати уроки, які суспільство може винести з трагедії.

Ефективне висвітлення катастроф вимагає співпраці з кількома ключовими групами. Місцеві жителі пропонують унікальні перспективи та цінні деталі, тоді як рятувальники та волонтери надають інформацію про операційний контекст. Академіки та дослідники долучаються, пояснюючи причини катастроф та прогнозуючи потенційні наслідки. В умовах викликів журналісти повинні прагнути створювати збалансовані наративи, що відображають усі відповідні точки зору. Це вимагає постійної прихильності до точності фактів, особливо в умовах «термінових новин» (Delbert, 2023). Журналістам рекомендується надавати контекст та пояснення, щоб допомогти аудиторії зрозуміти значення висвітлюваних проблем, сприяючи обґрунтованому прийняттю рішень серед глядачів. Досягнення цього балансу між етикою,

емоціями та ефективністю є постійним та динамічним процесом у журналістиці (Delbert, 2023). У світі, де кризи стають частішими та поширенішими, роль емпатії в журналістиці лише зростатиме. Вона залишається ключем до створення контенту, який не лише розповідає історію, а й змінює реальність.

Драматизація у новинах про катастрофи: виклик етики і вплив на аудиторію

Драматизація у висвітленні катастроф є водночас викликом і можливістю для сучасної журналістики. Вона привертає увагу аудиторії, викликаючи емоції, але водночас ризикує порушити етичні стандарти. Драматизація в новинах, особливо при висвітленні катастроф, породжує постійні дискусії щодо етики та відповідальності журналістів. Це явище, що характеризується перебільшеним або сенсаційним зображенням катастрофічних подій, порушує важливі питання про баланс між захопливою розповіддю та етичним репортажем. Як медіа можуть залучати аудиторію, не жертвуючи точністю та повагою до жертв? У цьому розділі ми дослідимо, як драматизація формує сприйняття, які виклики вона ставить перед журналістською етикою та які можливості відкриває для еволюції журналістської практики.

Чому катастрофи притягують нашу увагу, як магніт? Відповідь частково криється в драматизації – процесі, що перетворює новини на історії з емоційним зарядом (BBC Editorial Guidelines, 2019). Уявіть репортаж із заголовком «Катастрофа століття!» або відео з трагічною музикою, що супроводжує кадри руйнувань. Хіба це не здається майже режисерською роботою? Саме так і працює драматизація: вона викликає емоції, але часто ставить під загрозу етичні стандарти журналістики (White, 2020). Драматизація створює історії, які виділяються серед інформаційного шуму. Проте, окрім привернення уваги, вона змінює сприйняття аудиторії. Коли ми бачимо зруйновані будівлі або чуємо історію про втрату, ми не просто інформовані – ми співпереживаємо. Але як уникнути перетворення новин на видовище? Тут починаються етичні дилеми (Effects of sensationalism in digital media, 2022). Історично сенсаційність у журналістиці використовувалася як спосіб привернення уваги. Навіть найжахливіші події в історії завжди супроводжувалися емоційними заголовками, що викликали страх і співчуття. Але нині, з поширенням цифрових медіа, ця тенденція набула нових вимірів. Тепер будь-яка подія може миттєво перетворитися на сенсацію, де маніпуляція емоціями стає важливішою за представлення фактів.

Ось приклад того, як медіа зосереджувалися на найбільш драматичних моментах під час висвітлення війни в Україні у 2022 році. З перших днів російського вторгнення журналісти
з усього світу використовували зображення зруйнованих будинків, дітей, що плакали, та героїзм звичайних людей. Такий підхід одночасно допоміг мобілізувати міжнародну підтримку, але й викликав дискусії щодо етики таких матеріалів (Mammadzada, 2023). Наприклад, у листопаді 2022 року, коли Україна відновила контроль над Херсоном, медіа зосередилися на емоційних сценах воззєднання родин та сльозах радості, залишаючи поза увагою складніші питання відбудови міста чи гуманітарної кризи (Aiko, 2024). Ще одним яскравим прикладом драматизації стало висвітлення підриву російськими військовими Каховського водосховища у 2023 році. Спочатку медіа висвітлювали цю подію як екологічну катастрофу, що назавжди змінить екосистему регіону, знищивши біорізноманіття та зробивши землі непридатними для сільського господарства. Однак за кілька місяців виявилося, що передбачуваної катастрофи не сталося. Навпаки, на місці водосховища почали зявлятися нові квітучі поля, а природа поступово адаптувалася до нових умов. Цей приклад демонструє, як сенсаційність у висвітленні може перебільшувати наслідки подій, створюючи хибні враження в аудиторії.

Чи допомогли ці репортажі глобальному розумінню конфлікту? З одного боку, вони привернули увагу до трагедії та викликали співпереживання у багатьох глядачів. З іншого боку, надмірний акцент на драматичних аспектах міг створити враження, що війна – це лише низка емоційних моментів, а не складний і затяжний конфлікт. Такий підхід також сприяв виникненню «емоційної втоми» в аудиторії, яка поступово втрачала інтерес до теми (Beckett, 2022). Фундаментальний принцип журналістської етики – мінімізація шкоди. Це означає балансування права громадськості знати з повагою до приватності та гідності людей у трагічних обставинах (White, 2020). Журналісти повинні приймати обґрунтовані рішення щодо публікації графічних зображень або конфіденційної інформації, яка може мати глибокий вплив на життя жертв та їхніх родин.

Журналісти зобовязані оперативно та прозоро виправляти будь-які помилки у своїх матеріалах. Ця відповідальність допомагає зберегти цілісність професії та сприяє зміцненню довіри громадськості (Beckett, 2022). Медіаорганізаціям рекомендується впроваджувати внутрішні процеси перевірки та редакційні стандарти, які забезпечують дотримання етичних практик та надають аудиторії можливість коментувати (Mammadzada, 2023). Редакційні настанови BBC підкреслюють, що зображення та мова повинні відповідати контексту і не викликати необґрунтованої тривоги. Це вимагає від журналістів ретельного аналізу потенційного впливу візуальних матеріалів на аудиторію, особливо під час кризових ситуацій, щоб уникнути посилення стресу чи паніки (BBC Editorial Guidelines, 2019).

Це особливо важливо при висвітленні терактів або природних катастроф, коли аудиторія вже перебуває у стані стресу. Драматичні фото — це палиця з двома кінцями. З одного боку, вони можуть бути потужним інструментом для залучення аудиторії. З іншого боку, існує ризик експлуатації постраждалих. Наприклад, після землетрусу в Непалі 2015 року деякі фотографії сиріт викликали обурення громадськості, оскільки були використані без згоди родин. Це продемонструвало, наскільки важливо враховувати етичні аспекти при створенні матеріалів, які потенційно можуть зашкодити учасникам подій (Daniel, 2025).

Під час висвітлення лісових пожеж в Австралії у 2019–2020 роках деякі медіа зосереджувалися переважно на драматичних зображеннях полумя, не приділяючи достатньої уваги зусиллям рятувальників чи довгостроковому впливу на навколишнє середовище. Такий підхід може призвести до спрощеного розуміння подій аудиторією та недооцінки важливих аспектів катастрофи (Dunne et al., 2020). Журналісти повинні враховувати, що драматизація може порушувати права постраждалих. Використання їхніх історій чи зображень без згоди може завдати їм додаткового болю. Наприклад, при висвітленні авіакатастрофи малайзійського літака у 2014 році було багато випадків розкриття особистих даних жертв без їхньої згоди (Lim, 2020).

Інновації у сфері віртуальної реальності дозволять створювати інтерактивні репортажі, які занурюють глядача в події, допомагаючи краще зрозуміти їхній контекст. Наприклад, у грудні 2024 року суддя Флориди Ендрю Сігел використав окуляри віртуальної реальності Oculus Quest 2, щоб відтворити події з точки зору підозрюваного під час судового процесу. Цей випадок досі вважається унікальним у судовому прецедентному праві США (Daniel, 2025). Однак це також створює ризики маніпуляції та вимагає суворих етичних стандартів (Basera, 2023). Зрештою, драматизація в журналістиці – це суперечливе явище. Вона може бути як джерелом натхнення, так і інструментом маніпуляції. Журналісти повинні усвідомлювати свою відповідальність і прагнути створювати матеріали, які не лише інформують, а й допомагають суспільству зрозуміти та вирішити складні проблеми.

Проблеми рейтингів у висвітленні катастроф

Коли ми говоримо про рейтинги в журналістиці, на поверхню виходить просте, але фундаментальне питання: що насправді визначає успіх медіа? Цей розділ досліджує складний взаємозвязок між рейтингами та якістю журналістики, від її історичних початків до сучасної ери цифрових показників. Ви дізнаєтеся, як світові медіагіганти, такі як The New York Times та The Guardian, балансують між сенсаційністю та етикою, здобуваючи міжнародні нагороди (BBC Editorial Guidelines, 2019). Уявіть перші газети, що вийшли на початку XVIII століття. Тоді єдиним «рейтингом» була кількість проданих примірників. Однак з розвитком телебачення, радіо, а тепер і цифрових платформ, рейтинг став набагато складнішим поняттям, перетворившись на багатогранний показник, що включає перегляди, вподобання, коментарі та репости. Наприкінці XIX століття виник феномен **«жовтої преси»**. Газети, такі як New York World Джозефа Пулітцера та New York Journal Вільяма Херста, використовували сенсаційні заголовки для привернення уваги. Наприклад, драматичні новини про корабельні аварії чи скандали зі знаменитостями стали основним способом збільшення тиражу.

Хоча ці методи часто ігнорували журналістські стандарти, вони відкрили шлях до нової форми взаємодії з аудиторією (The Pulitzer Prizes, n.d.).

З появою Інтернету рейтинги зазнали ще більшої трансформації. Коли журналістика перейшла з друкованих сторінок на екрани, вона адаптувалася до нових показників: показників клікабельності, середнього часу перегляду та залученості користувачів. Це призвело до появи «клікбейтних заголовків», які часто спрощують складні теми, щоб привернути більше уваги. Водночас зростає важливість якісного контенту, оскільки міжнародні нагороди, такі як Пулітцерівська премія, все ще є значним показником успіху. Видання, такі як The New York Times або The Washington Post, демонструють, як якість може співіснувати з високими рейтингами (Zamith, 2020).

Дослідження показують, що понад 60% користувачів не довіряють медіа, які використовують клікбейтні заголовки. Наприклад, при висвітленні природних катастроф, таких як землетрус на Гаїті 2010 року, багато видань зосереджувалися на сенсаційних аспектах трагедії замість аналізу причин та можливих рішень. Успішні журналістські проєкти часто поєднують високу якість та цифрові інновації, здобуваючи міжнародні нагороди, такі як премії Міжнародної федерації журналістів або Піболі (IFJ Ethical Journalism Initiative, n.d.).

«Чи можна бути популярним, залишаючись чесним?» З цим питанням стикається кожен журналіст. Сенсаційність, хоча й приваблює аудиторію, несе ризик втрати довіри. Як знайти цей баланс? Людей приваблюють драматичні історії. Це підтверджують дослідження когнітивної психології: емоційно забарвлений контент активує більше нейронних звязків у мозку, роблячи інформацію більш запамятовуваною. Своєю чергою, це означає, що аудиторія віддає перевагу новинам, які викликають сильні емоції, навіть якщо вони не завжди обєктивні чи збалансовані. Однак сенсаційність без контексту може викликати протилежний ефект – недовіру, коли аудиторія починає сприймати медіа як маніпулятивні. Це створює складну дилему для журналістів: як залучити аудиторію, залишаючись вірними етичним стандартам (Wahl-Jorgensen, 2019).

Кодекси етики чітко наголошують на необхідності уникнення маніпуляцій. Наприклад, стаття про стихійне лихо не повинна перетворюватися на «шоу». Натомість вона має зосереджуватися на людських історіях, що допомагають аудиторії зрозуміти масштаби трагедії та її наслідки. Етика вимагає точності, прозорості та поваги до гідності жертв. Журналісти повинні дотримуватися принципу «мінімізації шкоди», уникаючи публікації контенту, який може поглибити травму постраждалих або сприяти дезінформації (Кодекс етики українських журналістів, 2013).

Сенсаційність часто витісняє емпатію, але остання є ключовою для якісного висвітлення катастроф. Наприклад, замість того, щоб зосереджуватися на кількості жертв, журналісти можуть розповідати історії виживання та відновлення, що надихають та стимулюють підтримку. Емпатія дозволяє журналістам встановлювати глибший звязок з аудиторією, роблячи новини більш актуальними та впливовими. Крім того, використання емпатії допомагає знизити ризик сенсаційності, зосереджуючись на людських історіях, а не на шокуючих деталях. Успішні кейси, такі як документальні проєкти, що зосереджуються на реабілітації постраждалих, показують, як емпатія може бути інструментом для збільшення рейтингів без порушення етичних стандартів (Editorial code of practice and guidance, 2023).

Цифрова аналітика перетворила журналістику з мистецтва на науку. Дані про кліки, перегляди та час перебування на сторінці стали новими показниками успіху. Але чи відображають ці метрики реальну цінність контенту? Уявіть редакційну команду, яка аналізує метрики і мусить обирати між статтею, яка інформує, та тією, що може згенерувати більше кліків. Відповідь залежить від стратегій видання, але пріоритет етики має залишатися основою (Problems of Rating in Disaster Coverage, 2023). Важливо памятати, що шановані медіаорганізації зі світовою репутацією та довірою мільйонів людей по всьому світу не покладаються на клікбейт-тактики. Це, по суті, ключовий фактор їхньої надійності.

Мало хто заперечить, що аналітика може допомогти покращити контент. Наприклад, якщо дані показують, що читачі залишають статтю на середині, це сигнал автору, що текст потребує більшої конкретики або емоційного компонента. Журналісти, які розуміють аудиторію через метрики, ма-

ють більше шансів створювати не лише популярний, а й корисний контент. Найуспішніші видання використовують метрики як орієнтир, але не як кінцеву мету (Mammadzada, 2023). Зосередження виключно на цифрах може спотворити редакційну політику, але інтеграція етичних стандартів у процес аналізу допомагає уникнути маніпуляцій. Наприклад, такі платформи, як The Guardian, використовують аналітику для визначення тем, які найбільше турбують їхню аудиторію, але ніколи не йдуть на компроміс із правдивістю. Такий підхід дозволяє їм створювати контент, який одночасно отримує високі рейтинги та зберігає довіру читачів.

У кризових ситуаціях журналісти стикаються з дилемою: чи варто публікувати новини першими, чи почекати, щоб перевірити факти? Помилки можуть мати серйозні наслідки, як, наприклад, у випадку фейкових новин під час урагану Катріна, що спричинило додаткову паніку (Wahl-Jorgensen, 2019; Кодекс етики українських журналістів, 2013). Журналісти повинні зосередитися на людському аспекті катастрофи. Наприклад, історії про героїзм або відновлення можуть допомогти аудиторії зрозуміти ситуацію та надихнути її на допомогу. Але це не повинно перетворюватися на «романтизацію трагедії» (Problems of Rating in Disaster Coverage, 2023).

Емпатія має прямий вплив на рейтинги, оскільки аудиторія реагує на емоційно насичений, людяний контент. Згідно з дослідженнями, історії, що демонструють емпатію, привертають більше уваги та залишаються в памяті читачів довше. Наприклад, репортажі про гуманітарну допомогу або історії виживання в зонах лиха можуть значно підвищити залученість аудиторії. Журналісти можуть використовувати емпатію як інструмент для створення історій, що підкреслюють людський вимір подій. Це дозволяє не лише привернути увагу до важливих тем, а й сприяти соціальним змінам, мобілізуючи громадськість до дії (Beckett, 2022).

Актуальні приклади та аналіз кейсів

Світова пандемія COVID-19

COVID-19 стала глобальною кризою, що торкнулася всіх аспектів людського життя. Пандемія спричинила масові втрати, переповнені лікарні, локдауни та економічні труднощі. Інформаційний простір став основним каналом для передачі критичних даних, таких як рівень зараження, рекомендації щодо захисту та особисті історії постраждалих.

Особливості висвітлення: Світові медіа, такі як The New York Times, зосередилися на роботі лікарів через серію репортажів з лікарень. BBC розробила інтерактивні матеріали зі статистикою смертності та вакцинації, які поєднували цифри з особистими історіями. Деякі ЗМІ, такі як BuzzFeed, зосередилися на зворушливих історіях сімей, які втратили близьких, або тих, хто одужав, але зіткнувся з посттравматичними наслідками.

Використання графічних зображень померлих та тяжкохворих викликало гостру реакцію деяких глядачів, порушуючи важливі етичні питання щодо напруги між правом громадськості знати та необхідністю поважати гідність постраждалих. Швидке поширення інформації, особливо через платформи соціальних медіа, іноді призводило до поширення дезінформації. Натомість репортажі, що висвітлювали досвід медсестер, лікарів та пацієнтів, пропонували цінні відомості про людський вимір кризи. Деякі журналісти проявили ініціативу, відвідавши COVID-відділення, надаючи безпосереднє бачення реалій пандемії, зберігаючи при цьому повагу до приватності пацієнтів. Землетрус у Туреччині та Сирії Землетрус магнітудою 7,8 балів стався в Туреччині та Сирії в лютому 2023 року, забравши життя понад 50 000 людей та залишивши сотні тисяч без даху над головою. Десятки міст були зруйновані, а гуманітарна криза викликала міжнародний резонанс.

Особливості висвітлення: Al Jazeera зосередилася на людських історіях, висвітлюючи боротьбу за виживання в руїнах. Reuters створив візуальні репортажі, що поєднували кадри масштабних руйнувань з емоційними моментами порятунку. The Guardian проаналізував системні проблеми, такі як корупція в будівництві, що посилили наслідки катастрофи.

Графічні зображення зруйнованих будинків і тіл спричинили етичні дискусії щодо поводження з жертвами. Терміновість репортажів у реальному часі часто затьмарювала необхідність ретельного аналізу, що іноді призводило до поширення неперевіреної інформації. Попри ці виклики, деякі журналісти вирішили зосередитися на розповідях тих, хто вижив і шукав своїх родичів серед уламків. Включення прямих цитат та особистих зізнань від постраждалих дозволило аудиторії повязатися з трагедією на більш особистому рівні. Включення коментарів експертів, які пояснювали причини руйнувань, сприяло ширшому розумінню глибинних соціальних проблем.

Аномальна спека в Іспанії та Італії

У 2022-2023 роках Європу, зокрема Іспанію та Італію, охопили рекордні температури понад 45°C. Це призвело до тисяч смертей, масштабних лісових пожеж та серйозних проблем у сільському господарстві, енергетиці та туризмі.

Особливості висвітлення: El País зосередилася на екологічних наслідках спеки, включаючи проблеми з водопостачанням та сільським господарством. La Repubblica розповіла історії лікарів, які працювали в перевантажених лікарнях, та фермерів, які втратили свої врожаї. BBC створила інтерактивні карти температур та проаналізувала глобальні кліматичні тенденції.

Використання емоційно забарвлених зображень людей, які страждали від спеки, викликало питання щодо приватності та уникнення сенсаційності. Дезінформація в соціальних мережах, включаючи перебільшені масштаби катастрофи, змусила журналістів витрачати більше ресурсів на перевірку фактів. Завдяки використанню емпатії, особисті історії фермерів

та літніх людей, які постраждали найбільше, допомогли аудиторії зрозуміти, як зміна клімату впливає на звичайних людей. Інтервю з лікарями, які працювали в умовах перегріву, показали реальність наслідків спеки для системи охорони здоровя. Журналісти підкреслювали системні проблеми, такі як відсутність адекватної інфраструктури для подолання наслідків спеки.

Війна в Україні

24 лютого 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, що стало найбільшою війною в Європі з часів Другої світової війни. Перші тижні конфлікту супроводжувалися масованими обстрілами, переміщенням мільйонів людей та гострою гуманітарною кризою.

Особливості висвітлення: The Washington Post висвітлювала історії родин, що тікали з гарячих точок, включаючи Київ та Харків. CNN акцентувала увагу на прямих трансляціях подій, показуючи руйнування та бойові дії в режимі реального часу. «Українська правда» розповідала про героїчні історії опору місцевих жителів та військових.

Постійне використання зображень жертв і руйнувань стирало межі між етичним репортажем та сенсаційністю. Соціальні медіа, джерело величезної, але часто неперевіреної інформації, змушували журналістів надавати пріоритет перевірці. Ключовим викликом було збалансувати глобальне усвідомлення масштабу трагедії з повагою до страждань жертв. Інтервю з вимушено переміщеними особами та тими, хто шукав близьких, робили конфлікт більш людяним. Історії про волонтерську допомогу дарували надію серед руйнувань. Такий емпатичний підхід сприяв побудові довіри з постраждалими, що призводило до глибших репортажів.

Підрив Каховської ГЕС

6 червня 2023 року російські війська підірвали греблю Каховської гідроелектростанції, спричинивши масштабну екологічну та гуманітарну катастрофу. Це призвело до затоплення значних територій, знищення сільськогосподарських угідь та втрати водопостачання для мільйонів людей. Деякі міжнародні ЗМІ використовували сенсаційні заголовки, такі як «Підрив дамби, що затопить націю». Деякі медіа перебільшували наслідки, заявляючи про «незворотну втрату екосистеми» без підтверджуючих наукових досліджень. Відео, що показували затоплення, швидко поширювалися в соціальних мережах, часто без контексту чи пояснень.

Особливості висвітлення: Поширеною проблемою було використання шокуючих зображень затоплених сіл без надання контексту або аналізу впливу події. Заголовки, що вводили в оману, та дописи в соціальних мережах роздували масштаб катастрофи. Занадто часто історії зосереджу-

валися виключно на руйнуваннях, не згадуючи про особисті розповіді тих, хто втратив усе. Хоча сенсаційність домінувала у більшості висвітлень, деякі ЗМІ, зокрема The Guardian, намагалися показати боротьбу місцевих громад за відновлення. Емпатія рідко зустрічалася, і інтервю, в яких постраждалі описували свої втрати, були помітним винятком. Поширення неперевіреної інформації несе ризик дезінформації та посилення напруги. Графічні деталі, позбавлені контексту, можуть травмувати аудиторію та порушувати гідність жертв. Журналісти стикаються з етичним викликом висвітлення звірств. Деяким вдалося успішно передати людську ціну, зосередившись на досвіді та втратах жертв, допомагаючи аудиторії зрозуміти масштаб трагедії.

Лісові пожежі в Каліфорнії

У серпні 2024 року Каліфорнія вкотре зіткнулася з масштабними лісовими пожежами, що охопили тисячі гектарів, знищили сотні будинків та призвели до евакуації тисяч жителів. Ситуацію ускладнювали сильні вітри та високі температури, які сприяли швидкому поширенню вогню.

Особливості висвітлення: Los Angeles Times публікувала детальні карти пожеж, інформацію про зони евакуації та ресурси для постраждалих. The New York Times аналізувала причини частих пожеж у регіоні, включаючи зміну клімату та управління лісовим господарством. Місцеві телевізійні станції забезпечували цілодобове висвітлення подій, прямі репортажі з місця та інтервю з постраждалими.

Трудність полягала у відображенні людських страждань, зберігаючи при цьому етичні стандарти та поважаючи приватність. Історії про сімї, які втратили свої будинки, допомогли аудиторії зрозуміти масштаб трагедії на особистому рівні. Публікації висвітлювали емоційний стан людей, які були змушені евакуюватися, та їхні труднощі з адаптацією в тимчасових притулках. Деякі матеріали зосереджувалися на історіях місцевих громад, які обєдналися для допомоги постраждалим.

Залізнична катастрофа в Огайо

У травні 2024 року вантажний потяг, що перевозив небезпечні хімікати, зійшов з рейок в Огайо. Це призвело до масштабного токсичного витоку, евакуації населення та серйозних екологічних наслідків.

Особливості висвітлення: The Washington Post зосередилася на аналізі впливу аварії на навколишнє середовище та здоровя місцевих жителів. CNN використовувала аерофотозйомку, щоб показати масштаби катастрофи, та брала інтервю у представників влади та тих, хто вижив. NPR публікувала репортажі про проблеми регулювання залізничних перевезень у Сполучених Штатах. Як показати масштаб катастрофи, не перебільшуючи ризики, але й не применшуючи їх? Крім того, існує потреба швидко надати достовірну інформацію про заходи безпеки для місцевих жителів, але без порушення їхніх прав. У цій ситуації журналісти висвітлювали історії сімей, які втратили свої домівки через евакуацію. Особлива увага приділялася працівникам екстрених служб, які працювали в умовах високого ризику. Матеріали включали рекомендації лікарів та екологів щодо захисту населення від наслідків хімічного забруднення.

Повінь у Південній Німеччині

У червні 2024 року південні регіони Німеччини, зокрема Баварія та Баден-Вюртемберг, постраждали від сильної повені, спричиненої тривалими зливами. У десяти баварських муніципалітетах було оголошено надзвичайний стан. У постраждалих містах, включаючи Пфаффенхофен-ан-дер-Ільм, проводилися рятувальні та евакуаційні операції. У Пфаффенхофен-ан-дер-Ільм під час рятувальної операції загинув пожежник.

Особливості висвітлення: Deutsche Welle оперативно повідомляла про розвиток подій, надаючи оновлену інформацію про рівень води, зони евакуації та заходи безпеки. Süddeutsche Zeitung публікувала репортажі з постраждалих регіонів, зосереджуючись на людських історіях та впливі катастрофи на місцеві громади. ARD використовувала відеоматеріали з місця подій, показуючи масштаби руйнувань та роботу рятувальних служб.

Катастрофа підкреслила важливість відповідального висвітлення, особливо у зображенні її впли-

ву на окремих осіб без порушення їхньої приватності чи гідності. Основною метою було уникнути надмірної драматизації ситуації, яка могла б спричинити громадську паніку. Для досягнення цього журналісти надавали пріоритет поширенню досвіду та потреб переміщених сімей. Відданість та виклики, з якими стикалися рятувальники та волонтери, були висвітлені через інтервю. Крім того, висвітлення включало рекомендації психологів щодо подолання емоційних наслідків катастрофи.

Висновки до розділу та результати навчання

Цей розділ досліджує роль емпатії в журналістиці, особливо при висвітленні катастроф. Він підкреслює важливість емпатичного підходу для створення людяних та відповідальних репортажів, що враховують потреби як постраждалих, так і аудиторії. Розділ також розглядає виклики, повязані з драматизацією подій, тиском рейтингів та етичними дилемами. Насамкінець, обговорюються редакційні настанови BBC та Кодекс етики SPJ як керівні принципи для журналістів.

Автори прослідковую, як емпатичний підхід змінює процес створення новин — від збору інформації до написання текстів та взаємодії з джерелами. Особливу увагу приділено викликам, з якими стикаються журналісти: дедлайни, тиск редакції та ризик емоційного вигорання. Надаючи приклади та рекомендації, розділ підкреслює важливість дотримання етичних стандартів та відповідального репортажу. Він обговорює, як емпатія стає рушієм для створення глибоких та змістовних історій, враховуючи етичні виклики, емоційний інтелект та технологічні можливості. Він ілюструє роль фактів, людських історій та співпраці з експертами у допомозі журналістам підтримувати високі стандарти навіть у найскладніших обставинах.

У розділі аналізується, як сенсаційність впливає на сприйняття новин, розглядаючи історичні приклади та сучасні виклики. Особлива увага приділяється пошуку балансу між емоційністю та точністю, необхідності мінімізувати шкоду та використанню нових технологій для створення поглиблених та відповідальних репортажів. Розділ пропонує практичні рекомендації та інструменти для забезпечення балансу між правдивістю, емоційністю та обєктивністю.

Цей розділ буде корисним як для досвідчених журналістів, так і для початківців, які прагнуть працювати відповідально та ефективно у сфері кризових репортажів.

Наприкінці цього розділу студенти, які пройдуть цей курс, матимуть наступні досягнення:

- Студенти зможуть зрозуміти важливість концепції емпатії у процесах, повязаних із катастрофами.
- Студенти зможуть зрозуміти, як журналісти зєднують постраждалих та аудиторію, надаючи глибший контекст, що виходить за межі простого повідомлення фактів..
- Студенти зможуть використовувати емпатію для мінімізації шкоди та створення етичних репортажів, які не експлуатують людські страждання.
- Студенти зможуть інтегрувати емпатію у процес збору та обробки інформації.
- Студенти зможуть уникати сенсаційності, що спотворює реальність та підриває довіру до медіа.

Запитання для самостійного контролю

1 Що таке емпатія в журналістиці і чому вона важлива у ви-світленні катастроф?
а) Емпатія в журналістиці — це здатність журналістів ви-ражати власні емоції в репортажах, щоб зробити їх більш емоційними та привабливими для аудиторії.
б) Емпатія в журналістиці — це техніка, яка дозволяє журна-лістам використовувати драматичні образи для привернен-ня уваги до подій катастроф.
в) Емпатія в журналістиці — це здатність журналіста не тільки бачити страждання, а й пропускати їх крізь себе, щоб знайти правильні слова для передачі аудиторії.
г) Емпатія в журналістиці — це уникнення складних тем, щоб не травмувати аудиторію та постраждалих.

2 Як емпатія допомагає уникнути сенсаційності в новинах?
а) Емпатія дозволяє журналістам посилити драму подій, щоб викликати сильні емоції у глядачів.
б) Емпатія допомагає журналістам зосереджуватися на людських історіях та контексті, а не на шокуючих деталях, уникаючи маніпуляцій та перебільшень.
в) Емпатія змушує журналістів прибирати емоційну скла-до-ву зі своїх репортажів, щоб уникнути емоційного залучення.
г) Емпатія допомагає журналістам створювати сенсаційні заголовки, які привертають більше уваги аудиторії.

3 Які етичні принципи повинні враховувати журналісти при висвітленні трагедій?\
а) Максимізація емоційного впливу на аудиторію за допомогою шокуючих деталей та драматичних кадрів.
б) Дотримання принципів точності, мінімізації шкоди, поваги до приватності постраждалих та уникнення сенсаційності.
в) Використання графічних матеріалів без обмежень, щоб забезпечити повне усвідомлення аудиторією масштабу тра-гедії.
г) Підготовка репортажів з акцентом на пошуку винних та звинуваченні певних осіб чи організацій для створення скандалу.

4 Які наслідки драматизації у висвітленні трагедій?
а) Вона може викликати емоційну втому в аудиторії та по-глибити травму постраждалих.
б) Вона допомагає журналістам створювати більш потужні історії, які спонукають людей діяти швидше.
в) Це необхідний інструмент для залучення аудиторії, оскільки він підвищує інтерес до новин.
г) Вона має незначний вплив, оскільки журналісти просто повідомляють про реальність такою, якою вона є.

5 Як журналісти можуть підтримувати своє емоційне здоровя у стресових ситуаціях?
а) Ігнорувати власні емоції та зосереджуватися виключно на своїй роботі.
б) Використовувати методи емоційного інтелекту, практи-ку-вати усвідомленість та встановлювати межі між роботою та особистим життям.
в) Намагатися не брати участь у висвітленні кризових ситу-ацій, щоб уникнути стресу.
г) Повністю абстрагуватися від почуттів постраждалих, щоб зберегти власний психологічний баланс.

6 Чому важко досягти балансу між рейтингами та якістю кон-тенту в сучасній журналістиці?
а) Глядачі віддають перевагу поглибленим аналітичним ма-теріалам, тому сенсаційність не впливає на рейтинги.
б) Редакції часто зосереджуються на показниках цифрових переглядів, що заохочує використання клікбейтних заго-лов-ків та емоційно забарвленого контенту.
в) Висока якість контенту завжди гарантує високі рейтинги, тому немає суперечності між цими двома аспектами.
г) Сенсаційний контент автоматично викликає довіру ауди-торії, тому він використовується в сучасних ЗМІ.

7 Які найважливіші положення редакційних настанов BBC та Кодексу етики SPJ (Спільнота професійних журналістів) у контексті висвітлення катастроф?
а) Збереження нейтральності, уникнення особистої оцінки подій та використання найбільш емоційних візуальних ма-теріалів для залучення аудиторії.
б) Мінімізація шкоди, забезпечення точності, уникнення сен-саційності та повага до приватності постраждалих.
в) Використання драматичних заголовків для підвищення обізнаності громадськості про трагедію, навіть якщо це може викликати паніку.
г) Висвітлення подій у відстороненій манері, без врахуван-ня емоційного впливу на аудиторію, для збереження обєк-тивності.

8 Як застосовувати емпатичний підхід при створенні історій про жертв трагедій?
а) Використовувати драматичні кадри та емоційні цитати без згоди постраждалих для посилення впливу на ауди-то-рію.
б) Зосереджуватися на людських історіях, практикувати ак-тивне слухання, дотримуватися етичних стандартів та пова-жати приватність постраждалих.
в) Уникати будь-яких деталей особистого досвіду по-страж-далих, щоб не викликати зайвих емоцій.
г) Зробити репортаж якомога емоційнішим та зворушли-ві-шим, незалежно від впливу на жертв трагедії, оскільки це те, що найбільше цікавить аудиторію.

9 Які практичні інструменти та стратегії можна використо-ву-вати для мінімізації шкоди у репортажах?
а) Використання анонімності або зміна особистих даних постраждалих, коли це необхідно для їхньої безпеки та при-ватності.
б) Зосередження на найбільш шокуючих деталях, щоб ау-диторія повністю усвідомила масштаб трагедії.
в) Використання лише офіційних джерел.
г) Представлення всіх доступних деталей без фільтрації, оскільки журналіст повинен розповідати всю правду, не-за-лежно від її впливу.

10 Як емпатія може допомогти відновити довіру до ЗМІ в су-часному суспільстві?
а) Емпатія допомагає журналістам будувати довіру зі своєю аудиторією, висвітлюючи події з повагою до постраждалих та зосереджуючись на людських історіях.
б) Використання емоційних маніпуляцій у новинах робить їх більш привабливими для аудиторії, що автоматично під-ви-щує довіру до ЗМІ.
в) Емпатія дозволяє журналістам уникати складних тем, зо-середжуючись лише на позитивних аспектах подій.
г) Використання сенсаційності та перебільшень допомагає ЗМІ привертати увагу, що зміцнює довіру

Правильні відповіді

1.c, 2.b, 3.b, 4.a, 5.b, 6.b, 7.b, 8.b, 9.a, 10.a

Список використаних джерел

Aiko, S. (2024). The Ethics of Reporting: Balancing Truth and Sensationalism in Global Media. Global Media Journal, 22:69

American Psychiatric Association. (2022). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed., text rev.). American Psychiatric Association Publishing.

American Psychological Association. (2023). APA Dictionary of Psychology. https://dictionary.apa.org

Basera, J. (2023, October). An analysis of sensationalism in news. https://www.researchgate.net/publication/374812735_AN_ANALYSIS_OF_SENSATIONALISM_IN_NEWS

BBC Editorial Guidelines. (2019). Minimising harm in disaster reporting. https://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/minimising-harm

Beckett, C. (2022). Why emotions are central to the future of journalism. Medium: https://medium.com

Britannica. (n.d.). Sensationalism. Britannica Academic. https://www.britannica.com/topic/sensationalism

British Broadcasting Corporation. (n.d.). BBC Editorial Guidelines. https://www.bbc.co.uk/editorialguidelines

Commission on Journalistic Ethics. (n.d.). Code of Ethics of the Ukrainian Journalist. https://cje.org.ua/ethics-codex

Daniel, L. (2025, January 6). Historic First—Judge Dons Oculus VR Headset To Experience Crime. **Forbes**: https://www.forbes.com/sites/larsdaniel/2025/01/06/historic-first-judge-dons-oculus-vr-headset-to-experience-crime/

Delbert, J. (2023). Fair and balanced reporting. CPI Journalism. https://cpijournalism.org/fair-and-balanced-reporting/

Dunne, D., Gabbatiss, J., McSweeney, R. (2020). Media reaction: Australia's bushfires and climate change. Carbon Brief. https://www.carbonbrief.org/media-reaction-australias-bushfires-and-climate-change

EJ Network. (2022). Balancing sensationalism and responsibility: https://ejournalismnetwork.com

Frontiers in Communication. (2023). Balancing Sensationalism and Ethical Standards: https://www.frontiersin.org

Galea, S., Nandi, A., & Vlahov, D. (2005). The epidemiology of post-traumatic stress disorder after disasters. Epidemiologic Reviews, 27(1), 78-91. https://doi.org/10.1093/epirev/mxi003

Gans, H. J. (2004). Deciding what's news: A study of CBS evening news, NBC evening news, Newsweek, and Time. Northwestern University Press.

Glück, A. (2016). What makes a good journalist? https://www.researchgate.net/publication/301902219_What_Makes_a_Good_Journalist_Empathy_as_a_central_resource_in_journalistic_work_practice

Glück, A. (2023). Challenges in empathetic journalism. https://www.psychologytoday.com/news/empathy-resource

Goleman, D. (1995). Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ. New York: Bantam Books. How journalists balance ethics, emotions and efficiency. (2023). Stanford University Open Virtual Assistant Lab.: https://storm.genie.stanford.edu/article/574513

International Federation of Journalists. (2023). Addressing PTSD in disaster reporting. Frontiers in Communication. https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fcomm.2023.1060169/full

International Federation of Journalists. (n.d.). IFJ Ethical Journalism Initiative: https://www.ifj.org
International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. (2023). Crisis Intervention Guidelines: https://ifrc.org
James, R., & Gilliland, B. (2017). Crisis intervention strategies (8th ed.). Cengage Learning.
Jordan Denari. (2010). Examples of empathetic journalism: https://jordandenari.com
Lim, S. S. (2020). Media Coverage of Malaysian Airline Flight MH370: A Preliminary Study on the Framing of the Crisis in the Malaysian Mainstream and Alternative Newspapers. Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication, 36(1), 1–18.
Mammadzada, N. (2023). Navigating sensitive reporting: A journalist's guide. Empoword Journalism. https://empowordjournalism.com
Maslach, C. (2003). Burnout: The cost of caring. Malor Books.
Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job burnout. Annual Review of Psychology, 52, 397-422: https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.397
Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2004). Emotional intelligence: Theory, findings, and implications. Psychological Inquiry, 15(3), 197-215. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1503_02
Meyer, P. (2016). Ethics for journalists (7th ed.). Oxford University Press.
Pulitzer Prizes. (n.d.). The Pulitzer Prizes: Awarded Categories: https://www.pulitzer.org
Reuters Institute for the Study of Journalism. (2023). Contextualizing News Reporting. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk
Reuters Institute. (2020). Empathy and audience trust. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/news/empathy-audience-trust
Rogers, C. R., & Farson, R. E. (1987). Active listening. In D. Kolb, I. Rubin, & J. McIntyre (Eds.), Organizational psychology: Readings on human behavior in organizations (4th ed., pp. 116-129). Prentice-Hall.
Silverman, A., & Benoit, W. (2015). Communication skills for the healthcare professional. Jones & Bartlett Learning.
Society of Professional Journalists. (2014). SPJ Code of Ethics. https://www.spj.org/ethicscode.asp
The Guardian (2023). Editorial code of practice and guidance. Guardian News & Media. https://uploads.guim.co.uk/2023/07/27/GNM_editorial_code_of_practice_and_guidance_2023.pdf
Vaia. (2022). Effects of sensationalism in digital media: https://vaia.com
Wahl-Jorgensen, K. (2019). Emotions and Journalism: https://academic.oup.com
White, A. (2020). Ethical journalism and disaster reporting. Ethical Journalism Network: https://ethicaljournalismnetwork.org
Zamith, R. (2020). Ethical Journalism and Audience Metrics: https://rodrigozamith.com/journalism-law-and-ethics

НАПИСАННЯ НОВИН ПРО КАТАСТРОФИ

Віталій Корнєєв[9]
Ганна Ренська[10]

РОЗДІЛ 10

НАПИСАННЯ НОВИН ПРО КАТАСТРОФИ

- Вступ
- Ключові поняття
- Техніки написання новин для висвітлення катастроф
- Структурні елементи в новинах про катастрофи (заголовок, лід тощо)
- Використання мови в новинах про катастрофи
- Фінальна перевірка репортажу про катастрофу
- Приклади успішної журналістики катастроф
- Підсумок розділу та результати навчання
- Запитання для самостійного контролю
- Список використаних джерел

Вступ

Інформаційні жанри журналістики є найбільш оперативним та ефективним засобом донесення відомостей про катастрофи й інші надзвичайні події до громадян країни, де сталася катастрофа, та до міжнародної спільноти. Саме на основі новинних репортажів формується загальна картина, підкреслюється масштаб події та визначаються напрямки підтримки та допомоги. Робота журналіста не замінює діяльність офіційних державних органів, але медіа також розповсюджують урядові повідомлення. Ключова місія журналістів у кризових ситуаціях полягає в повному та обєктивному інформуванні громадськості, уникненні підходів, які посилюють паніку або створюють легковажне ставлення, а також, завдяки оперативній та своєчасній інформації, суспільній увазі та заходам реагування на катастрофи за участю різних субєктів, включно з міжнародними, зосередитися на ключових потребах та проблемах у зоні лиха.

Будь-яка надзвичайна подія має компоненти, що потребують гострої, негайної реакції, а також ті, що вимагають систематичної, планової роботи з ліквідації наслідків катастроф. Усі вони важливі для розуміння ситуації, але у своїй роботі журналісти повинні розрізняти потреби та зосереджувати увагу аудиторії на тих аспектах, які можуть суттєво покращити ситуацію. У цьому розділі ми поговоримо про традиційно найбільш оперативні жанри журналістики – новини та репортажі, завдяки яким світ дізнається про катастрофу, перебіг подій, умови та можливості надання допомоги та багато інших не менш важливих речей, які потребують швидкого реагування.

[9]Професор, доктор наук, кафедра соціальних комунікацій, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, vmkorn@knu.ua

[10]Асистент, кафедра аудіовізуальних медіа, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, renska@knu.ua

Ключові поняття

Для кращого розуміння теми, яку буде висвітлено в рамках цього розділу, наведено пояснення ключових понять. Засвоєння цих понять полегшить розуміння деталей предмета, висвітленого в розділі. Крім того, вивчення цих понять полегшить досягнення результатів розділу, а також розуміння важливості концепції емпатії у процесах, повязаних з катастрофами.

Новина

Фактичний звіт про подію або питання, що становить поточний інтерес для значної кількості людей (Merriam-Webster, n.d.). Зазвичай вона подається чітко та лаконічно, і має на меті інформувати громадськість про те, що відбувається навколо них у світі. Новини можуть стосуватися широкого спектра тем, включаючи політику, бізнес, злочинність, науку та технології.

Репортаж

Процес збору інформації про подію або питання, а потім її поширення серед аудиторії через різні медіа (Merriam-Webster, n.d.). Він включає розслідування, інтервю, спостереження та аналіз інформації для створення фактичного та інформативного викладу. Репортаж може бути виконаний у різних форматах, включаючи письмові статті, аудіо- або відеозвіти та прямі трансляції.

Заголовок

Назва або короткий підсумок новини, статті чи іншого тексту, надрукований великими літерами вгорі (Merriam-Webster, n.d.). Його мета — привернути увагу читача та швидко дати йому уявлення про те, про що йдеться в історії. Заголовки можуть бути написані в різних стилях, від прямолінійних та інформативних до сенсаційних та привертаючих увагу. Початково це був термін друкарів для позначення рядка у верхній частині сторінки, що містив назву та номер сторінки; з 1890 року використовується для рядків, що утворюють назву газетної статті. (Headline, n.d.).

Лід

Початкове речення або абзац новинного повідомлення, призначений для привернення уваги читача та узагальнення основних моментів (Merriam-Webster, n.d.). Перший абзац або речення новинного репортажу, призначений для привернення уваги читача та надання короткого викладу основних моментів (Cambridge Dictionary, n.d.).

Бекграунд або Довідкові відомості (Background)

У журналістиці «довідкові відомості» стосується даних, що надають контекст та глибину новинному сюжету, допомагаючи аудиторії зрозуміти ширшу картину та значення подій, про які йдеться (Patterson, 2017). Вона може включати історичний контекст, відповідну статистику, пояснення складних питань та відомості про залучених людей та події.

Міжнародний збройний конфлікт

Міжнародний збройний конфлікт (МЗК) — це ситуація, коли дві або більше держав вдаються до застосування збройної сили одна проти одної (ICRC, 2024). Він існує незалежно від того, чи визнають сторони існування стану війни.

Стан війни

Формальна декларація держави про те, що вона перебуває у стані збройного конфлікту з іншою державою або державами (Oxford Learners Dictionaries, n.d.). Це юридичний статус, що має значні наслідки, включаючи застосування міжнародного гуманітарного права та активацію певних внутрішніх законів.

Агресія

Поведінка, спрямована на заподіяння шкоди іншій особі або істоті, будь то фізична, психологічна чи соціальна форми вияву. (Anderson & Bushman, 2002).

Неміжнародний збройний конфлікт (НМЗК)

Також відомий як внутрішній збройний конфлікт або громадянська війна, це ситуація, коли збройне насильство відбувається в межах однієї держави за участю урядових сил та однієї або кількох недержавних збройних груп (ICRC, 2024). Ці конфлікти часто включають складну взаємодію політичних, етнічних, релігійних або соціально-економічних факторів.

Комбатанти

Особа, яка є членом збройних сил сторони збройного конфлікту і яка має право безпосередньо брати участь у військових діях (ICRC, 2024).

Некомбатанти

Особа, яка не є членом збройних сил сторони збройного конфлікту і яка не бере безпосередньої участі у військових діях (ICRC, 2024). До них належать цивільні особи, медичний персонал, працівники гуманітарних організацій та журналісти.

Воєнні злочини

Серйозні порушення міжнародного гуманітарного права (МГП), вчинені під час збройних конфліктів. Ці злочини включають тяжкі порушення Женевських конвенцій 1949 року, їхніх Додаткових протоколів та звичаєвого міжнародного права. Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) визначає воєнні злочини як серйозні правопорушення, такі як умисне вбивство, тортури, нелюдське поводження, незаконна депортація, взяття заручників та умисне спрямування нападів проти цивільних осіб, гуманітарних місій або захищених обєктів, таких як лікарні та школи.

Техніки написання новин для висвітлення катастроф

Журналіст також повинен розуміти, що його або її новини можуть бути поширені серед широкої світової аудиторії, і таким чином привернути увагу до події, а також протягом певного часу формувати порядок денний для багатьох людей та організацій, тому надання неперевіреної, неофіційної інформації не допускається.

Новинні репортажі ґрунтуються на традиційній журналістській схемі, а підходи та вимоги до написання новин широко висвітлені у спеціальній літературі та рекомендаціях для журналістів від світових мовників, таких як BBC, що регулюються стандартами та відображені в етичних кодексах (BBC Editorial Guidelines, 2019). Ми згадаємо основні особливості новинних репортажів, але приділимо більше уваги новинам про катастрофи та інші надзвичайні ситуації, оскільки такі репортажі мають свої особливості, а ступінь відповідальності журналіста, який повідомляє ці новини, значно вищий.

Традиційний підхід до написання новин полягає у використанні формули перевернутої піраміди, що є особливою організацією структури повідомлення, коли журналіст подає найважливішу інформацію на початку повідомлення, потім деталі події, можливо, коментарі учасників або очевидців, а в кінці — додаткову інформацію, яка може допомогти читачеві повніше зрозуміти подію (Kovach, & Rosenstiel, 2014).

Під час підготовки новинного сюжету журналіст завжди оперує фактами, і вони обираються самостійно або з надійних джерел, часто відображаючи офіційну (підтверджену) позицію, але факти та їхні джерела слід ретельно перевіряти. Ключовою особливістю факту є те, що він пізнаваний через органи чуття. Тобто те, що сталося, завжди можна побачити, почути або записати на фото- чи телекамеру. Оцінка фактів, їхньої важливості та значущості не є обєктом новинної журналістики; аудиторія оцінює факти на основі репортажів журналіста. Передбачається, що коментарі очевидців можуть містити оцінки того, що сталося, тому журналіст повинен бути обережним з цитатами, залучати компетентні та поінформовані джерела, оскільки такі оцінки можуть стати вираженням ставлення аудиторії до описаних фактів (Weishenberg, 2011).

Новини з'являються, коли з'являються нові факти. При написанні про катастрофи чи інші надзвичайні ситуації поява фактів очевидна, але водночас факти мають певні характеристики, які журналісти повинні враховувати. Перш за все, варто звернути увагу на масштаб надзвичайної ситуації. Новини про катастрофу, особливо для людей, що живуть поблизу місця її події або, ширше, в зоні лиха, створюють ситуацію тривоги та невизначеності. Журналіст на місці подій також може мати різні психологічні стани, і тому, виконуючи свою роботу, повинен враховувати власну субєктивність, вказуючи на масштаб катастрофічної ситуації, загрозу її поширення на місцевий або регіональний рівень — необхідно мати надійні виміри, насамперед з офіційних джерел. Такими джерелами можуть бути структури реагування на катастрофи,

насамперед штаби або інші органи з протидії наслідках лих, відповідні державні служби, пожежники, медики, військові та інші структури.

Нагадаємо, офіційна інформація та коментарі, що визначають позицію відомств, публікуються на офіційних ресурсах, надаються через прес-секретарів або речників, і не завжди є такими оперативними, як хотів би журналіст. У таких ситуаціях краще вказати, що офіційна інформація буде надана найближчим часом, ніж надавати неперевірену інформацію, яка може підвищити рівень тривоги. Журналіст також повинен розуміти, що його або її новини можуть бути поширені серед

широкої світової аудиторії, і таким чином привернути увагу до події, а також протягом певного часу формувати порядок денний для багатьох людей та організацій, тому надання неперевіреної, неофіційної інформації не допускається.

Ці правила визначені стандартами журналістської діяльності та застосовуються в суспільствах, де немає обмежень на свободу слова, а політична система передбачає широкий спектр демократичних прав і свобод. В інших ситуаціях офіційна інформація може бути неповною або несвоєчасною, і щоб уникнути паніки та дестабілізації ситуації, офіційні органи можуть обмежувати доступ до інформації. Наприклад, під час вибуху реактора Чорнобильської АЕС, коли через кілька днів після аварії в Києві відбувалася першотравнева демонстрація, населення не було поінформовано про можливі наслідки та загрози, хоча відстань до центру радіаційного ураження становила близько 100 кілометрів (Plokhy, 2018).

Поряд з офіційними структурами, інформацію можуть надавати неурядові організації та моніторингові центри, які спостерігають за екологічними чи соціальними процесами, вивчають динаміку природних явищ або технічних умов за допомогою складного технологічного обладнання та можуть знаходитися за межами регіону чи країни в цілому. Журналіст повинен памятати, що його новина може бути першою чи десятою в дискурсі інформаційного подання події, але вона точно не буде останньою, тому краще подавати лише перевірену інформацію, залишаючи сумнівні дані для підтвердження та публікації у наступних новинах.

Також важливо бути обережним при наданні даних, які можуть бути обмежені з міркувань безпеки, особливо в зонах військових конфліктів та природних надзвичайних ситуацій, що передбачають евакуацію населення. Зокрема, зазначення або посилання на точні адреси може бути використане однією зі сторін військового конфлікту для уточнення місця ураження, інформація про переселення конкретних обєктів може привернути увагу злодіїв або інших асоціальних елементів, тому розповсюдження такої інформації регулюється, іноді на рівні не просто рекомендацій, а законодавства, і журналіст повинен повністю дотримуватися цих вимог (Simpson, 2011).

Слід проявляти обережність при повідомленні про наслідки катастроф для обєктів, що становлять екологічну чи іншу загрозу, таких як виробництва небезпечних хімікатів, паливні склади чи військові сховища. Інформація про можливі наслідки для населення внаслідок поширення зони лиха на такі обєкти повинна бути ретельно перевірена та офіційно підтверджена, щоб уникнути паніки. У більшості ситуацій влада чітко усвідомлює можливі загрози, має плани та механізми захисту населення та застосовує їх досить оперативно. Неперевірена та упереджена інформація може спричинити паніку, що збільшує кількість жертв та підвищує рівень тривоги в суспільстві.

Ще однією важливою особливістю підготовки новин про катастрофи є робота зі свідками. Їхнє бачення та висновки не завжди обєктивні: ці люди зазвичай перебувають у стані стресу, можуть не розрізняти індивідуальне та загальне, плутати причину та наслідок, а також не здатні орієнтуватися в ситуації. Тому, разом із коментарями очевидців, варто подавати коментарі представників державних служб або структур, які працюють над ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій або захистом населення від цих наслідків. Аудиторія ЗМІ має право отримувати точну та достовірну інформацію про подію, і ступінь точності та достовірності залежить від професіоналізму журналіста. У разі сумнівів або невизначеності щодо конкретних даних, краще відкласти повідомлення про них до наступних новинних випусків (UNESCO, 2017).

Під час підготовки цього тексту, на Львівщину влучила ракета з Росії, і місцевий Telegram-канал надав дуже чітку інформацію, яка відповідала умовам війни та журналістським стандартам: було оперативно знято коротке відео (10 секунд) вирви від ракети, ще до сповіщення офіційних служб та речників. Текст, що супроводжував відео: «величезна вирва, спричинена влучанням ракети на Львівщині». Хоча ми не вітаємо використання оцінок у цій новині (слово «величезна»), ми хотіли б відзначити професіоналізм журналістів, які повідомили про інцидент, не надали жодної неперевіреної інформації та продовжили тему в наступних новинах.

Традиційно, новина повинна відповідати на питання «Що?» («Хто?»), «Де?», «Коли?». Іноді до цього списку додається відповідь на питання «Чому?». Ці компоненти новинного тексту визна-

чають техніку написання повідомлення та мають свої особливості при висвітленні катастроф чи надзвичайних ситуацій. Ключем до таких репортажів є відповідь на питання «Що сталося?». У своїй роботі журналіст повинен враховувати не лише вищезазначені аспекти, а й увагу до свого повідомлення з боку міжнародної аудиторії, що не є обовязковим, але можливим, тому варто оперувати виключно підтвердженими фактами. Вважається прийнятним не наголошувати на часі події для звичайних новин, оскільки ключовим фактором
якості новини є її оперативність, тобто подія не надто віддалена від моменту публікації новини, а новинні агентства мають стандарти часу на підготовку репортажу після події, у деяких ситуаціях цей час вимірюється хвилинами. Водночас, при підготовці матеріалів про катастрофи важливо вказувати часові координати, коли сталася катастрофа і як довго вона триває. Це дає підстави для оцінки масштабу надзвичайної ситуації та визначає напрямки реагування на подію (Mencher, & Poindexter, 2018).

Відповідь на питання “Хто?” у комунікаціях про катастрофи стосується не лише постраждалих, а й структур та людей, залучених до реагування чи забезпечення громадської безпеки. Визначення офіційних або громадських організацій, що беруть участь у ліквідації наслідків катастрофи, не тільки відповідає вимогам повноти інформації, але й дозволяє колегам та іншим організаціям отримувати інформацію та надавати безпосередню допомогу.

Варто також використовувати коментарі офіційних представників структур, залучених до локалізації катастрофи або ліквідації її наслідків. Ці коментарі знижують рівень тривоги, принаймні в географічно ширшому контексті – на рівні регіону чи країни. Журналісти повинні памятати, що не вся доступна їм інформація (навіть надана офіційними джерелами) може залишатися незмінною, тому рекомендується документувати не лише факти, а й повідомлення для власного архіву. Можуть виникати ситуації, що вимагатимуть підтвердження або спростування певних повідомлень, і добре, що в цифрову епоху достатньо просто зробити скріншот або фото та розмістити його в надійному хмарному сховищі.

Останнім важливим елементом техніки новин про катастрофи є система фактів. У цьому сенсі новини є більш зручним способом подання інформації, ніж, наприклад, репортаж, оскільки послідовність подання диктується подією та її відтворенням із збереженням ефекту присутності. У новинному сюжеті журналіст може структурувати факти від більш важливих до менш значущих, визначати факти першого, другого або n-го рівня та підкреслювати їх важливість, враховуючи потреби аудиторії. Ми також радимо ознайомитися з рекомендаціями BBC та національних журналістських спілок та асоціацій щодо висвітлення національних та міжнародних надзвичайних ситуацій (BBC Editorial Guidelines, 2019).

Репортаж є одним із найпопулярніших журналістських жанрів і, поряд з новинами, найбільш широко читаним. Ці жанри мають багато спільного: подання інформації за принципом перевернутої піраміди, увага до фактів, що становлять основу повідомлення, достовірність, точність та повнота фактів – усі ці особливості характерні як для новин, так і для репортажу.

Особливістю репортажу є те, що він, по-перше, передає атмосферу з місця події, що означає безпосередню присутність журналіста на місці катастрофи; по-друге, фокус репортажу
завжди на людині, її емоціях та сприйняттях, що підвищує вимоги до роботи журналіста, включаючи обєктивний підхід та здатність уникати субєктивності (Pavliv, 2015).

Техніка підготовки до репортажу має свої особливості. Перше, з чого варто почати, – це усвідомлення журналістом місця та умов, у яких він працюватиме. Це включає особисту безпеку та мінімальне забезпечення власних потреб, вимоги до технічного обладнання та можливість зберігати і передавати відзнятий матеріал, а також погодження та дозволи на роботу. Насамперед, це акредитація, якщо доступ до зони надзвичайної ситуації обмежений (а він зазвичай обмежений), та дотримання інших правил і вимог, що буде предметом окремого розділу нашого курсу (Foster, 2012).

Наступний етап – це визначення ідеї та створення переліку фактів і ситуацій, які будуть відображені в репортажі. Особливість репортажу про катастрофи полягає в тому, що журналіст не завжди може передбачити, що саме він висвітлюватиме. Тому варто бути готовим до того, що деякі фак-

ти та ситуації будуть незапланованими, коментатори та очевидці – непередбачуваними. А отримання коментарів з офіційних джерел вимагатиме додаткових зусиль. Фото- або відеорепортаж потребуватиме особливої підготовки, адже відзнятий матеріал повинен не тільки повною мірою відображати подію. Він також має відповідати вимогам безпеки та не порушувати права третіх осіб, включно з неповнолітніми.

Під час підготовки репортажу на місці події необхідно присвятити значну кількість часу спостереженню за ситуацією та людьми в ній, щоб мати змогу правильно передати атмосферу події. Доречно навести думку Володимира Тарасюка, дослідника жанрів та автора численних репортажів: Памятайте: будь-яка організована подія чи звичайна, але приваблива фаза в роботі – це результат праці людей, які відіграють певну важливу роль у суспільному житті. Неважливо, хто вони: мудрий пастух із отарою овець у горах, невтомний жнець у степу, відважний пожежник на пожежній станції, холоднокровний лікар у хірургічному відділенні або енергійний пекар, який також робить смачний хліб своїми дбайливими руками. Важливо яскраво розповісти про таких працівників, що вони роблять; передати перебіг події, співпереживаючи їм, через відповідне відтворення з колоритними деталями. Доречним тут є зауваження польського журналіста та «короля репортажу» Р. Капусцінського: «Текст має бути написаний так, щоб навіть ті, хто досконало знає тему, також здивувалися. І, звичайно, для цього потрібно провести багато часу з героями своїх репортажів». Не шкодуйте на це зайвих хвилин (і навіть годин)" (Тарасюк, 2022).

Важливою особливістю підготовки репортажу про надзвичайні ситуації є відображення атмосфери, у якій працює журналіст і яка відчувається на місці події. Поряд з візуальним рядом,
не слід забувати про інші фактори, що впливатимуть на сприйняття матеріалу: звукове оформлення, що відображає аудіофон події, темп мовлення та динамічність висвітлення. Остання вимога передбачає як спеціальні настанови від медійної особи, так і готовність передавати інформацію про подію короткими фразами. Зазвичай динаміка діяльності служб та структур, що ліквідують наслідки катастроф, досить висока, а люди, які працюють на місці надзвичайних ситуацій або постраждали від них, емоційно збуджені. Готовність підтримувати обраний темп залежить від обізнаності в ситуації та вміння вільно оперувати досить великим масивом фактів – у цьому випадку можна підтримувати високий темп мовлення. Якщо журналіст не має такої обізнаності, він може використовувати динаміку зміни кадру для досягнення бажаного ефекту. Щодо підготовки репортажу, варто підкреслити підходи та погляди дослідників, які можна вважати суперечливими, особливо з огляду на національні стандарти медійної практики: кваліфікація видів репортажів, включно з аналітичною та художньо-публіцистичною журналістикою. Ці інтерпретації репортажу вимагають окремої підготовки журналістів та володіння ними певними навичками.

Аналітичний репортаж інтерпретується як журналістський матеріал, у якому автор порівнює (протиставляє) факти, на основі чого робить висновки або підштовхує аудиторію до певних висновків. Для підготовки такого виду репортажу журналіст повинен глибоко розуміти тему, мати достатній набір фактів та коментарів, враховуючи, що це можуть бути протилежні або просто різні оцінки катастрофи чи надзвичайної ситуації, а порівняння цих фактів чи коментарів не завжди очевидне. Тобто цей вид репортажу вимагає систематичної аналітики не лише для формулювання висновків, а й на етапі відбору матеріалу та його структурування в сюжеті (Mencher & Poindexter, 2000).

Художньо-публіцистичний репортаж зосереджується на створенні обраної, чуттєвої картини в матеріалі. У ньому домінують емоції, які, по суті, також є фактами, але, враховуючи тематику нашого посібника – катастрофи та надзвичайні ситуації – зазвичай факти, спрямовані на співчуття та емпатію. Варто підкреслити, що емоції вдячності, впевненості у подоланні катастрофи та відображення ефективності людей і структур можуть бути тут цілком логічними, оскільки всі ці елементи створюють атмосферу події, не відображаючи безпосередньо оцінку журналіста. І хоча завдання таких матеріалів – відобразити чуттєвість за допомогою фактів, журналіст повинен керуватися дотриманням стандартів та етичних принципів. Військова агресія Росії в Україні призвела до появи великої кількості матеріалів, у яких у кадрі зявляються неповнолітні жертви, часто без дотримання їхніх прав. Такі дії журналіста мають на меті сформувати співчуття в аудиторії, але ми вважаємо,

що необхідно дотримуватися етичних кодексів та стандартів у будь-якій ситуації. Наведені вище загальні рекомендації щодо висвітлення катастроф не є повним і вичерпним переліком. Почнемо з вимоги до журналістів координувати свою діяльність на місці катастрофи з відповідними органами, звісно, якщо це можливо; дбати про власну безпеку; враховувати особливості роботи на місці подій, включно з екстремальними умовами; професійно оцінювати факти, брати коментарі в офіційних або достатньо поінформованих джерел, які не є випадковими очевидцями чи жертвами; при роботі з очевидцями необхідно враховувати їхній емоційний стан та здатність об'єктивно оцінювати події.

Структурні елементи в новинах про катастрофи (заголовок, лід тощо)

Найпоширенішим і найдоцільнішим заголовком про катастрофу чи надзвичайну ситуацію є так званий "новинний заголовок". Це тип заголовка, який містить інформацію про подію, факт катастрофи, цифри чи інші дані, що дозволяють зрозуміти масштаб події. При формулюванні заголовка важливі два ключові принципи: факти повинні бути перевірені або отримані з надійних (офіційних) джерел; журналіст повинен уникати надмірної емоційності та подання фактів, які можуть бути витлумачені неоднозначно, становити загрозу та впливати на виникнення паніки. У заголовку також слід звернути увагу на локалізацію події, якщо це доречно, і інформація подається вперше взагалі або вперше для національних ЗМІ, оскільки матеріал може поширюватися міжнародними медіа, тому важливо чітко вказати місце надзвичайної ситуації чи катастрофи.

Ще одна рекомендація – відповідність фото або інших візуальних елементів заголовку. За характером сприйняття інформації, заголовок і фото є елементами, що першими привертають увагу, зазвичай заголовок іде першим, особливо якщо він розміщений у новинній стрічці, тоді як невідповідність між заголовком і фото може ввести в оману або викликати реакції, спекуляції та інші недоліки у сприйнятті матеріалу, які не передбачені автором (Associated Press, 2020).

Лід – це наступне речення після заголовка, яке містить головну ідею повідомлення, деталізує та розширює заголовок. Як правило, він читається відразу після заголовка, а у відеорепортажах озвучується першою фразою. Особливість ліду – дати аудиторії можливість зрозуміти масштаб події, місце та час, коли вона сталася, та потенційні загрози чи наслідки. У текстових повідомленнях лід візуально виділяється, щоб відокремити його як від заголовка, так і від основної частини повідомлення. Деякі дослідники називають заголовок і лід
заголовковим комплексом, після ознайомлення з яким читач вирішує, чи читати далі новину. Рекомендації щодо підготовки журналістських матеріалів визначають обсяг ліду як максимум 30-40 слів, але це стосується більше аналітики, для інформаційних повідомлень довжина ліду повинна бути значно коротшою, 10-15 слів достатньо для пояснення інформації, що міститься в заголовку. Після заголовка та ліду журналіст подає основні факти, коментарі та іншу інформацію про подію. При підготовці цієї інформації рекомендується дотримуватися принципу перевернутої піраміди, подаючи важливішу інформацію на початку, а коментарі та менш важливі факти — в кінці повідомлення. Важливо дотримуватися обсягів, рекомендованих медіа для матеріалів цього жанру, оскільки ці вимоги можуть відрізнятися в кожному конкретному випадку. Ті ж вимоги використовуються при підготовці репортажу. Дослідження та спостереження вчених і редакторів (Довженко, 2018) доводять, що в більшості випадків новини не читають до кінця, важливими є перші кілька речень. Тому принцип зворотної піраміди забезпечує сприйняття найважливішого в повідомленні, а отже, донесення ідеї матеріалу до аудиторії.

Зображення, поряд із заголовками, часто є ключовими елементами, що привертають інтерес та увагу аудиторії. При використанні зображень слід дотримуватися кількох важливих рекомендацій:

Джерело та авторські права: Будь-які ілюстрації, що супроводжують новину, повинні чітко вказувати джерело та відповідати законам про авторське право.
Ілюстративні фото: Якщо зображення, опубліковане з новиною, не відображає реальне місце події, обовязково потрібно чітко позначити фото як ілюстративне.
Діти та підлітки: Зображення дітей та підлітків віком до 18 років можуть бути включені до журналістських матеріалів лише за двох умов: зображення не повинні порушувати права дітей, і журналіст повинен отримати згоду на публікацію від їхніх батьків або опікунів. Хоча такі фото іноді використовуються ілюстративно — наприклад, для підкреслення порушень правил ведення війни або для виклику емпатії — вони також можуть завдати шкоди зображеним дітям, і тому їх публікація підлягає певним правилам. Журналісти повинні памятати, що будь-який фото- чи відеоматеріал потенційно може порушувати приватність особи. Тому вони повинні ретельно зважувати доцільність таких зображень, памятаючи, що повага до особистої приватності є фундаментальним принципом медіадіяльності, як це детально описано в рекомендаціях, таких як Редакційні настанови BBC або інші відповідні національні настанови (BBC Editorial Guidelines, 2019).
Інші обмеження на використання візуальних матеріалів накладаються умовами та ситуацією надзвичайних подій. Наприклад, під час збройних конфліктів не рекомендується деталізувати місця ураження зброї, вказувати конкретні адреси або публікувати інформацію та зображення, які могли б надати перевагу одній зі сторін конфлікту. Війна Росії проти України доводить важливість та абсолютну необхідність такого підходу. Публікація зображень або текстів, які можуть бути використані для встановлення місцезнаходження, не тільки заборонена певними законодавчими актами, але й такі дії призводять до додаткових жертв. Історія цього конфлікту знає ситуації, коли інформація про місце ракетного чи бомбового удару, швидко поширена в соціальних мережах або ЗМІ, спричиняла повторні удари по тому ж місці, що призводило до збільшення кількості жертв, часто за рахунок пожежників, медиків, поліції чи Міністерства надзвичайних ситуацій, які ліквідовували наслідки попереднього удару.
Журналіст повинен свідомо обирати джерела інформації та експертів, які коментують подію. Вище ми вже говорили про роботу з очевидцями та безпосередніми учасниками, про необхідність враховувати їхній емоційний стан та обєктивність їхньої оцінки ситуації.
Офіційні джерела та представники штабів з ліквідації наслідків катастроф надають повнішу та надійнішу інформацію, але слід враховувати ступінь компетентності та інтеграції вашого експерта в ситуацію. Такі джерела не завжди мають достатній рівень знань про ситуацію. Наприклад, медичні працівники, які працюють на місці події та допомагають постраждалим, можуть не мати інформації про кількість людей, яким було надано допомогу, або загиблих у катастрофі. Таку інформацію з високим рівнем достовірності можна отримати через деякий час після події від представників поліції або інших органів влади, наприклад, від речника штабу реагування на надзвичайну ситуацію, коли ця інформація зібрана та перевірена. Журналіст, як ніхто інший, повинен розуміти, що інформація – це продукт, який вимагає часу, зусиль та дотримання технології, тільки тоді можна говорити про якість цього продукту (Boyd, 2007).
Цей елемент повідомлення є необовязковим, але зазвичай використовується, коли ситуація розвивається, і аудиторія може не мати інформації про попередній стан або ситуацію катастрофи. Функція довідкової інформації полягає в тому, щоб коротко представити ситуацію та оцінити нову подію на цьому тлі. Тому довідкова інформація повинна містити надійну, перевірену інформацію, яка вже була опублікована про подію (зазвичай тим же ЗМІ або журналістом). За словами практиків та науковців (Довженко, 2018), довідкову інформацію не завжди читає аудиторія, що не скасовує вимог до послідовності та достовірності інформації, що міститься в ній.

Використання мови в новинах про катастрофи

Мова є важливим інструментом для висвітлення катастроф та їх наслідків.

Мова є важливим інструментом для висвітлення катастроф та їх наслідків. Відео- та фотоматеріали, безумовно, надають нам візуальні докази подій, але зміст, важливість та специфіка часто більшою мірою залежать від володіння журналістом словом та відповідного і правильного використання мовних засобів. Homo verbo agens — людина діє словом.

Перш за все, слід підкреслити, що інформаційні жанри вимагають від журналістів уникати стилістично маркованої лексики у своїх матеріалах, яка демонструє ставлення журналіста та оцінку ситуації. Це правило зумовлене тим, що аудиторія повинна формувати власний висновок про подію на основі повідомлення, а журналіст повинен залишатися неупередженим.

Водночас, важко, а іноді й неможливо реалізувати заявлену неупередженість в історіях про катастрофи та інші надзвичайні ситуації. У 2022 році, після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, серед університетських професорів та студентів журналістики відбулася дискусія щодо використання мовних одиниць, які мають усі ознаки мови ворожнечі та ворожості, для матеріалів про перебіг воєнних подій, воєнні злочини та наслідки бойових дій, зокрема в ситуаціях, коли постраждали цивільні. Відеозвернення зробив Олександр Чекмишев, професор Інституту журналістики, який спеціалізується на питанні дотримання стандартів і який на той час став службовцем територіальної оборони. У відео (http://journ.knu.ua/zhurnalistyka-pid-chas-viyny/) він підкреслив, що журналістика під час війни є «зовсім іншою» і що не завжди можливо дотримуватися стандартів, і він підняв низку питань, які обговорюються й досі. Відео переглянули понад 4 000 осіб, що є досить багато, враховуючи, що загальна кількість студентів українських закладів вищої освіти, які навчалися за журналістськими програмами на той час, становила близько 5 000 (Чекмишев, 2022).

Журналіст повинен уникнати емоційної та оціночної лексики, особливо в новинних жанрах.

Вимоги до мови журналістів слід сформулювати за кількома напрямками:

Журналіст повинен уникнати емоційної та оціночної лексики, особливо в новинних жанрах.

Утримання від використання мови ворожнечі та мови, що розпалює ворожнечу.

Дотримання стилістичних вимог, з перевагою коротких речень та послідовного, логічного викладу думки.

Дотримання встановлених правил подання цифрових та статистичних даних, використовуючи порівняння або надаючи чіткі пояснення значень.

Скорочення та складні терміни повинні подаватися з супровідними поясненнями для ясності.

журналісти повинні ретельно враховувати особливості використання такої термінології, беручи до уваги етичні кодекси, стандарти та законодавство, що регулює тлумачення та визначення певних понять.

Фактична точність має першочергове значення, особливу увагу слід приділяти іменам осіб, експертним титулам, а також — що надзвичайно важливо у випадках техногенних катастроф — правильному написанню хімічних назв, назв сполук або інших елементів, повязаних із пошкодженнями.

Нарешті, точність у використанні термінології є надзвичайно важливою (Буроменський, 2016).

Варто зазначити, що виразність та емоційність у коментарях постраждалих або учасників подій допускається, але журналіст повинен враховувати, що його матеріал може посилити паніку та невизначеність, а тому бути обережним щодо використання емоцій у матеріалі. Концепція точності в матеріалі вимагає особливої уваги. Здається зрозумілим і очевидним перевіряти інформацію про персональні дані та імена, які зазначені в пункті 6, але існує низка інших питань, що вимагають ретельного розгляду журналістами.

Після анексії Криму у 2014 році серед українських медіа-юристів та експертів відбувалися численні дискусії та надавалися рекомендації щодо використання загальних термінів, які дозволяли б писати про ситуації та наслідки відповідно до стандартів і норм. У 2016 році за підтримки ОБСЄ було опубліковано посібник для журналістів «Журналістика в умовах конфлікту», який містить окремий розділ про термінологію, що має використовуватися в матеріалах (Буроменський М. та ін., 2016). Під цими термінами ми розуміємо такі визначення, як міжнародний збройний конфлікт, стан війни, агресія, неміжнародний збройний конфлікт, комбатанти, некомбатанти, воєнні злочини тощо.

Використання та застосування цих термінів для опису ситуації не завжди відповідало нормам та інтерпретації ситуації законодавством європейських країн та міжнародними документами. Цей приклад доводить, що внаслідок будь-якої надзвичайної ситуації в мовленні актуалізується або формується низка термінів або назв термінологічного характеру, що кваліфікують ситуацію. У своїй роботі журналісти повинні ретельно враховувати особливості використання такої термінології, беручи до уваги етичні кодекси, стандарти та законодавство, що регулює тлумачення та визначення певних понять.

Слід зазначити, що під час воєнних дій в Україні ситуація з використанням мовних одиниць та дотриманням стандартів, включаючи використання термінів, стабілізувалася (Стандарти журналістики під час війни..., 2023). У професійному середовищі ці питання залишаються актуальними, але більшою мірою для вивчення ситуації та моніторингу динаміки цих процесів на національному рівні.

Фінальна перевірка репортажу про катастрофу

Цей етап роботи журналіста є важливим і необхідним, враховуючи значущість поширюваної інформації, яка може спричинити низку рішень та подій для багатьох людей: як для тих, хто перебуває в зоні лиха, так і для тих, хто організовує допомогу та підтримку, включно на міжнародному рівні.

Основні етапи перевірки сюжету журналістом:

Дотримання журналістських стандартів: переконатися в точності, повноті та достовірності інформації.

Відповідність етичним кодексам та нормам: перевірити, чи матеріал відповідає загальноприйнятим етичним принципам.

Чіткість та інформативність заголовка та ліду: оцінити, наскільки заголовок і вступний абзац чітко передають суть повідомлення.
Релевантність та доцільність фото: перевірити, чи візуальний матеріал відповідає змісту та не вводить в оману.
Належне використання мови, послідовність та логіка викладу: оцінити, чи мова є нейтральною, а подача інформації — логічною та послідовною.
Ретельність довідкової інформації: переконатися, що весь контекст є повним та достовірним.
Відповідність потребам аудиторії: визначити, наскільки матеріал доступний та зрозумілий для цільової аудиторії, враховуючи її потреби.
Дотримання вимог редакційної політики ЗМІ: особливо щодо захисту прав та приватності обєктів матеріалу.
Придатність матеріалу для розповсюдження іншими ЗМІ: включно з міжнародними медіа.
Це аж ніяк не вичерпний перелік умов, які необхідно виконати до публікації матеріалу. Крім того, журналіст повинен подбати про безпеку героїв, особливо неповнолітніх, та забезпечити згоду їхніх батьків або опікунів. Необхідно переконатися, що інформація про місце надзвичайної ситуації не зашкодить тим, хто проживає на місці події або її учасникам. Крім того, можуть виникнути й інші аспекти, залежно від характеру та перебігу подій.
Ключовим аспектом роботи журналіста на цьому етапі є відповідальність: як соціальна відповідальність за підтримку та консолідацію зусиль з ліквідації наслідків катастрофи, так і особиста відповідальність за фактичну позицію та оцінку, що можуть бути викликані опублікованим матеріалом.

Приклади успішної журналістики катастроф

Розділ почнемо з визначного прикладу Гарета Джонса, першого журналіста, який розповів світові про штучно створену катастрофу — Голодомор в Україні 1930-х років. Його діяльність настільки значуща, що про неї створено фільм “Ціна правди” (“Містер Джонс”), а в Україні встановлено медаль його імені, що присуджується дослідникам Голодомору. Додаткову інформацію про нього можна знайти на сайті BBC.
Щоб глибше зрозуміти успішні репортажі про катастрофи, варто вивчати національні рейтинги та списки “ТОП Х історій про катастрофи”. Ці збірки не лише демонструють вплив окремих матеріалів, а й дозволяють відчути реакцію аудиторії, адже саме завдяки переглядам та коментарям ці матеріали потрапили в національні топи. Аналіз таких робіт також розкриває особливості структури викладу та мови журналіста, які привернули увагу аудиторії. При цьому важливо враховувати оперативність матеріалу, використані факти та його поширення за межами країни чи регіону.
Цей досвід допомагає виявити інформаційні запити на національному рівні та розкрити тонкощі підготовки таких матеріалів. Однак варто памятати, що не всі подібні матеріали повністю відповідатимуть стандартам та професійним вимогам; вони можуть містити певні порушення, як-от етика зображення неповнолітніх або мова ворожнечі у військових конфліктах. Тому при аналізі таких матеріалів слід враховувати загальноприйняті правила та норми поведінки журналіста на місці надзвичайної ситуації.
Успішна журналістика катастроф реалізується не лише в інформаційних чи аналітичних жанрах преси чи аудіовізуальних медіа. Час є найвиразнішим фактором, що дозволяє усвідомити масштаб катастрофи та обєктивно оцінити її вплив на соціальні процеси. Тому до переліку прикладів успішної журналістики слід включити також документальні книги чи збірки матеріалів про події, що були опубліковані з часом і підсумовують бачення. У таких матеріалах журналісти часто аналізують причини та доцільність певних заходів, надають ретельно визначену хронологію, звертають увагу на ефективність заходів з ліквідації наслідків та досить обєктивно характеризують учасників. У них можна знайти багато свідчень очевидців, які оцінюються з урахуванням часу, що минув з

Журналісти повинні усвідомлювати свою відповідальність перед суспільством, уникаючи поширення інформації, яка може спричинити паніку або дезінформацію.

моменту катастрофи, і є досить обєктивним відображенням тих подій.

Серед книг, вартих прочитання, є Дейв Каллен “Колумбайн”, Адам Хіггінботам “Чорнобиль. Історія катастрофи”, Харукі Муракамі “Підземка” та Шері Фінк “Пять днів після катастрофи”. Також рекомендується переглянути відеорепортажі про катастрофи, що набрали значну кількість переглядів у всьому світі. Перелічені публікації та матеріали не є ідеальними з точки зору різних підходів до теорії журналістики, але вони були визнані досить красномовними мільйонами аудиторій і тому заслуговують на вивчення для набуття додаткового досвіду. Підсумовуючи вищезазначене, можна окреслити конкретний образ ідеального репортажу про катастрофи різного походження.

Точність та достовірність є найважливішими, вимагаючи ретельної перевірки всіх даних з різних джерел, щоб уникнути поширення неправдивої або спотвореної інформації. Чітке посилання на джерела має вирішальне значення, особливо для офіційних заяв, статистичних даних та свідчень очевидців. Журналісти повинні прагнути до обєктивного висвітлення, уникаючи емоційно забарвлених оцінок та суджень.

Повнота та всебічність також є ключовими, охоплюючи всі важливі аспекти катастрофи, включаючи причини, масштаби збитків, кількість жертв, рятувальні операції тощо. Важливо подавати різноманітні точки зору, такі як думки експертів, свідчення очевидців та коментарі уряду. Надання контексту для подій, пояснення причин катастрофи, потенційних наслідків та історичного підґрунтя додає глибини та розуміння.

Оперативність та своєчасність вимагають швидкого реагування на події, негайного інформування аудиторії про ситуацію, що розвивається, та регулярних оновлень, щоб тримати її в курсі останніх змін. Доступність та ясність є ключовими, використання простої, зрозумілої мови та уникнення жаргону чи складних граматичних конструкцій. Візуалізація за допомогою фотографій, відео, інфографіки та інших візуальних посібників робить інформацію доступнішою та зрозумілішою.

Нарешті, необхідно дотримуватися етичних міркувань. Повага до жертв та їхніх сімей має вирішальне значення, уникаючи надмірної драми чи сенсаційності. Дотримання принципів конфіденційності та захист особистої інформації є життєво важливим. Журналісти повинні усвідомлювати свою відповідальність перед суспільством, уникаючи поширення інформації, яка може спричинити паніку або дезінформацію.

Дотримання цих факторів допоможе журналістам створювати високоякісні, відповідальні репортажі про природні чи техногенні катастрофи, приносячи користь суспільству та сприяючи зусиллям з відновлення.

Новини про катастрофи зазвичай мають значну кількість переглядів та поширень, що робить журналіста добре відомим та підвищує рейтинги публікацій. Однак набагато важливіше, що завдяки роботі журналіста люди можуть зберегти своє здоров’я та життя, уникнути втрат, знайти вихід зі складних ситуацій на основі своєчасної інформації, повірити у відновлення після катастрофи та знайти можливості для активної участі в житті після лиха.

Підсумок розділу та результати навчання

Новини про катастрофи та надзвичайні ситуації мають свої особливості, але загалом регулюються тими самими нормами, стандартами та етичними кодексами, що й уся новинна журналістика. У цьому розділі ми зосереджуємося на кількох важливих підходах, які допоможуть журналістам бути готовими до написання матеріалів про катастрофи.

Журналіст повинен дбати про безпеку. Цей досить широкий аспект включає безпеку самого журналіста під час підготовки матеріалу, безпеку його героїв та тих, хто працює на місці катастрофи. Крім того, питання безпеки зазвичай тлумачиться ширше і передбачає запобігання зайвій напрузі в суспільстві та зниження ризику паніки. Усі ці аспекти важливі в роботі медіа-професіонала і можуть бути викликані навіть єдиним новинним повідомленням, якщо журналіст порушує правила та настанови щодо підготовки матеріалів про катастрофи.

Професіоналізм, який ми розуміємо тут як готовність працювати в зоні лиха, виявляється у:

Знаннях характеристик найбільш ймовірних катастроф та порядку дій у таких надзвичайних ситуаціях (пожежі, стихійні лиха, техногенні катастрофи, військові конфлікти).

Володінні журналістськими інструментами (знання, як писати/записувати, професійні технології та особливості використання професійних інструментів).

Психологічній готовності та стійкості.

Готовності брати на себе відповідальність за роботу в надзвичайних умовах.

Соціальна відповідальність – це усвідомлення журналістом наслідків своєї роботи для багатьох людей, як у зоні надзвичайної ситуації, так і в набагато ширшому контексті, враховуючи можливості цифрового світу. Соціальна функція журналістики найяскравіше проявляється в ситуаціях, коли життя людей залежить від роботи журналіста, коли на основі публікацій співгромадяни та люди з інших країн отримують достовірну та повну інформацію, що дозволяє їм приймати рішення та гарантує базові людські цінності.

Наприкінці цього розділу студенти, які пройдуть цей курс, матимуть наступні досягнення:

- Студенти зможуть детально аналізувати новини, зосереджені на подіях катастроф.
- Студенти зможуть виконувати технічний та структурний аудит новин про катастрофи.
- Студенти зможуть здійснювати редакційний контроль новин про катастрофи.
- Студенти зможуть публікувати інформацію, використовуючи різні медіа-платформи та інші джерела, а також залучати аудиторію до обговорень важливих питань.
- Студенти зможуть ефективно комунікувати з аудиторією, щоб забезпечити формування об’єктивної громадської думки та зміцнення суспільства.

Запитання для самостійного контролю

1 Який з наведених елементів НЕ містить новинний сюжет?
а) Заголовок та лід
б) Коментарі від постраждалих, свідків, офіційних осіб та інших джерел
в) Висновки журналіста
г) Довідкова інформація

2 Яка найважливіша характеристика новинного сюжету про катастрофу?
а) Оперативність інформації
б) Відображення коментарів учасників
в) Відображення фактів
г) Новина повинна супроводжуватися візуальним матеріалом (фото або відео)

3 У чому різниця між новиною та репортажем?
а) Новина є коротшою та може бути більш оперативною.
б) Новина не вимагає особистої присутності журналіста, інформацію можна отримати за допомогою цифрових технологій.
в) Новина може базуватися лише на повідомленнях офіційних джерел та речників.
г) Все вищеперелічене.

4 У якій ситуації слід надавати перевагу репортажу для висвітлення катастрофи?
а) Репортаж замовлений редакцією
б) Ви краще пишете в цьому жанрі, ніж в інших.
в) Ви перебуваєте на місці події.
г) Ваші читачі ще нічого не знають про катастрофу, і ви можете докладно та повно про неї розповісти.

5 Які вимоги до джерел інформації при написанні новинного сюжету про катастрофу?
а) Журналісти повинні розмовляти лише з постраждалими від катастрофи.
б) Інформація повинна бути зібрана з джерел, які зустрічаються на місці події.
в) Інформація повинна бути отримана з джерел, компетентність яких може бути встановлена та підтверджена журналістом.
г) Слід використовувати лише офіційні джерела та речників.

6 Що з переліченого НЕ слід включати в хороший заголовок про катастрофу?
а) Інформацію про характер катастрофи або тип лиха.
б) Дату та час катастрофи.
в) Враження журналіста від катастрофи.
г) Інформацію про місце розташування катастрофи.

7 Яким має бути зображення в новинному сюжеті про катастрофу?
а) Дозволено будь-яке зображення.
б) Журналіст сам встановлює вимоги до зображень у новинах.
в) Журналіст керується законами та етичними кодексами, приділяючи особливу увагу поширенню чутливого контенту та зображень неповнолітніх.
г) Журналіст погоджує візуальний контент з органами, що координують реагування на катастрофу.

8 Які особливості використання мови в новинах про катастрофи має враховувати журналіст?
а) Мова журналіста має бути вільною, відповідати ситуації та його/її почуттям.
б) Журналіст має використовувати лише мову офіційного стилю, щоб уникнути додаткових оцінок та коментарів.
в) Мова журналіста має базуватися на професійних стандартах, і журналіст не може використовувати емоційно-оціночну лексику у своєму тексті.
г) Журналіст має використовувати коментарі та оцінки, що містять наукове обґрунтування надзвичайної події, і таким чином забезпечувати точність та достовірність повідомленої інформації.

9 У чому полягає загроза емоційності журналіста при висвітленні катастроф?
а) Емоційність може викликати паніку.
б) Емоційність може призвести до хибних уявлень.
в) Емоційність може змінити сприйняття масштабу події та вплинути на обєктивність.
г) Все вищеперелічене.

10 Які дані має враховувати алгоритм перевірки репортажу про катастрофу перед публікацією?
а) Точність власних назв, назв місць, дат, часу та інших обєктивних фактів.
б) Актуальність та повнота висвітлення події.
в) Етичні аспекти професійних стандартів та відповідність законодавству.
г) Все вищеперелічене.

Правильні відповіді

1.c, 2.c, 3.c, 4.c, 5.c, 6.c, 7.c, 8.c, 9.d, 10.c

Список використаних джерел

Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. Annual review of psychology, 53(1), 27-51.

Belousova, K. (2023). TOP-10 largest environmental disasters in Europe and the world. Ecopolitics. https://ecopolitic.com.ua/ua/news/top-10-najmasshtabnishih-ekologichnih-katastrof-ievropi-ta-svitu/.

Boyd, A. (2007). Broadcast journalism: Production technology of broadcast news (5th ed.). Kyiv Typographic House.

British Broadcasting Corporation. (n.d.). BBC Editorial Guidelines. https://www.bbc.co.uk/editorialguidelines

Buromenskyi, M., Shturhetskyi, S., Beals, E., Betz, M., Schupp, C., & Kazanzhy, Z. (2016). Conflict sensitive journalism: best practices and recommendations: A guide for media professionals. VAITE Company.

Cambridge Dictionary. (n.d.). Lead. In Cambridge Dictionary. Retrieved from https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lead

Chekmyshev, O. (2022). Journalism during the war. Educational and Scientific Institute of Journalism. http://journ.knu.ua/zhurnalistyka-pid-chas-viyny

Dovzhenko, Otar (2018). How to write news. MediaLab. https://medialab.online/news/novyny1/

Foster, J. L. (2012). The art of reportage. Routledge.

ICRC. (2024). International humanitarian law: Definition of international armed conflict. International Committee of the Red Cross. Retrieved from https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/5fzg74.htm

Institute of Mass Information. (n.d.). Journalistic standards: A fact sheet. https://www.imiflowdesign.com/products-solutions/ua/

Kan, O. (2023) The story of Gareth Jones, who told the world about the Holodomor and inspired Orwell. BBC News Україна. https://www.bbc.com/ukrainian/features-50200358

Kovach, B., & Rosenstiel, T. (2014). The elements of journalism: What newspeople should know and the public should expect (3rd ed.). Crown.

Mencher, M., & Poindexter, P. M. (2000). Reporting for the millennium. McGraw-Hill College.

Mencher, M., & Poindexter, P. M. (2018). News reporting and writing (12th ed.). McGraw-Hill Education.

Merriam-Webster. (n.d.). Headline. In Merriam-Webster dictionary. https://www.merriam-webster.com/dictionary/headline

Merriam-Webster. (n.d.). Lead. In Merriam-Webster Dictionary. Retrieved from https://www.merriam-webster.com/dictionary/lead

Merriam-Webster. (n.d.). News. In Merriam-Webster dictionary. https://www.merriam-webster.com/dictionary/news

Merriam-Webster. (n.d.). Reporting. In Merriam-Webster dictionary.https://www.merriam-webster.com/dictionary/reporting

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). (2022). What are international crimes? Seoul OHCHR. https://seoul.ohchr.org/sites/default/files/2022-10/05_What%20are%20international%20crimes_formatting_FIN_ENG.pdf.

Oxford Learner's Dictionaries. (n.d.). State of war. In Oxford Learner's Dictionaries. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/state-of-war

Patterson, T. E. (2017). Journalism and public life. CQ Press.
Pavliv, V. (2015). Reporting: Between facts and emotions. A practical guide for journalists. Lviv: Ukrainian Catholic University Press.
Plokhy, S. (2018). Chernobyl: The History of a Nuclear Catastrophe. Basic Books.
Simpson, J. (2011). War reporting: Fieldcraft for the brave and foolish. Pan Macmillan.
Tarasiuk, V. Y. (2022). Collect facts - write a report! Practical Journalism // Genre Studies: a study guide. Uzhhorod: Naumchenko N.V.
The Associated Press. (2020). The Associated Press stylebook. Basic Books.
UNESCO. (2017). Disaster journalism: A handbook for journalists. UNESCO.
Weishenberg, Z. (2011). News journalism: A textbook (V. F. Ivanov, Ed.). Academy of Ukrainian Press.
"Journalism standards during wartime are more important than in peacetime." (2023). **Ukrinform**. https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3719186-standarti-zurnalistiki-pid-cas-vijni-vazlivisi-niz-u-mirnij-cas-mediaeksperti.html

РЕДАКЦІЙНИЙ НАГЛЯД ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

Оскар ГОНСАЛЕС ГРАНДЕ[15]
Мартін ЛОПЕС НОРЕС[16]
Хавєр АБУЇН-ПЕНАС17s[17]

РОЗДІЛ 11

РЕДАКЦІЙНИЙ НАГЛЯД ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

- Вступ
- Ключові поняття
- Редагування змісту новин про катастрофи
- Редагування структури новин про катастрофи
- Перевернута піраміда і 5W + 1H
- Перевірка джерел у новинах про катастрофи
- Перевірка джерел у новинах про катастрофи
- Етичний нагляд за новинами про катастрофи
- Правовий нагляд у сфері звітування про катастрофи
- Підсумки розділу та результати навчання
- Завдання для самостійного контролю
- Список використаних джерел

Вступ

Перед обличчям подій катастрофічних масштабів редакційний нагляд має бути покладено не лише на редактора ЗМІ; репортер має бути першим редактором власної роботи.

Катастрофи, спричинені природними або людськими причинами є подіями максимального суспільного інтересу, отож їхнє журналістське висвітлення вимагає вищого рівня відповідальності, ніж огляди чи новини, якими насичено ЗМІ, що не потребують розслідувань, роздумів і репортажів із місця подій, як це вимагається під час висвітлення катастроф.

Перед обличчям подій катастрофічних масштабів редакційний нагляд має бути покладено не лише на редактора ЗМІ; репортер має бути першим редактором власної роботи. Тим паче, це стосується невеликих ЗМІ або журналістів-фрілансерів, оскільки вони часто не мають редактора.

Управління ООН зі зменшення небезпеки стихійних лих у своєму посібнику "Стихійні лиха крізь призму обєктива" (Leoni, B., Radford, T., & Schulman, M., 2011) на редакційному рівні рекомендує ЗМІ мати внутрішню політику висвітлення стихійних лих і журналістів, які спеціалізовано на цій тематиці (що зазвичай застосовується лише у великих ЗМІ); користуватися планом випуску ранніх попереджень; виділяти час, простір і ресурси для дослідження причин стихійного лиха; та "розуміти роль, яку можете відіграти в зміні політики" (с. 86).

Гарною відправною точкою для висвітлення цих подій є розмова між редактором і кореспондентом, під час якої буде обговорено такі елементи як мова, яку буде використано; кут, під яким буде розглянуто тему; масштаби катастрофи та її вплив на громадську думку; тип історій, які будуть розказані; огляд попередніх катастроф у цій місцевості або катастроф зі схожими характеристиками в інших частинах світу; контент, який буде створено (новини, репортажі, хроніки, інтервю, візуалізація даних та будь-який інший продукт); обмін джерелами та контактами, такими як місцеві органи влади та установи, що покликані запобігати, вивчати та помякшувати наслідки катастроф; союзники ЗМІ та журналісти у цій місцевості. Часто ця розмова не може відбутися віч-на-віч в офісі, але її існування можливе у телефонному форматі або під час відеозвязку, коли кореспондент готується до поїздки на місце події або під час подорожі. Висвітлення катастрофи – один із найбільших професійних і, звичайно, особистих викликів, з якими стикається журналіст. Незважаючи на динамічність самої дійсності та брак знань про те, які нові події можуть статися посеред висвітлення у сценаріях, де реальність перевершує вигадку, ключовими елементами є дотримання основ журналістської етики та фактів про новини. Однією з таких засад є дотримання принципу "5 хвилин + 1 година". У ситуаціях лиха або невизначеності громадськість шукає у журналіста відповіді, щоб зрозуміти, що відбувається, і подумати про наслідки. Зазвичай це – складні відповіді, тому варто дотримуватися критерію, що всі новини повинні чітко відповідати на питання 5W + 1H: хто, що, де, коли, чому і як. Належні відповіді на ці запитання наблизять журналіста до фактів, які можна перевірити, і віддалять його від неточних повідомлень або перевантажених оціночними судженнями. Перевірка зібраної інформації, даних і джерел, дотримання етичних норм журналістики, що передбачають повагу до жертв та інших людей, які опинилися в надзвичайних ситуаціях, збереження конфіденційності джерел, якщо це необхідно, захист їхньої цілісності є беззаперечними діями, які не підлягають обговоренню. Новини, метою яких є лише створення вірусного контенту в Інтернеті та соціальних мережах, а не своєчасне реагування чи висвітлення подій надзвичайної

Перевірка зібраної інформації, даних і джерел, дотримання етичних норм журналістики, що передбачають повагу до жертв та інших людей, які опинилися в надзвичайних ситуаціях, збереження конфіденційності джерел, якщо це необхідно, захист їхньої цілісності є беззаперечними діями, які не підлягають обговоренню.

важливості; сенсаційні заголовки чи клікбейти для цифрових медіа, які разом із бажанням особистого визнання редакторів та репортерів є неетичною поведінкою від якої журналісту буде нелегко втекти, коли він потрапить у погані практики. Етична та серйозна робота під час висвітлення катастрофи визнається громадською думкою, але неетичні дії також рішуче відкидаються аудиторією.

[19]Технік, Університет Віго, Атлантичний дослідницький центр телекомунікаційних технологій, кафедра телематичної інженерії, oscargonzalezgrande@gmail.com

[20]Професор, Університет Віго, Атлантичний дослідницький центр телекомунікаційних технологій, кафедра телематичної інженерії, mlnores@det.uvigo.es

[21]Доцент кафедри аудіовізуальної комунікації та реклами Університету Віго, jabuin@uvigo.gal

Ключові поняття

Для кращого розуміння теми розділу нижче наведено пояснення ключових понять. Вивчення цих дефініцій полегшить розуміння деталей. Крім того, засвоєння термінів спростить опанування досягнень розділу, а також розуміння важливості концепції емпатії в процесах, повязаних із катастрофами.

Правдивість

Це складова, яку повинна мати будь-яка журналістська інформація, як-от: від новин чи репортажного характеру фактів, які можна перевірити. Достовірна інформація без слідів маніпуляцій, отримана етичним шляхом із живих або документальних джерел.

Перевірка фактів

Практика у журналістиці, яка полягає в перевірці точності та достовірності інформації перед її публікацією. Цей процес передбачає зіставлення отриманих даних, обережність і неприйняття на віру достовірності інформації, навіть якщо вона походить із офіційних джерел. Це ще більше важливо у сценарії катастрофи, ідея якого розвинена в цьому розділі.

Різноманітність джерел є запорукою верифікації, оскільки можна визначити, чи інформація залишається незмінною, чи вона кардинально змінюється. У разі розбіжностей між джерелами, їх варто чітко показати аудиторії, щоб вона могла порівняти їх та зробити власні висновки. Інший варіант – публікувати інформацію, спираючись на авторитет джерела. Така практика підвищить довіру до журналіста та ЗМІ.

Першоджерела

Вони є першими джерелами прямої або безпосередньої інформації, до яких звертається журналіст, щоб зібрати дані про подію. Існують інші типи джерел, які можуть бути первинними, наприклад, оригінальні документи, свідчення, результати досліджень або будь-які інші докази. У журналістиці першоджерела мають фундаментальне значення для гарантування точності та достовірності інформації.

Оціночні судження

Це судження, які людина робить на основі власних переконань, принципів або субєктивних критеріїв. Це презентація ідеалу, який може протиставлятися або не протиставлятися іншій ідеї або дії з особистої позиції. У журналістиці важливо розрізняти обєктивні факти та оціночні судження з метою збереження неупередженості, оскільки субєктивне навантаження оціночних суджень спотворює будь-який контент.

Суспільний інтерес

Суспільний інтерес – це спільний простір, який перевершує приватні інтереси та який можна зрозуміти лише через демократію. У антидемократичних суспільствах такий завжди буде підпорядковано ідеології керуючої влади. Саме тому в авторитарних режимах журналістика відчуває себе некомфортно, зазнає переслідувань або цензури, оскільки у цих моделях немає місця для вільнодумства та викриття цінностей, притаманних журналістиці.

Здатність розкрити факти, які стосуються суспільства в цілому є функціями журналістики, які виникають завдяки загальному поняттю суспільного інтересу. Інформація сприяє прозорості суспільно-політичних та економічних подій у державі, соціальному контролю, пошуку рішень та свідомому їх прийняттю громадянами. Іншою характеристикою журналістики є наявність відповідальності та критеріїв, які дозволяють виправдати розслідування й публікацію певних чутливих питань, але таких, що становлять громадський інтерес, і які є важливими для громади.

Співчуття

Це здатність розуміти і розділяти почуття, думки та переживання іншої людини. Емпатія у журналістиці дозволяє фахівцям поставити себе на місце іншого, це спосіб налагодити звязок із своїми джерелами та аудиторією, встановити більш людяну комунікацію, що буде відображено під час створення кращих історій та цікавішого контенту для аудиторії. За умови наявності катастрофічних моментів, емпатія дозволяє визнати жертви з боку розуміння перебування внутрішнього та зовнішнього конфлікту, вразливості і невизначеності, фактори, які вимагають поваги та співчуття від журналіста під час професійної діяльності.

Редагування змісту новин про катастрофи

Перевірка контенту – один із найважливіших етапів висвітлення катастроф. Незалежно від того, робить це редактор, чи сам репортер перед публікацією своєї роботи.

Варто зауважити, що завдання не завершується з публікацією, оскільки через актуальність, яку катастрофа має в будь-якому суспільстві, оцінка змісту повинно бути безперервною і включати рецензування після розповсюдження матеріалу.

Цей блок можна розділити на три частини: стиль, точність і конфіденційність.

Стиль

Незалежно від формату, процес редагування варто оцінювати на предмет дотримання стилю, який відповідає належним журналістським практикам. Ясність і лаконічність контенту
є ключовими моментами для отримання хорошого результату. У випадку з новинами, заголовок і текст мають бути звязними та передавати головні ідеї.

Правопис, синтаксис, темпоральність оповіді, робота з цитованими джерелами та даними, повязаними з цифрами повинні бути перевірено, щоб уникнути плутанини або неточностей щодо дат і часу.

У журналістському продукті, присвяченому катастрофі, не повинно бути місця необґрунтованим твердженням і домислам. Цього можна уникнути, якщо не використовувати неточні та загальні терміни; не змінювати текстові або непрямі цитати без узгодження з першоджерелом; не перероблювати зміст інформації та не передавати його, якщо щодо нього є сумніви і який не був перевірений; не висувати безпідставних звинувачень і не ставити під загрозу конфіденційність і цілісність джерел (Agencia EFE, 2022).

Іспанське інформаційне агентство EFE у своєму посібнику зі стилістики подає перелік запитань, які можуть бути дуже корисними за умови, якщо давати відповіді на них під час процесу редагування, а саме:

- Чи збігаються ідеї тексту та заголовка, і чи є вони найцікавішими в новинах?
- Чи містить заголовок основну думку та чи зрозумілий він без тексту?
- Чи правильно розміщено новину в часі (“цього вівторка”...)?
- Чи зрозумілий текст та чи має він чітку й адекватну структуру?
- Чи відповідає на основні запитання новин? Чи зрозуміло: що, хто, де, коли, як і чому?
- Чи дотримано вказівки щодо висвітлення делікатних питань ....?
- Чи дотримано норми орфографії та синтаксису?
- Чи правильно вказано кількості, відсотки та суми, власні імена та їх повторення?
- Чи безпомилково зазначено джерела, і чи підкріплено твердження лапками?

- Чи достатньою є передісторія та документація, чи є неточності (деякі, багато, чутки про умови, які я міг би схвалити...)?
- Чи існують необґрунтовані звинувачення або скомпрометовані згадки про юридичних чи фізичних осіб?
- Чи відповідає версія цільовій аудиторії? (Agencia EFE, 2022, с. 188).

Точність

Правила поведінки з чутливою інформацією в контексті катастрофи тягне за собою відповідальність, яка полягає у різниці між висвітленням матеріалу, яку цінує аудиторія, і тим, що відкидається громадською думкою загалом.

Джерелом цієї інформації є живі або документальні джерела, тому кожне з таких має бути чітко ідентифіковане, особливо в ситуаціях, коли можуть існувати різні версії та цифри, що протистоять одна одній.

Наприклад, у випадку загибелі людей, протягом перших кількох днів дані про жертви та завдані збитки можуть не збігатися і бути неточними в різних джерелах. У такому випадку необхідно працювати з діапазоном, визначаючи джерело найнижчих і найвищих цифр. Якщо це неможливо, варто використовувати найавторитетніше джерело (BBC, 2019).

Англійська мережа новин BBC у своєму редакційному керівництві (2019) виділяє невралгічний момент під час висвітлення подій. Якщо журналіст або ЗМІ зазнає цензури або примусу до поширення чи приховування певної інформації, повязаної з катастрофою, це ситуація, про яку необхідно відкрито і чітко повідомити аудиторії, щоб вона знала про проблему і про те, як вона впливає на журналістську діяльність та інформацію, яку вона отримує.

Для того, щоб говорити про точність, необхідно не лише використовувати шанобливу мову, але й використовувати обєктивні терміни, які ґрунтуються на фактах і не містять жодних оціночних суджень.

Конфіденційність

Повага до приватного життя – це елемент, який не можна випускати з уваги під час перегляду контенту. Катастрофи породжують жертви, і журналіст та медіа мають бути гарантами поваги до недоторканності та страждань цих людей; за жодних обставин не сприяти повторній віктимізації. Ця пересторога є ще більш важливішою, коли ми говоримо про неповнолітніх та людей, які перебувають у вразливому становищі.

Варто зауважити, що у випадку, коли джерелом інформації є особа або група, які через репресії (виправдані або ні), просять репортера не розкривати свою особу, журналіст і редакція не можуть озвучувати особу джерела.

Перш ніж публікувати світлини та відеоматеріали про катастрофи, необхідно оцінити чи можуть ці зображення вплинути на постраждалих. Із редакційної точки зору певний контент графічного характеру, який не підходить для всіх аудиторій, може бути виправданим як такий, що становить суспільний інтерес. Це допустимо, але не повинно ставити під загрозу гідність жертв.

Така обережність і виваженість є критерієм, який відрізняє викривальний і необхідний контент на відміну від сенсаційного. Те ж саме стосується використання прихованих пристроїв для отримання інформативного матеріалу: ці практики виправдані лише з міркувань суспільного інтересу, який можна продемонструвати (The Guardian, 2023).

За умови, якщо журналіст, редактор, ЗМІ або аудиторія виявить помилку в оприлюдненій інформації, а така помилка дійсно є, необхідно відкрито взяти на себе відповідальність і попросити вибачення, якщо цього вимагає ситуація.

Редагування структури новин про катастрофи

Структура сюжету новин, незважаючи на цифрову епоху з сучасними наративами, не зазнала значних змін із моменту створення та з точки зору власної місії: вчасно та правдиво інформувати.

В умовах стихійного лиха, коли перші години можуть бути позначені телекомунікаційними збоями, залежно від масштабу руйнувань, а також вибуховим поширенням чуток і фейкових новин у соціальних мережах, новини вимагають негайного розповсюдження.

Перевернута піраміда і 5W + 1H

Перевернута піраміда – це методологія побудови новин, яка була прийнята в середині 20-го століття у посібнику зі стилю інформаційного агентства " Associated Press " відповідно до вимоги асоційованих газет "лише факти": "лише факти, будь ласка" (Sánchez, J.F., 1993). Структура передбачає, що основа піраміди має бути вгорі і показувати найцікавішу інформацію через заголовок, підзаголовок і текст – короткий опис або резюме, що відповідають на шість запитань 5W + 1H (Хто? Що? Де? Коли? Чому? Як? анг. - who?, what?, where?, when?, why?, how?), потім тіло новини і, нарешті, другорядні деталі (Зображення 1).

Зображення 1. Перевернута піраміда. Джерело: "Inverted pyramid (journalism)" by Wikipedia.org, 2025 (https://en.wikipedia.org/wiki/File:Inverted_pyramid_2.svg)

У чому важливість методу 5W + 1H? Це метод, який легко зрозуміти аудиторії, оскільки кожне запитання має свою причину для існування. Хто: показує людей, групи чи організації,
які є головними героями новин. Що: про те, що сталося, безпосередньо про подію. Де: вказано на місце, де відбувся інцидент. Коли: обмежує новину часом чи моментом, датою чи годиною. Чому: пояснює причини події. Як: описує спосіб чи процес у який відбулася подія (Melvin Mencher, 2011; Herrscher R., 2009). Хоча перевернута піраміда була розроблена для газет, сьогодні вона актуальна як для друкованих, так і для цифрових медіа. Окрім цифрового стрибка і споживання контенту на екранах, різниця у наш час полягає в попиті на більшу безпосередність і глибину. Глибина, яку шукають у тексті новини за допомогою гіперпосилань на інші тексти, зображення або відео, які контекстуалізують інформацію та пропонують краще розуміння матеріалу (Ramirez Gelbes, S., 2016). Прикладом слугує висвітлення новин про пожежі, які охопили штат Каліфорнія (США) з початку 2025 р. газетою «The New York Times». На зображенні 2. показано фрагмент новини, знятих на мобільний телефон. Такі вказують на перше, що хоче знати аудиторія, а саме: що відбувається з пожежами і як вони розвиваються. Уже заголовок: "Що ми знаємо про лісові пожежі в Південній Каліфорнії" вказує на те, що в ньому буде надана інформація, яка цікавить читача. Для прикладу: у заголовку вказані 5w + 1H, які були в новинах того дня: що (виснаження ресурсів для гасіння пожеж); чому (численні пожежі); як (дві великі, руйнівні пожежі); де (штат Каліфорнія, місто Лос-Анджелес); коли (розвиток); хто (не вказано прямо, але саме громада постраждала від стихійного лиха і виснаження ресурсів). Крім того, перед текстом новини розміщено гіперпосилання, яке використано для контекстуалізації та надання глибини ("Follow continuing coverage of the wildfires in Southern California"), оскільки читача перенаправлено на інше покликання (Зображення 3.) у якому запропоновано візуальний контент і безперервний звіт про останні новини, опубліковані на цю тему.

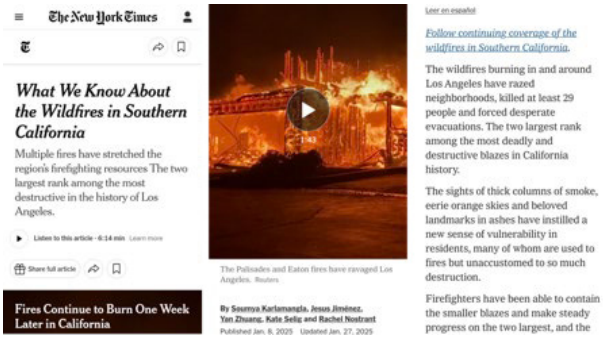

Зображення 2. Що ми знаємо про лісові пожежі в Південній Каліфорнії

Примітка. З міркувань економії місця матеріали розділено на три колонки, а не відображено в одну колонку як на екрані телефону. “What we know about the Los Angeles wildfires” by Karlamangla, S., Jiménez, J., Zhuang, Y., Selig, K., & Nostrant, R., by The New York Times, 2025 (https://www.nytimes.com/2025/01/08/us/wildfires-los-angeles-california.html).

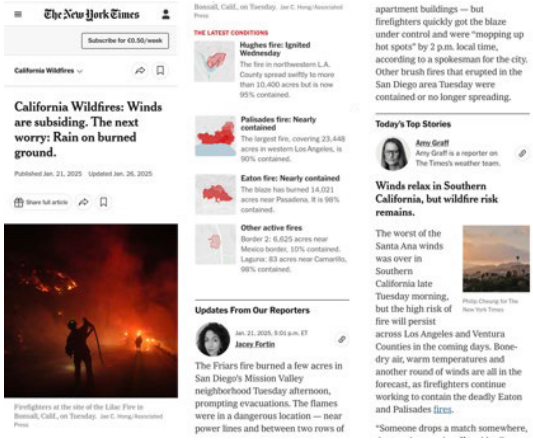

Зображення 3. Каліфорнійські лісові пожежі: вітер вщухає. Наступна проблема: дощ на вигорілій землі.

Примітка. Із міркувань економії місця контент розділено на три колонки, а не відображено в одну колонку як на екрані телефону. “California Wildfires: Winds are subsiding. The next worry: Rain on burned ground” by Fortin, J., Graff, A., Moses, C., Medina, J., Saul, S., Dwyer, M., Fahy, C., Selig, K., Morales, C., Nostrant, R., & Russell, J., by The New York Times, 2025 (https://www.nytimes.com/live/2025/01/21/us/los-angeles-wildfires-california).

Мова

AfЯк було згадано у пункті “ Редагування змісту новин про катастрофи”, мова новин має бути точною і зрозумілою. Спілкування та надання інформації, яка становить інтерес, є професійним обовязком, але висвітлення подій, повязаних із шоком і горем таких як катастрофа, стає громадським обовязком. Отже, мова і тон новин повинні відповідати моменту. BBC (2019) зазначає, що новини повинні забезпечувати баланс між інформацією та співчуттям. Суспільні інтереси та гідність постраждалих людей мають бути в однаковій мірі врівноважені. Робота журналіста не може завдати додаткової шкоди жертві, і це починається з мови, яку він використовує, і з того, як він її використовує. Повідомлення у новинах має відображати обережне і толерантне ставлення до емоційного стану колективу, який постраждав від катастрофи. Ці запобіжні заходи повинні бути наявними з першого рядка тексту, тобто із заголовка. Публікація назви з необґрунтованою інформацією є досить делікатним питанням як і публікація заголовка з повідомленням, яке не має нічого спільного зі змістом новини. Погані практики подібні до описаних вище, окрім поширення дезінформації, можуть сприяти невиправданому занепокоєнню в суспільстві, тоді як метою ідеального сценарію має бути надання достовірної інформації та уникнення розповсюдження чуток. У випадку з аудіовізуальною мовою ризики та відповідальність під час висвітлення катастрофи є більшими. Вони повязані не лише з фізичною недоторканністю репортера, але і з його критеріями та відповідальністю за те, щоб не перетнути межу, яку важко оцінити: до якої міри доречно публікувати зображення, що може зашкодити сприйнятливості людей. Що відділяє сприйняття доречного контенту від гротескного? Яка межа, яку не можна переступати, повідомляючи про людську трагедію? На ці запитання можна відповісти лише перебуваючи на місці подій, спостерігаючи за тим, що відбувається, вислуховуючи постраждалих людей та їхні вимоги, а також обмінюючись думками з редакцією, яка може мати більш сфокусований погляд із відстані. Прикладом, який це відображає є вторгнення Росії в Україну з 2022 р. Зокрема, напад російських військ на пологовий будинок у 2022 р. Мстислав Чернов, Євген Малолєтка та Василиса Степаненко – двоє репортерів та репортерка міжнародного агентства Associated Press (AP), всі троє – українці, і перебували в цьому місті під час нападу, будучи єдиними міжнародними репортерами, які висвітлювали масове вбивство. Така робота (рекомендовано до перегляду) разом із журналісткою Лорі Хіннант принесла їм Пулітцерівську премію. На основі цього репортажу і всього отриманого матеріалу було знято документальний фільм “20 днів у Маріуполі”, який отримав міжнародні нагороди такі як “Оскар”. Кремль вважав, що якщо не буде новин, то ніхто не дізнається (ICFJ, 2022). Російська пропаганда стверджувала, що їхні атаки не були спрямовано проти цивільних осіб і, тим паче, проти материнства, але кадри і свідчення, зняті цими репортерами, свідчать про протилежне. Ба більше: через свою роботу вони стали мішенню для російських військових, піддаючи своє життя ризику посеред хаосу і бомбардувань, щоразу шукаючи місце з телефонним сигналом, щоб мати змогу надіслати свій матеріал в агентство і повідомити світові про те, що відбувається. У цьому контексті документальний фільм показує як у розпал руйнувань і різанини жертви просять репортерів фіксувати все, продовжувати записувати як би важко це не було важко (Chernov, 2023). Мову репортажу і тон було задано вимогами жертв, не більше і не менше: показати реальність моменту так, як вони її фіксують. Таку реальність як масове поховання дітей, убитих російськими бомбардуваннями або лікарів, які намагаються врятувати життя дітей і вагітних жінок.

Робота журналіста не може завдати додаткової шкоди жертві, і це починається з мови, яку він використовує, і з того, як він її використовує.

Зображення 4. Вагітна жінка та немовля загинули після російського бомбардування в Маріуполі (Україна)

Зображення журналістів AP, які розбили російську пропаганду і показали реальні картини. Відео цього моменту з'являються у документальному фільмі "20 days in Mariupol". "Pregnant woman, baby die after Russian bombing in Mariupol", Чернов Мстислав, Associated Press, 2022 (https://apnews.com/article/russia-ukraine-war-maternity-hospital-pregnant-woman-dead-c0f2f859296f9f02be24fc9edfca1085).
Незважаючи на прохання більшості жертв, які благали записувати все, що відбувається, деякі просили, щоб їх не записували. Журналісти подбали про те, щоб ці люди не з'явилися в жодному з їхніх матеріалів. Навіть за межами України, і навіть коли йому довелося монтувати відзнятий матеріал, Чернов сказав, що найбільшим його викликом було знайти баланс. Намір полягав у тому, щоб об'єктивно показати досвід жертв на місцях, а це означало, що потрібно було показати травматичний і руйнівний досвід. Він не хотів використовувати мову, яка, показуючи сильні образи, нормалізувала б війну, оскільки він переконаний, що війна – це щось жахливе, а також не хотів показувати легку версію війни та хотів бути шанобливим і делікатним щодо жертв (Francis, 2023). Робота цих репортерів показує багато речей, але одна з них полягає в тому, що послуговування мовою під час висвітлення катастрофи потребує постійного контролю, щоб не втратити баланс, який висить на волосині. Пошуку балансу необхідно зберігати під час пошуку фактів, на місці подій, а також під час редагування.

Методи звітування

Перший підхід до визначення того, яка інформація цікавить аудиторію ЗМІ у звязку з катастрофою полягає в тому, щоб проаналізувати тенденції пошуку в Google Trends, фільтруючи за країною і, якщо можливо, за регіоном або містом, де відбулася подія. Якщо основні пошукові запити повязано з катастрофою, хорошим кроком буде надання інформації та відповідей про те, що турбує аудиторію.
Опинившись на місці, рекомендуємо зберігати спокій; створювати зрозумілий, точний і співчутливий контент; ретельно добирати слова, які буде використано у новинах, щоб уникнути створення паніки (Potter, D. & Ricchiardi S., 2009).
Визначальним фактором під час висвітлення катастроф є розуміння контексту. Це сценарій, коли страждання та можливі травматичні події можуть змінити психологічну адекватність постраждалих людей, тому репортер повинен бути свідомим і діяти керуючись принципами емпатії (Healey, J., 2022). Співпереживаючи, журналіст може краще зрозуміти ситуацію та отримати інтервю з інформацією, оскільки постраждалі відчують повагу журналіста до їхньої ситуації та збагнуть роботу репортера.
Беручи інтервю у людей, які можуть бути безпосередніми жертвами або постраждалими від стихійного лиха, необхідно чітко усвідомлювати, що на них не можна тиснути, щоб отримати інтервю або тим

паче переслідувати дзвінками, повідомленнями в соціальних мережах чи електронною поштою і, що найгірше, залишатися в їхньому будинку, якщо вони вимагають залишити його до, під час або після інтерв'ю (BBC, 2019).

Заохочення до контактів із постраждалими людьми та лідерами громад варто починати від прозорості щодо журналістської роботи, яку виконує репортер і закінчувати інформацією, яка їм потрібна, що дозволить отримати доступ до даних та історій із перших рук. Ця фігура ключового контакту в польових умовах етнографії відома як «воротар» (gatekeeper). Людина,

яка відкриває двері у реальність, яку журналіст повинен інтерпретувати і пояснювати, на додаток до того, що він є ключовим інформатором. Вправа, яка полегшить репортерові розуміння контексту, що оточує катастрофу і допоможе йому/їй отримати цінну інформацію, становить суспільний інтерес і полягає в тому, щоб поставити низку запитань, запропонованих Роуеном Філпом (Rowan Philp, 2023) до і під час висвітлення події:

- Чи була катастрофа посилена діями людини до і після події?
- Чи могла катастрофа спричинити витоки або токсичне забруднення у прилеглих місцях?
- Чи збільшилася кількість жертв через корупцію або кумівство?
- Що свідчать дані про проблеми в органах управління надзвичайними ситуаціями або нерівність у наданні допомоги під час катастроф?
- Які загрози для здоровя населення може спричинити початок катастрофи?
- Хто наживається на катастрофі?

Перевірка джерел у новинах про катастрофи

Несподіванка і шок, викликані катастрофою – це те, що не можна випускати з уваги під час обробки зібраної інформації. Особливо в перші години після надзвичайної ситуації. Початкові повідомлення та свідчення варто розглядати з особливою увагою. Наприклад, кількість загиблих і поранених у ці моменти часто буває неточною. Варто зазначати, що ці цифри є попередніми, і покликатися бажано на авторитетне джерело (BBC, 2019). Так само відбувається і з першими свідченнями постраждалих, частина з них буде правильною, а частина може бути перевантажена неточностями та перебільшеннями без жодних прихованих мотивів із боку опитуваних, оскільки люди в ситуації стресу та страждань можуть долати його на емоційному рівні, що може змінити їхнє сприйняття того, як насправді відбувалися події. Офіційні повідомлення, навіть якщо джерело є авторитетним, також варто перехресно перевіряти з повідомленнями із перших рук та звітами неурядових організацій. Це стосується контенту, який поширюється соціальними мережами та містить реальні зображення чи відео, оскільки для публікації таких у будь-яким користувачем потребувало пройти перевірку (The Guardian, 2023). Поряд із людськими жертвами у ситуаціях катастроф однією з перших жертв стає точність. Дзвінки та поширення повідомлень через соціальні мережі як до ЗМІ, так і до їхніх репортерів є досить частою реакцією. У таких випадках журналісти повинні бути скептично налаштованими, навіть якщо люди стверджують, що вони є очевидцями; їхні свідчення варто перевіряти, ставити запитання, які підтвердять близькість цієї людини до місця події та безпосередньої новини (Potter, D. & Ricchiardi S., 2009).

Користувацький контент	Зображення	Відео
Походження: це оригінальний файл контенту? Джерело: хто завантажив контент? Дата: коли було створено контент? Місце знаходження: де було створено контент?	Визначте автора/відправника зображення. Підтвердіть місце, дату та приблизний час, коли було зроблено світлину. Переконайтеся, що зображення відповідає тому, що запропоновано або позначено. Отримайте дозвіл від автора/відправника на використання зображення.	Чи знайомий нам цей акаунт? Чи був контент і публікації власника акаунта надійними в минулому? Де зареєстровано акаунт? Звідки, судячи з історії акаунта, походить людина, яка завантажила відео? Чи є описи відео послідовними та здебільшого з конкретного місця? Чи датовані відео? Якщо у відео в акаунті використано логотип, чи є він однаковим у всіх відео? Чи збігається він з аватаром на YouTube або Vimeo? Чи копіює акаунт відео з організацій новин та інших акаунтів YouTube, чи завантажує лише користувацький контент? Чи використовує завантажувач сленг або діалекти, які можна ідентифікувати у відео-оповіданні? Чи мають відео акаунта стабільну якість (у YouTube перейдіть до “Налаштування”, а потім “Якість”, щоб визначити найкращу доступну якість).

Таблиця 1. Перевірка фактів. Примітка. Власна розробка: Verification handbook: an ultimate guideline on digital age sourcing for emergency coverage”, Silverman, C., 2014

На редакційному рівні існує перелік запитань, відповіді на які дозволять журналісту та редактору зрозуміти чи пройшов контент перевірку і чи можна його публікувати. Було розроблено таблицю із запитаннями та використано "Посібник із верифікації": вичерпний курс із пошуку джерел у цифрову епоху для висвітлення надзвичайних ситуацій (Silverman, S., 2014).

Етичний нагляд за новинами про катастрофи

Висвітлення природних або техногенних катастроф вимагає високого ступеня етичної чутливості, оскільки вони повязані з людськими трагедіями, загибеллю і ситуаціями, що мають великий соціальний вплив. Журналістика та всі причетні до неї, як-от: репортери, редактори, медіа менеджери мають бути гарантами правдивості поширюваної інформації та поваги до людської гідності жертв та інших постраждалих людей.

Стаття 19 Загальної декларації прав людини захищає свободу шукати, одержувати й поширювати інформацію та ідеї, але на журналістському рівні, як зазначено у Глобальній хартії етики журналістів Міжнародної федерації журналістів (МФЖ, 2019), інформація повинна ґрунтуватися на фактах, які можна перевірити, і вони повинні бути точно відтворені, без перекручування або приховування істотних даних.

Збір інформації журналістом має відбуватися етичними методами. Репортер повинен використовувати чесні методи для збору даних, зображень або свідчень, уникаючи інвазивних методів таких як прихований запис, за винятком випадків, що становлять суспільний інтерес. Неетично тиснути на когось із метою отримати свідчення; повага до приватного життя людей і до моменту, який минає через катастрофу, не підлягає обговоренню.
Пріоритетом має бути баланс між інформуванням громадськості та захистом постраждалих, уникаючи зображень або графічних описів, які можуть повторно віктимізувати або завдати непотрібної шкоди (BBC, 2019).

Інформація, опублікована без журналістської обробки, дає простір для дезінформації, чуток, тому час і оперативність не є виправданням для цих невдач. Наступним кроком може бути створення сенсаційних або панічних заголовків і заміток, що означає неетичну поведінку незалежно від того, наскільки правильним чи неправильним було висвітлення події до цього моменту.
Коли помилка стукає у двері журналіста через нещастя, брак досвіду або просту людську неточність, своєчасне виправлення є обовязком. Під час висвітлення катастроф, коли початкова інформація може швидко змінюватися, журналісти повинні виправляти неточності відкрито і прозоро. Цей принцип має важливе значення для збереження довіри аудиторії, яка завжди цінуватиме підзвітність і своєчасне виправлення будь-яких хиб.

Правовий нагляд у сфері звітування про катастрофи

Якісна журналістика під час катастроф допомагає захистити права людей і запобігти погіршенню ситуації через дезінформацію. Висвітлення надзвичайних подій вимагає балансу між правом громадськості на інформацію та юридичними обовязками, зокрема щодо достовірності, захисту приватного життя та дотримання законодавства. Дезінформація може посилювати паніку, перешкоджати рятувальним операціям і порушувати права жертв. Розвиток соціальних мереж розширив сферу юридичної відповідальності за межі традиційних ЗМІ, що робить необхідним розглядати висвітлення катастроф із точки зору етики, захисту приватного життя та захисту журналістів.

Юридична та етична відповідальність у журналістиці про катастрофи

Дезінформація в надзвичайних ситуаціях може призвести до соціальної паніки, перешкоджання рятувальним роботам і порушення фундаментальних прав, відповідно вкрай важливим є дотримання ЗМІ та журналістами суворих професійних стандартів.

Журналістика катастроф несе значну юридичну та етичну відповідальність. Висвітлення трагічних подій має забезпечувати точність інформації, водночас захищати приватне життя постраждалих і відповідати нормам щодо поширення конфіденційних даних. Дезінформація в надзвичайних ситуаціях може призвести до соціальної паніки, перешкоджання рятувальним роботам і порушення фундаментальних прав, відповідно вкрай важливим є дотримання ЗМІ та журналістами суворих професійних стандартів. Юридичний обовязок ЗМІ – надавати точну та достовірну інформацію, що є особливо важливим під час надзвичайних ситуацій. Поширення неправдивих або оманливих даних може посилити страх і перешкоджати зусиллям із реагування. Наприклад, під час трагедії у Валенсії в Іспанії у листопаді 2024 р. чутки про жертви на парковці Bonaire висвітлили небезпеку дезінформації в критичні моменти. Ці інциденти підкреслюють необхідність ретельної перевірки фактів і відповідального звітування, оскільки навіть незначні неточності можуть мати масштабні наслідки. Забезпечення достовірності висвітлення катастроф є не лише етичним обовязком, але й фундаментальною правовою вимогою для збереження довіри громадськості та запобігання непотрібній шкоді. Окрім забезпечення точності, журналісти повинні враховувати правові наслідки висвітлення катастроф. У деяких юрисдикціях наклеп або поширення неправдивої інформації, навіть ненавмисне, може призвести до судових позовів або юридичних дій проти медіа-організацій. Це накладає на журналістів додатковий тягар – ретельно перевіряти джерела, перехресно вивіряти повідомлення та уникати спекулятивних висновків. Із юридичної точки зору, недбалість під час висвітлення катастроф може завдати такої ж шкоди, як і навмисна дезінформація, що робить професійну ретельність вкрай важливою. Іншим важливим фактором є роль урядів та інституцій у формуванні правової бази для висвітлення катастроф. Свобода преси є основоположною прерогативою, але деякі органи влади можуть використовувати кризу як виправдання для введення обмежень на висвітлення подій у засобах масової інформації. Закони про надзвичайний стан або правила цензури можуть звужувати можливості журналістів висвітлювати події прозоро, часто під виглядом дотримання громадського порядку. Розуміння балансу між відповідальним висвітленням подій і протистоянням надмірному державному контролю є життєво важливим для дотримання етичних стандартів і права громадськості на інформацію.

Окрім забезпечення точності, журналісти повинні враховувати правові наслідки висвітлення катастроф.

Захист конфіденційності та підзвітність

Баланс між правом на інформацію та захистом приватного життя людей є ключовим викликом під час висвітлення катастроф. Журналісти часто мають справу з вразливими деталями про жертви і постраждалих, що вимагає ретельного підходу з метою уникнення порушень особистих прав і не наражання людей на додаткові ризики. Публікація особистих даних без належної згоди може призвести до серйозних наслідків, включаючи юридичні наслідки для ЗМІ та шкоду для тих, хто постраждав. Дотримання етичних принципів висвітлення подій гарантує, що гідність і безпека постраждалих осіб залишаються пріоритетом.

Окрім захисту приватності, дедалі більшого значення набуває підзвітність під час поширення інформації, особливо з розвитком соціальних мереж. У деяких країнах ЄС, зокрема в Іспанії, законодавство зобовязує традиційні ЗМІ, та впливових осіб виправляти неправдиву або неточну інформацію. Ця політика спрямована на те, щоб матеріали, якими обмінюються під час криз, були перевіреними та достовірними, запобігаючи поширенню оманливих наративів, які можуть погіршити і без того критичну ситуацію. Зростаючий вплив творців цифрового контенту означає, що відповідальність за достовірність інформації виходить за межі
професійних журналістів. Інфлюенсери та діячі соціальних мереж відіграють певну роль у формуванні громадської думки та повинні дотримуватися аналогічних стандартів підзвітності.

Додаткова складність виникає, коли йдеться про неповнолітніх та особливо вразливі групи населення. Журналістика катастроф часто висвітлює людські страждання для контекстуалізації події, зображення дітей, біженців або людей похилого віку, які опинилися в біді, що вимагає особливої обережності. Етичні принципи передбачають, – зображення або інтервю за участю цих груп повинні не лише мати згоду від опікунів (де це можливо), але й бути побудовані таким чином, щоб поважати їхню гідність і не експлуатувати їхній біль для досягнення драматичного ефекту. Забезпечення захисту приватного життя виходить за рамки простого уникнення очевидної ідентифікації – воно включає в себе врахування психологічного та емоційного впливу на тих, кого це стосується. Крім того, підзвітність має поширюватися і на точність мультимедійного контенту, оскільки у цифрову епоху зображеннями та відео можна легко маніпулювати або виривати з контексту, що призводить до поширення неправдивих наративів. Журналісти повинні послугуватися додатковими заходами обережності під час розповсюдження візуального контенту, забезпечувати належне джерело, автентичність та використання матеріалів у відповідному контексті. Етична журналістика вимагає, щоб відповідальність за матеріали була поширена на кожен аспект репортажу – від точності тексту до цілісності зображень, представлених публіці.

Права журналістів та правові гарантії

Хоча журналісти зобовязані забезпечувати точне та етичне висвітлення катастрофи, вони стикаються зі значними ризиками в цьому процесі. Репрезентація кризових ситуацій може наражати їх на правові загрози, зокрема неправдиві звинувачення або судові позови, які можуть призвести до кримінального засудження. Важливо, щоб вони були добре поінформовані про свої права та доступні їм засоби правового захисту. Обізнаність у національному та міжнародному законодавстві, що регулює свободу преси та висвітлення надзвичайних ситуацій, дозволяє журналістам відповідально виконувати свою роботу та зберігати професійну чесність.

Окрім юридичних ризиків, висвітлення подій у зонах стихійних лих несе в собі фізичні небезпеки, які вимагають від спеціалістів користуватися заходами безпеки. Середовище підвищеного ризику вимагає належного навчання протоколам безпеки, щоб мінімізувати вплив таких загроз як нестабільні структури, небезпечні умови або ворожі ситуації. Захист журналістів є невідємною частиною забезпечення незалежного, прозорого та етичного висвітлення подій під час катастроф.

Зрештою, точність інформації, захист приватного життя та дотримання права на виправлення є ключовими для забезпечення юридично відповідального висвітлення. Медіа організації та окремі журналісти повинні дотримуватися цих принципів, щоб сприяти етичному й прозорому висвітленню подій. Отже, вони допомагають запобігати шкідливому впливові дезінформації, сприяють повазі до права громадськості та тих, хто безпосередньо постраждав від катастроф..

Редагування візуальної складової у новинах про катастрофи

Для забезпечення правдивості зображень і відео, захист довіри громадськості та цілісності інформації з візуальним виміром під час висвітлення катастроф має вирішальне значення.

Природа візуальної інформації. Під час катастрофічних подій зображення та відео стають першоджерелами інформації. Їхнє швидке поширення на цифрових платформах збільшує ризик маніпуляцій або деконтекстуалізації, як-от під час землетрусів у Туреччині та Сирії у 2023 р., де відбувалося поширення оманливої візуальної інформації.

Виклики під час перевірки візуального контенту. Цифрові маніпуляції та тиск із метою швидкої публікації ускладнюють перевірку. Використання відредагованих зображень або відбитків попередніх подій так, ніби вони є поточними може спотворити громадське сприйняття та вплинути на прийняття рішень**.**

Інструменти та методи візуальної перевірки. Bu zorlukların üstesinden gelmek için gazetecilerin InVID, Uluslararası Af Örgütü'nün YouTube DataViewer ve Google Reverse Image Search gibi özel araçlar kullanması gerekir. Bu araçlar metaverilerin analiz edilmesine, görüntülerin kaynağının izlenmesine ve gerçekliğinin doğrulanmasına olanak tanır.

Навчання перевірці зорових зображень. GПостійне навчання такій перевірці має важливе значення. Навчальні програми з візуальної дезінформації та інструментів верифікації можуть підвищити якість інформації. Співпраця з експертами та обмін найкращими практиками посилюють можливості верифікації.

Вплив візуальної дезінформації на суспільство. Неправдиві зображення можуть змінити суспільне сприйняття, породити паніку та відволікати ресурси. У надзвичайних ситуаціях, повязаних із природними загрозами, візуальні медіа (зображення та відео) документують і передають можливий ризик, вплив і серйозність загрози. Проблеми виникають, коли візуальні матеріали, що поширено в таких масштабах і з такою
швидкістю було піддано маніпуляціям, є фальшивими або походять із неповязаної з ними події чи місця (Dootson et al., 2021).

Відповідальність ЗМІ під час поширення візуальної інформації. ЗМІ повинні впроваджувати суворі протоколи верифікації та виховувати культуру скептичного ставлення до неперевіреної інформації. Прозорість процесу перевірки та готовність виправляти помилки мають вирішальне значення для збереження довіри громадськості.

Співпраця з цифровими платформами та аудиторіями. Цифрові платформи та аудиторії відіграють ключову роль у боротьбі з дезінформацією. Такі можуть надавати інструменти перевірки, коли аудиторія здатна допомагати повідомляти про підозрілий контент. Медіаосвіта та критичне мислення мають важливе значення для виявлення оманливої інформації.

Тематичні дослідження та отримані уроки. Аналіз минулих подій, як-от: ураган Катріна у 2005 р., демонструє як візуальна дезінформація вплинула на сприйняття громадськості та реакцію уряду. Ці випадки підкреслюють необхідність більш суворих протоколів перевірки та співпраці між ЗМІ, владою та цифровими платформами.

Майбутні виклики та технологічна еволюція. Досягнення в галузі штучного інтелекту та маніпуляції із зображеннями, а саме: глибокі фейки ускладнюють перевірку візуального контенту. Фахівці повинні бути обізнаними з новітніми інструментами та методологіями, щоб відповідати на ці нові виклики.

Візуальний огляд є невідємною частиною журналістики про катастрофи. Впровадження належних практик перевірки, постійне навчання та співпраця з цифровими платформами й аудиторіями є ключовими для боротьби з візуальною дезінформацією та забезпечення достовірної журналістики в критичні моменти.

Підсумки розділу та результати навчання

Ще одним ключовим аспектом висвітлення катастроф є перевірка контенту, яка охоплює стиль, точність та конфіденційність. Відповідальність журналістів не повинно бути обмежено фактом публікації, що вимагає постійної оцінки репортажів для виправлення неточностей і запобігання етичним порушенням. Варто підкреслити на важливості мови під час висвітлення катастроф, оскільки вона має бути точною і толерантною до обставин, в яких опинилися жертви. Крім того, необхідно перевіряти мультимедійний контент, оскільки зображення та відео є потужними інструментами, які можуть відповідально інформувати громадськість і водночас поширювати шкідливу дезінформацію. Журналісти повинні бути обережними під час
використання візуальних матеріалів, щоб переконатися, що такі відображають реальність, не експлуатуючи людські страждання.
Разом із тим, у тексті варто наголосити на еволюційному характері підзвітності ЗМІ в цифрову епоху, оскільки соціальні мережі прискорюють поширення як достовірної, так і неправдивої інформації, фахівці повинні адаптуватися до нових інструментів перевірки та здійснювати суворий редакційний нагляд. Етичні міркування, такі як повага до гідності жертв та уникнення сенсаційності, мають фундаментальне значення для збереження довіри до журналістики. Відповідальність спеціалістів, які висвітлюють катастрофи, виходить за рамки інформування громадськості; вона включає в себе захист правди, зміцнення довіри та забезпечення того, щоб висвітлення у ЗМІ сприяло позитивному внеску в зусилля з реагування на катастрофи, а не посилювало хаос і страх.

Після опанування курсу, студенти повинні:

- набути редакторських навичок для їх використання у нагляді та контролі за новинами про катастрофи.
- Вміти здійснювати редакторський контроль новин про катастрофи.
- Детально аналізувати новини, присвячені катастрофічним подіям.
- Здійснювати технічний та структурний нагляд за новинами про катастрофи.

Завдання для самостійного контролю

1 Який редакційний метод рекомендує ООН для забезпечення точності під час висвітлення катастроф?
а) Виключний контроль редактора.
б) Впровадження планів раннього попередження.
в) Використання коротких заголовків.
г) Делегування неспеціалізованим журналістам.

2 Яке з наступних запитань не є частиною тесту 5W + 1H?
а) Хто?
б) Чому?
в) Що?
г) Чий?

3 Чого варто уникати під час висвітлення катастроф відповідно до належної редакційної практики?
а) Консультації з кількома джерелами.
б) Відсутність перевірених даних.
в) Співчуття до жертв.
г) Попередня підготовка.

4 Що робити, коли ви отримуєте неофіційну інформацію з державних джерел або гілок влади?
а) Опублікувати негайно.
б) Інформація від влади завжди правдива.
в) Неофіційні декларації неможливо перевірити.
г) Перехресна перевірка інформації з іншими джерелами.

5 На чому має бути зосереджена мова, яка буде використана під час висвітлення катастроф?
а) Сенсаційність і прямолінійність.
б) Чіткість і співчутливість.
в) Технічність і детальність.
г) Нейтральність і безпристрасність.

6 Що, згідно з розділом, характеризує першоджерело в журналістиці?
а) Особиста думка журналіста.
б) Особи або документи, що мають безпосереднє відношення до фактів.
в) Вірусні новини в соціальних мережах.
г) Інформація, опублікована в інших засобах масової інформації.

7 Що робити журналісту, якщо він/вона виявив/виявила помилки в інформації, оприлюдненій під час висвітлення катастрофи?
а) Ігнорувати помилки.
б) Виправити їх у прозорий спосіб.
в) Мінімізувати їхню важливість.
г) Приховати джерела помилок.

8 Яка мета перевірки візуального контенту перед публікацією?
а) Збільшити швидкість публікації.
б) Забезпечити достовірність інформації.
в) Покращити естетичний вигляд статті.
г) Уникати конфліктів з органами влади.

9 Що є більш важливим під час висвітлення катастрофи на місцях?
а) Надавати перевагу оперативності над точністю.
б) Уникання прямих інтервю.
в) Використання сенсаційних методів.
г) Нічого з перерахованого вище.

10 Який варіант є правильним з етичної точки зору в контексті стихійного лиха?
а) Розкриття ідентичності джерел.
б) Публікація інформації без перевірки.
в) Нерозкриття ідентичності джерел.
г) Тиск на потенційних респондентів.

Правильні відповіді

1.б, 2.г, 3.б, 4.г, 6.б, 7.б, 8.б, 9.г, 10.в.

Список використаних джерел

AJ+ Español. (2018, September 19). El mito de Frida Sofía | AJ + Español [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=mNjNH7nNY5A

Agencia EFE. (2022). Libro de estilo urgente. https://recursos.efe.com/objetos_app/libroestilo/libroDelEstiloUrgente.pdf

British Broadcasting Corporation (BBC). (2023). BBC editorial guidelines. https://downloads.bbc.co.uk/guidelines/editorialguidelines/pdfs/bbc-editorial-guidelines-whole-document.pdf

Chernov, M. (2022, March 15). Pregnant woman, baby die after Russian bombing in Mariupol | AP News. AP News. https://apnews.com/article/russia-ukraine-war-maternity-hospital-pregnant-woman-dead-c0f2f859296f9f02be24fc9edfca1085

Chernov, Mstyslav. (2023). 20 Days in Mariupol. https://20daysinmariupol.com

Dootson, P., Thomson, T. J., Angus, D., Miller, S., Hurcombe, E., & Smith, A. (2021). Managing problematic visual media in natural hazard emergencies. International Journal of Disaster Risk Reduction, 59, 102249. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102249

Fortin, J., Graff, A., Moses, C., Medina, J., Saul, S., Dwyer, M., Fahy, C., Selig, K., Morales, C., Nostrant, **R., & Russell**, J. (2025, January 26). California Wildfires: Winds are subsiding. The next worry: Rain on burned ground. The New York Times. https://www.nytimes.com/live/2025/01/21/us/los-angeles-wildfires-california

Francis, Meredith. (2023, November 20). “To Not Document It Is Impossible”: A Q&A with Mstyslav Chernov, the Director of ‘20 Days in Mariupol.’ (2024, March 11). WTTW Chicago. https://www.wttw.com/playlist/2023/11/20/q-and-a-mstyslav-chernov-20-days-in-mariupol

Friggeri, A., Adamic, L.A., & Eckles, D. (2014). Rumor Cascades. Proceedings of the Eighth International Conference on Weblogs and Social Media, ICWSM 2014, 101-110.

González Seara, L. (1968). Juicios de valor, ideologías y ciencia social. Revista de estudios políticos, 159 (160), 5–36.

Herrscher, R. (2012) Periodismo narrativo: cómo contar la realidad con las armas de la literatura. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.

International Center for Journalists (ICFJ). (2022, November 11). A trio of Ukrainian journalists exposed vivid images of Russia’s siege of Mariupol [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=-91j6rQBcF1U

International Federation of Journalists. (IFJ) . (2019). GLOBAL CHARTER OF ETHICS FOR JOURNALISTS . https://www.ifj.org/fileadmin/user_upload/Global_Charter_of_Ethics_EN.pdf

Ireton, C., & Posetti, J. (Eds.). (2018). Journalism, ‘Fake News’ and Disinformation: A Handbook for Journalism Education and Training. UNESCO.

Karlamangla, S., Jiménez, J., Zhuang, Y., Selig, K., & Nostrant, R. (2025, January 28). What we know about the Los Angeles wildfires. The New York Times. https://www.nytimes.com/2025/01/08/us/wildfires-los-angeles-california.html

Leoni, Brigitte, Radford, Tim, Schulman, Mark. (2011). Disaster through a different lens: behind every effect, there is a cause. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). https://www.preventionweb.net/files/20108_mediabook.pdf

López Calera, N. M. (2010). El interés público: Entre la ideología y el derecho. Anales de la Cátedra Francisco Suárez, 44, 123–148.

Melvin Mencher's News reporting and writing Mencher, Melivin [SRG] : Free download, borrow, and streaming : Internet Archive. (2018, January 19). Internet Archive. https://archive.org/details/MelvinMenchersNewsReportingAndWritingMencherMelivinSRG
Méndez-Muros, S., Alonso-González, M., & Pérez-Curiel, C. (2024). Disinformation and Fact-Checking in the Face of Natural Disasters: A Case Study on Turkey–Syria Earthquakes. Societies, 14(4), 43. https://doi.org/10.3390/soc14040043
Philp, Rowan. (2023, February 20). 10 Investigative Questions to Ask after a Natural Disaster. Global Investigative Journalism Network. https://gijn.org/resource/10-investigative-questions-to-ask-after-a-natural-disaster/
Potter, Deborah, Ricchiardi, Sherry. (2013). International Center For Journalists (ICFJ). Disaster coverage guide. https://www.newslab.org/wp-content/uploads/2013/11/Disaster-Coverage-Guide.pdf
Ramirez Gelbes, Silvia. (2016). Sobre viejas y nuevas pirámides: la superestructura informativa en los diarios online. Universidad de San Andrés and Universidad de Buenos Aires.
Rannard, B. G. (2017, September 21). Mexico earthquake: Trapped girl "Frida Sofia" grips nation. BBC. https://www.bbc.com/news/blogs-trending-41346787
Rannard, B. G.. (2017, September 22). Mexico earthquake: Girl who captivated the nation never existed. BBC. https://www.bbc.com/news/world-latin-america-41359331
Sánchez, J. F. (1993). La pirámide invertida: Caída de un mito. Cuadernos de información, 8, 5–36
Silverman, C. (2014). Verification handbook : an ultimate guideline on digital age sourcing for emergency coverage. European Journalism Centre. http://verificationhandbook.com
The Guardian. (2023). Editorial code of practice and guidance 2023. https://uploads.guim.co.uk/2023/07/27/GNM_editorial_code_of_practice_and_guidance_2023.pdf
Tirzo, Jorge. (2017, December 11). 3 lecciones periodísticas que nos dejó el temblor #19S. Fundación Gabo. https://fundaciongabo.org/es/etica-periodistica/blogs/3-lecciones-periodisticas-que-nos-dejo-el-temblor-19s
UNESCO. (2022). Safety of journalists covering trauma and distress 'Do no harm'. https://www.ifj.org/fileadmin/user_upload/Global_Charter_of_Ethics_EN.pdf
United Nations. (1948.). Universal Declaration of Human Rights | United Nations. https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights
Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The Spread of True and False News Online. Science, 359(6380), 1146-1151.

РЕДАГУВАННЯ НОВИН ПРО КАТАСТРОФИ

Абдулкадір ГЬОЛЬДЖЮ[18]

РОЗДІЛ 12

РЕДАГУВАННЯ НОВИН ПРО КАТАСТРОФИ

- Вступ
- Ключові поняття
- Заголовки та назви новин про катастрофи
- Узгодженість тексту в новинах про катастрофи
- Методи висвітлення подій у новинах про катастрофи
- Візуальна гармонія в новинах про катастрофи
- Штучний інтелект і редагування
- Підсумки розділу та результати навчання
- Завдання для самостійного контролю
- Список використаних джерел

Вступ

21 століття називають “інформаційною “ або “цифровою епохою”. У даному столітті інформація та технології покликані слугувати людям і відігравати впливову роль у світовому порядку. Нинішні часи невпинно бомбардують інформацією. Безперервний та інтенсивний потік такої суттєво вплинув на медіа-організації та сферу журналістики. Фактично та, яка спочатку функціонувала як виробництво та розповсюдження новин, із розвитком комунікаційних технологій перетворилася на форму переписування матеріалу, очищення від непотрібної інформації, реорганізації та забезпечення етичних правил, а споживачі новин одночасно стали виробниками. Така ситуація підкреслила важливість процесу редагування –переписування, реорганізації та дотримання етики новин й контролю за їх обсягом і змістом у журналістській діяльності.

У цьому розділі підкреслено важливість та необхідність процесу редагування новин про катастрофи, тобто висвітлення природних і техногенних катастроф, які сталися або можуть статися в кожний період історії як у світі, так і в нашій країні. У дослідженні пояснено різні поняття, повязані з новинами та інформацією, здійснено обговорення питання використання заголовків у новинах про катастрофи, поняття гармонії тексту новин, техніки написання, візуальної гармонії повідомлень, написаних за допомогою штучного інтелекту, а також важливість редагування. У розділі подано інформацію про необхідність редагування медіа-контенту, зокрема новин про катастрофи та про обовязки редакторів.

[18]Професор, доктор наук, Університет Сельчук, факультет комунікацій, kadirgolcu@selcuk.edu.tr

Ключові поняття

Для кращого розуміння теми нижче наведено пояснення ключових понять. Опанування цих дефініцій полегшить розуміння деталей, розглянутих у цьому розділі. Крім того, вивчення термінології спростить засвоєння основного змісту розділу та розуміння важливості концепції емпатії в процесах, повязаних із катастрофами.

Новини

Такими вважаємо поточну подію чи дискурс, що стосуються життя людей або нова інформація, отримана про вже існуючу подію, організовану відповідно до правил журналістики та оголошена громадськості. Незалежно від засобу масової інформації, для якого вона створена, новина повинна ґрунтуватися на достовірності, бути актуальною, написаною точною і зрозумілою мовою. Тексти новин повинні бути підготовані в точному та неупередженому стилі, у вигляді коротких і простих текстів, що містять нову інформацію (Anadolu Ajansı, 2018, с. 26). Причиною акценту на простоті написання є те, що читачі, слухачі та глядачі всіх рівнів освіти можуть легко зрозуміти та зробити висновки, коли вони читають, слухають і дивляться новини (Tokgöz, 2017, с. 158). Крім того, варто звертати увагу на висвітлення у новинах особливої ситуації, яка стосується або буде стосуватися широкої громадськості, пробудження цікавості та інтересу. Точність, реальність, обєктивність, змістовність, швидкість, послідовність і достовірність – це ті змістові, які повинні включати новини.

Заголовки новин

Заголовки, які є основним критерієм і змістом історії новин, – це короткі та цікаві речення, які вказують читачам на те, про що вони будуть поінформовані, і підсумовують новину. Такі повинні бути простими, зрозумілими і містити творчий підхід, який викликає у читача цікавість до прочитання. Заголовки поділяються на заголовок, основний заголовок, підзаголовок та підзаголовки. Назви, які використано у новинах, повинні обовязково передавати судження (Yüksel, 2018; Hossain,, Arafat, & Hossain, 2021).

Візуалізація у новинах

Візуальні елементи переважно використано для того, щоб показати читачеві подію, предмет і людей, про яких ідеться в наративі новини. Основна функція використаних візуальних елементів, – підтримувати текст новини. Світлини, карикатури, таблиці, графіки, інфографіка, логотипи та ілюстрації використано як візуальні елементи. Візуальні складові – це елементи, які визначають новину в текстах, підтримують і посилюють наратив і полегшують розуміння теми читачем, слухачем і глядачем (Yüksel, 2018, с. 96). Світлини новин, безперечно є ключовими та мають вищу здатність поширювати повідомлення, ніж слова, оскільки вони мають універсальну мову та підвищують важливість візуального ряду (Oparaugo, 2021, с. 97).

Текстова когезія

Написання текстових новин відповідно до граматичних правил, а саме: використання часу, особливостей узгодження підмета та присудка, форми розповіді, структури та порядку слів у реченні, послідовності та логіки викладу про яку йдеться, взаємозвязок елементів. Тема має бути викладена читачеві у смисловій і логічній цілісності. Написання тексту новини, – з урахуванням правил та цінностей, що утворюють змістову єдність; взаємозвязок між заголовками, рекламним роликом, вступом і текстом новини (Türkben, 2018; Dahl & Fløttum, 2017).

Стиль у новинах

Наявність і використання мовних правил, основних принципів і вимог журналістики оцінюємо стилем новини. Він включає простоту, точність, жвавість, безпосередність, оригінальність, ясність, зосередженість на суті та темі, точність. Він випливає з правильного використання турецької (власної) мови (дієслів, прикметників, присудків, прислівників, граматичних правил тощо), порядку слів та виразності (Tokgöz, 2017, с. 309).

Редагування

Процес виправлення орфографічних, стилістичних і граматичних помилок у письмових текстах новин, книг, журналів тощо; надання їм простішого, зрозумілішого і професійнішого вигляду називаємо редагуванням. Людей, які виконують цей процес, називаємо редакторами. Вони читають тексти, виправляють граматичні та орфографічні помилки, усувають неузгодженості. Як правило, редактори виконують процес забезпечення вільного послуговування мовою та виправлення смислових неточностей у письмових текстах. Не варто плутати редагування та коректуру. Адже редактори перевіряють лише правила правопису та смислове наповнення текстів і не вносять суттєвих змін у зміст тексту. Однак у процесі коректури коректори можуть виконувати такі операції як додавання, вилучення та реконструкцію змісту тексту (Atam, 2024).

Редагування

Процес переписування письмового відрізку новини без зміни його початкової форми та внесення до нього виправлень із новим розумінням і стилем називаємо редагуванням. Мета редагування – обєднання та переписування новин на одну тему, взятих із різних джерел; презентація більш простою і зрозумілою для цільової аудиторії мовою, без трансформацй змісту раніше написаної новини (МЕВа, 2013, с. 3). Редагування варто здійснювати для написання нових новин із різних джерел та розрізненої інформації для повторного редагування вже написаних новин, створення нового тексту шляхом обєднання різних частин. Процес редагування відомий як переписування статті або матеріалів, виник у результаті конкуренції газет за швидкість перед Другою світовою війною. Для того, щоб репортери з місць подій могли приїхати в центр новини та не витрачати час на перетворення інформації про подію у новину, вони надсилали матеріали в центр у телефонному форматі, а редактори в центрі трасформували цю інформацію. Процес редагування – це дуже важливий процес, який включає в себе дотримання елементів, що стосуються новини, усунення непотрібної інформації та даних, які відволікатимуть читача, слухача чи глядача і знижуватимуть важливість теми, а також швидке написання та подача матеріалів. Отже, процес редагування – це не просто переписування новин. Це дуже важлива, складна та експертна програма, яка включає багато процесів (Narmanlıoğlu, 2019).

Редактор

Редактор – особа, яка багато в чому коригує зміст написаного тексту новин та готує його до публікації (Yüksel, 2018, с. 52). Редактори не лише переписують і виправляють новини. Водночас на редакторів покладено такі важливі обовязки як редагування, перевірка цілісності інформації, регулювання обсягу, забезпечення ретроспективного відстеження в новині, виправлення наративних помилок і некоректних виразів, забезпечення гармонії зображення і тексту, виявлення і видалення рекламного контенту, виправлення смислових помилок, а також моніторинг і забезпечення дотримання етичних принципів у новинах. Саме тому редакторів називають безіменними героями новин, які забезпечують дозрівання та готовність до публікації (Narmanlıoğlu, 2019)..

Заголовки та назви новин про катастрофи

Попередження, на яких наголошено у заголовках новин, є вдвічі важливішими в періоди, коли всі види інформації та контенту взяті до уваги як на соціальному, так і на індивідуальному рівнях. Наприклад, під час стихійних лих.

Читачі сприймають новини з багатьох компонентів. Серед таких першими на думку спадають заголовки новин, які ми вважаємо вітриною. Саме заголовки та назви є основними елементами у газетах, журналах та на онлайн-платформах. Фактично тексти новин оцінюємо як підсумок подій, що відбулися в суспільстві, а заголовки та назви, – як короткий виклад новин (Narmanlıoğlu, 2019, с. 3). Заголовки та назви новин ефективно впливають на прийняття рішення про те, чи читати новини. Із цієї причини має бути гармонія між словами, які використано між заголовком і текстом, особою та подією про яку йдеться в ньому.

Наприклад, заголовок новини, опублікованої місцевою газетою міст Хатая, Антакьї, Озюрта після землетрусу 6 лютого, “Червоний Півмісяць повернувся до зими!” залишає у свідомості читача знак запитання. У вступі та тексті новини йдеться про допомогу Червоного Півмісяця після землетрусу 6 лютого 2023 р. та підкреслено, що статус допомоги буде змінено залежно від погодних умов. У цьому випадку новина може бути цікавою, але в ній присутня невизначеність. За таких умов редактори ефективно працюють на кожному етапі створення новини – від заголовка до змісту. Вирази, використані у заголовках новин, також дуже важливі, оскільки вони, як вітрина новин, привертають увагу читачів і сприяють кращому запам'ятовуванню. Їх використання у заголовках новин, не повинно мати характер звинувачення або відчуження особи, регіону або ситуації про яку йдеться. Особливу увагу варто приділяти використанню слів “жертва” у заголовках новин, що використано в новинах про стихійні лиха. У періоди, коли люди більш чутливі, наприклад, під час стихійних лих, варто уникати маніпулятивних, дискримінаційних/поляризаційних заголовків у засобах масової інформації. Такі ситуації можуть призвести до того, що реальність розмірів катастрофи та процесу, що відбувається, буде втрачена.

Попередження, на яких наголошено у заголовках новин, є вдвічі важливішими в періоди, коли всі види інформації та контенту взяті до уваги як на соціальному, так і на індивідуальному рівнях. Наприклад, під час стихійних лих. Визначення та підтвердження новин і заголовків у ЗМІ в цей період вимагає більшої уваги. Процес редагування таких вимагає як дотримання основних правил журналістики, так і уваги до чутливості процесу.

Узгодженість тексту в новинах про катастрофи

Процес редагування в новинах не обмежено виправленням орфографічних і пунктуаційних помилок. Редактори, як переробники письмових новин, вносять певні корективи під час використання слів і виразів, подій, людей та інституцій про які йдеться. Водночас те, як описано подію чи особу в тексті новини, також є дуже важливим питанням. Особливо в таких жанрах як новини про катастрофи, де особиста та соціальна чутливість є досить високою, вибрані вирази та слова мають бути ретельно відібрані. Описи, які включено в новинах про різні стихійні лиха, як-от: повені, землетруси, пожежі, цунамі, апокаліпсис і жертви, можуть зробити новину більш привабливою або емо-

Дотримання журналістами етичних норм значно полегшує доступ громадськості до правдивої інформації під час катастроф.

ційно вражаючою. Однак вони можуть спричинити сприйняття новин як відчуження до людей, регіону чи ситуації. Варто з обережністю використовувати слова, прикметники та прислівники, які ефективно впливають на емоційний світ людей та надають сенс катастрофі. Під час редагування редактори повинні бути обережними, щоб використовувати відповідні слова в наративі, який хочуть передати новини (Tokgöz, 2017).

До обовязків редакторів входить виправлення наративних помилок, які порушують цілісність часу в текстах новин, а також контроль за використанням іншомовних слів і некоректних виразів. Послуговування такими одиницями, які відповідають правилам правопису, є зрозумілими і простими, полегшує розуміння новин читачами, слухачами чи глядачами. На цьому етапі тексти новин обовязково повинні проходити редагування з точки зору наративних неточностей, щоб досягти смислової гармонії. Ця ситуація ще більш важлива в новинах про катастрофи. Подання текстів новин, сповнених неправильного слововживання та орфографічних помилок, які вислизнули з поля зору репортерів, котрі прагнуть надати найшвидші та найсвіжіші новини без редагування, ускладнює довіру цільової аудиторії до них та їх розуміння. Крім того, це ставить під загрозу престиж установи та репортера, які пишуть новини. Із цієї причини редагування матеріалів є важливим як з точки зору текстової гармонії, так і запобігання порушенням етичних правил (Narmanlıoğlu, 2019).

Наприклад, нездатність зберігати неупередженість під час висвітлення катастрофи може призвести до паніки та хаосу під час її перебігу. Використання сенсаційних, маніпулятивних і перебільшених виразів у тексті – непотрібну тривогу через перебільшення розмірів катастрофи. Аналогічно, недооцінка розміру та наслідків надзвичайних ситуацій – створити хибне уявлення у громадян. Це може призвести до того, що громадяни, які пережили стихійне лихо, відчуватимуть негативні емоції через те, що їх не сприймають серйозно, і не вживатимуть необхідних запобіжних заходів щодо стихійного лиха в майбутньому. Усі ці змінні має бути враховано редакторами під час редагування новин.

Методи висвітлення подій у новинах про катастрофи

У таких засобах комунікації як газети, журнали, телебачення, радіо тощо, те, як буде подано новину, так само важливо, як і те, що це буде за новина. Кожен такий текст має свою унікальну структуру, стиль викладу та техніку написання. Техніка написання та мова новин повязані з технікою написання та майстерністю репортера, який пише новини та безпосередньо подією, яка відбулася. Структура написання новини зазвичай не є вибудованою в голові репортера під час збору відповідної інформації. Така можливість повязана з тим, що він не дотримується порядку денного. Репортер, який постійно слідкує за порядком денним і подіями, що відбуваються, може створити структуру новин досить легко та швидко. Однак репортер, який не слідкує за порядком денним, не може вирішити, яку тему варто висвітлити в новині, і має труднощі під час створення новини. Репортери і редактори повинні дотримуватися порядку денного для побудови правильної структури новин. Тексти таких авторів повинні мати обєктивну, зрозумілу та вільну структуру (Tokgöz, 2017). Найстарішою і найпоширенішою технікою написання новин під час редагування новин є правило перевернутої піраміди. Це правило є найбільш практичною і корисною технікою написання новин

для газет, журналів, мережі Інтернет або агентств, які створюють новини для цих видань на основі прочитаного або написаного. У цій техніці інформація про новину ієрархічно рангована від найважливішої до найменш важливої відповідно до її цінності. За умови, якщо новини написано з використанням техніки короткого вступу, найважливішу інформацію подано у вигляді резюме. Інформація, яка є менш важливою подано в наступних абзацах. Новини, написані за правилом перевернутої піраміди, мають у вступі 5W (що, де, коли, чому, як) і 1H (хто). Новини, які містять відповіді на запитання 5W і 1H у вступі, є успішним редагуванням матеріалу (Anadolu Ajansı, 2018). Ще однією технікою написання новин є техніка чотирикутника (квадрата). Їй надано перевагу в тих випадках, коли обговорена тема, а не подія та інформація є рівнозначною за важливістю. У чотирикутній (квадратній) техніці деталі новини включено в тіло новини в еквівалентних абзацах у вигляді чотирикутних блоків, розташованих один над одним. Мета цього прийому, який використано для того, щоб уписати новину в змістовні рамки, полягає в тому, щоб читачеві було складно зрозуміти всю новину, не прочитавши її повністю, оскільки інформація є рівнозначною за важливістю. У техніці квадрата між абзацами розміщено "підзаголовки", а для звязку тем між абзацами записано перехідні речення. Наприклад, на сайті ця техніка використана для написання новин, які знайомлять із історичними місцями або описують зустрічі та симпозіуми, організовані на різні теми (Yüksel, 2018).

Незважаючи на те, що техніка написання новин є частиною роботи репортерів, редактори новин також здійснюють остаточну перевірку. Репортери можуть припускатися помилок під час редагування, керуватися власними мотивами, наприклад, бажанням відстежити подію та опублікувати новину якнайшвидше. У таких випадках редактор здійснює редагування новини разом із її написанням та готує її до публікації. Відповідальність редактора особливо зростає в новинах, які розвиваються раптово і мають великий суспільний резонанс, як-от: катастрофи, нещасні випадки, напади, вибухи. Під час написання новини можуть траплятися різні помилки, зумовлені такими факторами, як гострота події, очікування ЗМІ та швидкість. Окрім орфографічних і пунктуаційних помилок, редактор повинен перевірити як у новинах представлено громадян, яких торкнулася подія; використовувати свою компетентність та обізнаність у таких питаннях як написання імені та прізвища особи в новинах та виключення з новин імен осіб, які не досягли 18-річного віку.

Візуальна гармонія в новинах про катастрофи

Візуальні матеріали, використані в новинах, особливо світлини, є важливими інструментами, які допомагають репортерам доносити правду. Візуальні матеріали – це додаткові частини тексту новин, які передають інформацію, що не може бути пояснено словами або письмово. У той час як світлини посідають важливе місце в газетах, та на телебаченні, візуальний ряд сприймається як сама новина. Світлини підвищують реальність і точність історії та гарантують, що читачі або глядачі довіряють інформації, поданій у новинах. Відбитки, які є засобом фіксації інформації, дозволяють сприймати новини легше, ніж письмовий текст. Основна мета таких світлин, які є свідками події та документами новин, – донести до читача візуальну інформацію. Із цієї причини зміст має перевагу над естетикою і технікою у відбитках. Хороша світлина візуально презентує інформацію, яку читач повинен знати про новину (Alemdar & Uzun, 2019). Із цієї причини зорові ефекти, використані в новинах, заголовки до них і підписи до світлин мають бути сумісними з текстом новини. Така гармонія є ефективним засобом забезпечення зрозумілості матеріалу.

У будь-якому виді преси візуальність є важливим елементом, що підтримує новину та підвищує її зрозумілість. Із розвитком технологій такі візуальні матеріали як малюнки, таблиці, графіка та інфографіка мають бути додані як додаток до світлин як візуальні матеріали (Narmanlıoğlu, 2019). За словами мистецтвознавця Фелікса Гофмана, ефективна світлина може змінити спосіб мислення та сприйняття читачів, слухачів чи глядачів. Відбитки новин – це найпотужніший продукт, який

У контексті кризи і катастроф, відповідальність за достовірну інформацію лежить не лише на окремих особах; медіа-організації та соціальні медіа-платформи також несуть значну відповідальність.

має здатність відображати і втілювати людський вимір катастроф, особливо під час стихійних лих. Насправді, іноді така світлина, зроблена про подію десь у світі, змушує нас розділити біль або щастя географії та людей, яких ми зовсім не знаємо. Такі відбитки дозволяють читачам і глядачам співпереживати тим, кого торкнулися відповідні події. Цінність таких відбитків визначено критеріями впливу, близькості, своєчасності, конфліктності, екстраординарності, популярності та емоційності (Anadolu Ajansı, 2018).

Дуже важливо вичитувати візуальні матеріали, які доповнюють тексти новин. Опрацьовуючи новину, коректор повинен брати до уваги візуальні матеріали, що її супроводжують. До обовязків коректора входить перевірка сумісності людей або місць, згаданих у новині з візуальними матеріалами, перевірка чи включено події або ситуації про які йдеться у новині у візуальні матеріали, а також перевірка того, чи відповідають вони етичним принципам (Narmanlıoğlu, 2019).

Візуальні матеріали, використані в новинах, доповнюють їх та підвищують зрозумілість. Однак для того, щоб збільшити вплив новин, варто звертати увагу на порушення журналістської етики, а особливо прав дітей на світлинах. Для того, щоб новини читали більше, у візуальному наповненні новин про катастрофи використовують зображення громадян, які виходять з-під завалів, а також сумні, розгублені та вражаючі зображення дітей. Однак, коли ми дивимося на новини, ми бачимо, що продемонстровано неетичну публікацію, де етичні цінності та принципи відходять на другий план. У новинах про катастрофи виділено контент, спрямований на емоції громадян. У цих новинах використано такі дискурси, як “жах, паніка, тривога та надія, диво, рекорд”. Газети й телеканали, які конструюють візуальний ряд на основі тексту, демонструють приклад журналістики, далекої від обєктивності (Basmacı, 2023).

Штучний інтелект і редагування

Штучний інтелект (ШІ) – це здатність компютера або машини, яка працює за допомогою компютера, моделювати людський інтелект і виводити значення, міркувати, узагальнювати та вчитися, беручи до уваги минулий досвід, як людина. Компютерні системи, які можуть виконувати завдання, що вимагають людського інтелекту, такі як візуальне сприйняття, розпізнавання, мовлення, прийняття рішень і переклад із однієї мови на іншу, називають штучним інтелектом. Загальновизнано, що штучний інтелект – це компютерна система, яка має здатність до навчання, притаманну людському мозку. Логіка штучного інтелекту полягає в тому, щоб перетворити машини на структури, які навчаються, приймають рішення і прогнозують, як люди. Штучний інтелект був розроблений, щоб імітувати функції людського мозку та моделювати їх на машинах (Yılmaz, 2011).

Впровадження технології штучного інтелекту в наше життя вплинуло на сферу медіа, а також на багато інших галузей. Його розглядають як одну з важливих технологій, що створює середовище для серйозних змін у виробництві та розповсюдженні контенту в медіа та формує майбутнє медіаіндустрії. Штучний інтелект активно використовуєть у медіасфері, оскільки він надає переваги з точки зору швидкості, ефективності та вартості під час збору, організації, створення, розподілу, поширення та споживання інформації. Штучний інтелект використано у таких сферах, як вироб-

ництво новин, контенту, управління та редагування, аналіз даних і поведінка аудиторії в медіа. Послуговування штучним інтелектом у медіа дає такі переваги як збільшення швидкості та різноманітності виробництва контенту, пропонування персоналізованого контенту, зниження вартості виробництва та зменшення потреби в робочій силі та в медіаорганізаціях. Однак, як і в кожній справі, використання штучного інтелекту в медіа має свої недоліки. Зі зменшенням втручання людини у виробництво контенту за допомогою штучного інтелекту, виникають побоювання щодо неупередженості та прозорості створеного матеріалу. Крім того, ми зіштовхуємося з такими проблемами як фейковий і маніпулятивний характер контенту, виготовленого технологією deepfake. За допомогою технології deepfake голоси, обличчя та рухи людей використані у спосіб, який найбільше відповідає реальності за допомогою технології штучного інтелекту. У такому форматі повідомлення того, що людина ніколи б не сказала в реальності, може мати для неї негативні наслідки, створити величезний соціальний вплив і хаос, вводячи громадськість в оману (Era Media, 2024). Цьому можна запобігти за допомогою професійних редакторів і редакторів у ЗМІ, які здійснюють остаточну перевірку та редагування написаного або створеного матеріалу.

Школа журналістики Колумбійського університету провела дослідження на тему “Штучний інтелект у новинах і те як він змінить журналістику”. Опитано 134 працівники новин і 36 галузевих, політичних, академічних і технологічних експертів із 35 організацій. Згідно зі звітом Tow Report, який містить результати дослідження, медіа-організації заявили, що використовують штучний інтелект, оскільки він знижує витрати та підвищує ефективність контенту через ринковий тиск, зумовлений фінансовими труднощами сектору для конкуренції, в центрі якої стоїть диджиталізація. Однак у звіті зроблено висновок, що штучний інтелект спричиняє такі проблеми як ненадійність його результатів, етичні та репутаційні збитки, спричинені неправильними результатами, а також впливає на професійні норми, опір працівників та вподобання аудиторії. Водночас організації, які висвітлюють новини, отримують користь від продуктів штучного інтелекту і технологій великих компаній таких як Google, Amazon і Microsoft. Ситуація спричиняє різницю між використанням штучного інтелекту великими і добре забезпеченими ресурсами організаціями та використанням цієї технології меншими за розміром організаціями. Висока вартість підштовхує більшість до використання інших платформ із меншими витратами. Із іншого боку складність технології штучного інтелекту ризикує зробити такі організації залежними від технологічних компаній, посилюючи їхній контроль над цими організаціями. Крім того, недостатня прозорість технологій ШІ та обмеження повноважень журналістів щодо контенту викликають занепокоєння щодо упередженості та помилок у журналістських матеріалах, авторських прав і різних форм шкоди (Columbia Journalism School, 2024).

Підкреслено, що додатки GhatGPT і Deepfake, які належать до технологій штучного інтелекту, забезпечили великі зміни в медіа-секторі. Однак варто знати, що ці системи спричиняють проблеми з достовірністю та етичністю інформації, які є основними цінностями журналістики. Контент, створений за допомогою GhatGPT, чат-бота з можливістю обробки природної мови, та Deepfake, який створює максимально наближену до реальності фейкову картинку, може викликати недовіру до контенту, дезінформацію та маніпуляції в медіа-секторі. Є сумніви, що ці інструменти використовують точну та достовірну інформацію та несуть ризик введення в оману цільової аудиторії. У новинах, створених штучним інтелектом для нових медіа, з'являються заголовки з провокаційними, сенсаційними, інтригуючими та перебільшеними виразами для збільшення клікабельності. Відомо, що технології штучного інтелекту роблять це для того, щоб привернути увагу читачів або глядачів до клік-приманки (Kırak & Özkoçak, 2023).

Використання технологій штучного інтелекту в галузі журналістики загалом має негативні наслідки, а саме: позбавлення спеціалістів їхніх обовязків та дисфункціональність; збільшення виробництва фейкових і дезінформаційних новин; порушення журналістської етики та збільшення етичних проблем, оскільки це підштовхує людей до упередженого мислення (Gül, 2024). Крім того, штучний інтелект викликає залежність від компаній-гігантів і приховуючи певні ідеології, спричиняє порушення авторських прав через вироблений контент і маніпулятивну інформацію. Цьому негативу можуть запобігти редактори та коректори.

Наприклад, Microsoft писала новини для відповідного сайту MSN за допомогою програми штучного інтелекту. Однак така почала автоматично витягувати фейкові новини з інтернету для їх написання. Було помічено, що цей фейковий контент, який потрапляє на сайт, стосується надзвичайно фантастичних тем і використовує зображення міфологічних істот. Фейкова новина про приватне життя Ілона Маска була опублікована на сайті MSN, і була видалена незабаром після цього. Згодом виявлено, що технологічний сайт CNET таємно використовує штучний інтелект для написання новин, а надруковані економічні новини, сповнені неправдивої інформації. CNET визнав, що використовує штучний інтелект у своїх новинах, і як відомо, організація втратила престиж через неправдивість матеріалу (NewslabTurkey, 2025).

Технологія штучного інтелекту, використана для висвітлення подій про катастрофи, глибоко впливає на суспільство. Такі можуть створювати новини, витягуючи всі види інформації про катастрофу з мережі Інтернет. Використання цієї технології для добору зображення, яке доповнює текст новини замість реальних відбитків, повязаних із катастрофою, яка дійсно існує і впливає на суспільство, використання зображень і контенту, створених штучним інтелектом, може негативно вплинути на думку громадськості про подію та на психологію людей, які постраждали від катастрофи. Крім того, використання наявної інформації від штучного інтелекту призводить до того, що ризики стихійного лиха можуть бути не передбачено у змісті новин. Швидкість розвитку та ефективність таких технологій не однакова в кожній організації, особливо місцевій та може стати перешкодою для надання актуальної та достовірної інформації про катастрофу.

Отже, незважаючи на те, що технології штучного інтелекту, здається, перебрали на себе обовязки працівників ЗМІ і зробили їх нефункціональними, людський мозок, досвід і міркування все ще потрібні для перевірки точності та достовірності контенту, підготовленого цими технологіями; відповідності контенту в новинах етичним правилам, використання зображень, захищених авторським правом, а також для запобігання неправдивій та оманливій інформації. Із цієї причини підкреслено, що медіа-контент повинен перевірятися редакторами та коректорами.

Підсумки розділу та результати навчання

У цьому розділі обговорено важливість новин та їх складових, як-от: заголовків, візуальних ефектів, техніки написання, текстової гармонії та стилю із яких складаються новини про катастрофи. Періоди катастроф – це відрізки часу, коли люди є найбільш вразливими, панікують і відчувають тривогу, а також найбільше потребують інформації. Медіа-організації несуть відповідальність за інформування громадськості про події, повязані з катастрофами, особливо у своїх новинах, із найшвидших і найнадійніших джерел. Однак, виконуючи ці обовязки, вони повинні брати до уваги етичні правила та принципи, особливо журналістські цінності та уникати таких помилок як відчуження людей, які постраждали від стихійного лиха, зображуючи їх жертвами, беззахисними чи знедоленими або вдаючись до сенсаційності, перебільшення і загострення. Вони повинні надавати інформацію, особливо в заголовках, із чітких, простих, ясних, зрозумілих і достовірних джерел. Аналогічно забезпечувати гармонію між текстом новини та її візуальним супроводом, які є важливими з точки зору впливу матеріалу. Світлини, які розглядаємо як доказ, можуть бути сильнішими, ніж тексти новин із позиції конкретизації масштабів катастрофи, з якою стикаються читачі та співпереживання людям, які постраждали від неї. Із цієї причини візуальні матеріали повинні мати вищу якість, що доповнює новину. Варто звертати увагу на ситуації, які можуть
спричинити юридичні проблеми, як-от: цінність та етика; права людини й авторське право у візуальному супроводі новин. Останнім часом медіа-організації констатують переваги та недоліки, повязані з використанням технологій штучного інтелекту (ChatGPT, Deepfake тощо). Окрім скорочення часу та вартості, ці технології мають свої негативні наслідки, а саме: використання неправдивої та фейкової інформації та особливості її подачі. Фейкова та неправдива інформація негативно впливає як на надійність, так і на престиж медіа-організації, може спричинити хаос у суспільстві.

Наведені вище моменти свідчать про важливість і необхідність процесу редагування під час написання новин. Процес редагування – це не лише виправлення орфографічних помилок. Він охоплює такий важливий процес як організація смислового потоку змісту новини, підвищення зрозумілості та читабельності, усунення зайвої інформації та слів. Крім того, перевірка достовірності інформації в новинах, забезпечення візуальної та текстової сумісності, вилучення етичних порушень та елементів, захищених авторським правом. Отже, це мають бути люди, які працюють у секторі багато років, знають як написання новин, так і юридичні процеси, які досліджують та постійно самовдосконаюються. Щоб запобігти дезінформації та фейковим новинам у сфері журналістики в сучасному світі, оснащеному технологіями, де спостерігаємо необмежений потік інформації, медіаорганізаціям, рекомендовано мати досвідчених редакторів під час редагування.

Після опанування розділу студенти здатні:

- здійснювати оцінку текстів, підготовлених для новин про катастрофи;
- обирати візуальні елементи відповідно до теми новин;
- вносити граматичні корективи;
- отримати знання про редагування та корректуру;
- зрозуміти важливість коректури в текстах про катастрофи;
- мати уявлення про слова та візуальні ефекти, які використано в новинах про катастрофи;
- зрозуміти переваги та недоліки використання технологій штучного інтелекту в медіаорганізаціях.

Завдання для самостійного контролю

1 1. Що з наведеного нижче не можна сказати про процес редагування?
а) Реконструкція письмової історії новин.
б) Створення нової історії новин, шляхом обєднання інформації з різних джерел.
в) Написання нової новини з розрізнених джерел.
г) Дотримання єдиного джерела та подій.

2 Що з наведеного нижче не є однією з функцій візуального ряду новин?
а) Це не дає читачеві нудьгувати.
б) Підтримує текст новин.
в) Полегшує розуміння історії новин.
г) Збільшує вплив повідомлення у новинах.
3. Яке з наступних тверджень щодо процесу редагування є неправильним?

3 Яке з наступних тверджень щодо процесу редагу-вання є неправильним?
а) Очищення тексту новини від непотрібної інформації та даних.
б) Сприяння поширенню новин.
в) Виправлення орфографічних помилок у новинах.
г) Переписування новин.

4 Що з перерахованого нижче не входить до обовязків редакторів, які вичитують і контролюють новини?
а) Пошук теми новини та збір інформації.
б) Забезпечення сумісності зображення і тексту.
в) Виявлення та видалення рекламного контенту.
г) Нагляд та забезпечення над дотриманням етичних принципів.

5 Що з перерахованого нижче варто враховувати в сюжетах новин у ЗМІ під час стихійного лиха?
а) Новина має бути емоційно привабливою.
б) Використання слів та образів, які найбільш яскраво описують катастрофу.
в) Передача читачам/глядачам всілякої отриманої інформації без перевірки її достовірності.
г) Подавати новини, не відчужуючи та не маніпулюючи людьми, які постраждали від стихійного лиха.

6 Що з наведеного нижче не є однією з переваг процесу редагування в новинах про катастрофи для одержувачів новин та самої організації?
а) Запобігання поширенню неправдивих або фейкових новин.
б) Захист і підвищення надійності установи під час отримання інформації.
в) Запізнення з оголошенням новини читачам.
г) Запобігання порушенням етичних правил.

7 Що з наведеного нижче не є однією з причин використання візуального ряду в новинах про катастрофи?
а) Відображати та втілювати людські виміри катастрофи.
б) Забезпечити емпатію до людей, які постраждали від стихійного лиха.
в) Підвищити читабельність новин про катастрофи.
г) Деталізувати масштаби впливу катастрофи за допомогою візуальних елементів.

8 Яке з наступних тверджень не зараховуємо до аспектів, які варто враховувати під час використання візуальних матеріалів у новинах про катастрофи?
а) Приділяти увагу естетичним аспектам, а не журналістським конвенціям.
б) Захист прав людини та журналістських цінностей.
в) Забезпечення того, щоб на обєкт або читачів не було негативного впливу візуалізації.
г) Захист етичних цінностей та принципів.

9 Що з перерахованого не належить до переваг, які технології штучного інтелекту надають медіаорганізаціям та журналістиці?
а) Забезпечення швидкості та різноманітності під час підготовки новин.
б) Збільшення кількості контенту та зменшення витрат на працівників.
в) Забезпечення аналізу даних та поведінки аудиторії.
г) Зробити медіа-організації та журналістику залежними від технологій

10 Що з наведеного нижче не є однією з ситуацій, коли технології штучного інтелекту GhatGPT і Deepfake вимагають редагування під час підготовки новин про катастрофи
а) Перевірка відповідності контенту новин про катастрофи етичним правилам.
б) Запобігання використанню захищених авторським правом візуальних матеріалів.
в) Якнайшвидше інформування про події, повязані з катастрофою.
г) Запобігання поширенню неправдивої та оманливої інформації.

Правильні відповіді

1.Г, 2.А, 3.Б, 4.А, 5.Г, 6.В, 7.В, 8.А, 9.В, 10.В.

Список використаних джерел

Alemdar, K., & Uzun, R. (2019). Herkes İçin Gazetecilik. Ankara: Siyasal Kitapevi.
Anadolu Ajansı. (2018). Muhabir. İstanbul: Anadolu Ajansı.
Atam, S. (2024). Tüm Yönleriyle Editörlük. Ankara: Akademisyen Kitapevi.
Basmacı, G. (2023). Doğal Afet Haberlerinde Çocuk Fotoğraflarının Kullanımı: Kahramanmaraş Depremi Örneği. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 7(3), 135-148.
Columbia Journalism School. (2024, March 6). Columbia Universty: https://journalism.columbia.edu/news/tow-report-artificial-intelligence-news-and-how-ai-reshapes-journalism-and-public-arena#:~:text=The%20lack%20of%20transparency%20in,their%20discretionary%20decision%2Dmaking%20abilities. adresinden alındı
Çığ, Ü. (2010). Endüstriyel Bir Anlatı Yapısı: "Ters Piramit" Haber Metinleri. Dil ve Edebiyat Dergisi, 7(2), 69-90.
Dahl, T., & Fløttum, K. (2017). Verbal–visual harmony or dissonance? A news values analysis of multimodal news texts on climate change. Discourse, Context & Media, 20, 124-131.
Era Medya. (2024, Eylül 24). Yapay Zeka ve Medya İlişkisi: https://eramedia.com.tr/yapay-zeka-ve-medya-iliskisi/ adresinden alındı
Gül, K. (2024). Yapay Zeka Teknolojilerinin Gazetecilik Alanında Kullanımı: Avantajlar ve Dezavantajlar. İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 4(2), 306-331.
Hossain, S. S., Arafat, Y., & Hossain, M. (2021). Context-Based News Headlines Analysis: A Comparative Study of Machine Learning and Deep Learning Algorithms. Vietnam Journal of Computer Science, 8(4), 1-15.
Kırık, A. M., & Özkoçak, V. (2023). Medya ve İletişim Bağlamında Yapay Zeka Tarihi ve Teknolojisi: ChatGPT ve Deppfake ile Gelen Dijital Dönüşüm. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 58, 58-73.
MEB. (2013). Gazetecilik Haberin Nitelikleri. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
MEBa. (2013). Redaksiyon 1. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
Narmanlıoğlu, H. (2019). Redaksiyon. A. Yurdigül içinde, Radyo-Televizyonda Metin Yazarlığı ve Habercilik (s. 1-18). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
NewslabTurkey. (2025, Ocak 19). Yapay zekâ haber yazmaya kalkarsa: https://www.newslabturkey.org/2023/04/24/yapay-zeka-haber-yazmaya-kalkarsa/ adresinden alındı
Oparaugo, B. (2021). Relevance of Photographs in Newspaper Journalism. Central Asian Journal of Social Sciences and History, 2(10), 96-106.
Tokgöz, O. (2017). Temel Gazetecilik (12 b.). Ankara: İmge Kitapevi.
Türkben, T. (2018). Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Metinsellik Ölçütleri Açısından İncelenmesi. Ana Dili Eğitim Dergisi, 6(4), 961-986.
Yılmaz, A. (2011). Yapay Zeka. İstanbul: Kodlab Yayınları.
Yüksel, E. (2018). Temel Kavramlar. H. İ. Gürcan içinde, Haberciliğin Temel Kavramları (s. 49-75). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

ПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС КАТАСТРОФ

Доц. д-р Огуз Гьоксу
доц. Проф. д-р Мустафа Бостанчі
Доцент д-р Мехтап Уяр
Доц. д-р Мустафа Кая
Доктор Серкан Октен
Доктор Зейнеп Зелан
Доктор Сонер Дутуку
Доктор Озкан Авчі

РОЗДІЛ 13

ПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС КАТАСТРОФ

- Вступ
- Ключові поняття
- Що таке дезінформація?
- Поширення дезінформації під час катастроф
- Вплив дезінформації під час катастроф
- Соціальні мережі як джерело дезінформації
- Стратегії боротьби з дезінформацією під час катастроф
- Роль медіа та журналістів у катастрофах
- Медіа під час катастроф
- Роль журналістів під час катастроф
- Практичні кейси
- Підсумки розділу та результати навчання
- Завдання для самостійного контролю
- Список використаних джерел

Вступ

Забезпечення точного і швидкого потоку інформації під час катастроф має вирішальне значення для прийняття громадськістю правильних рішень.

Протидія дезінформації під час стихійних лих є одним із найважливіших чинників керівництва в кризових ситуаціях. Катастрофи наражають суспільство на великий потік інформації, але вони також збільшують швидкість поширення неправдивих або оманливих матеріалів. Це заважає кризовому менеджменту, оскільки ускладнює доступ громадськості до правдивої інформації. Під час катастроф соціальні мережі є одним із найшвидших та найефективніших інструментів для обміну інформацією. Утім ці канали також є платформами, де найбільше поширюється дезінформація. Неправдива інформація, навмисно чи ненавмисно розповсюджена дуже швидко має перевагу над офіційними заявами. Наприклад, у зонах стихійного лиха непідтверджена інформація про те, що "групи допомоги не прибули" або що "очікується нова хвиля стихійного лиха", може призвести до страху та хаосу в суспільстві. Життєво важливо підтверджувати достовірність інформації, яка поширюється в соціальних мережах. Дезінформація в такі часи призводить до паніки та незахищеності населення, зриває пошуково-рятувальні роботи та перешкоджає ефективному реагуванню органів державної влади.

У цьому контексті журналісти та ЗМІ несуть велику відповідальність за передачу точної та підтвердженої інформації під час катастроф. У такому разі на національному, регіональному та глобальному рівнях журналісти повинні ретельно оцінювати свої джерела новин, уникати спекулятивної інформації та створювати контент, який підвищить обізнаність громадськості. Вони повинні проводити просвітницькі заходи, присвячені тому як поширюється дезінформація під час кризи, і як така неправдива інформація впливає на громадськість. Дотримання журналістами етичних норм значно полегшує доступ громадськості до правдивої інформації під час катастроф. Протидія дезінформації є однією з основ ефективного кризового менеджменту. Свідоме використання соціальних мереж, швидка та прозора комунікація органів державної влади, відповідальні дії журналістів та підвищення цифрової грамотності населення мінімізують наслідки дезінформації.

Ключові поняття

Для кращого розуміння теми розділу нижче наведено пояснення ключових понять. Вивчення цих дефініцій полегшить розуміння деталей, засвоєння термінології та сприятиме розвиткові практичних навичок, як-от: розуміння важливості концепції емпатії в процесах, повязаних із катастрофами.

Дезінформація
неправдива та оманлива інформація, яка навмисно створена й поширена під час катастроф, загрожує громадській безпеці та ускладнює керівництво кризовими ситуаціями.

Кризові комунікації
комунікаційні стратегії та методи, розроблені для забезпечення швидкого та надійного поширення правдивої інформації під час катастроф.

Соціальні мережі
цифрові платформи, які прискорюють поширення інформації під час надзвичайних ситуацій, але також призводять до швидкого поширення дезінформації.

Алгоритми
автоматичні системи, які аналізують різні фактори для визначення контенту, з яким стикаються користувачі. Ці алгоритми визначають, який контент буде показано більшій кількості людей, оцінюючи коефіцієнти взаємодії, вподобайки, коментарі та поширення.

Медіаграмотніст
процеси підвищення обізнаності гарантують, що люди зможуть ідентифікувати правдиву інформацію, розрізняти дезінформацію та звертатися до надійних джерел під час катастроф.

Державне та інституційне реагування
для протидії дезінформації під час катастроф органи державної влади та засоби масової інформації здійснюють верифікаційні зусилля інформаційних механізмів, спрямованих на протидію дезінформації..

Що таке дезінформація?

Існує багато понять, які використано для позначення неправдивої інформації, нереальної інформації або напівправди. До них належать “дезінформація”, “фейкові новини”, “неправдиві новини”, “цифрова помилкова інформація”, “чутки” тощо. Для визначення дезінформації, яка є основною темою цього розділу, будь-яка неправдива, некоректна або оманлива інформація, яка розроблена, висунута і впроваджена з метою навмисного завдавання шкоди або отримання вигоди, може бути визначена як “дезінформація” (Kapantai et al., 2021). У звіті, підготовленому Центром із протидії дезінформації Управління комунікацій Турецької Республіки, дезінформацію визначено як “парасолькове поняття”, в якому неправдиві новини та інформація використано навмисно. (Посібник із протидії дезінформації, 2023). Сьогодні з розвитком технологій будь-яка неправдива інформація, незалежно від того, навмисна вона чи ні, може стати інструментом дезінформації. Неминуче, що невпорядкована інформація, яка поширюється різними медіа-каналами, прямо чи опосередковано досягає великої аудиторії (Bostancı and Aksüt, 2023; с. 61). Вордл і Дерахшан, які розглядають невпорядковану інформацію, що з’являється внаслідок дезінформаційних зусиль, використовують поняття “інформаційний безлад” для позначення стану неправдивої та оманливої інформації, визначаючи це поняття на сайті у трьох різних типах і диференціючи їх за ступенем шкоди та неточності (Wardle and Derakhshan, 2017, с. 5).

Джерело: (Wardle and Derakhshan, 2017)

Поширення дезінформації під час катастроф

Катастрофи – це раптові та руйнівні події, які глибоко впливають на людські суспільства. Землетруси, повені, пожежі та інші стихійні лиха можуть призвести до жертв, поранень і значних матеріальних збитків. Доступ до правдивої інформації під час таких подій є життєво важливим. Однак під час катастроф поширення дезінформації стає неминучим у хаотичних умовах, які виникають на тлі паніки, страху та невизначеності. У науковій літературі, присвяченій дослідженню поширення дезінформації під час катастроф, висловлено певні припущення щодо негативного впливу дезінформації на управління катастрофами, громадське здоровя та безпеку. Наприклад, Хант та ін. (2020) розглядають використання машинного навчання для підтримки ефективного моніторингу дезінформаційних новин під час катастроф та зусиль державних установ щодо мінімізації поширення неправдивої інформації. Із іншого Дезінформація Сфабрикований або навмисно підтасований аудіо/візуальний контент. Навмисно створені теорії змови або чутки. Навмисно неправдива інформація Навмисна публікація приватної інформації в особистих чи корпоративних, а не суспільних інтересах, наприклад, порно з метою помсти. Навмисна зміна контексту, дати або часу справжнього контенту. Помилкова інформація Ненавмисні помилки, такі як неточні підписи до фотографій, дати, статистика, переклади, або сейозне сприйняття сатири. НЕПРАВДИВІСТЬ НАМІР ЗАВДАТИ ШКОДИ боку Пелен і Гьольгелі (Pelen and Gölgeli, 2022) стверджують, що сьогодні кожен розумний пристрій і додаток у соціальних мережах мають власний механізм прийняття рішень, але автономне відображення інформації, яке поширено в нездоровий спосіб через ці додатки є суперечливим, і параметри поширення цієї неправдивої інформації можуть бути розроблені за допомогою мережевих моделей. Розповсюдження дезінформації під час катастроф останніми роками викликає дедалі більше занепокоєння. Традиційні ЗМІ, соціальні мережі та навіть міжособистісне спілкування відіграють певну роль у згаданому явищі. Під час таких ситуацій користувачі соціальних мереж, як правило, діляться інформацією з більшою швидкістю, що відіграє важливу роль в інформуванні громадськості (Xie et al., 2017). Наприклад, після потужних землетрусів, що сталися в 11 провінціях Туреччини 6 лютого 2023 р., в соціальних мережах поширювалася неправдива інформація на кшталт “прорив дамби” або “виверження вулкану”. Такі повідомлення викликали страх і хаос серед людей, які вже перебували в стані паніки (Serin і Ünlü, 2024, с. 12). Ця ситуація демонструє, що неперевірена інформація, яка поширюється без перевірки джерела, а також свідомо створена неправдива інформація викликає значну плутанину в соціальних мережах у такі моменти (Koçyiğit, 2023, с. 68). Існує багато причин для розповсюдження дезінформації під час катастроф. Серед них – паніка і страх, брак інформації, недовіра, маніпуляції та пропаганда. Постраждалі від катастроф можуть легше повірити неправдивій інформації, коли вони перебувають у стані невизначеності та страху. Крім того, хаотичний потік інформації під час катастрофи призводить до інформаційних прогалин та недовіри. Поширення дезінформації під час катастроф також має серйозні наслідки. Неправдива інформація ставить під загрозу безпеку людей, перешкоджає зусиллям із надання допомоги, посилює соціальну поляризацію та завдає економічної шкоди. Запобігання поширенню дезінформації під час катастроф вимагає багатогранного підходу. Деякі важливі кроки, які можна зробити для зменшення впливу дезінформації та підвищення стійкості суспільства до катастроф, включають: забезпечення доступу до достовірної інформації, розвиток медіаграмотності, забезпечення відповідальності соціальних мереж, впровадження правових норм, створення верифікаційних платформ і сприяння міжнародному співробітництву..

Інформаційна діяльність: точна та актуальна інформація про катастрофи повинна бути ефективно поширена серед громадськості. У цьому контексті можна ефективно використовувати соціальні мережі та традиційні медіа-канали. Доступ до точної інформації з надійних джерел під час катастрофи має життєво важливе значення.

Медіаграмотність: важливо, щоб люди розвивали навички критичної оцінки інформації та

виявлення дезінформації. Крім того, журналісти повинні пройти навчання з етичних принципів і методів перевірки під час висвітлення катастроф.

Відповідальність соціальних мереж: платформи соціальних мереж повинні відігравати більш активну роль у запобіганні поширенню дезінформації. Виявлення та видалення контенту, що містить дезінформацію, інформування користувачів та висвітлення надійних джерел – це ті заходи, яких можуть вжити платформи.

Правове регулювання: для запобігання поширенню дезінформації та покарання за неї можна створити правові норми. Однак важливо, щоб ці правила були ретельно розроблені задля уникнення обмеження свободи вираження поглядів і не призвести до цензури.

Платформи верифікації: платформи верифікації, якими керують державні органи або довірені організації на національному, регіональному та глобальному рівнях можуть бути використані для перевірки достовірності підозрілої інформації.

Міжнародна співпраця: боротьба з дезінформацією під час катастроф вимагає міжнародної співпраці. Країни можуть запобігати транскордонному поширенню дезінформації, обмінюючись інформацією та розробляючи спільні стратегії.

Вплив дезінформації під час катастроф

Із розвитком комунікаційних технологій у кризові періоди такі як катастрофи, є часом, коли відбувається швидкий потік інформації, що призводить до збільшення дезінформаційної діяльності (Посібник із протидії дезінформації, 2023, с. 66). Поширення дезінформації під час критичних подій може мати серйозні наслідки через шкоду, яку вона може завдати довірі та небезпеку, яку вона становить для громадського здоровя й безпеки. Винятково у цифрову епоху кризи все частіше супроводжуються “інфодемією”, що ускладнює досягнення “взаємної ситуаційної обізнаності” між громадянами та установами з реагування на кризові ситуації (Shahbazi and Bunker, 2024, с. 1). Уордл і Дерахшан називають сьогоднішній день епохою “інформаційного безладу” (Chaves & Braga, 2019, с. 478). На думку Уордла, існує 7 типів “викривленої інформації”, яка може бути виражена як реалізатор дезінформації (Wardle, 2018, цит. за Heuer and Glassman, 2023, с. 1).

Наприклад;

- оманливий контент;
- помилковий звязок;
- неточний контекст;
- маніпульований контент;
- повністю неправдивий сфабрикований контент;
- фейковий контент, що імітує реальні джерела;
- сатира.

Елементи інформаційного безладу варто розглядати окремо як виконавців повідомлення та інтерпретаторів (Wardle and Derakhshan, 2017, с. 22-23). Відповідно виконавці – це люди, які створюють повідомлення, перетворюють його на медіапродукт, поширюють серед громадськості, а також їхні промоутери. Меседж стосується формату, характеру комунікації та типу дезінформації. Інтерпретатори – це жертви кризи, аудиторія та влада, яка повинна керувати процесом.

Було б доречно розглянути вплив дезінформації під час катастроф окремо для кожного зі згаданих вище елементів. Якщо аналізувати з точки зору виконавців, то катастрофи як кризові ситуації є гарною “можливістю” для субєктів для досягнення успіху. Дійсно, основною потребою в умовах катастроф і криз є налагодження правильної комунікації (Dalaylı, 2024, с. 505). Потенційне пошкодження інфраструктури та апаратного обладнання під час надзвичайних ситуацій може спричинити певні проблеми з комунікацією в хаотичному середовищі, спричиненому катастрофами. Кризи дають можливість фахівцям-практикам досягати успіху в своїй діяльності завдяки (Посібник із протидії дезінформації, 2023 р., с. 67-68):

- зламу соціального опору та введення громадян в оману, посилюючи страх і тривогу;
- впливові на прийняття обґрунтованих рішень, шляхом перешкоджання доступу до точної інформації;
- зламі довіри до державних інституцій та створення враження, що державний антикризовий апарат є неадекватним;
- зниженню ефективності пошуково-рятувальних робіт та заходів із надання допомоги.

Із точки зору перекладачів, дезінформація безпосередньо шкодить жертвам і роботі установ та організацій, які боротимуться з катастрофами. У процесі боротьби з такими неправдива інформація може викликати страх або паніку, спричиняти негативні емоції серед населення, ускладнювати координацію зусиль із ліквідації наслідків і призводити до негативного втручання в процеси управління. “Така ситуація зобовязує організації з управління кризовими ситуаціями, які намагаються ліквідувати наслідки катастрофи, боротися з дезінформацією” (Посібник із протидії дезінформації, 2023, с. 66).

Із іншого боку, стверджуємо, що в суспільстві ризику кризи, які доводиться переживати, можуть стати “проблемою легітимності” для тих, хто керує (Бильгін, 2020, с. 134-135). На думку Габермаса, моменти кризи – це стан невдачі, коли віра в лідерство, соціальний порядок і традиційні цінності стають під сумнів; маси можуть стати некерованими, а соціальний конфлікт важко контролювати та запобігати йому (OConnor, J. 1987, с. 3). Складність управління може бути приречено на провал через дезінформаційну діяльність, що посилює хаос, безлад або конфлікт і робить демократію некерованою.

Соціальні мережі як джерело дезінформації

Історично склалося так, що новини та попередження про стихійні лиха й кризи поширювалися переважно через телебачення й радіомовлення. Однак із появою цифрових технологій зявилися нові платформи, які вдосконалили системи екстреного звязку та оповіщення, зробивши їх більш оперативними, надійними та ефективними. У сучасну епоху соціальні мережі стали потужним інструментом для підвищення обізнаності та ефективності ініціатив із реагування на надзвичайні ситуації (ПРООН, 2024). У сучасному комунікаційному ландшафті соціальні медіа-платформи стали особливою сферою, яка характеризується поширенням інформації та дезінформації. Основна відмінність соціальних мереж від традиційних медіа полягає у відсутності редакційного нагляду, що уможливлює миттєве та нефільтроване розповсюдження контенту. На відміну від редакційних процесів, що застосовано в традиційних ЗМІ таких як перевірка новин і редакційний нагляд, соціальні медіа-платформи не мають згаданих механізмів, що призводить до відсутності контролю над контентом із боку користувачів. Таке динамічне середовище призвело до того, що люди більше не просто споживають контент, а й виступають його активними виробниками. Швидке поширення інформації, якою діляться в соціальних мережах, є багатогранним викликом. Із одного боку, точна і корисна інформація може миттєво досягти широкої аудиторії, а з іншого, – ця ж платформа сприяє поширенню неправдивого або навмисно оманливого контенту з такою ж швидкістю, що потенційно завдає значної шкоди. Важливим фактором, що сприяє такому інформаційному забрудненню, є схильність користувачів ділитися прочитаним контентом, не перевіряючи його достовірність. Це явище, зумовлене швидким поширенням дезінформації, не лише призводить до мимовільного обміну обманливою інформацією на індивідуальному рівні, але й відкриває шлях для більш організованих зусиль із навмисного поширення дезінформації (Jeyaraman et al., 2023). Крім того, спостерігаємо факт, відомий як упередженість підтвердження, яке змушує людей з більшою ймовірністю ділитися контентом, що відповідає їхнім попереднім переконанням. Дезінформація – це цілеспрямовані та прораховані зусилля, спрямовані на маніпулювання користувачами (Yu, 2024). У нещодавньому звіті Zignal Labs та Harris Poll (Kanski, 2017) досліджено звички людей щодо споживання

Свідчення журналіста про катастрофу спонукають аудиторію до дій у відповідь на ситуативне або структурне насильство і страждання.

інформації та їхній внесок у поширення фейкових новин. Розвідка показує, що люди не перевіряють достовірність новин, які вони бачать на платформах соціальних мереж. Це свідчить про те, що коли вірусний пост стає вірусним, більшість людей не витрачають час на його перевірку. Ренді Браше, віце-президент із маркетингу компанії Zignal, зазначає, що фейкові новини є проявом цифрової війни, яка використовується для дискредитації та очорнення. Дезінформація посилена на платформах соціальних мереж, особливо під час кризових і надзвичайних ситуацій. У такі періоди неперевірені новини, маніпулятивні зображення та спекулятивний контент швидко поширюються, що ускладнює доступ людей до точної інформації. Така ситуація може негативно впливати не лише на сприйняття окремих людей, а й на суспільний лад. Цифровий ландшафт прискорив поширення дезінформації – свідомої спроби маніпулювати користувачами, яка часто поширюється ботами та автоматизованими акаунтами. Це підкреслює необхідність більш суворої модерації контенту та всебічного аудиту алгоритмів. Такі структури відомих соціальних мереж як Instagram, Facebook, (Twitter) і YouTube надають пріоритет контенту, який генерує високу залученість незалежно від його достовірності. Це призвело до швидкого поширення дезінформації. Варто відзначити роль ботів та автоматизованих акаунтів під час поширення дезінформації. Отже, існує нагальна потреба всебічного аудиту алгоритмів соціальних мереж та впровадженні більш надійних практик модерації контенту (Yu et al., 2024). У сучасному світі вкрай важливо, щоб люди усвідомлювали, що таке дезінформація, що є вирішальним кроком під час боротьби з поширенням інформаційного забруднення та навмисного контенту, який вводить в оману. Це особливо важливо під час кризових ситуацій або катастроф, коли швидке поширення дезінформації може посіяти тривогу та паніку серед населення, тим самим перешкоджаючи наданню допомоги й реагуванню на надзвичайні ситуації. Отже, вкрай важливо, щоб люди були обізнані з питаннями, на які варто звертати увагу під час використання ЗМІ та платформ соціальних мереж. Це має вирішальне значення для забезпечення соціальної солідарності та полегшення доступу до достовірної інформації. У контексті кризи і катастроф, відповідальність за достовірну інформацію лежить не лише на окремих особах; медіа-організації та соціальні медіа-платформи також несуть значну відповідальність. Поширення недостовірної інформації може підірвати соціальну довіру й порушити громадський порядок не лише на індивідуальному рівні, а й у ширшому суспільному масштабі. У звязку з цим окремі особи та інституційні субєкти повинні дотримуватися певних правил під час поширення інформації (İletişim Başkanlığı, 2024, с.11):

Перевірка зображень і відео: необхідно перевіряти актуальність контенту, яким ви ділитеся, і утримуватися від поширення зображень подій, які вже не є актуальними.

Перевірка геолокації: варто перевірити геолокацію інформації, щоб переконатися в її точності та достовірності. Необхідно переконатися в достовірності інформації або візуальних зображень, підтвердивши їхнє походження з регіону, де стався інцидент.

Важливість офіційних та надійних джерел: інформацію про катастрофи та кризові ситуації варто отримувати від державних установ та надійних офіційних джерел.

Пересторога проти теорій змови: вкрай важливо виявляти обережність щодо теорій змови. Визнаючи потенційно руйнівні наслідки катастроф, варто дотримуватися обережного підходу, особливо перед обличчям заяв, що не мають наукового обґрунтування. Необхідно приділяти належну увагу думкам експертів.

Точність повідомлень про допомогу: така має першорядне значення. Не варто поширювати повідомлення про допомогу з непевним або неперевіреним походженням. Поширення дезінформації може перешкоджати ефективній координації зусиль із надання допомоги.

Поінформованість про бот-акаунти:вкрай важливо усвідомлювати потенціал дезінформації, яку поширюють бот-акаунти; потенціал оманливого контенту (поширеного через акаунти ботів), і виявляти обережність щодо таких кампаній.

Швидке та ефективне розповсюдження дезінформації підкреслює ключову роль цифрової грамотності користувачів соціальних мереж у навігації в інформаційному просторі. Користувачі повинні розвивати навички критичного мислення, щоб оцінити інформацію, перевірити її достовірність і виявляти більшу відповідальність під час розповсюдження контенту. Крім того, соціальні медіа-платформи повинні вдосконалити свої механізми перевірки інформації, щоб забезпечити її точність і надійність.

Стратегії боротьби з дезінформацією під час катастроф

журналісти відіграють важливу суспільну роль, оскільки допомагають людям зрозуміти та впоратися зі стресовими й небезпечними подіями під час катастроф;

Дезінформація під час катастроф може ввести громадськість в оману, ускладнити управління кризою та призвести до серйозних соціальних проблем. Дуже важливо забезпечити точний потік інформації та запобігти дезінформації. Отже, життєво важливо зосередитися на стратегіях і методах боротьби з дезінформацією. Забезпечення точного і швидкого потоку інформації під час катастроф має вирішальне значення для прийняття громадськістю правильних рішень. Стратегії кризової комунікації є першим кроком під час боротьби з дезінформацією. Ефективна кризова комунікація включає наступні основні принципи:

Надання швидкої та точної інформації: із одного боку, соціальні мережі дозволяють експертам швидко ділитися точною інформацією про ризики; із іншого, – вони також створюють умови для поширення нефахівцями дезінформації про кризу та посилення гніву (Malecki, Keating, & Safdar, 2021). Точність повідомлень має вирішальне значення як у перші моменти катастрофи, так і після неї. Необхідно не лише швидко розповсюджувати точну інформацію, а й чітко вказувати, коли, де і з яких джерел вона була отримана.

Прозорість: влада повинна будувати довіру, надаючи громадськості точну інформацію. У цьому контексті прозорість допоможе відновити довіру (Zheng, 2023) і значною мірою запобігти поширенню дезінформації..

Послідовність: під час катастрофи дуже важливо вчасно надавати послідовну інформацію цільовій аудиторії (Evans, Hammersley, & Robertson, 2001). Позаяк заяви, зроблені через різні канали комунікації, повинні узгоджуватися між собою, а суперечливих повідомлень варто уникати.

Активне використання офіційних джерел інформації

Апід час катастроф громадськість потребує офіційних джерел, яким можна довіряти. Для політиків вкрай важливо розробити конкретні стратегії проти домінування цифрових платформ (Horowitz et al., 2021), які є основними розповсюджувачами фейкових новин. Офіційні установи, відповідальні за ліквідацію наслідків катастроф, повинні надавати пріоритет швидкому та точному обміну інформацією. Офіційні джерела відіграють важливу роль під час запобігання дезінформації. Для ефективного використання цих ресурсів варто враховувати наступні моменти:

Канали екстреної комунікації: фейкові новини, що з'являються під час катастроф, становлять серйозну загрозу для політики охорони здоровя, національної та міжнародної безпеки (Gradon et al., 2021). Державні установи, муніципалітети та підрозділи з управління надзвичайними ситуаціями, які реагують на катастрофи, повинні активно використовувати медіа-канали. У цьому процесі ефективними є офіційні веб-сайти, акаунти в соціальних мережах і мобільні додатки.

Координація та комунікація: потрібно забезпечити ефективну координацію між офіційними установами, а також співпрацю з органами місцевого самоврядування та організаціями громадянського суспільства. Побудова спільної комунікаційної мережі дозволить швидко виправляти дезінформацію.

Створення надійних джерел інформації: про всі події, повязані з катастрофами, варто повідомляти лише з офіційних і надійних джерел. Роль цих джерел інформації як першоджерел є критично важливою (Ailakhu, 2025) і гарантує, що громадськість має легкий доступ до інформації.

Як швидко реагувати на дезінформацію:

під час катастроф швидке поширення дезінформації може посилити соціальну паніку. Вплив дезінформації можна зменшити за допомогою верифікаційних організацій, які здатні швидко виявляти і виправляти неправдиві матеріали (Bragazzi & Garbarino, 2024). Під час боротьби з дезінформацією таку можна швидко виявити таким чином:

використання інструментів верифікації: під час криз, спричинених стихійними лихами, як-от: повені, урагани чи землетруси, велика кількість неперевіреної інформації може швидко поширюватися через соціальні мережі (Singh, et al. 2020). Для виявлення дезінформації варто використовувати інструменти онлайн-перевірки. Вони підвищують довіру до інформації та запобігають поширенню оманливого контенту.

Виправлення контенту та механізми реагування: Упід час виявлення дезінформації варто швидко виправляти її та поширювати точну інформацію з офіційних джерел. Це запобігає прийняттю громадськістю хибних рішень на основі дезінформації.

Залучення громадськості: виправлення дезінформації та поширення достовірної інформації може бути здійснено через пряму взаємодію з громадськістю. Цю інтеракцію можна посилити за допомогою соціальних мереж.

У ФОКУСІ: Центр боротьби з дезінформацією (DMM) — це підрозділ Управління комунікацій Президента Турецької Республіки, створений для боротьби з фейковими новинами.

КОМЕНТАР: агентство Anadolu запустило лінію підтвердження АА для боротьби з оманливим контентом та інформаційним забрудненням.

Стратегії на рівні громади та підвищення обізнаності громадськості

Поширення дезінформації про катастрофи в соціальних мережах не лише породжує тривогу та страх, але й призводить до прийняття хибних рішень щодо готовності до катастроф і розбудови стійкості до них. Зусилля, спрямовані на запобігання поширенню дезінформації про катастрофи через соціальні мережі, мають велике значення, особливо як питання, що потребують розгляду зацікавленими сторонами в громадах (Asteria, et al. 2023). Стратегії на рівні громад важливі для боротьби з дезінформацією про катастрофи. Готовність громади до НС та доступ до достовірної інформації можна забезпечити наступними способами:

співпраця з представниками громади: дезінформації можна запобігти, співпрацюючи з членами громади, яким довіряють, наприклад, місцевими лідерами, медичними працівниками та вчителями. Для того, щоб стратегії боротьби з цифровою дезінформацією були успішними, необхідна повна гармонія та співпраця між користувачами, державними установами, приватним сектором і організаціями громадянського суспільства (Koçyiğit & Koçyiğit, 2024; с.146). Вони можуть бути ефективними інструментами для обміну точною інформацією.

Кампанії з підвищення обізнаності: можна організувати кампанії з підвищення обізнаності про те, як громадськість здатна отримати доступ до точної інформації про катастрофи і захистити себе від дезінформації. Ці кампанії можна проводити через місцеві ЗМІ та соціальні мережі.

Освітні програми: навчання медіаграмотності щодо катастроф варто проводити через школи, громадські центри та неурядові організації. Не завадить підготувати навчальні матеріали для полегшення доступу суспільства до інформації. Медіаграмотність сприяє боротьбі з дезінформацією, надає можливість виявляти неправдиву інформацію та ставити під сумнів її достовірність. І діти, і дорослі повинні мати можливість розвивати навички медіаграмотності, які дозволять їм не лише аналізувати й оцінювати медіаконтент, а й насолоджуватися різними естетичними враженнями, які пропонує кожен тип медіа (Uyar, 2020; Andersen, Duncan, & Pungente, 1999: с. 142-143). Ця навичка зможе заохотити громадськість уникати поширення дезінформації та поширювати достовірну інформацію. Отже, аналіз вразливості суспільства до дезінформації та фейкових новин має велике значення для подальших кроків (Broda & Strömbäck, 2024). Боротьба з дезінформацією, особливо під час катастроф, можлива завдяки швидкому доступу до точної інформації та швидкому виправленню дезінформації. Ефективні кризові комунікаційні стратегії, інструменти цифрової верифікації, зміцнення офіційних джерел і пряма комунікація з громадськістю відіграють вирішальну роль під час запобігання дезінформації. Належна реалізація цих стратегій гарантує, що громадськість матиме доступ до достовірної інформації та прийматиме обґрунтовані рішення. Крім того, медіаграмотність є важливим знаряддям під час боротьби з дезінформацією в умовах катастроф. Надання громадськості навичок отримання доступу до точної інформації, а саме: як розпізнати дезінформацію та звертатися до надійних джерел, є фундаментальною стратегією ефективної боротьби з дезінформацією. Для більш результативного використання цих навичок під час катастроф велике значення мають тренінги та заходи з підвищення обізнаності.

Роль медіа та журналістів у катастрофах

Комунікація займає дуже важливе місце в регулярних процесах підтримки суспільного життя. На кожному етапі котрих обмін новинами є потребою під час спілкування як між окремими людьми, так і між групами людей, які перебувають у великому скупченні. Ця необхідність набуває особливо-

го значення під час катастроф. Отримання інформації про наслідки НС, що сталася в будь-якому місці і в будь-який час, яка є природною, техногенною або антропогенною подією, що спричиняє фізичні, економічні та соціальні втрати для всього або окремих сегментів суспільства, зупиняє або перериває нормальне життя і діяльність людей, і для подолання якої недостатньо можливостей постраждалого суспільства (AFAD, 2025); надання необхідної допомоги та подальше управління ситуацією можливе за умови ефективного використання каналів звязку. Керівництво надзвичайними ситуаціями – це планування та управління, починаючи з діагностики процесу, який ускладнює або унеможливлює життя суспільства у здоровому та збалансованому середовищі (Toprak Karaman, 2016, с. 2). Метою керівництва катастрофами є спрямування всіх засобів держави і навіть суспільства, особливо інституцій, відповідальних за боротьбу з катастрофами, на ліквідацію її наслідків. Після виникнення НС виникає хаотична ситуація, яка виявляє необхідність для менеджерів із ліквідації наслідків стихійних лих приймати правильні рішення в дуже короткий термін. У цьому процесі вони повинні інтенсивно спілкуватися з різними точками зони стихійного лиха. Із цієї причини комунікація є одним із невідємних елементів управління катастрофами (Бозкурт і Демір, 2023, с. 27).

Медіа під час катастроф

ЗМІ відіграють важливу роль під час інформування громадськості про стихійні лиха до і після них, під час діяльності з підвищення обізнаності, у налагодженні комунікації між владою, офіційними установами та громадськістю, а також у зменшенні матеріальних і моральних втрат, спричинених стихійними лихами. Водночас вони передають попередження громадськості під час і після стихійного лиха, забезпечують розуміння події та її масштабів, інформують громадськість після події і навіть допомагають окремим особам і суспільству подолати шок і засвоїти відповідні уроки. ЗМІ виконують ці завдання за допомогою різного
контенту такого як новини і програми, колонки, матеріали, коментарі та редакційні статті в газетах, на телебаченні, радіо, в Інтернеті, соціальних мережах (Toker, 2016:255). ЗМІ відіграють важливу роль у таких питаннях як підвищення обізнаності суспільства про ризики НС, мінімізація наслідків НС, вжиття запобіжних заходів, повязаних з НС, до того як НС станеться; після того, вони відіграють важливу роль у контексті інформаційних заходів, які необхідно проводити з метою усунення панічних настроїв, що виникнуть у суспільстві та захисту громадян від наслідків НС. На цьому етапі, завдяки своїм перевагам, медіа може одночасно охопити великий сегмент суспільства та стати провідником (Bozkurt and Demir, 2023: 28).
Незалежно від того чи отримують ЗМІ інформацію з офіційних каналів, чи від нереалістичних чуток, чи від речника команди з управління кризовими ситуаціями, вони можуть забезпечити необхідні канали для інтенсивного та швидкого поширення цієї інформації серед громадськості (Toker, 2016, с. 258). Отже, кризові періоди, такі як катастрофи, є дуже ризикованими для суспільства та ЗМІ. Незважаючи на цей ризик, люди в цей час потребують інформації на високому рівні, яка пропонує багато матеріалу з точки зору новин. Однак у цьому процесі візуальні ЗМІ думають про рейтинг, а друковані – про тираж. Звісно, така заангажованість не відповідає етичним та професійним цінностям. Робити публікації з комерційною метою – це не що інше як перетворювати кризу на можливість. У контексті функціонування медіа, вони посідають дуже важливу позицію в такій чутливій точці (Kütükoğlu, 2021, с. 221)
Люди, які постраждали від стихійних лих, повинні покладатися на різні джерела новин та інформації під час розгортання стихійного лиха й після нього. Використання джерел новин, включаючи місцеві газети, радіо і телебачення, є життєво важливим. Такі підтримують планування та реагування на катастрофи та надають інформацію, повязану з катастрофами (Ewart, 2020, с. 68, цит. за Kütükoğlu, 2021, с. 222). На цьому етапі дуже важливо, щоб інформація, яку потрібно надати, була передана офіційними установами. Адже ЗМІ повинні виступати в ролі сполучної ланки між уповноваженими особами, постраждалими від катастрофи та громадськістю, а також інформува-

ти громадськість у найбільш точний спосіб. Водночас ЗМІ повинні уникати агітації в новинах про катастрофи, де занадто багато драматизму (Kütükoğlu, 2021, с. 213).

Потреба в точній інформації та її швидкому поширенні особливо зростає під час катастроф: швидкість і гнучкість, які надають соціальні медіа, мають життєво важливе значення в кризових ситуаціях (Zincir and Yazıcı, 2013, с. 78, цит. за Toker, 2016, с. 153, Soydan-Alpaslan, 2014, с. 60-62). Наприклад, після руйнівного землетрусу в Кобе, Японія, в 1995 р.

багатьом інтернет-розробникам було доручено створити сторінки зі списками жертв, організацій, які можуть зробити благодійні пожертви, і світлинами пошкоджень (Holtz, 1999, с. 203-204, цит. за Toker, 2016, с. 269), а на веб-сторінках національних газет таких як Hürriyet і Sabah, з другого дня землетрусу в Мармуровому морі в 1999 р. зявився розділ під назвою “Лінія звязку під час землетрусу”, що дозволило людям дзвонити родичам і публікувати прізвища загиблих і постраждалих. Із цієї точки зору, преса взяла на себе важливі функції у вимірі соціальної відповідальності, що виходили за межі журналістики та участь у координації (Kadıbeşegil, 2001, с. 20, цит. за Toker, 2016, с. 267-268). Зі збільшенням кількості споживачів, які все інтенсивніше користуються Інтернетом, взаємодія, яку забезпечили соціальні медіа під час землетрусу в Туреччині 2011 р., підвищила чутливість та дала змогу суспільству організуватися, особливо для проведення кампаній з надання допомоги (Soydan and Alpaslan, 2014, с. 639).

Під час урагану Сенді 2012 р., який став найбільшим ураганом, зафіксованим в Атлантичному океані, і спричинив сотні смертей; 200 тисяч людей залишилися без даху над головою, було відключено електрику та обмежено транспортне сполучення; за даними Федерального агентства США з надзвичайних ситуацій, було надіслано двадцять мільйонів твітів, завдяки чому вдалося звязатися з постраждалими від стихійного лиха та скоординувати зусилля з надання допомоги (Mavi, 2020, цит. за: Bozkurt and Demir, 2023, с. 28). Найважливішим прикладом використання соціальних мереж під час катастроф за останні роки став землетрус у Кахраманмараші, що стався 6 лютого 2023 р. Після землетрусу громадяни, які намагалися звязатися зі своїми родичами в зоні лиха через соціальні мережі, і жертви катастрофи, які силкувалися звязатися з підрозділами, що реагували на катастрофу, активно використовували соціальні мережі. У дослідженні, проведеному дослідницькою компанією щодо ЗМІ в період катастрофи, було виявлено, що 73% громадян стежили за ситуацією в зоні землетрусу через соціальні мережі, а найпопулярнішими соціальними платформами були Instagram (74%), Twitter (X), Facebook і Youtube відповідно (Bozkurt and Demir, 2023, с. 29).

Люди, які стають активними користувачами в надзвичайних ситуаціях, хочуть і добровільно отримують доступ до інформації через соціальні медіа-платформи. Це бажання зростає в геометричній прогресії під час стихійних лих, соціальних подій та інших кризових моментів. Це може бути виражено як перевага для установ, що надають інформацію. Важливо, щоб повідомлення, зроблені через офіційні канали, під час кризових ситуацій досягали цільової аудиторії, знаходили миттєвий відгук, і щоб цю інформацію поширювали у своєму середовищі інші користувачі, як з точки зору управління кризою, так і з точки зору доступу до достовірної інформації в кризові моменти. Однак таке становище має свої недоліки. Особливо

під час соціальних подій і стихійного лиха, соціальні медіа спричиняють надмірне збільшення контенту, такого як дезінформація та фейкові новини. (Koçyiğit, 2023, с. 69). Особливо в кризові періоди необхідно бути свідомими щодо дезінформації, знаючи, що інформаційне забруднення в соціальних мережах зростає і віртуальне середовище досить ефективно використовується з метою провокацій, наприклад, під час будь-якого терористичного акту, стихійного лиха або соціальної події (Correct Journalism and Media Ethics, 2023, с. 82). Щоб запобігти поширенню необґрунтованих новин та інформації на цих платформах, правильним підходом до здорового інформування про катастрофи є підтримка інформаційного потоку через надійні канали з офіційних джерел, негайне викриття необґрунтованих новин і, таким чином, задоволення інформаційних потреб суспільства (Ergin Çağatay, 2024, с. 164).

У звязку з цим важливі державні інституції у сфері комунікацій продовжують боротьбу з дезінформацією. На додаток до законодавчих пропозицій та змін до інших законів, у серпні 2022 р. було створено Центр протидії дезінформації при Управлінні комунікацій Президента України. Цей підрозділ публікує щотижневі бюлетені з питань боротьби з дезінформацією, виявляє дезінформаційний контент та забезпечує донесення до громадськості достовірної інформації. Установа, яка прагне ефективно та переконливо пояснювати громадськості різницю між правильною інформацією й дезінформацією за допомогою щотижневих бюлетенів з дезінформації, має на меті надавати точну інформацію, публікуючи ці бюлетені щодня під час стихійних лих, таких як землетруси та надзвичайні події, а також ефективну боротьбу з дезінформацією. Крім того, "Лінія перевірки фактів" агентства "Анадолу" виявляє неправдиві новини та інформацію через свій акаунт у Twitter і створює контент, щоб поділитися з громадськістю правильною інформацією. У цьому контексті такі практики, що здійснено установами, є важливими з точки зору боротьби з дезінформацією під час кризи. Особливо в таких ситуаціях як соціальні події та стихійні лиха з метою запобігання надмірному зростанню контенту, такого як дезінформація та фейкові новини в соціальних мережах. Важливо, щоб заяви, зроблені через офіційні канали, досягали цільової аудиторії, знаходили в ній миттєвий відгук і поширювалася в їхньому середовищі іншими користувачами як з точки зору управління кризою, так і з точки зору доступу до достовірної інформації під час кризи (Koçyiğit, 2023, с. 69-75).

Роль журналістів під час катастроф

> Журналісти можуть допомогти, висвітлюючи історії, що об'єднують громаду, такі як розповіді про волонтерів, які допомагають іншим, або про людей, яким вдалося відновити своє життя після втрати.

Перед обличчям будь-якої надзвичайної події, на яку наражаються суспільства ризику, обовязком журналістів, безсумнівно, є доступ до інформації з відповідної тематики та її оприлюднення. На додаток до відомих напрямків журналістики, повязаних із типами катастроф таких як журналістика стихійних лих, землетрусів, кліматична журналістика, військова журналістика тощо, можна виділити види журналістики, які визначають більш специфічні напрямки: "превентивна журналістика", орієнтована на ризик або "конструктивна журналістика", заснована на позитивному підході та пошуку рішень у новинах під назвою "журналістика катастроф". У рамках цієї журналістики як журналісти, так і організації, які висвітлюють новини, виконують різні завдання, а саме: попереджують про катастрофи, що відбуваються та впливають на людей; оцінюють складність катастроф та допомоги з відновленням. Мабуть, найголовнішою з функцій, які виконують журналісти та організації, є передача всіх видів попереджень, які можуть спричинити катастрофу, до того, як вона станеться, і повідомлення про подію, перш ніж вона сталася (Kütükoğlu, 2021, с. 220; Koç Akgül, 2024, с. 488-489). Процеси готовності журналістів до катастроф мають бути вдосконалені, а самі спеціалісти повинні бути добре підготовлені до виконання такого важливого завдання. Не варто забувати, що журналісти, які стають свідками катастроф, ризикують отримати психологічні, емоційні та фізичні травми.

Елементом, який відрізняє новини про катастрофи від інших новин, є обовязок журналістів підтримувати безперервне неупереджене та обєктивне виробництво новин, борючись із можливістю стати жертвою катастрофи та складними умовами життя, незважаючи на травму, свідком якої вони стали. Свідчення журналіста про катастрофу спонукають аудиторію до дій у відповідь на

Журналістика в умовах катастроф ставить не лише фізичні та емоційні виклики, а й постійну боротьбу за збереження правдивості та обєктивності.

ситуативне або структурне насильство і страждання. Природно, це також тягне за собою моральну відповідальність (Pantti, 2019, с. 155, цит. за Koç Akgül, 2024, с. 498). Думки журналістів, які спеціалізуються на висвітленні катастроф і працювали в різних ситуаціях та у різних регіонах, спираючись на власний досвід, є дуже важливими з точки зору практичності теми.

Даючи практичні поради щодо висвітлення катастроф троє міжнародних журналістів, які працювали на BBC у Великій Британії, NHK в Японії та Times у Непалі, де стався землетрус, погодилися, що першим правилом журналістських розслідувань після катастроф є "точна інформація" і підкреслили важливість вміння задовольняти власні потреби в зоні лиха, знаходити і представляти дані, навіть якщо це складно, співпрацювати з експертами. Наталія Антелава, редактор Coda Story, яка багато років працювала на BBC, зазначила, що висвітлення катастроф є ще більш необхідним сьогодні, оскільки Інтернет зробив світ ближчим; Кунда Діксіт, редактор Nepali Times, сказала: "Коли земля трясеться, чутки, непідтверджена інформація та прогнози поширюються, оскільки соціальні медіа не дуже зрозумілі"; Йоічіро Татеіва, редактор програми "Ядерна варта" японської державної телерадіокомпанії NHK, погодився, що дані можуть показати те, чого люди не бачать; дослідити, чи були зроблені адекватні попередження та підготовка, демістифікувати дані, стати технічно самодостатніми (енергопостачання, WiFi, їжа, безпека тощо), уникати психології натовпу та памятати про те, що забувається, стежити за темою навіть після того, як читачі та глядачі почнуть нудьгувати, якщо період після катастрофи може тривати довго, і не гнатися за гучними заголовками (journo.com.tr, 2025). Вважаємо, що журналісти відіграють важливу суспільну роль, оскільки допомагають людям зрозуміти та впоратися зі стресовими й небезпечними подіями під час катастроф; попередженнями та інформацією, що міститься в новинах, поширюється через різні комунікаційні інструменти та канали. Отже, читачі можуть дізнатися про правильні практики для порятунку життя в умовах готовності до катастроф і реагування на них, а також зробити свій внесок у процес зниження ризиків. Такий підхід чітко підтверджує аргумент, що журналісти відіграють вирішальну роль під час запобігання збиткам від стихійних лих (Koç Akgül, 2024, с. 498).

Практичні кейси

Дезінформація, використана для підриву стабільності держав та їх інституцій шляхом маніпулювання громадською думкою за допомогою неправдивих і фейкових новин, є однією з найважливіших проблем демократичних країн. Наприкінці 2019 р. в усьому світі прискорилися як інформаційні потоки, так і дезінформація, що повязано з гострою потребою в комунікації під час пандемії COVID-19, яка розпочалася у світі наприкінці 2019 р. та наслідки якої поширювалися протягом 3 років. Від джерела вірусу до надійності вакцин, від правильного використання масок до кількості хворих і смертей – дезінформація стосувалася великої кількості інформації. Під час боротьби з дезінформацією за право громадськості на отримання достовірної інформації, суспільні інтереси та громадське здоровя держави, а також технологічні компанії, громадянське суспільство, верифікатори та наукові установи мають важливі обовязки (Ministerio De Asuntos Exteriores, Unıon Europe Y Cooperacıon, 2025). Якщо поглянути на нещодавні катастрофи у світі, то багато прикладів дезінформації було виявлено під час літніх чорних пожеж 2019-2020 рр. в Австралії, землетрусів Кахраманмараш 6 лютого 2023 р. в Туреччині та катастрофічної повені Дара в Іспанії у 2024 р.

Приклад чорних літніх пожеж у 2019-2020 рр. в Австралії

Безпрецедентні за інтенсивністю та масштабами пожежі “Чорне літо” вирували по всій Австралії протягом девяти місяців з 1 липня 2019 р. по 31 березня 2020 р. Протягом сезону 2019-2020 рр. вигоріло приблизно 7 відсотків території Нового Південного Уельсу (НЮУ), до того ж часто у всьому регіоні виникало кілька одночасних пожеж. Загальна спалена площа, “Чорного літа”, більш ніж у чотири рази перевищувала площу лісів, спалених у звичайний сезон пожеж (NSW, 2021).

Під час лісових пожеж в Австралії, дезінформація поширювалася через сотні тисяч постів у соціальних мережах. Застарілі світлини постраждалих і неточні карти пожеж публікувалися в той час, як влада боролася з полумям в осередках пожеж усієї країни. У соціальних мережах зявилися численні пости, в яких стверджувалося, що підпали були основною причиною катастрофічного сезону буш-пожеж в Австралії. Однак більшість із них є необґрунтованими твердженнями.

Зображення 1. Соціальні мережі повідомляють про 200спійманих паліїв і що пожежі не були спричинено зміною клімату

Неправдиві заяви про підпалювачів

Новина про арешт паліїв в офіційних заявах стала основою для дезінформації про те, що всі пожежі були розпочаті саме таким чином. Неправдиві твердження про підпалювачів були поширені майже 100 000 разів у Facebook, Twitter і Reddit з потенційним охопленням 2,8 мільйона акаунтів, що підживлювалося новинами, які містили “частку правди”. Це було використано для того, щоб відвернути онлайн-дискусію про справжню причину пожеж від впливу зміни клімату.

Зображення 2. Відбитки з новин австралійської поліції, яка заявляє, що причиною пожарів стали палії та блискавка

Зображення 3. Допис у соціальній мережі про те, що підпали влаштували підпалювачі

Випадок землетрусу Кахраманмараш 6 лютого 2023 р. в Туреччині

У 2023 р. Туреччина пережила два дуже сильні землетруси, які були названо катастрофою століття. 6 лютого 2023 р. о 04.17 ранку стався землетрус амплітудою 7,7 балів із епіцентром у районі Пазарчик міста Кахраманмараш, а о 13.24 дня – землетрус амплітудою 7,6 балів із епіцентром у районі Ельбістан міста Кахраманмараш. Виникнення двох землетрусів такої амплітуди в один день є безпрецедентним в історії. Землетруси 6 лютого 2023 р. відрізняються від інших землетрусів тим, що сталися на близькій глибині та мали руйнівний ефект, а також дуже широку зону впливу. Від цих землетрусів постраждали 11 провінцій, 124
райони (близько 110 тисяч квадратних кілометрів) і близько 14 мільйонів людей. Це відповідає загальній площі Німеччини.

У цей період, коли всі державні установи працювали над порятунком життя постраждалих від землетрусу та наданням допомоги тим, хто вижив, у соціальних мережах зявилася велика кількість дезінформаційних новин.

Стверджується, що після землетрусу в дамбі Ататюрка утворилися тріщини

У деяких соціальних мережах стверджувалося, що після землетрусу в дамбі Ататюрка зявилися тріщини. Віце-президент Республіки зробив заяву після землетрусу, що весь регіон був перевірений щодо всіх наших дамб і що не було жодних проблем на жодній дамбі, окрім дамби Малатья Султансую. Губернаторство Шанлиурфа, губернаторство Малатья та губернаторство району Біречик зробили заяви на своїх офіційних сторінках у соціальних мережах про те, що на інших дамбах в регіоні не було жодних проблем.

Зображення 3. Приклади повідомлень у соціальних мережах про те, що на дамбі Ататюрка зявилися тріщини

Стверджується, що під час землетрусу в Туреччині вибухнула атомна електростанція

Деякі акаунти в соціальних мережах поширили ці кадри, стверджуючи, що атомна електростанція вибухнула під час землетрусу в Тюркіє. Однак нібито ці кадри стосуються вибуху, який стався 4 серпня 2020 р. в порту Бейрута в Лівані. Головне управління загальної безпеки Лівану заявило, що вибух, який забрав життя 218 людей, стався через 2750 тон аміачної селітри, конфіскованої багато років тому, яка зберігалася в порту. У Тюркіє немає діючих ядерних обєктів, а на АЕС “Аккую” (триває процес будівництва), не було пошкоджень.

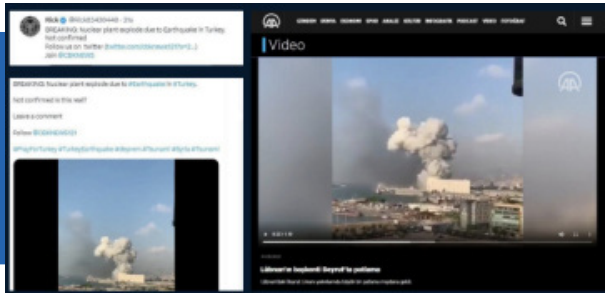

Зображення 4. Повідомлення в соціальних мережах про вибух атомної електростанції в Тюркіє

Стверджується, що пошуково-рятувальні операції не проводяться, якщо Президія з питань надзвичайних ситуацій (AFAD) не отримає повідомлення про те, що “людина жива”

У деяких соціальних мережах стверджувалося, що “пошуково-рятувальні операції не проводитимуться в зонах завалів, якщо команди 112 і AFAD не отримають повідомлення про те, що “людина жива”. Команди зробили все необхідне для розбору уламків навіть за відсутності повідомлень. Громадськості було оголошено, що не варто покладатися на будь-яку іншу інформацію, окрім тієї, що надано офіційними установами.

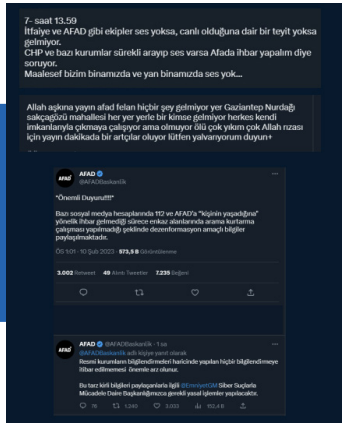

Зображення 5. Пости в соціальних мережах, у яких зазначено, що втручання не проводилося, якщо не було повідомлення

Стверджується, що в Антакії, де загинули тисячі громадян, тіла ховають із номерами замість імен

У деяких аккаунтах соціальних мереж зявилися повідомлення (які поширювалися в ЗМІ) про те, що в Антакії, де загинули тисячі громадян, тіла ховають із номерами замість імен. Однак через руйнівний вплив землетрусів, що сталися в Кахраманмараші, тіла загиблих були ідентифіковані в найкоротші терміни, і негайно доставлені родичам. Тіла, знайдені під час пошуково-рятувальних операцій, чиї особи не могли бути встановлені, були зареєстровані шляхом фотографування, придатного для ідентифікації, взяття відбитків пальців і зразків ДНК, присвоєння тілу номера. Небіжчиків ховали після видачі дозволу на поховання, а місце і кладовище, де тіло було поховано, повязували з цим номером і фіксували у звіті.

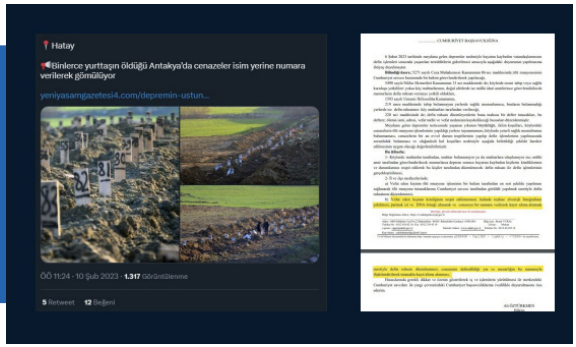

Зображення 6. Допис у соціальній мережі, в якому констатовано, що тіла були поховані анонімно

Катастрофа від повені в Дараа в Іспанії у 2024 р.

У жовтні 2024 р. поблизу Валенсії, Іспанія, сталася руйнівна повінь, яка забрала життя щонайменше 230 людей. Інтенсивна волога погода, що призвела до цієї катастрофи, була спричинена явищем під назвою Depresión Aislada en Niveles Altos (DANA) – іспанськомовний вираз для позначення ізольованої западини у Середземному морі. За даними державного метеорологічного агентства Іспанії (Aemet), жовтнева подія стала найсильнішою DANA, зафіксованою в 21 столітті, порівняно з "Патананада де Тус" 1982 р. (Анхелес Орфіла, 2024).

Наприклад, у розпал найстрашнішого стихійного лиха в історії Іспанії, дезінформація про те, що за повені відповідальна технологія високочастотних досліджень полярного сяйва (HAARP), що сотні тіл були знайдено на підземних парковках торгових центрів і приховано владою, призвела до ще більшої розгубленості та гніву серед жертв катастрофи, багато з яких і без того відчували себе покинутими.

Іспанське ЗМІ Maldita.es, некомерційна організація, метою якої є перевірка інформації, що циркулює в мережі Інтернет, особливо в соціальних мережах таких як Facebook і Twitter, на платформах YouTube, а також у повідомленнях і ланцюжках повідомлень у WhatsApp, виявило щонайменше 112 тем дезінформації, повязаних із повенями (UNDDR – Управління ООН зі зменшення небезпеки стихійних лих, 2024).

Приклади: (Maltida.Es, 2024).

Стверджується, що 26 дамб у Валенсії були знесено урядом між 2020 та 2024 рр.
Твердження про те, що збитки DANA спричинені систематичним руйнуванням дамб урядом, поширювалося в соціальних мережах такими публікаціями, як-от: “Всі експерти погоджуються, 26 дамб, які було знесено у Валенсії між 2020 і 2024 рр., є причиною катастрофи, що призвела до величезних людських і матеріальних втрат”. Однак насправді жодних дамб чи водосховищ не було знесено між 2018 і 2024 рр. в долинах, що постраждали від DANA або в зоні, що постраждала від DANA у Валенсії.

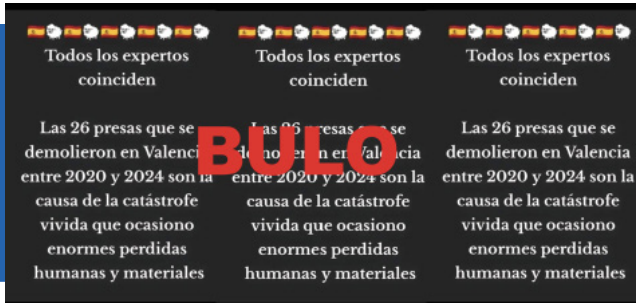

Зображення 7. Пост у соціальних мережах, у якому констатовано, що причиною катастрофи стали дамби, які раніше були знесені урядом

Стверджується, що на відео нібито знято дамбу у Валенсійській громаді, яка випускає воду для DANA
У соціальних мережах поширили відео, на якому видно відкриття шлюзових затворів дамби, що нібито знаходиться у Валенсійському співтоваристві, і спричинило повені в жовтні та листопаді 2024 р. Насправді відео було вперше оприлюднене у вересні 2024 р. користувачем Facebook, який проживає в Індії.

Зображення 8. Повідомлення в соціальних мережах про відкриття воріт дамби

Стверджується, що військові та цивільна гвардія приховують 10 000 тіл у Валенсії

У повідомленні йшлося про те, що «військові та цивільні сили правопорядку «гублять» тіла, щоб уникнути незручних цифр», а військово-морський флот здійснює «патрулювання берегів Валенсії та збирає або спалює тіла». У соціальних мережах поширювалася інформація про те, що «на-

справді загинуло 10 000 осіб». Ця дезінформація стверджувала, що вбитих DANA у Валенсії приховують. Однак це твердження не підтверджено свідченнями жодного солдата або офіційної особи, відео на цю тему чи записами смертей або похоронних перевезень.

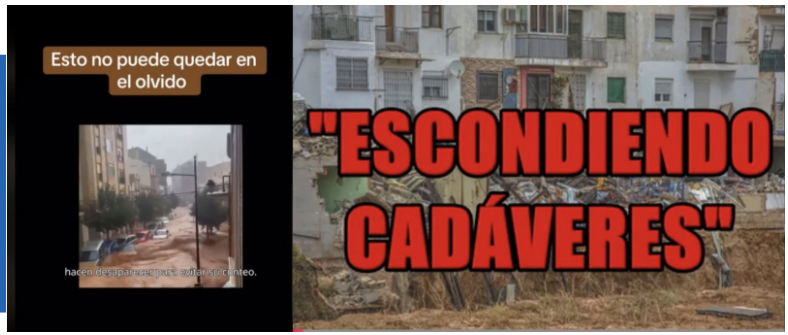

Зображення 9. Повідомлення в соціальних мережах про те, що тіла ховають

Підсумки розділу та результати навчання

Катастрофи прискорюють потік інформації та прокладають шлях для поширення неправдивих чи оманливих матеріалів. Дезінформацію визначаємо як навмисне створення та поширення неправдивої або несправжньої інформації, яка набуває критичного значення під час кризи. Платформи соціальних мереж стали найпопулярнішими каналами для швидкого поширення інформації та розповсюдження неправдивих відомостей. Оскільки алгоритми надають пріоритет контенту з високим рівнем залучення, і дезінформація може охопити велику аудиторію.

Атмосфера паніки, страху та невизначеності під час катастроф прискорює поширення фейкових новин та повідомлень, що вводять в оману. Паніка, брак інформації, незахищеність, маніпуляції та пропаганда є одними з найважливіших причин поширення дезінформації під час катастроф. Інформаційне забруднення зростає, оскільки під час кризи суспільство схильне ділитися інформацією, яка швидко поширюється, не піддаючи її критиці. Дезінформація заважає пошуково-рятувальним роботам, породжує недовіру серед населення та ускладнює керівництво кризою й ефективне реагування державних установ. Дезінформація може призвести до соціальної поляризації, що переобтяжує посткризове відновлення, і може впливати на економічні рішення, спричиняючи перебої в ланцюгах постачання та нераціональний розподіл ресурсів.

Стратегії кризової комунікації відіграють важливу роль під час запобігання дезінформації у ситуаціях катастроф. Влада повинна інформувати громадськість із надійних джерел, забезпечувати швидкий, точний та прозорий потік інформації. Водночас варто активно використовувати офіційні джерела інформації, швидко виправляти дезінформацію, а соціальні медіа-платформи повинні посилити механізми контролю. Журналісти зобовязані діяти відповідально, уникати спекулятивних новин та забезпечувати поширення достовірної інформації. Роль ЗМІ полягає у підвищенні обізнаності перед катастрофами, інформуванні громадськості під час катастроф та сприянні соціальному відновленню після них.

Наукові дослідження рекомендують використовувати машинне навчання та інструменти цифрової верифікації для моніторингу й контролю щодо поширення дезінформації під час катастроф. Крім того, розповсюдження достовірної інформації через осіб, яким довіряють, а саме: місцевих лідерів, медичних працівників і вчителів, які здатні посилити боротьбу з дезінформацією під час кризи. Отже, протиборство з такою можливе завдяки швидкому доступу до достовірної інформації, підвищенню медіаграмотності, відповідальності платформ соціальних мереж та ефективному використанню кризових комунікаційних стратегій.

Студенти мають зрозуміти відмінності між дезінформацією (неправдивою інформацією), дезінформацією та зловмисною інформацією (зловмисною інформацією) та повязати ці поняття з їх впливом на процеси катастроф.

Проаналізувати фактори поширення дезінформації за спадною.

Навчитися ефективним методам кризової комунікації та пояснювати принципи поширення достовірної інформації й протидії розповсюдження дезінформації.

Оцінити алгоритми платформ соціальних мереж, які сприяють поширенню дезінформації та схарактеризувати можливі заходи для запобіганні цій проблемі.

Зрозуміти як державні установи здатні боротися з дезінформацією під час катастроф і яка роль офіційних джерел інформації у процесі кервництва кризовими ситуаціями.

Дізнатися як люди можуть розвивати навички медіаграмотності, щоб мати доступ до точної інформації та розрізняти дезінформацію.

Пояснити необхідність відповідальної поведінки журналістів під час катастроф та важливість дотримання етичних принципів журналістики в кризових ситуаціях.

Порівняти як дезінформація впливає на катастрофи в глобальному масштабі, а також стратегії боротьби з дезінформацією, що застосовано в різних країнах.

Зрозуміти як окремі особи, медіа-організації та урядові установи можуть співпрацювати з метою розширення доступу громадськості до точної інформації під час катастроф.

Завдання для самостійного контролю

1 Що з наведеного нижче є однією з основних причин поширення дезінформації під час катастроф?
а) Відсутність координації між офіційними установами.
б) Панічні настрої та брак інформації.
в) Тільки перевірена інформація в соціальних мережах.
г) Люди, які не стежать за новинами під час кризи.

2 Що з наведеного нижче найкраще визначає поняття дезінформації?
а) Свідоме виготовлення та поширення неправдивої інформації.
б) Точна інформація, контекст якої навмисно змінено зі зловмисними намірами.
в) Некоректна інформація, яка поширюється випадково, без наміру.
г) Інформація, якою діляться державні установи.

3 Що з наведеного нижче є основною причиною того, що соціальні медіа-платформи сприяють поширенню дезінформації?
а) Користувачі слідкують лише за надійними джерелами новин.
б) Алгоритми просування контенту з високою зацікавленістю.
в) Соціальні мережі, що містять лише достовірну інформацію.
г) Офіційні заяви, зроблені через соціальні мережі під час кризових ситуацій.

4 Яка з наведених нижче стратегій є найбільш ефективною для зменшення негативного впливу дезінформації на процеси, повязані з катастрофами?
а) Офіційні установи, що надають прозору та швидку інформацію.
б) Користувачі соціальних мереж діляться кожною новиною, яку вони бачать.
в) Отримання інформації лише з традиційних ЗМІ під час катастрофи.
г) Журналісти ширше поширюють спекулятивні новини.

5 Який з наведених нижче принципів не належить до етичних принципів, яких повинні дотримуватися журналісти під час процесів, повязаних із катастрофами?
а) Відповідальність за надання достовірної інформації громадськості.
б) Уникання спекулятивних та сенсаційних новин.
в) Обмін інформацією, перевіреною з офіційних джерел.
г) Поширення неперевіреної інформації серед громадськості.

6 У чому ключова відмінність правдивої дезінформації від зловмисної дезінформації?
а) Зловмисна дезінформація є навмисною, а правдива дезінформація – ненавмисною.
б) Дезінформація правдива є навмисною, а дезінформація зловмисна – ненавмисною.
в) Дезінформація правдива зявляється лише в цифрових медіа, тоді як дезінформація зловмисна –в традиційних.
г) Дезінформація правдива не містить неправдивої інформації, а дезінформація зловмисна містить

7 Які з наведених нижче інституцій відіграю активну роль у боротьбі з дезінформацією під час катастрофічних процесів у Туреччині?
а) Турецький банк інформації про катастрофи (TABB).
б) Турецька корпорація радіо та телебачення (TRT).
в) Центр протидії дезінформації (DMM).
г) Рекламне агентство преси (BIK).

8 Що з наведеного нижче може бути прикладом дезінформації (зловмисної інформації)?
а) Поширення неправдивої інформації про організації, що надають допомогу після стихійного лиха.
б) Розголошення приватної інформації про катастрофу без переслідування суспільного інтересу.
в) Надання неправдивої інформації про допомогу, що надходить у зону стихійного лиха.
г) Поширення журналістом неправильної дати, повязаної з катастрофою.

9 Що з наведеного нижче не є одним із соціальних наслідків дезінформації?
а) Посилення соціальної поляризації.
б) Розподіл економічних ресурсів, що вводить в оману.
в) Перешкоджання потоку інформації.
Г) Перешкоджання рятувальним операціям.

10 Який тип дезінформації найчастіше трапляється в соціальних мережах під час катастроф?
а) Маніпулювання заявами уряду.
б) Безпідставні заяви про катастрофу.
в) Поширення неперевірених новин на широку аудиторію.
г) Новини про повне припинення доступу до Інтернету в районах стихійного лиха.

Правильні відповіді

1.б, 2.в, 3.б, 4.а, 5.г, 6.а, 7.в, 8.б, 9.в, 10.б.

Список використаних джерел

AA Teyit Hattı (2025). https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti, Date of Access: 30.01.2025.
AFAD (2025). https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu Date of Access: 21.01.2025
Ailakhu, u. V. (2025). Role of records and archives in countering disinformation and misinformation: the perspective of LIS educators in Nigerian universities, Record Management Journal, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print.
Andersen, N., Duncan, B., Pungente, J. J. (1999). "Media Education in Canada – the Second Spring", içinde von Feilitzen, Cecilia ve Carlsson, Ulla (Eds.), Children and Media: Image, Education, Participation, The UNESCO Internaional Clearinghouse on Children and Violence on the Screen, Göteborg University, Nordicom, 139-161
Ángeles Orfila, M.(2024). What is DANA, the strange weather phenomenon that has caused deadly flooding in Spain?, LiveScience, 31 October 2024, From https://www.livescience.com/planet-earth/weather/what-is-dana-the-strange-weather-phenomenon-that-has-caused-deadly-flooding-in-spain Date of Access: 06.02.2025
Asteria, D. vd. (2023). Integration of Local Capacity Building in Countering False Information about Disaster Into Community-based Disaster Risk Management, IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 1275 012028.
Bilgin, R.K. (2020). Kriz Yönetimi: Kaçınılmazı Anlamak. Gazi Kitabevi
Bostancı, M. & Aksüt, E. (2023). Haber üretiminde yapay zekâ uygulamaları ve dezenformasyon: ChatGPT ve Bard Örneği. Editör: Y. Adıgüzel & M. Bostancı, Dijital İletişimi Anlamak-4 içinde (p. 58-71). Palet Yayınları.
Bozkurt, Y. ve Demir, T. (2023). Afet Yönetiminde İletişim ve Medya Üzerine Bir Değerlendirme: Kahramanmaraş Merkezli Depremler, Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi, Issue: 11, pp.21-32.
Bragazzi, N. L. & Garbarino, S. (2024). Understanding and Combating Misinformation: An Evolutionary Perspective, JMIR Infodemiology, 4.
Broda, E., & Strömbäck, J. (2024). Misinformation, disinformation, and fake news: lessons from an interdisciplinary, systematic literature review. Annals of the International Communication Association, 48(2), 139–166.
Chaves, M., & Braga, A. (2019). The agenda of disinformation: "fake news" and membership categorization analysis in the 2018 Brazilian presidential elections. Brazilian Journalism Research, 15(3), 474–495. https://doi.org/10.25200/BJR.v15n3.2019.1187
Dalaylı, F. (2024). Disinformation in Times of Disaster and Crisis. Journal of Disaster and Risk, 7(2), 505-524. https://doi.org/10.35341/afet.1322738
Dezenformasyonla Mücadele Merkezi (2025). https://dbs.iletisim.gov.tr/, Date of Access: 29.01.2025.
Dezenformasyonla Mücadele Rehberi (2023). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları https://www.dmm.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/dezenformasyon-rehberi.pdf
Doğru Habercilik ve Medya Etiği, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, Ankara 2023.
Evans, C., Hammersley, G. O. & Robertson, M. (2001). Assessing the role and efficacy of communication strategies in times of crisis, Journal of European Industrial Training, 25(6).
Gradon, K. T., Holyst, J. A., Suchecki, K. vd. (2021). Countering misinformation: A multidisciplinary approach, Big Data & Society, 8(1).

Heuer, H. & Glassman, E.L. (2023). Reliability Criteria for News Websites. https://arxiv.org/html/2407.03865v1
Horowitz, M. Cushion, S., Dragomir, M., Manjon, S. G., & Pantti, M. (2021). A Framework for Assessing the Role of Public Service Media Organizations in Countering Disinformation, Digital Journalism, 10(5).
Hunt, K., Agarwal, P., Al Aziz, R., & Zhuang, J. (2020). Fighting fake news during disasters. OR/MS Today, 47(1), 34-39.
İletişim Başkanlığı. (2024). Dezenformasyonla Mücadele. Ayın Tarihi, 3, 6-14.
Jeyaraman M, Ramasubramanian S, Kumar S, Jeyaraman N, Selvaraj P, Nallakumarasamy A, Bondili **SK**, Yadav S. (2023) Multifaceted Role of Social Media in Healthcare: Opportunities, Challenges, and the Need for Quality Control. Cureus. May 16;15(5):e39111. doi: 10.7759/cureus.39111.
Journo (2025). https://journo.com.tr/deprem-afet-gazetecilik-tavsiye Date of Access: 21.01.2025
Kanski, A. (2017, 04 26). Study: 86% of People Don't Fact Check News Spotted on Social Media. Retrieved January 30, 2025, from https://www.prweek.com/article/1431578/study-86-people-dont-fact-check-news-spotted-social-media.
Kapantai, E., Christopoulou,, A., Berberidis, C., & Peristeras, V. (2021). A systematic Literature Review on Disinformation: Toward a Unified Taxonomical Framework. In New Media and Society (Vol. 23, Issue 5, pp. 1301–1326). SAGE Publications Ltd. https://doi.org/10.1177/1461444820959296
Koç Akgül, S. (2024). Afet iletişim ekolojisi penceresinden afet gazeteciliği: 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 15(1)-Deprem Özel Sayısı-, 485-514.
Koçyiğit, A. (2023). Olağanüstü Hallerde Sosyal Medyada Dezenformasyonla Mücadele ve Kriz İletişimi: Kahramanmaraş Depremi Üzerine Bir Analiz. Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi. 10, 68-86. https://doi.org/10.56676/kiad.1264562
Koçyiğit, M. & Koçyiğit, A. (2024). Kriz ve Afet Durumlarında Dezenformasyonla Mücadele Stratejileri, Dijital Çağın Karanlık Yüzü Teknoloji, Siyaset ve Güvenlikte Dezenformasyon, Ankara: Gazi Kitabevi.
Malecki, K., Keating, J. & Safdar, N. (2021). Crisis Communication and Public Perception of COVID-19 Risk in the Era of Social Media, Clinical Infectious Diseases, 72(4), 697-702.
Maltida.Es. (2024).114 bulos y desinformaciones sobre el paso de la DANA en el este y sur de España en octubre de 2024, Nov 25, 2024, from https://maldita.es/malditobulo/20241105/bulos-y-desinformaciones-sobre-el-paso-de-la-dana-en-el-este-y-sur-de-espana-en-octubre-de-2024/ Date of Access: 06.02.2025
Ministerio De Asuntos Exteriores, Unıon Europe Y Cooperacıon. (2025). The fight against disinformation, from https://www.exteriores.gob.es/en/PoliticaExterior/Paginas/LaLuchaContraLaDesinformacion.aspx Erişim tarihi: 06.02.2025
NSW. (2021). State of the Environment Report. December 2021, from https://www.soe.epa.nsw.gov.au/all-themes/land/fire#areaburnt Date of Access: 06.02.2025
O'Connor, J. (1987). The meaning of crisis: A Theoretical Introduction. Blackwell.
Pelen, N. N., & Gölgeli, M. (2022). Vector-borne disinformation during disasters and emergencies. Physica A: Statistical Mechanics and its Applications, 596, 127157. https://doi.org/10.1016/j.physa.2022.127157
Saygın, A. U. (2024). Gazetecilik Etik İlkeleri Çerçevesinde Deprem Dönemlerinde Deprem Dönemlerinde Uygulanması Gereken Doğru Gazetecilik Pratikleri, Akademik Yaklaşımlar Dergisi /Journal of Academic Approaches, C: 15 S: 1-Deprem Özel Sayısı-, 455-484.
Serin, E., & Ünlü, S. (2024). Information disinformation, the epidemic of the social media age: An evaluation on February 6 Kahramanmaraş Earthquake on Twitter. İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 4(1), 1-16. https://doi.org/10.59534/jcss.1333439
Shahbazi, M., & Bunker, D. (2024). Social media trust: Fighting misinformation in the time of crisis. International Journal of Information Management, 77(1), 1-13 https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2024.102780
Singh, D. K., Shams, S., Kim, J., Park, S. J., & Yang, S. (2020). Fighting for Information Credibility: An End-to-End Framework to Identify FakeNews during Natural Disasters. In ISCRAM (pp. 90-99).

Soydan, E.ve Alpaslan, N. (2014). Medyanın Doğal Afetlerdeki İşlevi, İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi, Summer Issue:7, pp.53-64.
Toprak Karaman, Z. (2016). Afet Yönetiminde Erken Uyarı Ve Afet Tipleri, Bütünleşik Afet Yönetimi, Editörler Prof. Dr. Zerrin Toprak Karaman, Prof. Dr. Asuman Altay (Der), İzmir, (pp.221-248).
Toprak Karaman, Z. (2016). Afet Yönetimine Giriş Ve Türkiye'de Örgütlenme, Bütünleşik Afet Yönetimi, Editörler Prof. Dr. Zerrin Toprak Karaman, Prof. Dr. Asuman Altay (Der.), İzmir, pp.1-35.
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2023). Deprem Sürecinde Dezenformasyonlara Karşı Yayımladığımız Günlük "Deprem Dezenformasyon Bültenleri" 6 February - 14 March 2023). from https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/Deprem_Dezenformasyon_Bultenleri_%286_Subat_14_Mart%29.pdf Date of Access: 06.02.2025
UNDDR -United Nations Office For Disaster Risk Reduction.(2024). Floods in Spain highlight disinformation's appeal during disasters, 9 December 2024, from, https://www.preventionweb.net/news/floods-spain-highlight-disinformations-appeal-during-disasters Date of Access: 06.02.2025
UNDP. (2024). Emergency Communications: the Power of Social Media.Retrieved January 30, 2025, from https://www.undp.org/belarus/stories/emergency-communications-power-social-media#:~:text=Social%20media%20allows%20the%20instant,and%20transmits%20requests%20for%20help.
Uyar, M. (2020). Sayısal Uçurum ve Medya Okuryazarlığı Bağlamında Çocukların İnternet Kullanımları: Ankara Örneği, Gazi Üniversitesi, Unpublished Doctoral Thesis.
Wardle, C., & Derakhshan,H. (2017). Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking. Council of Europe report https://rm.coe.int/information-disorder-report-november-2017/1680764666
Xie, Y., Qiao, R., Shao, G., & Chen, H. (2017). Research on Chinese social media users' communication behaviors during public emergency events. Telematics and Informatics, 34(3), 740-754. https://doi.org/10.1016/j.tele.2016.05.023
Yu, J., Bekerian, D. A., & Osback, C. (2024). Navigating the Digital Landscape: Challenges and Barriers to Effective Information Use on the Internet. Encyclopedia, 4(4), 1665-1680. Doi:10.3390/encyclopedia4040109.
Zheng, Q. (2023). Restoring trust through transparency: Examining the effects of transparency strategies on police crisis communication in Mainland China, Public Relations Review, 49(2).

ЖУРНАЛІСТИКА В ЗАГОЄННІ РАН ВІД КАТАСТРОФ

Андрій Юричко[13]
Віталій Корнєєв[14]

РОЗДІЛ 14

ЖУРНАЛІСТИКА В ЗАГОЄННІ РАН ВІД КАТАСТРОФ

- Вступ
- Ключові поняття
- Інформування про потреби у зонах катастроф
- Мотивація до виживання в зонах катастроф
- Вплив журналістики на соціальну солідарність після катастроф
- Громадська дипломатія в міжнародних ЗМІ під час катастроф
- Зусилля з відновлення після катастроф
- Підсумки розділу та результати навчання
- Завдання для самостійного контролю
- Список використаних джерел

Вступ

Робота журналіста в зоні катастроф — це одночасно виклик і привілей. Це випробування на стійкість, обєктивність і здатність залишатися вірним етичним стандартам навіть тоді, коли світ навколо вас руйнується. Але це також привілей – бути голосом тих, хто втратив усе, та допомагати аудиторії зрозуміти, чому їхня підтримка важлива. Справжній виклик полягає в тому, щоб ставити інтереси суспільства на перше місце, знаходячи баланс між необхідністю швидко інформувати та потребою перевіряти кожен факт. Зрештою, робота журналіста полягає не лише в передачі картини хаосу, а й у створенні мосту між жертвами та тими, хто може допомогти. Кожен репортаж — це можливість зробити більше, ніж просто розповісти історію; це шанс змінити ситуацію, навіть у найскладніших обставинах.

Цей розділ досліджує важливу роль журналістики у подоланні наслідків катастроф. Журналісти не лише інформують громадськість про події, а й впливають на суспільну думку, мобілізують ресурси та сприяють соціальній солідарності. У розділі аналізується взаємозвязок між журналістикою, державною політикою та громадянським суспільством у подоланні наслідків катастроф. Автор також обговорює виклики, з якими стикаються журналісти у своїй роботі, такі як поширення дезінформації та тиск з боку політичних сил. Цей розділ буде корисним для медіадослідників, журналістів та всіх, хто цікавиться соціальним відновленням після катастроф.

[13] Асистент кафедри історії журналістики та друкованих ЗМІ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, andriy.yurychko@knu.ua

[14] Професор, доктор наук, кафедра соціальних комунікацій, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, vmkorn@knu.ua

Ключові поняття

Для кращого розуміння теми, що розглядається в межах цього розділу, наводяться пояснення ключових понять. Опанування цих понять сприятиме розумінню деталей теми, що охоплюється розділом. Крім того, вивчення цих понять полегшить засвоєння досягнень розділу, а також розуміння важливості концепції емпатії у процесах подолання наслідків катастроф.

Зони лиха

Географічні райони, які зазнали значного впливу природної або спричиненої людиною події, що призвела до широкомасштабних пошкоджень, руйнувань, людських жертв та порушення нормального функціонування (Wisner, Blaikie, Cannon, & Davis, 2004). Ці події можуть перевищувати можливості місцевих громад справлятися, вимагаючи зовнішньої допомоги для відновлення та відбудови.

Інформаційні потреби

У контексті журналістики стосуються конкретних інформаційних вимог аудиторії для розуміння новин та поточних подій і взаємодії з ними (Kovach & Rosenstiel, 2014). Ці потреби не є статичними і можуть змінюватися залежно від індивіда, спільноти та конкретної події чи проблеми, про яку повідомляється. Журналісти відіграють вирішальну роль у виявленні та задоволенні цих потреб, надаючи точну, релевантну та доступну інформацію.

Базові потреби

Фундаментальні вимоги, необхідні для виживання та життя з гідністю (Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав, 1990). Ці потреби є універсальними, невідємними та необхідними для реалізації всіх інших прав людини.

Адаптація

У психології адаптація стосується процесу, за допомогою якого індивіди пристосовуються до нових або мінливих обставин, середовищ або стресових факторів (Lazarus, 1993). Це включає когнітивні, емоційні та поведінкові пристосування, спрямовані на підтримку психологічного благополуччя та рівноваги перед обличчям викликів.

Соціальна інтеграція

Процес, за допомогою якого індивіди або групи стають повноправними та рівноправними членами суспільства, беручи участь у його різних аспектах та сприяючи його розвитку (Parsons, 1951). Це передбачає встановлення соціальних звязків, спільне використання загальних цінностей і норм, а також доступ до можливостей та ресурсів.

Публічна дипломатія

Процес, за допомогою якого уряди та інші субєкти взаємодіють з іноземними громадськістю, щоб зрозуміти їхні погляди, інформувати та впливати на них, а також будувати відносини для просування своїх національних інтересів та політичних цілей (Cull, 2008). Це включає низку заходів, зокрема культурний обмін, освітні програми, роботу зі ЗМІ та онлайн-взаємодію.

Солідарність

Почуття єдності або спільних інтересів, цілей та симпатій, що обєднує окремих осіб або групи (Merriam-Webster, n.d.). Часто передбачає готовність діяти разом для досягнення спільних цілей або підтримки тих, хто цього потребує.

Мяка сила

Здатність досягати бажаних результатів шляхом приваблення, а не примусу чи оплати (Nye, 2004). Вона виникає з культури країни, політичних ідеалів та політики, які можуть бути привабливими для інших націй та народів.

Інформування про потреби у зонах катастроф

> Журналістика може показати, що навіть у найтемніших куточках людського досвіду є іскра, здатна розпалити вогонь надії.

Лихо кардинально змінює структуру людських потреб, повертаючи її до основи піраміди Маслоу. У перші години та дні після події пріоритетними стають фізіологічні потреби – такі як їжа, вода, теплий одяг та медична допомога. Безпека стає не менш важливою: люди шукають притулку від стихійних лих або військових дій, прагнучи захистити своїх близьких. Журналісти можуть виступати сполучною ланкою між постраждалими та гуманітарними організаціями, інформуючи їх про те, де знайти притулок, коли надійде допомога та які гарячі лінії доступні. Наприклад, такі платформи, як місцеві радіостанції, соціальні мережі або чати в месенджерах, стають каналами швидкого звязку. Своєчасна та точна інформація може врятувати життя (BBC Editorial Guidelines, 2019; CJE, 2013).

Катастрофи не лише загрожують фізичному виживанню, а й руйнують соціальні звязки. Люди потребують підтримки, відчуття солідарності та можливості висловити свої емоції. Журналісти можуть допомогти, висвітлюючи історії, що обєднують громаду, такі як розповіді про волонтерів, які допомагають іншим, або про людей, яким вдалося відновити своє життя після втрати. Такі матеріали не лише надихають, а й надають психологічну підтримку тим, хто перебуває у стані невизначеності. Дослідження підкреслюють важливість емпатії в журналістиці як інструменту для зміцнення емоційної стійкості аудиторії (UNESCO, 2017; Glück, 2019).

У кризових ситуаціях інформація стає критично важливим ресурсом. Постраждалі хочуть знати, що відбувається, які подальші дії є безпечними та як захистити себе та своїх близьких. Журналісти можуть створювати інформаційні блоки, що включають перевірені новини, поради експертів та рекомендації щодо виживання. Інформація про безпечні зони, джерела питної води або евакуаційні маршрути має бути доступною та зрозумілою для всіх, незалежно від їхньої цифрової грамотності. Особливо важливо враховувати потреби вразливих груп, таких як діти, літні люди та особи з інвалідністю (SPJ, 2014; IFJ, 2020).

Люди, які постраждали від лиха, часто прагнуть, щоб їхні історії були почуті, а їхні проблеми визнані. Журналісти можуть стати платформою для висвітлення цих історій, допомагаючи привернути увагу суспільства та гуманітарних організацій. Наприклад, під час висвітлення землетрусу на Гаїті у 2010 році саме свідчення очевидців дозволили міжнародній спільноті усвідомити масштаб трагедії та швидко організувати допомогу. Водночас необхідно дотримуватися етичних принципів: захищати конфіденційність осіб та уникати сенсацій (BBC Editorial Guidelines, 2019).

Журналістика в умовах катастроф ставить не лише фізичні та емоційні виклики, а й постійну боротьбу за збереження правдивості та обєктивності. Може виникнути кілька ключових загроз. По-перше, поширеним є спотворення інформації, оскільки хаотичне розповсюдження може призвести до неточностей. Надмірно емоційні репортажі або невірні тлумачення можуть спричинити паніку або недовіру. Журналісти повинні зберігати обєктивність, навіть під тиском на сенсаційність

Журналістика в зонах лиха має силу не лише інформувати, а й мотивувати людей до дії.

(BBC Editorial Guidelines, 2019).

По-друге, під час криз часто поширюються ненадійні джерела, включаючи чутки, соціальні мережі та неперевірені свідчення. Ретельна перевірка, включаючи консультації з незалежними експертами та аналіз офіційних звітів, є вкрай важливою (BBC Editorial Guidelines, 2019; SPJ, 2014).

По-третє, журналісти можуть зіткнутися з неможливістю особисто перевірити інформацію через обмежений доступ. У таких випадках життєво важливо вказувати попередні дані та посилатися на першоджерела (BBC Editorial Guidelines, 2019; Glück, 2019).

По-четверте, проблемою може бути навмисна дезінформація, коли зацікавлені сторони потенційно вводять журналістів в оману, щоб маніпулювати громадською думкою. Критичне мислення є важливим для уникнення поширення неправдивої інформації (CJE, 2014; IFJ, 2020).

По-пяте, субєктивна істерія та звинувачення з боку жертв, які можуть перебувати в шоці, вимагають від журналістів прояву емпатії, уникаючи при цьому маніпуляцій, визнаючи потенційну субєктивність таких свідчень (IFJ, 2020).

По-шосте, часто виникають моральні та етичні виклики, зокрема щодо публікації травматичних фотографій або свідчень. Етичні міркування є першочерговими, щоб уникнути ретравматизації (BBC Editorial Guidelines, 2019; SPJ, 2014).

Нарешті, фізична небезпека є постійною загрозою в зонах лиха, що вимагає від журналістів дотримання протоколів безпеки та співпраці з місцевими організаціями (CJE, 2014).

Мотивація до виживання в зонах катастроф

Інтегруючи набори даних із різних джерел, спеціалісти можуть надавати вимоги експертам із веб-розробки та графічним дизайнерам, співпрацюючи у створенні візуалізацій, які сприяють кращому розумінню та прийняттю рішень громадськістю.

Коли здається, що все втрачено, саме тоді з'являються історії, які змушують нас замислитися: як з'являється світло в найтемніші моменти? Це світло — люди, які знаходять сили рухатися далі, допомагати іншим та надихати на нове життя. Журналісти, які фіксують ці моменти, створюють щось більше, ніж просто новини – вони будують міст між трагедією та надією.

У 2022 році, коли війна в Україні зруйнувала багато домівок, одна історія привернула увагу всього світу. У місті Ірпінь група волонтерів не лише допомагала евакуювати людей, а й організувала імпровізовану кухню в укритті. Серед руїн вони готували гарячий суп і роздавали його тим, хто цього потребував. Ця дія стала символом турботи в найскладніші часи (Лисичкіна, 2024).

Такі історії не лише розповідають про події, а й надихають. Вони демонструють, що навіть у найгірших обставинах людство знаходить спосіб проявити себе. Коли журналіст опиняється в зоні лиха,

він стоїть перед вибором: створити шокуючу історію або знайти промінь надії в хаосі. Надихаючі історії зазвичай починаються зі звичайних людей. Згадайте селянина, який, попри все, залишився у своєму селі, щоб годувати сусідів. Або жінку, яка організувала волонтерів для розбирання завалів після землетрусу. Хіба ці герої не варті того, щоб про них розповісти?

У лютому 2023 року, після катастрофічного землетрусу в Туреччині, історія невеликої громади в місті Кахраманмараш зворушила світ. Місцевий фермер, який втратив свій будинок, використав залишки свого врожаю, щоб приготувати гарячі страви для сусідів та рятувальників. Його маленький жест доброти став джерелом натхнення для тисяч людей, які побачили в ньому символ незламного духу (Куренкова, 2023).

Що робить такі історії важливими? Вони не просто інформують – вони викликають емоції. Вони дають глядачам відчуття, що в світі завжди є місце для доброти. Журналіст, який вміє знаходити такі історії, стає мостом між трагедією та відновленням. Кілька ключових елементів змушують ці історії знаходити відгук.

По-перше, знаходьте несподівані деталі. Люди не хочуть бачити лише масштаб руйнувань; вони хочуть знати, як хтось знайшов спосіб впоратися. Наприклад, чоловік, який виростив квіти на місці зруйнованого будинку, демонструє, що краса може народитися навіть після катастрофи.

По-друге, розповідайте про звичайних героїв. Це можуть бути волонтери, які рятують тварин, або лікарі, які працюють без сну, щоб допомогти постраждалим. Чому ці історії так надихають? Тому що вони показують, що кожен може стати героєм.

По-третє, підкреслюйте моменти єдності. Розкажіть, як громада обєдналася, щоб побудувати новий дитячий майданчик, або як діти організували збір коштів, щоб допомогти жертвам.

По-четверте, зосередьтеся на дії, а не на жалю. Замініть фрази на кшталт «вони втратили все» на «вони знайшли спосіб усе відбудувати». Це створює потужний емоційний ефект.

По-пяте, візуалізуйте емоції. Покажіть посмішки тих, хто отримав допомогу, або руки волонтерів, які працюють разом. Ці образи залишаються в памяті.

Журналістика має силу змінювати світ. Але недостатньо просто говорити про факти. Потрібно копати глибше — знаходити ті моменти, які вражають, змушують замислитися і, найголовніше, дарують людям віру. Журналістика може показати, що навіть у найтемніших куточках людського досвіду є іскра, здатна розпалити вогонь надії. Чому деякі історії залишаються з нами назавжди? Тому що вони резонують з нашими власними прагненнями та емоціями. Журналістика в зонах лиха має силу не лише інформувати, а й мотивувати людей до дії.

Такі історії мають три ключові елементи:

• Персонаж: людина або група людей, які діють попри все.
• Конфлікт: труднощі, які потрібно подолати.
• Рішення: як їм вдалося змінити ситуацію на краще.

Ось кілька практичних порад для журналістів:

Перш за все, звертайте увагу на деталі. Деталі створюють емоційну глибину. Наприклад, історія про дитину, яка втратила улюблену іграшку, але отримала нову завдяки волонтерам, робить історію більш зворушливою.

Крім того, не бійтеся показувати слабкість. Іноді навіть невдачі можуть бути джерелом мотивації, якщо ви покажете, як людина знайшла сили піднятися після падіння.

Також залучайте аудиторію до дії. Включайте інформацію про те, як глядачі можуть допомогти, чи то пожертвою, волонтерством, чи просто поширенням історії.

І на останок, використовуйте емоційні кадри. Зображення або відео часто передають більше, ніж слова. Використовуйте візуальні матеріали, які підкреслюють силу та єдність.

Журналісти мають унікальну можливість бути посередниками між подіями та суспільством. Розповідаючи історію надії, вони допомагають залікувати рани та відновити віру в людство. Наступного разу, коли ви побачите лихо, подумайте: яку історію ви можете зробити з нього світлом у темряві?

Вплив журналістики на соціальну солідарність після катастроф

Соціальний розвиток та демократичні процеси надають державі, урядовим установам, громадськості, громадським організаціям та іншим соціальним структурам можливість активно брати участь у зусиллях з відновлення після катастроф, що зумовлено соціальною солідарністю та інтеграцією суспільних дій. Більше того, така діяльність має виражений субєктивний характер, тобто ці субєкти формують та реалізують ініціативи, які інтегровані в систему заходів реагування на катастрофи, і несуть відповідальність за ефективність своїх дій. Найбільш загальним прикладом такої солідарності під час війни Росії проти України є функціонування численних волонтерських організацій та фондів підтримки збройних сил, які консолідують та спрямовують зусилля громадян і вирішують багато великих та малих проблем постачання військових частин – від побутових речей до транспортних засобів та дронів. Існування соціальної солідарності під час катастроф та після їхніх наслідків демонструє високу демократичну зрілість суспільства та його готовність підносити потреби національного рівня над особистими потребами.

Концептуально, процеси соціальної інтеграції визначаються як досить впливові засоби для розвитку політичних систем, соціальних рухів та соціального прогресу в цілому. Дослідники кваліфікують соціальну інтеграцію таким чином: концепція такої інтеграції в найбільш загальній формі відображає процеси зближення, звязку та обєднання різних соціальних елементів в єдине ціле, а також певний стан соціальної системи, досягнутий в результаті розгортання цих процесів. Перш за все, інтеграція відображає соціальні процеси, що ведуть до встановлення стабільних відносин між соціальними групами, класами, спільнотами, між усіма елементами суспільства, процеси, спрямовані на зміцнення співпраці між ними, таким чином формуючи злагоджену соціальну систему.

Глибокі процеси інтеграції відбуваються на рівні взаємодії між соціальними групами, спільнотами, інститутами, нормами, цінностями, інтересами, формуючи соціальний порядок.

На цьому рівні інтеграція підтримується та відтворюється механізмами соціальних інститутів: економічних, політичних, соціальних, культурних тощо (Злобіна та ін., 2016). У цьому контексті слід розуміти, що інтеграційні процеси проявляються на рівні спільних думок, поглядів, переконань, але не обмежуються цим: вони проявляються у спільній діяльності, яка має або повинна мати усвідомлену спрямованість на соціальний розвиток; крім того, соціальна інтеграція формує та представляє систему соціальних цінностей для певних періодів розвитку суспільства, зумовлених обставинами цього розвитку та можливою динамікою соціальних змін.

У результаті очевидно, що «найбільш важливим і найменш теоретично осмисленим щодо процесів інтеграції в соціумі є феномен соціальної відповідальності, яка визначається авторським колективом, як готовність соціально визнавати наслідки, які настали в результаті прийнятого суб'єктом рішення. Для аналізу соціальної ситуації важливо не лише оцінити готовність визнавати наслідки, а й готовність суб'єкта в ситуації вибору приймати рішення» (Злобіна та ін., 2016). Соціальна відповідальність реалізується в конкретних результатах діяльності, від результатів політичного вибору до рівня та масштабу соціальної підтримки, яка проявляється в суспільстві в результаті надзвичайних подій. Будь-які масштабні катастрофи або бойові дії призводять до збільшення кількості ВПО або біженців, наприклад, в Україні після початку повномасштабного вторгнення Росії такі люди отримали статус «внутрішньо переміщених осіб». Поряд з підтримкою з боку держави, ці люди, особливо в перші місяці повномасштабного вторгнення, отримали значну підтримку від громад та окремих осіб, що є свідченням соціальної солідарності та системи цінностей та орієнтації суспільства на пряму допомогу. Ці тенденції не зникли й сьогодні, і це є ознакою стабільності ціннісної системи та домінування ідей підтримки та небайдужості в суспільстві.

Важливо розглядати соціальну солідарність не лише у векторі від спільноти чи організації до індивіда, а й у зворотному напрямку, коли індивідуальні риси особистості, що є результатом зростання (соціалізації) людини в суспільстві, стають основою для інтеграційних процесів. Цю позицію обстоює О. Палагнюк у своєму дослідженні, зазначаючи, що «соціальна солідарність – це специфічна

властивість суспільства, що виникає стихійно або керовано на основі інтеграції особистісних потенціалів солідарності більшості його членів, завдяки чому відбувається конвергенція суспільних процесів на спільній меті та формується згуртованість на рівні великих груп. Встановлено, що солідарність як згуртованість великих груп уможливлює ефективне розв'язання проблем та досягнення цілей сталого розвитку; що є потреба в новому погляді на поняття і механізми солідарності, пов'язана з тим, що багато феноменів сучасних солідаризаційних процесів неможливо пояснити тільки на засадах класичних теорій солідарності.

Концепція «нової солідарності» визначається як загальноприйнята, що втрачає свою територіальну та класову упередженість і більше не відтворює постійної спільності інтересів та цінностей» (Палагнюк, 2021). Підхід цього дослідження дає підстави говорити про солідарність у контексті, ширшому за межі держави чи території, тобто міжнародну солідарність або солідарність, засновану не на системі цінностей конкретного суспільства, а на універсальних гуманістичних цінностях. Ці особливості та явища активно проявляються під час ліквідації наслідків катастроф, коли багато людей, організацій та соціальних груп з різних країн надають підтримку та допомогу. Докладніше ми обговоримо це в наступному параграфі.

З точки зору висвітлення соціальної солідарності після катастроф та для ліквідації їхніх наслідків, журналістам слід зосередитися на контекстах соціальної відповідальності, оскільки цей момент визначає не лише ставлення та байдужість, а й часто виступає мотиватором для дій та вчинків, що підтримують постраждалих, ініціатив, які забезпечують відшкодування матеріальних втрат, соціальну підтримку та інші важливі заходи з усунення наслідків катастроф. Дослідники визначають соціальну відповідальність «як механізм самоуправління особистості, груп і спільностей людей у суспільстві, як засіб, що забезпечує відтворення і підтримку стабільності певного типу суспільних відносин» (Злобіна та ін., 2016). Слід зазначити, що феномени соціальної відповідальності у солідарності суспільства навколо процесів подолання катастроф можуть стати основою для журналістів для підготовки не лише інформаційних жанрів, а й аналітики та публіцистики, оскільки такі явища чітко визначають ефективність позиції людини чи групи людей, суспільства в цілому, є результатом процесів соціальної гармонізації та відображають соціальні цінності.

Варто зазначити, що поряд з науковими дослідженнями соціальної солідарності реалізуються проєкти та програми, спрямовані на формування практичної реалізації цього феномену. Однією з найпоширеніших та молодіжно орієнтованих програм є Erasmus+. Зміст діяльності програм Erasmus+ – це насамперед волонтерська робота: «Волонтерські команди у пріоритетних сферах це проєкти, які підтримують волонтерську діяльність, що здійснюється молодими людьми з різних країн, які збираються разом, щоб висловити солідарність шляхом впровадження короткострокових заходів, які вирішують спільні європейські проблеми у сферах політики, які визначаються щороку на рівні ЄС» (European Solidarity Corps., 2023). Ще одним свідченням важливості цих програм є їхня спрямованість на реальну підтримку постраждалих від катастроф: програма Erasmus+ European Solidarity Corps встановлює наступний пріоритет: «1. Допомога особам, які втекли від збройних конфліктів та іншим жертвам природніх або техногенних кататсроф» (European Solidarity Corps., 2023). Журналісти, які пишуть про відновлення після катастроф, також можуть брати участь у програмах Erasmus+, здобувати нові знання та навички, доступ до інформаційних систем на рівні Європейського Союзу, отримувати новий досвід та розвивати компетенції, необхідні для професійної діяльності.

Цей параграф був би неповним, якби ми не торкнулися соціальної відповідальності бізнесу в системі управління катастрофами та іншими надзвичайними ситуаціями. Питання корпоративної відповідальності бізнесу достатньо досліджені та представлені в наукових працях, практичних рекомендаціях, ґрунтовно обговорюються на семінарах та тренінгах з розвитку бізнесу та є значним компонентом соціальних процесів. Підручник для майбутніх бізнесменів визначає соціальну відповідальність (як частину соціальної солідарності) так: «Соціальна відповідальність виступає невід'ємним елементом у макросистемі людина-держава-суспільство. Соціальна відповідальність є елементом суспільного буття, вона має безпосередньо суспільний характер та виникає разом із

зародженням людського суспільства. Від самої появи цей феномен покликаний виконувати важливу суспільну функцію - регулювати поведінку людей та інститутів економіки і суспільства» (Чупріна, 2023).

Далі автори посібника зазначають, що зростає значення взаємозалежності соціальних видів діяльності, оскільки зростає роль взаємозалежності людей та суспільства, а отже, участь бізнесу в соціальних процесах передбачає готовність брати на себе відповідальність за певні аспекти соціальних процесів та ситуацій. Участь бізнесу в процесах ліквідації наслідків катастроф проявляється у великій кількості аспектів: від прямого фінансування конкретних потреб до створення робочих місць для постраждалих, надання їм довгострокової матеріальної та/або соціальної підтримки, не лише відновлення зруйнованих або пошкоджених об'єктів, а й створення нових можливостей та перспектив з використанням власних ресурсів або шляхом інтеграції ширшого кола учасників, включаючи громади.

Висвітлення ролі бізнесу у відновленні після катастроф іноді порушує питання дотримання стандартів, оскільки це може бути сприйнято як прихована реклама. Водночас журналісти мають прагнути обєктивно висвітлювати реальність і тому відповідально ставитися до своїх професійних обовязків.

Автори посібника знають випадки, коли інформація про підтримку бізнесом відновлення пошкодженого обєкта (Київська дитяча лікарня «Охматдит», пошкоджена ракетним обстрілом) спричинила низку ініціатив з боку інших компаній та організацій, які долучилися до фінансування процесу усунення наслідків та відновлення. Існує багато подібних прикладів, що демонструють наявність системи соціальної солідарності в суспільствіта готовність суспільства ефективно підтримувати дієві ініціативи з подолання наслідків катастроф.

Громадська дипломатія в міжнародних ЗМІ під час катастроф

Міжнародна спільнота надає значну підтримку під час катастроф та в процесі ліквідації їхніх наслідків. Сьогодні, завдяки медіа та соціальним мережам, інформаційна діяльність у цій сфері значно активізувалася, а швидкість поширення інформації і, як наслідок, ефективність світової реакції на будь-яку надзвичайну ситуацію зросла. Світ стає ближчим, а його підтримка постраждалих – більш цілеспрямованою та ефективною.

Поряд з офіційними каналами, сформованими дипломатичними службами, діє публічна дипломатія. Основою формування цих процесів та самої суті публічної дипломатії є міжнародна співпраця у сфері взаємодії між соціальними групами та спільнотами, громадськими діячами та представниками культури, активними громадянами, спортсменами та іншими субєктами міжнародної діяльності. Традиційно концепція публічної дипломатії розглядається в контексті так званої «мякої сили» – концепції, розробленої американським політологом Дж. Наєм-молодшим. Концепція ґрунтується на здатності досягати поставлених результатів міжнародного співробітництва шляхом актуалізації культури та цінностей поряд з політичними діями. Для цієї концепції важлива систематична та послідовна інформаційна діяльність, спрямована на інформування міжнародної спільноти про досягнення та цінності країни, що призводить до формування іміджевих компонентів, які, на відміну від пропаганди, створюють обєктивну та неупереджену картину соціального розвитку в інформаційних презентаціях соціальних досягнень. Ключове розуміння публічної дипломатії випливає з її сприйняття як засобу, за допомогою якого країни можуть розповісти про себе, відобразити соціальний прогрес та досягнення не лише через офіційні джерела міжнародного спілкування, а й через консолідовані зусилля громадськості (Nye, 2014).

Поряд з терміном громадська дипломатія використовується термін «публічна дипломатія», їй відводять ті самі функції, і так само позиціонують її роль у формуванні міжнародного іміджу країни. Наприклад, оприлюднена стратегічна концепція публічної дипломатії України містить такий опис діяльності у цій сфері: «Публічна дипломатія є невід'ємною частиною стратегічних комунікацій

держави. Публічна дипломатія – це система заходів, за допомогою яких держава комунікує з громадськістю інших держав та впливає на формування суспільної думки населення інших країн для просування своїх національних інтересів і реалізації зовнішньополітичних цілей. Інструменти публічної дипломатії дають змогу значно розширити охоплення аудиторії, будувати нові партнерства, залучати представників сфер, що перебувають за межами сфери впливу офіційних органів влади (неурядових організацій, бізнесу, аналітичних центрів, освітніх установ, молоді, лідерів суспільної думки та окремих громадян)» (Міністерство закордонних справ України, 2021). Таким чином, ми усвідомлюємо, що громадська дипломатія значною мірою визначається як процес систематичного та послідовного інформування міжнародної спільноти, довгострокової взаємодії між елітами країн та соціальними інститутами, а також встановлення горизонтальних звязків між елітами та соціально активними громадянами чи організаціями. Дослідниця громадської дипломатії Юлія Лисенко вказує на ще одну особливість цієї діяльності: «Цільовою аудиторією публічної дипломатії є як уряди зарубіжних країн і еліта, так і широке коло громадськості, представники ЗМІ, культури, мистецтва і академічне середовище. Помилковим сьогодні визнається ставлення до публічної дипломатії як до засобу розв'язання проблем, що вже з'явилися. Публічна дипломатія є превентивним механізмом у зовнішній політиці держави. У сучасному глобалізованому світі публічною дипломатією займаються не тільки держава, а й всі інші актори суспільно-політичного життя: громадські організації, НКО, індивіди і багато інших» (Лисенко, 2019).

У ситуаціях реагування на катастрофи та ліквідації їхніх наслідків репутаційний капітал країни значно впливає на впровадження механізмів підтримки, масштаби та ефективність допомоги, а також дає змогу передавати інформацію та запускати процеси міжнародної соціальної підтримки одразу після катастрофи або в процесі її розгортання. Журналісту варто зосередитися на головних акторах у сфері громадської дипломатії та сприймати їх як джерело інформації для підготовки матеріалу, так і як засіб передачі інформації міжнародній спільноті. Слід зазначити, що такі звязки, розвинені громадською дипломатією, формуються тривалий час і часто відкривають стільки ж можливостей, скільки й офіційні канали дипломатичних служб.

Розуміючи громадську дипломатію як довготривалий, здебільшого систематичний комунікаційний процес міжнародних спільнот, ми повинні наголосити на необхідності для журналістів вивчати та використовувати цей досвід у своїй професійній діяльності, особливо коли йдеться про висвітлення результатів катастроф та інформування про ліквідацію наслідків і відновлення після лиха. Адже важливо не лише повноцінно відобразити підтримку постраждалих та країни в цілому, а й показати міжнародну співпрацю, стимулювати таку діяльність та інформувати суспільство. Усвідомлення того, що, поряд з офіційними державними каналами, підтримка та допомога надходить від неурядових організацій, волонтерів та різноманітних центрів підтримки, створених людьми в інших країнах, значно сприяє консолідації міжнародної спільноти та стимулює інтеграційні процеси, а також предметно засвідчує європейські цінності та принципи демократичної участі, що позитивно впливає на суспільство, яке переживає катастрофу. Ці особливості також важливі, оскільки сьогодні, внаслідок швидкого технологічного прогресу та розвитку комунікаційних технологій, доступ до інформації для людей та спільнот стає швидшим, а повнота та точність висвітлення подій – реальнішою завдяки можливості передавати фото та відео з місця події. Фактично, деякі дослідники, такі як Ірина Сухорольська, вказують на розвиток технологій як на одну з ключових причин посилення процесів громадської дипломатії: «Основними чинниками, які найбільше вплинули на формування нової громадської дипломатії, можна вважати поширення нових технологій та збільшення кількості і значущості міжнародних неурядових àкторів» (Сухорольська, 2015). Всі ці особливості вказують на необхідність використання ресурсів та потенціалу громадської дипломатії для висвітлення катастроф, і не менш послідовно — при висвітленні результатів відновлення та ліквідації наслідків лиха.

Для цього журналіст повинен, з одного боку, усвідомлювати соціальну парадигму міжнародних комунікаційних процесів у своїй країні, а з іншого — розуміти природу громадської дипломатії. Вчені

виділяють кілька особливостей громадської дипломатії, які є вирішальними на сучасному етапі розвитку суспільства: ««Відкритість і демократичність; відхід від поверховості; зростання ролі цінностей; перетворення на рівну гру між різними учасниками; динамічність і непрогнозованість. Врахування цих ознак здатне значно підвищити ефективність стратегій громадської дипломатії, а їх ігнорування навпаки – перетворить будь-яку таку стратегію у малоефективне калькування зразків спілкування з іноземними аудиторіями, притаманних для минулих десятиліть» (Сухорольська, 2022). Ці особливості природно випливають із сутності та функцій громадської дипломатії. Відкритість та демократичність є результатом процесів реалізації права на свободу слова та участі великої кількості акторів у процесі, які реалізують свої комунікаційні потреби (позиціонують свої результати та сенси, доносять своє бачення). Той самий фактор впливає на динамізм та непередбачуваність громадської дипломатії. Відхід від поверховості та зростання ролі цінностей стають класифікаційними ознаками громадської дипломатії внаслідок інформування міжнародної спільноти про результати чи наміри.

Наші спостереження дають підстави стверджувати, що громадська дипломатія не регульована дипломатичним протоколом, а отже відкриває більше можливостей і зв'язків для ефективної співпраці, з іншого боку, цей вид діяльності не передбачає концептуально затверджених угод чи правил, отже, там де немає формально актуалізованого договору (як у дипломатії), на перший план виходять цінності і відкритість, а використання сучасних комунікаційних засобів і технологій дає можливість не тільки підвищити оперативність інформаційних обмінів, але й отримувати доступ до широкої аудиторії, знаходити людей та організації, які підтримують ідеї і смисли, надають підтримку та консолідують зусилля, - все це формує принцип рівності в комунікаційних процесах та діяльності у сфері громадської дипломатії. Громадська дипломатія функціонує також завдяки принципам і концепції міжнародної солідарності, ці принципи дають можливість спрямувати зусилля країн на інтеграцію та створюють основу для взаєморозуміння й об'єднання зусиль міжнародної спільноти у вирішенні локальних та глобальних проблем, у тому числі й усуненні наслідків катастроф. Принципи міжнародної солідарності науковці вважають ключовими та основоположними засобами розвитку міжнародної єдності. Наприклад, дослідження концепцій європейської солідарності окреслює такі кваліфікуючі характеристики цього феномену: «Принцип солідарності закріплений в установчих договорах Європейського Союзу. Зокрема, у ст. 2 ДЄС зазначається, що Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. У цій же статті йдеться про те, що цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків. Наступна стаття цього ж договору (ст. 3.3 ДЄС) підкреслює, що Євросоюз підтримує економічну, соціальну та територіальну єдність держав-членів ЄС та солідарність між ними. Тому, керуючись установчими документами, можна говорити про солідарність у декількох вимірах, наприклад, коли йдеться про співпрацю держав у імміграційній сфері. Так, у ст. 80 ДФЄС зазначається, що реалізація спільної імміграційної політики ЄС регулюється принципом солідарності та справедливого розподілу відповідальності, зокрема фінансових наслідків, між державами-членами ЄС. У разі необхідності акти ЄС, ухвалені відповідно до установчих договорів, містять належні заходи для впровадження цього принципу» (Мушак, 2020). Законодавство Європейського Союзу чітко визначає сфери міжнародного співробітництва у гуманітарній сфері, що тягне за собою процеси та результати, які безпосередньо впливають на відновлення після катастроф та надзвичайних ситуацій, уможливлюють захист біженців та створюють умови для інтеграційних процесів.

Медіа, включно з міжнародними, виконуючи функцію інформування, значно посилюють ці процеси та стимулюють громадську дипломатію й міжнародну комунікацію для вирішення різноманітних проблемних ситуацій, насамперед підтримки під час катастроф та відновлення після них. Дослідження міжнародної солідарності визначають умови функціонування цього інструменту міжнародної співпраці через умови та характер процесу міжнародної солідарності. Важливо розуміти, що

процес солідарності суспільства в межах країни чи нації є необхідною та природною передумовою для міжнародної солідарності. Наприклад, дослідження Йорга Льошке виділяє чотири складові солідарності: «Перший елемент передбачає надання взаємної допомоги і підтримки. Другий елемент характеризує солідарність через наявність особливих рис, які відрізняють її від міжнародної солідарності. Третім складником є характерна для солідарності ідентифікація членів певного об'єднання на добровільних началах. Врешті-решт, поняття солідарності містить у собі моральні складники, які мають відповідати загальним стандартам і моралі міжнародного співтовариства» (Löschke, 2015). Інтеграційні процеси в суспільстві під час відновлення після катастроф стають більш актуальними та помітними, і саме на цьому має зосереджуватися увага журналістів, оскільки це сприяє відновленню та зменшенню травматичних соціальних наслідків у процесі такого відновлення.

Зусилля з відновлення після катастроф

Відновлення після катастроф — це процес, який займає значний час, іноді десятиліття. Він передбачає консолідацію зусиль уряду та суспільства не лише для подолання матеріальних наслідків, але й для визначення соціальних пріоритетів та розробки ключових ідей для суспільного обговорення й сприйняття ситуації. Кожна країна, яка зіткнулася з природними чи техногенними катастрофами, військовими конфліктами або іншими надзвичайними ситуаціями, розробляє низку спеціальних програм та заходів, спрямованих на подолання наслідків катастрофічних подій.

Такі дії знаходять своє відображення у законодавстві країни, тому журналісту варто використовувати ці ресурси для розуміння та оцінки ефективності заходів, ступеня артикуляції законодавства в суспільстві, насамперед через діяльність ЗМІ, соціологічних установ та служб, що вимірюють суспільні настрої щодо явищ, позицій політиків, громадських та культурних діячів, які значно впливають на формування фокусу суспільної уваги.

Діяльність уряду та суспільства, спрямована на відновлення після катастроф, значною мірою залежить від особливостей організації суспільного життя, що закладені апріорі. Йдеться про готовність системи соціального управління до подолання надзвичайних ситуацій будь-якого характеру. Це стосується не лише економічної чи політичної стабільності, а й консолідації суспільства навколо ключових соціальних питань, функціонування інструментів

соціального реагування, навіть суспільної довіри до державних інституцій, високого рівня демократії, і, насамперед, моделі забезпечення свободи слова та незалежних медіа. Ці інструменти актуалізуються в разі надзвичайних ситуацій та значною мірою визначають зусилля, які можуть бути докладені для подолання наслідків катастроф та травм. Журналісти, за самою природою своєї професії, повинні чітко орієнтуватися в цій парадигмі, інформуючи суспільство про ефективність дій уряду, активність громадських організацій та можливості, які відкриваються для громадян у подоланні наслідків катастроф. Журналісту буде складно надати своєчасну та достовірну інформацію, якщо він не володіє знаннями про систему соціального захисту країни та не відстежує динаміку змін у цій системі в конкретній країні, де сталася катастрофа. Важливо відображати не лише ефективність, а й результативність зусиль з подолання наслідків катастроф, ґрунтуючись на розумінні системи подолання таких наслідків у країні.

Було б недоречно стверджувати, що модель консолідації зусиль для подолання наслідків катастроф чи надзвичайних ситуацій, прийнята в тій чи іншій країні, є ідеальною або функціонує бездоганно. Навіть у часи спокійного соціального розвитку процеси підтримки людей у складних життєвих обставинах працюють належним чином не в кожному випадку. Під час та після надзвичайних ситуацій ці проблемні аспекти загострюються, можуть стати більш-менш поширеними, а отже, потребують особливої та збалансованої уваги з боку журналістів. Ключовий принцип професійного підходу для медійника тут — не нашкодити тим тенденціям і процесам, що полегшують життя постраждалим від катастроф або ведуть до консолідації зусиль з ліквідації таких наслідків.

Варто памятати, що журналістика має функцію висвітлення соціально значущих фактів і тенденцій, а діяльність журналістів спрямована на висвітлення соціальних проблем та результатів їх ви-

рішення. Тому ці особливості слід враховувати при підготовці матеріалу. Медійник повинен розуміти особливості прояву приватного та загального, системного та індивідуального, і, з одного боку, стати мостом між державними установами, громадськими організаціями, бізнесом, різного роду міжнародними організаціями та суспільством у висвітленні зусиль з ліквідації наслідків катастроф. З іншого боку, ґрунтуючись на баченні системи соціального захисту в країні, її змін, повязаних з конкретними діями, спрямованими на усунення наслідків, журналіст повинен обєктивно висвітлювати часткові та системні проблеми та факти, а також привертати увагу всіх учасників до явищ, які потребують вирішення.

У більшості країн система медіа користується високим ступенем суспільної довіри, а діяльність журналістів має значний вплив на соціальні процеси. Це підвищує відповідальність за матеріали та робить необхідним серйозно ставитися до перевірки інформації, способів та форм її вираження, а також засобів акцентування уваги на певних подіях чи фактах. У ситуації консолідації зусиль для подолання наслідків катастроф усі учасники цього процесу залежать від журналістів: державні установи, громадські організації та активісти, а також міжнародні організації доносять свої позиції та звітують перед суспільством через медійну систему, адже навіть офіційні заяви та пресрелізи набувають масового розголосу після їх публікації у ЗМІ. З іншого боку, конкретні або більш системні потреби суспільства щодо подолання наслідків катастроф, які можуть бути задоволені державою, волонтерськими чи міжнародними організаціями, також артикулюються в медіа. Тому, як завжди в журналістиці, необхідно глибоко вивчати проблему та підтримувати баланс думок, вміти відрізняти індивідуальне від загального, перспективне від бажаного тощо. Щоб частково проілюструвати ці моменти, розглянемо ситуацію із соціальним захистом та консолідацією зусиль суспільства після Чорнобильської аварії в Україні. З моменту катастрофи минуло понад тридцять років, тож ми можемо окреслити тривалий період часу та коротко визначити ключові питання. Перше, про що варто згадати, це існування системи державної підтримки, тобто спеціальних законів та нормативних актів, спрямованих на ліквідацію або мінімізацію наслідків, включаючи наявність державних програм відновлення.

Наслідки аварії на Чорнобильській АЕС ліквідовувалися та продовжують ліквідовуватися на рівні двох державних структур – Радянського Союзу та України (принаймні на території незалежної України, яка найбільше постраждала від наслідків вибуху). Таким чином, проблема пережила принаймні 1 державу і вирішується іншою, понад десяток урядів не розвязали її повністю, і статистично, сьогодні вирішення цієї проблеми координується низкою законів та нормативних актів. У найдоступнішому для населення ресурсі – українському сегменті Вікіпедії – знаходимо таку інформацію щодо соціального захисту населення від наслідків катастрофи (Соціальний захист, 2024): соціальний захист населення реалізовано у 4 законах, Указові Президента, 5 Постановах Кабінету Міністрів, кількох рішеннях судів, у тому числі згадується 2 рішення Верховного суду. – це серйозна практика та демонстрація зусиль держави у подоланні наслідків катастрофи. З іншого боку така широка палітра офіційних рішень свідчить про складність та неоднозначність вирішення проблеми, тим самим доводить необхідність соціальної артикуляції зусиль держави та інтеграції зусиль влади та суспільства у подоланні наслідків надзвичайних ситуацій.

Важливий висновок із цього короткого прикладу полягає в тому, що увага суспільства однаково зосереджена як на подоланні фактичних фізичних наслідків, так і на створенні середовища соціальної підтримки та забезпеченні її функціонування. Ці аспекти – матеріальні ресурси та соціальна артикуляція – є важливими складовими ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та катастроф. Увага журналістів до них необхідна, оскільки вони є важливим свідченням ефективності докладених зусиль. Як правило, існує окрема проблема соціального сприйняття самої катастрофи, її наслідків, а також шляхів і засобів відновлення після неї. Важливо відділяти справжні тенденції від окремого та соціально невиправданого контенту, зокрема, з точки зору ідеологічного, політичного чи соціального піару. Для країни, яка пережила або переживає катастрофу, війну чи іншу надзвичайну ситуацію, важливо мати соціальне усвідомлення того, що все ніколи не буде так, як раніше,

але ситуація покращиться в майбутньому. Цей фокус на покращенні ситуації в майбутньому часто стає основою для інформаційних кампаній або навіть маніпуляцій, зокрема, із залученням масової аудиторії. Тому медіа мають бути обережними щодо перевірки фактів, компетентності джерел та балансу думок при поданні інформації.

Аналізуючи модель державної соціальної підтримки на вищезгаданому прикладі Чорнобильської катастрофи, ми знаходимо аналітичну записку Національного інституту стратегічних досліджень України з цікавим спостереженням: «Проведений в Україні соціальний моніторинг визначив неможливість зведення політики подолання наслідків Чорнобильської катастрофи лише до соціальної допомоги. Було показано, що це в багатьох випадках призводить до вилучення зі сфери активного життя великої кількості громадян, віднесених до постраждалих, а в деяких випадках і до їхньої соціальної деградації» (Іванюта, 2021).

Це спостереження є цікавим у контексті консолідації зусиль для подолання наслідків катастроф, а саме в контексті залучення постраждалих до активного соціального життя, формування стратегій підтримки, які зосереджувалися б не лише на задоволенні матеріальних потреб (одноразових чи систематичних), а й формували тенденції до інтеграції людей у соціальні процеси, артикулюючи соціальні перспективи та їхнє місце в соціальній парадигмі. Враховуючи, що створення соціального продукту, економічний розвиток чи соціальний розвиток загалом неможливий без участі конкретних людей та ефективного залучення людського потенціалу, важливість роботи журналістів у висвітленні дій, спрямованих на подолання наслідків катастроф, є надзвичайно важливою.

Проблема подолання наслідків катастроф і стихійних лих, військових дій та процесів, що виникають внаслідок введення воєнного стану, зосереджена на таких ключових напрямках: відновлення матеріальних ресурсів, відновлення людського потенціалу (включаючи повернення біженців та їх адаптацію до нових матеріальних і соціальних умов); формування політики соціальної підтримки та її сприйняття, стратегічне планування ліквідації наслідків та її оцінка в суспільстві. Всі ці сфери широко висвітлюються ЗМІ, провокуючи дискусії в суспільстві, іноді дуже гострі, та є джерелом політичної боротьби та ідеологічних заяв. Це ще раз підкреслює важливість дотримання журналістами стандартів практики та етичних кодексів, принципів свободи слова та забезпечення права громадськості на отримання повної та достовірної інформації з неупереджених джерел. Для прикладу, що ілюструє подібні ситуації, розглянемо кілька аспектів соціального позиціювання війни Росії проти України в українській системі медіа, яка відображає настрої та очікування різних соціальних груп, і хоч поки війна не завершилася, окремі зусилля спрямовуються на усунення наслідків цієї війни вже зараз, коли триває активна фаза бойових дій. Показовою у цьому випадку є ініціатива Президента та уряду щодо створення Міністерства об'єднання українців, яке анонсував президент, і про створення якого заявляли урядовці та експерти. Д функцій такого міністерства включають розробку та реалізацію заходів, спрямованих на повернення біженців, що тягне за собою соціальну дискусію, яка охоплює коло проблем: соціальний захист та перспективи таких людей, їх безпека, можливість працювати та забезпечувати достатній рівень задоволення життєвих потреб, участь міжнародної спільноти у цих процесах, проблеми демографічного характеру і їх вирішення, освітні перспективи для дітей біженців після повернення в Україну, соціальне сприйняття та можливі конфлікти між тими, хто жив під час війни в Україні та за кордоном, використання досвіду біженців, здобутого переважно в країнах ЄС для відбудови України – цей перелік не є вичерпним і остаточним. Соціальна дискусія, підтримувана в тому числі й засобами масової інформації є досить гострою, відображає часто радикально різні погляди та перспективи, використовується для формування картин майбутнього країни в широкому ідеологічному полі, подекуди, замість консолідації суспільства, сприяє формуванню контраверсійних державному підходові моделей майбутнього, не позначених процесами стабільного соціального розвитку.

Звісно, міжнародна спільнота зможе побачити та проаналізувати реальні обриси таких заходів та стратегічних програм після завершення активної фази війни. Проте, контексти та ідеї, створені та актуалізовані в суспільстві, не зникнуть самі по собі, особливо ті, що передбачають негативні сценарії. Більше того, вони спрямовані на мільйони українців, які шукають притулку від війни по всьо-

му світу. Ці ідеї та смисли можуть значно вплинути на бачення майбутнього в Україні після війни. Консолідація зусиль для відновлення після катастроф є важливою сферою діяльності сучасної журналістики. З розвитком технологій зростають можливості залучення не лише національних, а й глобальних аудиторій. Це тягне за собою актуалізацію ширших контекстів та смислів, змушуючи журналістів шукати способи привернути увагу цієї глобальної аудиторії та транслювати проблеми і факти в контексті інформаційних запитів, що формуються на наднаціональному рівні. Адже навіть найменша історія може бути підхоплена та поширена серед мільйонів слухачів. Тому важливо усвідомлювати роль журналістики не лише в інформуванні та формуванні громадської думки, а й у відображенні тенденцій до демократизації дебатів у суспільстві. У цьому сенсі репортажі та інші матеріали, що представляють факти, стають ефективним засобом зосередження зусиль держави та суспільства на подоланні наслідків надзвичайних ситуацій та катастроф.

Підсумки розділу та результати навчання

Журналіст у зоні лиха — це не просто спостерігач, а й зв'язківець між постраждалими та світом. Дотримуючись стандартів правдивості, емпатії та відповідальності, журналіст може не лише інформувати, а й змінювати реальність, допомагаючи людям у найскладніші моменти їхнього життя. Катастрофи, як природні, так і спричинені людиною, руйнують життя та громади, залишаючи за собою слід руйнувань та відчаю. Після таких подій журналісти відіграють вирішальну роль в інформуванні світу, свідченні про руйнування та допомозі у відновленні зруйнованих життів.

Цей розділ аналізує вплив медіа на відновлення після катастроф та надзвичайних ситуацій, зосереджуючись на соціальній солідарності та ролі медіа у формуванні та підтримці цих процесів. Особливий акцент зроблено на формуванні соціальної відповідальності журналіста, визначенні її сутності та механізмів реалізації в професійній діяльності. Автори підкреслюють не лише професійні, а й гуманітарні потреби актуалізації соціальної солідарності, зокрема, визначені у пріоритетах проєктів Erasmus+. У результаті докладно розглянуто особливості міжнародної співпраці та підтримки у процесах відновлення після катастроф: ґрунтовно визначено суть громадської дипломатії, встановлено ключові показники впливу цих процесів на формування соціальної підтримки та окреслено місце журналістики в процесах забезпечення громадської дипломатії.

Консолідація зусиль для відновлення після катастроф – важливий напрямок діяльності сучасної журналістики. З розвитком технологій зростають можливості залучення не тільки національних, але й світової аудиторії, що тягне за собою актуалізацію ширших контекстів та смислів, змушує журналістів шукати шляхи привернення уваги цієї глобальної аудиторії та транслювати проблеми і факти у контексті тих інформаційних запитів, які формуються на наднаціональному рівні, адже навіть найменший сюжет може бути підхоплений і поширений на мільйонні аудиторії. Тому важливо усвідомлювати роль журналістики не тільки у інформуванні та формуванні громадської думки, але й у відображенні тенденцій для демократизації дискусії в суспільстві. У цьому сенсі репортажі та інші матеріали, які представляють факти стають ефективним засобом фокусування зусиль держави та суспільства у подоланні наслідків надзвичайних ситуацій та катастроф.

Наприкінці цього розділу студенти, які вивчатимуть цей курс, матимуть такі результати навчання:

- Студенти зможуть створювати контент, що висвітлює вплив журналістики катастроф на соціальну солідарність.
- Студенти зможуть розуміти та пояснювати, як новини про катастрофи сприяють соціальній згуртованості.

- Студенти знатимуть, як використовувати міжнародні медіа для просування допомоги та співпраці.
- Студенти зможуть розуміти соціально-психологічні ефекти новин про катастрофи.
- Студенти зможуть зрозуміти значення новин про катастрофи у сприянні соціальній солідарності.

Завдання для самостійного контролю

1 Що таке соціальна інтеграція та як вона проявляється?
а) Спеціально організована діяльність громадських організацій, спрямована на обєднання громадян;
б) Спеціально організована діяльність діячів культури та мистецтва, спрямована на обєднання громадян;
с) Процеси зближення, звязку, інтеграції різних соціальних елементів, що формують специфічний стан соціальної системи;
г) Спеціально організована діяльність політичних партій та окремих осіб.

2 Як журналіст може враховувати феномен соціальної солідарності у своїй роботі?
а) Визначати та спрямовувати процеси соціальної солідарності через публікації;
б) Ігнорувати процеси соціальної солідарності, оскільки вони в будь-якому випадку реалізуються в журналістиці без участі журналіста;
в) Використовувати феномен соціальної солідарності як модель соціальної взаємодії та підтримки, спільної відповідальності за ефективні соціальні рішення;
г) Керуватися рекомендаціями державних органів та підпорядкованих установ для здійснення такої діяльності.

3 Чи є корпоративна соціальна відповідальність обовязком, що регулюється державою?
а) Ні, це виключно соціальна ініціатива бізнесу;
б) Так, держава визначає таку діяльність як обовязкову;
в)Так, держава встановлює спеціальні умови та обсяги фінансування для такої діяльності;
г) Ні, ця діяльність регулюється соціальними інститутами та неурядовими громадськими організаціями, які формують перерозподіл вимог.

4 Що таке громадська дипломатія?
а) Держава залучає громадський сектор до політичної та економічної діяльності;
б) Політичні лідери створюють ініціативи для соціального сектору;
в) Міжнародна діяльність активістів громадянського суспільства для зміцнення іміджу країни в міжнародному співтоваристві;
г) Участь громадян у дипломатичній діяльності.

5 На яких принципах функціонує громадська дипломатія?
а) На основі положень про дипломатичну службу;
б) На основі внутрішніх нормативно-правових документів країн;
в) На основі принципів міжнародної солідарності, закріплених у відповідних угодах, таких як установчі договори ЄС.
г) На основі резолюцій Генеральної Асамблеї ООН.

6 На яких цінностях ґрунтуються міжнародна солідарність та громадська дипломатія?
а) Політичні цінності держави;
б) Релігійні цінності
в) Цінності ЄС
г) Цінності транснаціональних корпорацій

7 Як журналіст розглядає діяльність органів влади та суспільства в ситуаціях подолання наслідків катастроф?
а) Прислухається до офіційних звітів і керується ними;
б) Робить офіційні запити та враховує їх у своїй роботі;
в) Вивчає та використовує суспільні реакції на такі дії;
г) Вивчає та узагальнює свій особистий досвід, досвід колег та принципи реагування державного керівництва на катастрофи.

8 Які типові питання висвітлюються в історіях про відновлення після катастроф?
а) Сенсаційні теми
б) Питання та теми на межі стандартів та етики
в) Відновлення матеріальних ресурсів, людського потенціалу, соціальна підтримка
г) Питання та теми, орієнтовані на міжнародну аудиторію

9 На вашу думку, яка перспектива використання сучасних цифрових технологій у висвітленні катастроф та відновлення після них?
а) Можливості для оперативного та точного інформування
б) Зйомка та документування наслідків катастроф
в) Поширення інформації у світових медіа із збереженням авторства матеріалів та авторських прав
г) Усі вищезазначені варіанти.

10 На вашу думку, у чому полягає соціальна відповідальність журналіста при висвітленні катастрофи?
а) Журналіст повинен враховувати очікування аудиторії та суспільні настрої
б) Журналіст повинен надавати відео- та фотодокази катастрофи
в) Журналіст повинен дотримуватися законів, професійних стандартів та етичних кодексів.
г) Журналіст може не звертати уваги на цей аспект, оскільки саме він формує громадську думку.

Правильні відповіді

1.c, 2.c, 3.a, 4.c, 5.c, 6.c, 7.c, 8.c, 9.d, 10.d

Список використаних джерел

BBC Editorial Guidelines. (2019). Editorial standards and ethical guidelines. Retrieved from bbc.co.uk/editorialguidelines

Chuprina, M. O. (2023). Corporate social responsibility: Lecture notes [Electronic resource]. Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute. https://www.scribd.com/document/334812245/Corporate-Social-Responsibility-Lecture-Notes-Lectures-Notes-Lecture-1-6\

Commission on Journalistic Ethics of Ukraine. (2013). Code of Ethics of the Ukrainian Journalist. Retrieved from cje.org.ua

Glück, A. (2019). Can journalists learn empathy? European Journalism Observatory. https://en.ejo.ch/ethics-quality/can-journalists-learn-empathy

Cull, N. J. (2008). Public diplomacy: Lessons from the past. Figueroa Press.

Dryorolskiy, P. M., & Misiuk, I. Y. (2011). The concept and essence of public diplomacy. Grani: political science, (75), 178–180.

European Solidarity Corps. (2023). Current changes in the 2023 program. Erasmus+ Іспанія Україна. International Federation of Journalists. (2020). Ethical considerations in crisis reporting. Retrieved from accountablejournalism.org

Ivanyuta, S. P. (2021). 35 years of the Chernobyl disaster: Consequences and priorities for overcoming. National Institute for Strategic Studies. chornobyl-tragediya.pdf

Kovach, B., & Rosenstiel, T. (2014). The elements of journalism: What newspeople should know and the public should expect (3rd ed.). Crown.

Kurenkova, O. (2023). Tyzhden' zhyvemo v avtivtsi bilya ruyin: Turets'kyy Kakhramanmarash pislya zemletrusu. Suspilne. https://suspilne.media/385553-tizden-zivemo-v-avtivci-bila-ruin-cekaemo-na-bratove-tilo-tureckij-kahramanmaras-pisla-zemletrusu/

Lazarus, R. S. (1993). Coping theory and research: Past, present, and future. Journal of Personality, 61(1), 169-190.

Löschke, J. (2015). Solidarität als moralische Arbeitsteilung. Münster.

Lysenko, Y. V. (2019). Public diplomacy as an element of forming a positive image of a modern state. In Strategic directions of the European Union's foreign policy: materials of the international scientific and practical conference.

Lysychkina, L. (2022). V Irpeni volontery hotuyut' bezkoshtovni snidanky ta haryachi obidy dlya vsikh, khto potrebuye. Big Kyiv. https://bigkyiv.com.ua/v-irpeni-volontery-gotuyut-bezkoshtovni-snidanky-ta-garyachi-obidy-dlya-vsih-hto-potrebuye-zokrema-i-vpo/

Merriam-Webster. (n.d.). Solidarity. In Merriam-Webster dictionary. Retrieved from https://www.merriam-webster.com/dictionary/solidarity

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. (2021). Public Diplomacy Strategy of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine 2021–2025. https://mfa.gov.ua/en/news/public-diplomacy-tool-building-ukraines-resilience-hybrid-threats-and-effective-way-promote-positive-image-abroad

Mushak, N. (2020). Development of the concept of European solidarity in the law of the European union. International Law, (9), 254–258. https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/6829641.pdf

Nye, J. (2004). Soft power: The means to success in world politics. PublicAffairs.

Palagniuk, O. (2021). Social solidarity in the context of finding ways to achieve and preserve the integrity of society: An interdisciplinary analysis. Problems of Political Psychology, 24(1), 83–103.

Parsons, T. (1951). The social system. Harvard University Press.

Society of Professional Journalists. (2014). SPJ Code of Ethics. https://spj.org
Sukhorolska, I. (2015). New public diplomacy and peculiarities of its actual implementation. Ukrainian national idea: realities and prospects of development, (27), 136–143.
Plokhy, S. (2018). Chernobyl: The History of a Nuclear Catastrophe. Basic Books.
Sukhorolska, I. (2022). Public diplomacy in contemporary international relations: New trends and features. Regional Studies, (30), 103–107.
Sukhorolskyi, P. M., & Misiuk, I. Y. (2011). The concept and essence of public diplomacy. Hrani: politolohiya, 1(75), 178–180.
Wikipedia contributors. (2024, January 25). Social protection. Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Social_protection
UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (1990). General Comment No. 3: The nature of States parties' obligations (Article 1 2(1) of the Covenant). Retrieved from https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments/general-comment-no-3-nature-states-parties-obligations-article-21-covenant
United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2017). Safety guide for journalists: a handbook for reporters in high-risk environments. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000243986
Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T., & Davis, I. (2004). At risk: Natural hazards, people's vulnerability, and disasters (2nd ed.). Routledge.
Zlobina, O. G., Shulga, M. O., Bevzenko, L. D., et al. (2016). Social and psychological factors of integration of Ukrainian society. Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ У ЖУРНАЛІСТИЦІ КАТАСТРОФ

Мартін ЛОПЕС НОРЕС[21]
Хавєр АБУЇН-ПЕНАС[22]

РОЗДІЛ 15

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ У ЖУРНАЛІСТИЦІ КАТАСТРОФ

- Вступ
- Ключові поняття
- Системи оповіщення про надзвичайні ситуації
- Соціальні мережі
- Дрони та супутникова зйомка
- Інтернет-пристрої (IoT)
- Аналіз та картографування даних
- Мобільні додатки
- Підсумки розділу та результати навчання
- Завдання для самостійного контролю
- Список використаних джерел

Вступ

В епоху ескалації глобальних криз інтеграція технологій у журналістику катастроф стала незамінною. Інформаційні та телекомунікаційні технології (ІКТ) дають змогу висвітлювати катастрофи точніше, швидше та ефективніше. Від оновлень у режимі реального часу під час землетрусів і повеней, до глибокого аналізу пандемій і воєн – технологічні інструменти заповнюють критичні інформаційні прогалини під час надзвичайних ситуацій.

У цьому розділі розглянуто трансформаційну роль технологій у журналістиці катастроф, досліджено інноваційні інструменти та методи, які сприяють поширенню інформації, яка рятує життя. Розглядаючи реальне застосування систем оповіщення про надзвичайні ситуації, соціальних мереж, дронів, супутникових знімків, аналізу даних, мобільних додатків та Інтернет-пристроїв (IoT), у розділі підкреслено синергію між журналістикою та технологіями у зміцненні стійкості та прийнятті обґрунтованих рішень.

[21] Професор, Університет Віго, Дослідницький центр телекомунікаційних технологій AtlanTTic, кафедра телематичної інженерії, mlnores@det.uvigo.es

[22] Доцент, Університет Віго, кафедра аудіовізуальних комунікацій та реклами, jabuin@uvigo.gal

Ключові поняття

Для кращого розуміння теми розділу нижче наведено пояснення ключових понять. Вивчення цих дефініцій полегшить розуміння деталей теми. Крім того, засвоєння запропонованих дефініцій полегшить опанування досягнень розділу та розуміння важливості концепції емпатії в процесах, пов'язаних із катастрофами.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ)

Технології, які полегшують комунікацію, обмін інформацією та обробку даних, включаючи Інтернет, мобільні пристрої, спеціалізоване програмне забезпечення та дротові/бездротові телекомунікаційні системи, які мають вирішальне значення для підтримки звязку під час катастроф.

Репортажі в реальному часі

Негайне поширення інформації серед громадськості є наріжним каменем журналістики катастроф, що забезпечує інформування громад та їхню безпеку під час кризових ситуацій. Цей процес включає кілька важливих елементів, які працюють у тандемі, а саме:

- оновлення в режимі реального часу, які часто надаються через соціальні мережі, веб-сайти та засоби масової інформації, дозволяють людям отримувати інформацію про розвиток ситуації в реальному часі.
- Відеорепортажі, зроблені як професійними журналістами, так і громадськими репортерами, надають репортажу візуальну безпосередність та допомагаючи аудиторії зрозуміти серйозність ситуації, що склалася.
- Миттєві сповіщення через мобільні пристрої, SMS-повідомлення та екстрені додатки слугують прямою лінією звязку, часто містять практичні поради: маршрути евакуації, місця розташування укриттів або медичні заходи.

Журналістика, керована даними

Використання аналізу та візуалізації даних для розбору сценаріїв катастроф дозволяє журналістам перетворювати складні набори даних на чіткі та переконливі розповіді, які знаходять відгук серед аудиторії. Інтегруючи дані з різних джерел, спеціалісти можуть працювати разом із іншими фахівцями (від графічних дизайнерів до веб-розробників), щоб виявити закономірності й тенденції, які інакше могли б залишитися непоміченими. Інтерактивні візуалізації такі як теплові карти та інформаційні панелі, допомагають зробити ці набори даних доступними для широкої аудиторії, надаючи можливість особам і громадськості, які приймають рішення реагувати більш ефективно.

Географічні інформаційні системи (ГІС)

Інструменти для картографування та аналізу просторових даних дають змогу візуалізувати постраждалі райони та оцінити їх вплив. Журналісти (знову ж таки, у тісній співпраці з іншими ІТ-фахівцями) можуть накладати кілька наборів даних таких як щільність населення та розташування обєктів інфраструктури, щоб визначити, де допомога є
найбільш необхідною. Здатність візуалізувати просторові дані не лише покращує розповідь, а й сприяє кращому розумінню громадськістю масштабів і наслідків катастроф.

Пристрої, які функціонують за допомогою мережі Інтернет (IoT)

Застосування приладів у мережі Інтернет включає моніторинг стану довкілля та відстеження надзвичайних ситуацій у режимі реального часу за допомогою мережі взаємоповязаних пристроїв. Наприклад, датчики Інтернет-пристроїв, розміщені в районах, схильних до пожеж, можуть надавати дані про температуру, вологість і характер вітру, що дозволяє журналістам повідомляти про пожежну небезпеку і своєчасно випускати попередження.

Засновуючи журналістику катастроф на цих концепціях, фахівці відіграють ключову роль у забезпеченні найкращого використання технологій, тісно співпрацюючи з відповідними експертами та особами, які приймають рішення. Це вимагає глибокого розуміння як можливостей, що надано IT, так і їхніх обмежень і ризиків. Подібно до того як пожежники завжди готові розпочати роботу, коли виникає потреба, журналісти, які пишуть про катастрофи, повинні бути достатньо обізнаними з цими інструментами (і стежити за новими), щоб мати змогу швидко виконати свою роль, коли трапиться катастрофа.

Системи оповіщення про надзвичайні ситуації

Системи оповіщення про надзвичайні ситуації відіграють ключову роль у забезпеченні готовності до катастроф та реагуванні на них. Ці прилади забезпечують раннє попередження про неминучі загрози: землетруси, цунамі, урагани та терористичні атаки, що дає змогу окремим особам і громадам вжити превентивних заходів. Журналісти часто співпрацюють із цими системами, щоб посилити попередження та спрямувати поведінку громадськості.

Під час землетрусу і цунамі в Японії 2011 р. система раннього попередження Японського метеорологічного агентства передавала попередження через мобільні мережі, телевізійні трансляції та сирени. Журналісти перетворили ці попередження на практичні поради для глобальної аудиторії, наголошуючи на процедурах евакуації та правилах безпеки.

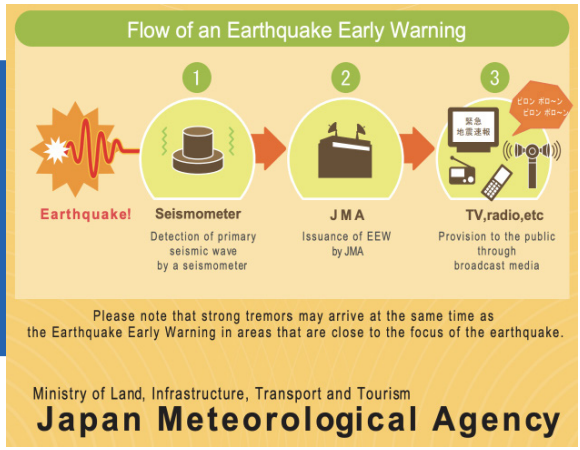

Зображення 1. Уривок з інформаційної листівки про японський землетрус. Система раннього попередження, доступна англійською мовою за покликанням https://www.jma.go.jp/jma/en/Activities/EEWLeaflet.pdf

Під час повені в Німеччині у 2021 р. журналісти працювали з такими системами оповіщення як Nina та Katwarn, які надсилали попередження громадам, які опинилися на шляху сильної повені. Ці інструменти були інтегровані з прямими трансляціями та онлайн-оновленнями, щоб оперативно дістатися до постраждалих районів.

Система бездротового оповіщення про надзвичайні ситуації (WEA) у Сполучених Штатах дозволяє журналістам передавати важливу інформацію про урагани та лісові пожежі. Наприклад, під час лісових пожарів у Каліфорнії ці сповіщення інформували мешканців про зони евакуації, що дозволило вчасно відреагувати на них.

У країнах з розвиненими розвідувальними можливостями оповіщення в режимі реального часу на основі перехоплених повідомлень або супутникових даних використано для інформування журналістів і громадськості про ракетні удари, які наближаються або військову ескалацію. Веб-сайт Rocket Alerts (https://rocketalert.live/), створений і підтримуваний невеликою командою волонтерів, надає інформацію в режимі реального часу про червоні попередження в Ізраїлі, запитуючи дані безпосередньо з урядової системи раннього застереження для отримання нових історичних даних та інших відомостей.

На ранніх стадіях пандемії COVID-19 епідеміологічні дані з таких країн як Італія та Південна Корея, дозволили журналістам інформувати громадськість про необхідність ізоляції, маскового режиму та соціального дистанціювання. Ці повідомлення часто ґрунтувалися на даних про рівень інфікування в режимі реального часу та пропускну спроможність лікарень, що допомагало формувати поведінку громадськості, спрямовану на запобігання поширенню вірусу.

Системи оповіщення про надзвичайні ситуації все частіше використовують багатоплатформні підходи для забезпечення максимального охоплення. Інтеграція з соціальними мережами, сповіщення через додатки та SMS-повідомлення є поширеними стратегіями. Як і у випадку з оповіщеннями про ракетну загрозу, ЗМІ зазвичай створюють власні візуалізації, аналіз і наративи, отримуючи дані з офіційних джерел та використовуючи зростаючу стандартизацію протоколів звязку для інформаційних систем в мережі Інтернет. Яскравим прикладом є архітектурний стиль REST (Representational State Transfer) для Всесвітньої мережі, за допомогою якого компютер може легко запитувати інформацію з віддаленої бази даних, використовуючи той самий тип повідомлень, що й для завантаження веб-сторінок і постів у соціальних мережах (Shikha, 2024). REST API забезпечує між двома сторонами чітку специфікацію того, яку інформацію можна запитувати і з якими параметрами. Відповіді форматуються в універсально підтримуваних форматах таких як JSON і XML. Подібні технології знижують барєри для участі громадян у журналістиці про катастрофи (Götz, 2023).

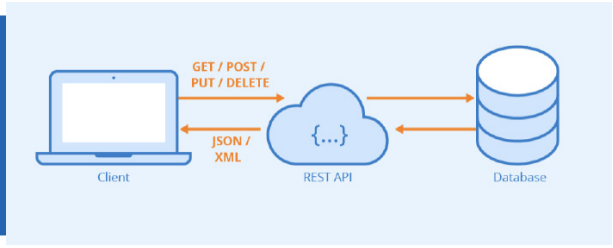

Зображення 2. Проста схема технології REST (Автор: Seobility – Ліцензія: CC BY-SA 4.0)

Значна проблема виникає, коли люди не вірять або не звертають уваги на попередження, часто під впливом контрінформації, яка циркулює в соціальних мережах. Ця проблема стала особливо очевидною під час пандемії COVID-19, коли дезінформація та скептицизм щодо урядових директив призвели до спротиву медичним заходам. Недовіра до офіційних каналів
може призвести до затримки або неадекватної реакції громадськості, що посилює вплив кризи (Karanasios, 2022). Під час повені у Валенсії, що сколихнула Іспанію в жовтні 2024 р., поляризована політична сцена та ідеологічне тло, спрямоване проти зміни клімату, призвели до того, що численні органи влади та громадяни проігнорували попередження національних і регіональних метеорологічних агентств, що збільшило кількість жертв і збитків. Погане розуміння населенням статистики та ймовірностей грає проти репутації агентств, оскільки попередження, які не призводять до катастроф, сприймаються як неприємність, що посилено традиційними та соціальними медіа, які повідомляють про жахливий вплив на комерційну діяльність, туризм і навіть психічне здоровя людей.

Така динаміка підкреслює необхідність (для журналістів) активно протидіяти дезінформації та відновлювати довіру до засобів комунікації в надзвичайних ситуаціях, слугуючи мостом між владою та громадськістю. Базове розуміння науки, математики та когнітивних упереджень є важливими активами, щоб уникнути ненавмисного перетворення на генератора або розповсюджувача шкідливого контенту.

Соціальні мережі

Платформи соціальних мереж такі як X, Facebook, Instagram і TikTok, є інструментами, які журналісти, які пишуть про катастрофи, повинні розуміти не просто як звичайні користувачі, а професіонали, які визнають їх складним середовищем, де поширено явища інформації та дезінформації. Вони сприяють оновленню інформації в режимі реального часу, створенню репортажів на основі краудсорсингу та залученню громадськості. Ці платформи дозволяють журналістам відстежувати суспільні настрої та виявляти нові проблеми під час криз.

- Під час землетрусу на Гаїті 2010 р. Twitter став рятівним колом для тих, хто вижив, і для тих, хто реагував на нього. Хештеги на кшталт #HaitiEarthquake стали глобальним трендом, що дозволило збирати найважливіші новини та заклики про допомогу. Журналісти використовували ці платформи, щоб ділитися інформацією про зусилля з надання допомоги та звязувати постраждалих із ресурсами.

- Під час австралійських лісових пожеж 2019-2020 рр. журналісти використовували Facebook Live для трансляції маршрутів евакуації та пожежогасіння. Ці прямі трансляції були особливо цінними для охоплення ізольованих громад, які не мали доступу до традиційних медіа.

- Громадянські журналісти під час громадянської війни в Сирії використовували такі платформи як YouTube і TikTok для документування звірств і порушень прав людини, забезпечуючи глобальну обізнаність про конфлікт. Ці платформи були життєво важливими для біженців, які намагалися підтримувати звязок із родиною та друзями, розкиданими по всьому світу. Соціальні медіа надали переміщеним особам можливість ділитися своїм статусом та шукати допомоги, а журналісти поширювали ці історії, щоб привернути увагу до гуманітарної кризи.

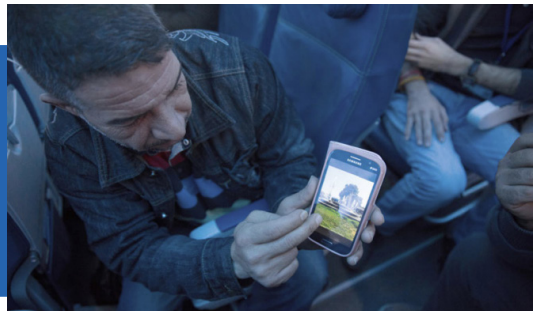

Зображення 3. Сирійський біженець показує своє рідне місто за допомогою мобільного пристрою дорогою до Канади. (Автор: MOM / Муза Мохаммед – Ліцензія: CC BY-NC-ND)

У Туреччині соціальні мережі відіграли важливу роль під час поширення інформації про землетрус в Ізмірі 2020 р. Мешканці використовували Twitter, щоб повідомляти про пошкодження та просити про допомогу, а журналісти поширювали ці повідомлення, щоб привернути увагу світової спільноти до рятувальних робіт.

Використання соціальних мереж у журналістиці про катастрофи повязане з певними проблемами. Дезінформація та фейкові новини можуть швидко поширюватися, що вимагає надійних механізмів перевірки фактів. Такі інструменти як Google Fact Check Explorer і «Посібник із перевірки фактів про катастрофи та надзвичайні ситуації» є важливими ресурсами для журналістів, які працюють

на цих платформах. Оголошення в січні 2025 р. про те, що такі соціальні медіа-платформи як Facebook, X та Instagram, припиняють сторонню перевірку фактів і модерацію контенту є розривом з відносно давньою практикою в соціальних медіа, що викликало значні дебати (Оксфорд, 2025).

Дрони та супутникова зйомка

Дрони та супутникові знімки зробили революцію в журналістиці катастроф, пропонуючи безпрецедентний доступ до постраждалих районів. Ці технології дозволяють журналістам збирати візуальні дані які інакше було б неможливо отримати, особливо у важкодоступних або небезпечних зонах. Дрони можуть знімати зони стихійного лиха зблизька, створюючи зображення та відео високої роздільної здатності, які передають масштаб і наслідки події. Вони особливо корисні для оцінки пошкоджень інфраструктури, виявлення тих, хто вижив, і відстеження розвитку подій. Із іншого боку, супутники пропонують макроперспективи, відображаючи масштабні пошкодження в різних регіонах, що є життєво важливим для розуміння ширшого контексту катастрофи та планування заходів реагування.

Приклади

- під час землетрусу в Непалі 2015 р. журналісти використовували дрони, щоб задокументувати зруйновані будівлі, зсуви та зусилля з надання допомоги. Зняті з повітря кадри надали повну картину руйнувань, допомагаючи аудиторії та гуманітарним організаціям зрозуміти ситуацію.

- Під час урагану Харві (2017 р.) супутникові знімки допомогли скласти карту повені та оцінити збитки. Журналісти використовували ці візуальні матеріали, щоб підкреслити серйозність катастрофи та закликати до збільшення фінансування допомоги.

- Під час лісових пожеж у Греції у 2021 р. журналісти поєднали зйомки з дронів із наземними репортажами, щоб надати яскраву картину руйнувань, підкресливши екстреність глобальних кліматичних дій (Associated Press, 2023). Аналогічно під час лісових пожеж у Канаді у 2023 р. дві компанії, які розробляють дрони, співпрацювали, щоб швидко надати дані оцінки збитків і тепловізійні знімки, допомагаючи особам, які приймають рішення, виявити потенційні небезпеки (McNabb, 2023).

Зображення 4. Поліцейський технолог демонструє дрон DJI Matrice з тепловізійними можливостями для запобігання пожежам та інших цілей. (Суспільне надбання – Ліцензія: CC0)

Дрони та супутники сприяють журналістським розслідуванням у сценаріях катастроф. Наприклад, під час пожеж у тропічних лісах Амазонії у 2019 р. супутникові знімки виявили схеми незаконної вирубки та підпалів лісів, що стало приводом для міжнародного розслідування. Стрімкий розвиток безпілотних технологій став очевидним у поточних конфліктах таких як війна в Україні, де дрони використовуються не лише у військових цілях, але й для документування впливу на цивільну інфраструктуру та гуманітарні умови.

Автономні роботи здатні проникати в палаючі будівлі або орієнтуватися під завалами, щоб знайти вцілілих, починають відігравати певну роль у сценаріях катастроф так само як і різні типи маяків, розгорнених для допомоги в цих операціях та спрямовуючи рятувальників у небезпечному середовищі й підвищуючи точність пошуково-рятувальних місій.

У постраждалих від катастроф районах, де традиційна інфраструктура звязку пошкоджена або взагалі відсутня, спеціальні мережі мобільних пристроїв і супутникові мережі на низькій навколоземній орбіті такі як Starlink, можуть стати основою для обміну інформацією між дронами, роботами, мобільними телефонами рятувальників та Інтернетом в цілому (Lu et al., 2020). Бездротові вузли, які самоконфігуруються та встановлюють динамічні канали звязку, дозволяють службам швидкого реагування і постраждалим громадам
підтримувати локальний звязок, не покладаючись на стаціонарну інфраструктуру. Супутникові сузіря пропонують високошвидкісний, надійний доступ до мережі Інтернет, що дозволяє аварійним командам координувати рятувальні операції, отримувати доступ до даних у реальному часі і спілкуватися з командними центрами зі всього світу (Davis, 2022).

Разом ці технології можуть забезпечити безперебійний потік інформації, підтримати картографування кризових ситуацій, полегшити надання медичної допомоги та підвищити загальну стійкість до катастроф, зрештою, врятувати життя та прискорити зусилля з відновлення. Вони, безумовно, можуть розширити сферу журналістики катастроф, надаючи безпрецедентне розуміння як причин, так і наслідків катастрофічних подій.

Інтернет-пристрої (IoT)

Інтернет-пристрої (IoT - «Інтернет речей») – це сукупність технологічних знань, специфікацій та проєктів, спрямованих на підтримку широкої мережі взаємоповязаних приладів, які збирають, здійснюють обмін та обробку даних через Інтернет. Ці пристрої, оснащені датчиками, приводами та комунікаційними модулями, призначені для автономного моніторингу, аналізу та реагування на навколишнє середовище без постійного втручання людини. Вони працюють поверх комунікаційної інфраструктури, створеної за допомогою технологій, згаданих у попередньому розділі: дрони зазвичай оснащені пристроями, сумісними з основними комунікаційними протоколами, так само як мобільні вежі й вишки мобільного звязку. Портативні супутникові точки доступу. У звязку з цим такі технології як LoRa і LoRaWAN підвищують швидкість передачі даних і надійність під час сценаріїв катастроф, демонструючи чудові показники часу автономної роботи, енергоспоживання та вартості (Carreras-Coch et al., 2022). Знання того, які технології доступні в зоні катастрофи, гарантує, що і журналісти, і рятувальники матимуть можливість спілкуватися, координувати та поширювати життєво важливу інформацію навіть у складних умовах. Технологічний прогрес призвів до розробки менших, більш енергоефективних датчиків, які розширюють спектр їхнього застосування. Інновації в мікроелектромеханічних системах, матеріалознавстві та фотоніці уможливили мініатюризацію сенсорів, а вдосконалені конструкції батарей забезпечують більшу щільність енергії, що дозволяє пристроям функціонувати протягом тривалого часу. Крім того, датчики можуть включати технології збору енергії такі як сонячні, теплові та вібраційні системи, що дозволяє їм працювати автономно в різних умовах (León Ávila et al., 2025). Приклади охоплюють лісові пожежі, повені, епідемії, вивер-

> Журналісти також зможуть привернути увагу до конкретних областей, щоб допомогти максимально ефективно використовувати системи раннього реагування на надзвичайні ситуації, забезпечити концентрацію ресурсів і зусиль там, де вони найбільше потрібні.

женння вулканів тощо. Наприклад:

- датчики мережі Інтернет-приладів виявляють спалахи пожеж і контролюють якість повітря. Журналісти можуть використовувати ці дані, щоб попереджати громади про ризики для здоровя та необхідність евакуації.
- Датчики рівня води з підтримкою Інтернет-пристроїв надають оновлену інформацію про рівень води в річках та кількість опадів у режимі реального часу. Ці дані допомагають журналістам прогнозувати ризики повеней і спрямовувати реакцію громадськості.
- Портативні пристрої відстежують показники здоровя, пропонуючи інформацію про поширення таких захворювань як COVID-19. Журналісти можуть використовувати ці дані, щоб висвітлювати тенденції та пропагувати профілактичні заходи.
- У Європі системи моніторингу погоди на основі Інтернет-пристроїв відіграли вирішальну роль у виявленні ранніх ознак повені в Бельгії у 2021 р., що дозволило журналістам повідомляти про вразливі регіони ще до катастрофи.
- Під час виверження вулкану Агунг в Індонезії (2017 р.) датчики Інтернет-пристроїв відстежували вулканічну активність, надаючи журналістам своєчасні оновлення для інформування громадськості.

Однак збір даних за допомогою датчиків – це лише частина рівняння. Впровадження програмних рішень, які використовують штучний інтелект (ШІ) і машинне навчання є перспективним напрямком аналізу даних для передбачення і виявлення потенційних катастроф ще до того, як вони відбудуться. ШІ може відігравати ключову роль у виявленні закономірностей та прогнозуванні аномалій, дозволяючи владі та громадськості отримувати своєчасні попередження. Однак його дедалі широкого використання не обходиться без занепокоєння щодо надійності та етики (Fournier-Tombs та ін., 2023; Marwala, 2024). Загалом, ці технології є найбільш ефективними, коли журналісти, працюючи разом із технічними експертами, забезпечують контекстуалізацію даних, їхню точність і актуальність для прийняття рішень і розуміння громадськістю. Отже, журналіст, який висвітлює катастрофи, стає сполучною ланкою між збором критично важливих даних та їх практичним використанням.

Аналіз та картографування даних

Технології аналізу даних і картографування дозволяють журналістам всебічно представляти складні сценарії катастроф. Інтегруючи набори даних із різних джерел,
спеціалісти можуть надавати вимоги експертам із веб-розробки та графічним дизайнерам, співпрацюючи у створенні візуалізацій, які сприяють кращому розумінню та прийняттю рішень громадськістю. У цій спільній роботі журналісти можуть взяти на себе ініціативу під час визначення наративу та потреб у даних, гарантуючи, що кінцевий продукт ефективно передає масштаби та наслідки катастрофи.

Приклади:

- Панель моніторингу COVID-19 Університету Джонса Гопкінса надавала глобальні дані про інфікування, смертність та одужання під час пандемії в режимі реального часу. Цей ресурс став критично важливим інструментом для журналістів, дозволяючи їм повідомляти про тенденції та нерівномірність впливу, ставши ключовим інструментом для прийняття рішень багатьма урядами по всьому світу.

- Під час повені в індійському штаті Керала у 2018 р. інструменти ГІС (географічних інформаційних систем) допомогли журналістам нанести на карту зони, схильні до повеней та виявити вразливі громади. Ці карти інформували як місцеве населення, так і групи реагування на стихійні лиха.

- У зонах конфліктів у Північній Африці та на Близькому Сході аналіз даних було використано для відстеження моделей переміщення, висвітлюючи гуманітарні потреби біженців (Carrette, 2019 р.). Наприклад, проєкт Світового банку “До нульової затримки росту” вирішував цю проблему в Джибуті, невеликій країні, яка щороку приймає близько 100 000 мігрантів, а також близько 30 000 біженців із деяких сусідніх країн, особливо з Ємену та Сомалі, через яку проходять транзитом. Геопросторове картографування, супутникові знімки та машинне навчання дозволили команді проєкту визначити місцезнаходження та зони обслуговування закладів і пунктів первинної, вторинної та третинної медичної допомоги по всій країні,

- Ініціативи з відкритими даними дають змогу гуманітарним організаціям, організаціям, що працюють над питаннями розвитку та громадським організаціям, працювати разом, приймаючи обґрунтовані, з урахуванням контексту, рішення в різних ситуаціях, які журналіст, котрий висвітлює катастрофи, може підтримати та поширити далі. Спільні картографічні проєкти, якими керує Гуманітарна команда OpenStreetMap (https://www.hotosm.org/), наприклад, використовують реальні дані з OpenStreetMap для посилення готовності до катастроф, реагування на них та відновлення після них.

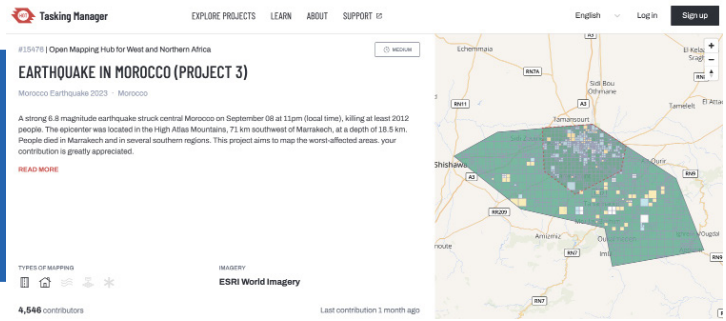

Зображення 5. Спільний картографічний проєкт на hotosm.org для землетрусів поблизу Марракеша (Марокко) у 2023 р.

- Аналогічні платформи візуалізації даних, такі як Tableau, Microsoft Power BI та Flourish стали невідємною частиною журналістики про катастрофи. Вони дозволяють спеціалістам створювати інтерактивні діаграми, теплові карти та інфографіку, які передають серйозність і масштаби катастроф у набагато простіший спосіб, ніж це було можливо десять років тому.

Технологічний прогрес змінює висвітлення журналістики катастроф, дозволяючи робити більш швидкі, точні та ефективні репортажі.

Інструменти та ресурси ГІС варто розробляти та підтримувати проактивно, щоб підготуватися до майбутніх катастроф. Завчасне картографування територій, схильних до повеней, землетрусів чи інших кризових ситуацій, може допомогти запобігти значним збиткам, визначивши вразливі зони та запровадивши превентивні заходи. Такий проактивний підхід гарантує, що журналісти та рятувальники матимуть доступ до критично важливих просторових даних, коли станеться катастрофа, що уможливить швидке та ефективне реагування. Журналісти також зможуть привернути увагу до конкретних областей, щоб допомогти максимально ефективно використовувати системи раннього реагування на надзвичайні ситуації, забезпечити концентрацію ресурсів і зусиль там, де вони найбільше потрібні. Дані з офіційних джерел стає дедалі легше інтегрувати в інструменти репортажу, аналізу та візуалізації і є чимало випадків, коли вони успішно доповнені зусиллями громадськості. Зникнення довіри до влади (Bonfanti та ін., 2023) і труднощі з підтриманням участі у волонтерських заходах – ось деякі з викликів, із якими журналіст, що працює у сфері висвітлення катастроф повинен навчитися керуватися в найближчому майбутньому.

Мобільні додатки

Мобільні додатки, розроблені для реагування на катастрофи, пропонують журналістам унікальні можливості для ефективного збору та поширення інформації. Такі надають оновлення в режимі реального часу, інструменти для спілкування та доступ до критично важливих ресурсів. Вони не тільки життєво необхідні для репортажів з місця подій, але й слугують мостом між постраждалим населенням, владою та широкою аудиторією. Тепер додатки інтегрують геолокацію, багатомовність та інтерактивні карти для надання динамічної, контекстно-залежної інформації. Наприклад, вони можуть накладати маршрути евакуації на погодні умови в реальному часі, надаючи журналістам і рятувальникам практичну інформацію для ефективного інформування громадськості. Крім того, вони дають журналістам можливість заповнювати комунікаційні прогалини в зонах катастроф, виступаючи посередниками між постраждалим населенням і владою. Такі також дозволяють журналістам збирати дані з місця подій, поширювати локальні сповіщення та забезпечувати, щоб голоси маргіналізованих груп були почуті. Багатомовні додатки можуть допомогти журналістам достукатися до різних спільнот за допомогою мовних оновлень, сприяючи інклюзивності в інформуванні про катастрофи. Крім того, ці інструменти можуть бути інтегровані з можливостями геотегування, щоб забезпечити точне місцезнаходження для реагування на надзвичайні ситуації, що ще більше підвищує їхню корисність у координації рятувальних робіт та наданні допомоги.

Приклади:

- Краудсорсингова платформа Ushahidi дозволила журналістам під час землетрусу на Гаїті в 2010 р. скласти карту кризових зон на основі даних із SMS та соціальних мереж. Цей інструмент забезпечив ефективний розподіл ресурсів та обізнаність про ситуацію.

- Zello – додаток для звязку в стилі рації, виявився неоціненним під час трьох великих ураганів,

які стали викликом для США в 2017 р.: Харві, Ірма та Марія. Журналісти використовували Zello, щоб координувати дії з рятувальниками та ділитися останніми новинами з постраждалим населенням.

- Під час пандемії COVID-19 такі додатки, як Aarogya Setu в Індії та COVID Alert у Канаді, дозволили журналістам відстежувати тенденції поширення інфекції та висвітлювати реакцію уряду.

Підсумки розділу та результати навчання

Роль журналіста, який висвітлює катастрофи, полягає не лише у використанні цих інструментів, але й у розумінні їх можливостей, обмежень і повязаних із ними ризиків.

Технологічний прогрес змінює висвітлення журналістики катастроф, дозволяючи робити більш швидкі, точні та ефективні репортажі. Системи оповіщення про надзвичайні ситуації забезпечують своєчасне попередження; соціальні мережі сприяють залученню громадськості, а такі інструменти як дрони, супутникові знімки та пристрої Інтернет-пристроїв, надають безпрецедентний доступ до даних і візуальних матеріалів. Аналіз даних і мобільні додатки ще більше розширюють можливості журналістів надавати постраждалим громадам дієву інформацію. Роль журналіста, який висвітлює катастрофи, полягає не лише у використанні цих інструментів, але й у розумінні їх можливостей, обмежень і повязаних із ними ризиків. Спеціалісти повинні усвідомлювати, що ІКТ можуть бути як рішенням, так і викликом, особливо в умовах, коли дезінформація та технічні збої можуть підірвати їхню ефективність. Журналістам важливо тісно співпрацювати з експертами в галузі технологій та особами, які приймають рішення, спільно визначаючи вимоги, виявляючи потреби та видаючи попередження, коли це необхідно. Надаючи обґрунтовану інформацію, журналісти можуть впливати на те, як ці інструменти має бути застосовано, забезпечуючи їхню відповідність суспільним інтересам і водночас зменшуючи ризики. Із розвитком ІКТ та їх інтеграція в журналістику про катастрофи сприятиме й надалі підвищенню ефективності та розширенню аудиторії. Трансформаційний потенціал цих інструментів підкреслює важливість навчання журналістів ефективно орієнтуватися в технологічних інноваціях, щоб висвітлення катастроф залишалося наріжним каменем суспільного служіння. Людський аспект залишається ключовою проблемою не лише у звязку з набуттям навичок ефективного використання технологій, але й у звязку з надійністю, якістю та довірою до інформації, яка має бути зібраною та поширеною, оскільки ми вступили в епоху, коли політичні та ідеологічні позиції часто мають перевагу над традиційними суспільними інтересами та безпекою (Wen, 2024).

Після опанування розділу, студенти повинні вміти:

збирати інформацію про процеси катастроф, використовуючи технологічні ресурси.

ефективно створювати контент і новини, використовуючи технологічні пристрої.

ефективно послуговуватися можливостями, наданими технологіями у процесах створення новин та мовлення.

Завдання для самостійного контролю

1. 1. Що з наведеного нижче найкраще описує роль інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у журналістиці про катастрофи?
а) ІКТ використовують виключно для трансляції повідомлень традиційних ЗМІ.
б) ІКТ полегшують комунікацію, обробку даних та обмін інформацією, роблячи можливим повідомлення про катастрофи в режимі реального часу.
в) ІКТ є корисними лише для державних установ та служб реагування на надзвичайні ситуації.
г) ІКТ усувають потребу в журналістах для висвітлення катастроф.

2. У чому полягає одна з головних переваг репортажів у режимі реального часу в журналістиці про катастрофи?
а) Вона запобігає катастрофам.
б) Вона гарантує, що повідомлення про надзвичайні ситуації надходять лише до державних службовців.
в) Вона надає громадам миттєві оновлення, допомагаючи їм ефективно реагувати.
г) Це дозволяє журналістам затримати процес підготовки репортажу, поки не будуть перевірені всі деталі.

3. Як географічні інформаційні системи (ГІС) сприяють журналістиці про катастрофи?
а) Вони надають інформацію про тенденції в соціальних мережах, повязані з катастрофами.
б) Вони дозволяють журналістам візуалізувати постраждалі райони та оцінювати вплив, використовуючи просторові дані.
в) Вони замінюють системи екстреного оповіщення.
г) Вони допомагають журналістам створювати фейкові сценарії катастроф для кращого залучення аудиторії.

4. У чому полягає одна з ключових проблем, повязаних із соціальними мережами в журналістиці про катастрофи?
а) Соціальні мережі надто повільно надають корисну інформацію.
б) Під час стихійних лих неможливо отримати доступ до платформ соціальних мереж.
в) Дезінформація та фейкові новини можуть швидко поширюватися, що вимагає від журналістів перевірки фактів.
г) Соціальні медіа усувають потребу в традиційній журналістиці.

5. Чому дрони є цінним інструментом у журналістиці про катастрофи?
а) Вони дозволяють журналістам уникати входу в небезпечні зони під час аерозйомки.
б) Вони замінюють необхідність звітування на місцевому рівні.
в) Вони мають лише розважальну цінність.
г) Вони можуть експлуатуватися лише державними установами..

6. Як системи екстреного оповіщення допомагають у журналістиці про катастрофи?
а) Вони дозволяють владі тримати інформацію про катастрофи в таємниці від громадськості.
б) Вони дозволяють журналістам отримувати і поширювати важливі попередження, що спрямовують поведінку громадськості.
в) Вони усувають необхідність прямих репортажів під час стихійних лих.
г) Вони надають журналістам повідомлення, що ґрунтуються на думках, а не на фактах.

7. Яку роль відіграють Інтернет-пристрої (IoT) у журналістиці про катастрофи?
а) Вони гарантують, що всі онлайн статті будуть автоматично перекладені кількома мовами.
б) Вони дозволяють здійснювати моніторинг стану навколишнього середовища в режимі реального часу за допомогою взаємоповязаних датчиків.
в) Вони замінюють журналістів, створюючи автоматизовані звіти новин.
г) Це приносить користь лише тим, хто реагує на надзвичайні ситуації, а не журналістам.

8. Яка технологію найчастіше використовуєть для візуалізації даних у журналістиці про катастрофи?
а) Блокчейн-мережі.
б) Онлайн-відеоігри.
в) Географічні інформаційні системи (ГІС) та інтерактивні інформаційні панелі.
г) Рукописні звіти, надіслані поштою.

9. Як мобільні додатки допомагають журналістам, які пишуть про катастрофи?
а) Вони дозволяють журналістам надсилати заздалегідь написані статті без оновлення в режимі реального часу.
б) Вони допомагають журналістам збирати та обмінюватися даними в режимі реального часу, координувати дії з рятувальниками та надавати критично важливу інформацію постраждалому населенню.
в) Вони зменшують кількість постів у соціальних мережах, зроблених журналістами.
г) Вони корисні лише для розваги та не сприяють висвітленню кризових ситуацій.

10. Що викликає найбільше занепокоєння щодо використання штучного інтелекту в журналістиці про катастрофи?
а) ШІ занадто повільний для аналізу даних.
б) ШІ іноді може генерувати ненадійні або етично сумнівні висновки.
в) ШІ заважає журналістам висвітлювати катастрофи.
г) ШІ усуває потребу в групах реагування на надзвичайні ситуації

Правильні відповіді

1.б, 2.в, 3.а, 4.б, 5. б, 6.б, 7.б, 8.б, 9.а, 10.б.

Список використаних джерел

Associated Press. (2023, August 28). To stop wildfires, Greek residents invest in early warning drones. VOA News. https://www.voanews.com/a/to-stop-wildfires-greek-residents-invest-in-early-warning-drones/7245272.html

Bonfanti, R. C., Oberti, B., Ravazzoli, E., Rinaldi, A., Ruggieri, S., & Schimmenti, A. (2023). The role of trust in disaster risk reduction: A critical review. International Journal of Environmental Research and **Public Health**, 21(1), 29. https://doi.org/10.3390/ijerph21010029

Carreras-Coch, A., Navarro, J., Sans, C., & Zaballos, A. (2022). Communication technologies in emergency situations. Electronics, 11(7), 1155. https://doi.org/10.3390/electronics11071155

Carrette, S. (2019). Digital technology in forced displacement settings: Middle East and North Africa (MENA) case studies. World Bank Group. https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/665101567074162740/digital-technology-in-forced-displacement-settings-middle-east-and-north-africa-mena-case-studies

Davis, J. (2022). The noob's guide to Starlink: Background and practical overview of satellite internet. Intergalactic. https://ig.space/commslink/the-noobs-guide-to-starlink-background-and-practical-satellite-internet

Fournier-Tombs, E., Brubaker, R., & Albrecht, E. (2023). Artificial intelligence-powered disinformation and conflict. United Nations University.

Götz, V. (2023). Coding for data-journalists. Mobile Journalism Manual. https://www.mojo-manual.org/data-journalism/coding-for-data-journalists/

Karanasios, S., & Hayes, P. (2022, October 30). In disasters, people are abandoning official info for social media. Here's how to know what to trust. PreventionWeb. https://www.preventionweb.net/news/disasters-people-are-abandoning-official-info-social-media-heres-how-know-what-trust

León Ávila, B. Y., García Vázquez, C. A., Pérez Baluja, O., Cotfas, D. T., & Cotfas, P. A. (2025). Energy harvesting techniques for wireless sensor networks: A systematic literature review. Energy Strategy Reviews, 57. https://doi.org/10.1016/j.esr.2024.101617

Lu, B., Zhang, X., & Wen, J. (2020). Real-world effectiveness of information and communication technologies in disaster relief: A systematic review. Iranian Journal of Public Health, 49(10), 1813–1826. https://doi.org/10.18502/ijph.v49i10.4678

Marwala, T. (2024). Framework for the governance of artificial intelligence. UNU Technology Brief, United Nations University.

McNabb, M. (2023, August 30). Two innovative Canadian drone companies join forces to fight Kelowna wildfires. DroneLife. https://dronelife.com/2023/08/30/two-innovative-canadian-drone-companies-join-forces-to-fight-kelowna-wildfires/

Oxford, D. (2025, January 10). Meta, Facebook to drop fact-checkers: What does this mean for social media? Al Jazeera. https://www.aljazeera.com/news/2025/1/10/meta-facebook-to-drop-fact-checkers-what-does-this-mean-for-social-media

Shikha, R. (2024, April 3). Rest API architecture. Medium. https://medium.com/@shikha.ritu17/rest-api-architecture-6f1c3c99f0d3

Wen, Y. (2024). Public interest vs. special interest: The strategic framing tactics of technologies in the political arena. Research Policy, 53(8), 105071. https://doi.org/10.1016/j.respol.2024.105071

Про редакцію

Абдулкадір Гьолджу — професор кафедри журналістики факультету комунікацій Сельчукського університету. Він закінчив факультет комунікацій Анкарського університету, факультет журналістики, у 2005 році. Після закінчення бакалаврату він працював у кількох новинних організаціях. У 2008 році його було призначено асистентом-дослідником кафедри журналістики факультету комунікацій Сельчукського університету. У 2010 році він отримав ступінь магістра, захистивши дисертацію, присвячену політичній комунікації в галузі журналістики. У 2014 році він отримав докторський ступінь у тому ж інституті, захистивши дисертацію про медіа та культуру демократії в Туреччині. Він брав участь у численних проектах, що фінансуються ЄС та міжнародними організаціями. Він також проводить навчання з підготовки та розробки проектів на національному та міжнародному рівнях. Він проводить академічні дослідження з дезінформації, кліматичної журналістики та політичного дискурсу, а також завершив численні національні та міжнародні академічні дослідження.

Кармен МЕДИКА закінчила факультет соціології, політології та журналістики в Любляні, Словенія. Після закінчення навчання вона працювала дослідницею в Інституті етнічних досліджень у Любляні. Під час роботи в Інституті вона займалася проектами в галузі соціальних та гуманітарних наук, що стосувалися проблеми міграції та медіа. Вона отримала ступінь доктора філософії з антропології у Вищій школі гуманітарних наук у Любляні. В Приморському університеті в Копері їй було присвоєно звання професора соціальної антропології. Особливий інтерес вона приділяє міграційним рухам, медіа, мультикультуралізму та соціальній нерівності в різних процесах комунікації.

Хав'єр АБУЇН ПЕНАС — доцент кафедри аудіовізуальних комунікацій та реклами в Університеті Віго (Іспанія). Він має ступінь доктора філософії з «Креативності та соціальних і сталих інновацій» і великий досвід роботи як в академічних колах, так і в приватному секторі. Його викладання зосереджено на цифровій комунікації, кризовій комунікації та використанні новітніх технологій у медіа-середовищі.
Наразі він координує магістерську програму з комунікацій у соціальних мережах та створення цифрового контенту, де також викладає курси, пов'язані з цифровою репутацією та стратегічними комунікаціями. Основні напрямки його досліджень включають корпоративні комунікації в цифровому контексті, дезінформацію, медіаграмотність та застосування штучного інтелекту у створенні контенту. Він брав участь у кількох конкурентних дослідницьких та інноваційних проектах на регіональному, національному та європейському рівнях, включаючи ініціативи Erasmus+ та проекти, що фінансуються Міністерством науки Іспанії. Він є автором численних рецензованих статей, розділів книг та доповідей на конференціях, а також зробив внесок у розробку інноваційних навчальних матеріалів та навчальних програм.

Еліф КАЯ ГЮЛЕР працює науковим асистентом в Університеті Сельчук, на факультеті комунікацій. Вона має ступінь магістра та доктора журналістики. Її галузі дослідження включають цифрову комунікацію, цифрову журналістику, медіа та цифрову грамотність, а також політичну комунікацію. Вона брала участь у дослідницькій роботі в кількох міжнародних проектах, присвячених кризовій та катастрофічній комунікації.

Ганна РЕНСЬКА — доцент кафедри телебачення і радіомовлення Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка та має ступінь магістра журналістики. Вона має великий професійний досвід роботи журналісткою, прес-секретаркою, редакторкою, звукорежисеркою та відеомонтажеркою, а також проходила стажування в Deutsche Welle, польських та німецьких ЗМІ, а також на українських національних мовниках. Її спеціалізація включає аналіз цифрових даних, маркетингові дослідження, творче письмо та медіа-виробництво, а також додаткову підготовку з відеомонтажу, моушн-дизайну, дубляжу та режисури музичних кліпів і реклами. Вона володіє кількома мовами та активно розвиває свої професійні навички через дослідження та викладання в галузі медіа та телерадіомовлення. Вона є лауреаткою професійних нагород на міському та державному рівнях.

SELCUK UNIVERSITY PRESS

ISBN:
9 789754 482584

SELCUK UNIVERSITY PRESS

ISBN:

ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ • 2025

DISASTER JOURNALISM

ВИСВІТЛЕННЯ КАТАСТРОФ

ПІДРУЧНИК

Funded by the European Union

SELCUK UNIVERSITY PRESS

TÜRKİYE ULUSAL AJANSI
TURKISH NATIONAL AGENCY